

کتاب و کتابخوانی

مجموعه گزارش‌های راهبردی بررسی صنایع فرهنگ بنیان گزارش دوم: کتاب و کتاب‌خوانی

ناظر محتوایی: سید مجتبی حسینی
تحقیق و پژوهش: مؤسسه پژوهشی رسانه‌ای مسیر
مجری طرح: مؤسسه فرهنگی سپهر
صفحه بندی و گرافیک: ریحانه غلامحسین نژاد
سفارش دهنده: مؤسسه سفیر فیلم

ویرایش نخست، زمستان ۱۳۹۴

آدرس: تهران خیابان انقلاب، بین ابوریحان و فلسطین،

بن بست سروش، پلاک ۲

کد پستی: ۱۳۱۵۷-۸۳۶۷۶

تلفن: ۰۲۱-۱۶۷۱۶

تارنما: Safirfilm.ir

سفر فیلم

حق چاپ، تکثیر و انتشار به هر نحو، انحصاراً برای مؤسسه سفیر فیلم محفوظ است
و با متخلف طبق قانون برخورد خواهد شد.

فهرست

مقدمه..... ۱۱

فصل اول: نمایش روندهای کلی حوزه ی کتاب

۱. فرآیند تولید کتاب (از ایده تا محصول)..... ۱۴
۲. چرخه ی توزیع کتاب..... ۲۶
۳. فرآیند ممیزی کتاب..... ۳۰
۵. فرآیندهای تأسیس مؤسسه ی انتشاراتی، فروشگاه کتاب و کتابخانه..... ۳۹
۶. فرآیند خرید کتاب برای کتابخانه ها..... ۴۴

فصل دوم: خلاصه ای از آمارهای حوزه ی کتاب

۱. کارخانه های فعال در تولید کاغذ..... ۵۰
۲. تولید و واردات کاغذ..... ۵۰
۳. مؤسسات انتشاراتی..... ۵۲
۵. فروشگاه های عرضه ی کتاب..... ۵۶
۶. کتابخانه ها..... ۵۷
۷. کتاب فروشی های اینترنتی..... ۶۱

۸. تولیدات کتاب..... ۶۱
۹. کتاب‌های رد شده در بخش ممیزی..... ۶۶
۱۱. نسبت کتاب‌های درسی و کمک‌درسی به سایر کتب..... ۶۸
۱۲. نسبت کتاب‌های ترجمه‌ای به تألیفی..... ۶۹
۱۳. میزان مطالعه در کشور..... ۷۰
۱۴. تعداد مراجعان کتابخانه‌های عمومی کشور..... ۷۵
۱۵. بودجه‌ی اختصاصی به حوزه‌ی کتاب..... ۷۹
۱۶. میزان گردش مالی حوزه‌ی..... ۸۱
۱۷. آمارهای نشر ایران در مقایسه با ترکیه..... ۸۵
۱۸. ترجمه‌ی کتاب‌های فارسی به سایر زبان‌ها..... ۸۷

فصل سوم: نقش آفرینان اصلی حوزه‌ی کتاب

۱. دستگاه‌های سیاست‌گذار..... ۹۰
۲. دستگاه‌های اجرایی..... ۹۶
۳. امور چاپ و نشر..... ۱۰۶
۴. مؤسسات انتشاراتی..... ۱۱۲
۵. شرکت‌های پخش کتاب..... ۱۲۸
۶. فروشگاه‌ها و مراکز عرضه‌ی کتاب..... ۱۳۰
۷. کتابخانه‌ها..... ۱۴۰
۸. نمایشگاه‌های و رویدادهای کتاب..... ۱۴۷
۹. جوایز کتاب..... ۱۶۶
۱۰. رسانه‌های کتاب..... ۱۷۵

۱۱. تبلیغات کتاب..... ۱۸۱
۱۲. کتاب‌های پرفروش سال..... ۱۸۲
۱۳. نویسندگان جریان‌ساز..... ۱۸۴
۱۴. آموزشگاه‌های نویسندگی..... ۱۸۸
۱۵. مجامع صنفی..... ۱۸۸
۱۶. سایر نقش‌آفرینان حوزه‌ی کتاب..... ۱۹۷

فصل چهارم: مسائل خاص حوزه‌ی کتاب

۱. مسائل حوزه‌ی تولید..... ۲۰۸
۲. مسائل حوزه‌ی توزیع..... ۲۲۱
۳. مسائل حوزه‌ی مصرف..... ۲۲۹
۴. مروری بر دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب درباره کتاب..... ۲۳۱

مقدمه

متن حاضر، دومین گزارش از مجموعه گزارش‌هایی است که صنایع فرهنگ‌بنیان ایران را مورد بررسی قرار می‌دهند. صنایع فرهنگ‌بنیان عرصه‌هایی نظیر سینما، کتاب، موسیقی، بازی‌های رایانه‌ای، اسباب‌بازی، پوشاک و امثال آن را شامل می‌شود. در این صنایع، هنر، خلاقیت، دانش و فناوری در بستری فرهنگی درهم آمیخته شده و محصولی قابل عرضه در بازارهای اقتصادی تولید می‌گردد. همچنین این صنایع از نقشی محوری در فرهنگ، سبک‌زندگی و هویت جامعه و افراد برخوردارند. هدف از این مجموعه گزارش‌ها، شناخت جامع و دقیق صنایع فرهنگ‌بنیان کشور به‌عنوان مقدمه‌ای جهت رشد و پیشرفت در این حوزه و کمک به رفع ضعف‌ها و آسیب‌های موجود است.

این مجموعه گزارش‌ها، بر روش شناخت سه‌وجهی صنایع فرهنگ‌بنیان از حیث فرآیندها، آمارها و نقش‌آفرینان بنا نهاده شده‌اند. بدین‌گونه که ابتدا فرآیندهای کلی و جزئی یک عرصه فرهنگ‌بنیان بررسی شده و بخش‌های مختلف این فرآیندها و نسبت آن‌ها با یکدیگر بیان می‌شود. سپس آمارها و شاخص‌های مربوط به آن عرصه مرور گردیده تا وضعیت موجود و روندهای حاکم بر آن، مشخص شود. نهایتاً نقش‌آفرینان و دست‌اندرکاران بخش‌های مختلف آن بررسی شده و جایگاه، مسئولیت‌ها، فعالیت‌ها و گستره عمل آن‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. ماحصل این روش سه‌وجهی آن خواهد بود که ابعاد، ساختار و برآیندهای صنعت فرهنگ‌بنیان مورد مطالعه شناخته شده، جریان‌ها و منابع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهت حفظ و تغییر وضعیت آن مشخص شده، و در مجموع تصویری از وضعیت موجود آن به‌دست می‌آید.

گزارش پیش‌رو، به‌طور مبسوط کتاب و کتابخوانی در ایران را مورد مطالعه قرار داده است. امید است پرداختن به موضوع کتاب از این زاویه، درکی بهتر از وضعیت و نقاط قوت و ضعف آن ایجاد نموده و موجبات پیشرفت بیش‌تر در این عرصه را فراهم آورد.

فصل اول

نمایش فرآیندهای کلی حوزه‌ی کتاب

۱. فرآیند تولید کتاب (از ایده تا محصول)

از هنگام شکل‌گیری یک ایده برای انتشار یک کتاب (در ذهن نویسنده و یا سفارش‌دهنده)، تا زمان بیرون آمدن کتاب از چاپ و آماده شدن برای توزیع، مراحلی باید طی شوند که مجموعه‌ی آنها را «فرآیند تولید کتاب» می‌نامیم. این فرآیند، خود قابل تقسیم به دو بخش کلی است: یکی نگارش کتاب توسط مؤلف یا پدیدآور و دیگری نشر کتاب توسط مؤسسه‌ی انتشاراتی. در هر یک از این بخش‌ها، اقدامات و فعالیت‌هایی باید به صورت گام‌به‌گام و مرحله‌به‌مرحله انجام گیرند که در اینجا به توضیح اجمالی آنها می‌پردازیم:

۱-۱. نگارش کتاب

۱-۱-۱. شکل‌گیری ایده‌ی اولیه

ایده‌ی اولیه‌ی کتاب، معمولاً به دو صورت شکل می‌گیرد: یا در ذهن نویسنده ایجاد می‌شود و پرورش می‌یابد و به نگارش منجر می‌شود، و یا آنکه در ذهن ناشر شکل گرفته و سپس برای نگارش، سفارش داده می‌شود.

۱-۱-۲. تأمین منابع و تحقیقات

پس از شکل‌گیری ایده و پیش از آغاز نگارش کتاب، باید منابع لازم برای تولید محتوای کتاب فراهم شود. این منابع عبارتند از: منابع اطلاعاتی، منابع مالی و... تحقیقاتی که برای نگارش، ترجمه یا تصحیح کتاب انجام می‌شود را نیز باید ذیل همین مرحله در نظر گرفت. البته تأمین منابع همیشه در این مرحله صورت نمی‌گیرد. اگر شکل‌گیری ایده از سوی ناشر اتفاق افتاده باشد، معمولاً پیش از سفارش کتاب به نویسنده، برای تأمین منابع نیز فکری انجام گرفته است. گاهی نیز اساساً وجود یک سلسله منابع است که باعث می‌شود ایده‌ی تولید یک کتاب شکل بگیرد.

۱-۳. ساماندهی یافته‌ها

پس از مرحله‌ی تأمین منابع و جمع‌آوری اطلاعات و پیش از آغاز نگارش کتاب، نوبت ساماندهی و منظم ساختن یافته‌هاست. در این مرحله، طرح، ساختار یا چارچوب کلی کتاب مشخص و مدون می‌شود و نگارش کتاب بر اساس آن استوار می‌گردد. البته همه‌ی کتاب‌ها چنین مرحله‌ای را از سر نمی‌گذرانند؛ بسیاری کتاب‌ها -حتی کتاب‌های تحقیقی- پس از به نگارش درآمدن، تنظیم و ترتیب می‌یابند و بسیاری از داستان‌ها اساساً تا پیش از روی کاغذ آمدن، هیچ نظم و ترتیب و ساختاری -حتی در ذهن نویسنده- ندارند. کتاب‌های شعر و کتاب‌هایی که صورت مجموعه‌مقالات دارند نیز معمولاً پس از نگارش، ساماندهی می‌شوند. ترجمه‌ها نیز چنین مرحله‌ای را از سر نمی‌گذرانند.

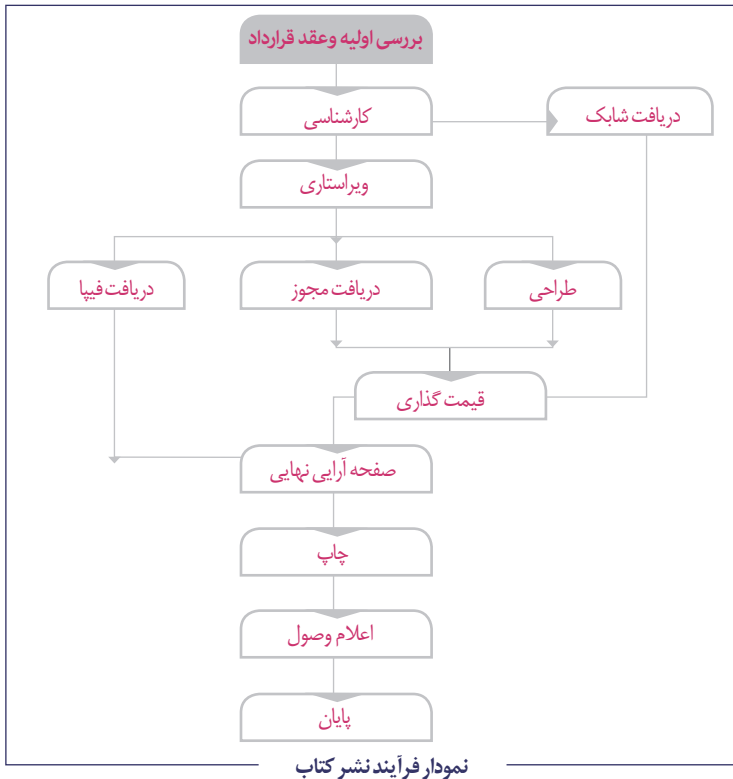
۱-۴. نوشتن کتاب

این مرحله، مرحله‌ی نگارش و پدیدآوردن محتوای کتاب است که می‌توان آن را اصلی‌ترین حلقه‌ی تولید کتاب معرفی کرد. این کار که توسط یک یا چند نفر انجام می‌گیرد، گاهی ترجمه است، گاهی گردآوری، تدوین و تألیف است، گاهی تلخیص است، گاهی تحقیق است، و گاهی تصنیف. به هر حال، اصلی‌ترین کار در تولید یک کتاب را نویسنده‌ای انجام می‌دهد که این محتوا را پدید می‌آورد؛ یعنی مطلب را از عالم ذهن خارج کرده و روی کاغذ و به عالم عینیت می‌آورد.

۱-۲. فرآیند نشر کتاب توسط مؤسسه‌ی انتشاراتی

اگر شکل‌گیری ایده‌ی نگارش از سوی پدیدآور بوده و کتاب پس از نگارش، برای انتشار به ناشر ارائه شده باشد، باید این مرحله را مرحله‌ی ورود کتاب به مؤسسه‌ی انتشاراتی دانست. اما در هر صورت، این مرحله، مرحله‌ای است که در آن پس از

خاتمه یافتن فرآیند نگارش، فرآیند نشر کتاب آغاز می‌شود. در فرآیند نشر، محتوای تولیدشده به محصول نهایی تبدیل می‌شود. بر اساس بررسی‌های انجام گرفته، صرف‌نظر از جزئیات موجود در برخی مؤسسات انتشاراتی، فرآیند نشر کتاب در مدل پایه‌ای خود به صورتی است که در شکل زیر مشاهده می‌شود:

۱. لازم به توضیح است مراحل نظیر کارشناسی و ویراستاری، تنها در ناشران حرفه‌ای به صورت اصولی انجام می‌گیرد و در انتشارات‌های غیرحرفه‌ای اساساً چنین مرحله‌ای انجام نمی‌شود. ما در اینجا فرآیند اصولی حرفه‌ای نشر کتاب را شرح می‌دهیم. هرچند درصد بالایی از ناشران رسمی ثبت شده را در کشور ما، ناشران غیرحرفه‌ای تشکیل می‌دهند.

۱-۲-۱. عقد قرارداد میان پدیدآورنده و ناشر

در بدو ورود کتاب به انتشارات، باید شیوهی سرمایه‌گذاری ناشر بر روی کتاب، تعیین شود. البته اگر چنانکه گفتیم، تولید کتاب به صورت سفارش از جانب ناشر صورت بگیرد، این مسئله در ابتدای شروع به کار پدیدآورنده روشن می‌شود. سرمایه‌گذاری ناشر برای انتشار یک کتاب، معمولاً به سه صورت انجام می‌پذیرد:

۱. مدل اول این است که نویسنده کتاب را می‌نویسد، ناشر برای انتشار آن سرمایه‌گذاری می‌کند و درصدی از قیمت پشت‌جلد کتاب را، یا به صورت نقدی و یا در شکل تعدادی کتاب به نویسنده تحویل می‌دهد. این درصد، برای مؤلفان و مترجمان تازه‌کار از ۴ تا ۵ درصد شروع می‌شود و برای نویسندگان و مترجمان حرفه‌ای بین ۹ تا ۱۴ درصد است و در مواردی نادر - بسته به نوبت چاپ و اعتبار نویسنده - تا ۲۰ درصد نیز می‌رسد. به این مدل از قرارداد، «قرارداد درصدی» می‌گویند.^۱

۲. مدل دوم بدین ترتیب است که نویسنده در چاپ کتاب مشارکت می‌کند و بعد از چاپ، تعدادی از تیراژ (و گاهی تمام تیراژ) را به‌عنوان «سهم مشارکت و حق تألیف (یا ترجمه)» دریافت می‌نماید. در این مدل که «قرارداد مشارکتی» گفته می‌شود، ممکن است نویسنده تمام سرمایه‌ی لازم برای چاپ را تقبل کند و ناشر در مقابل دریافت مبلغی (شامل هزینه‌های اخذ فیفا از کتابخانه ملی، اخذ شابک از خانه‌ی کتاب، اخذ مجوز از وزارت ارشاد اسلامی و حق‌الزحمه یا حق نام انتشارات خود)

۱. مدیر دفتر مشاوره‌ی حقوقی اهل قلم در این خصوص می‌گوید: «نویسنده‌های معروف ۲۰ درصد و حتی بیشتر هم می‌گیرند؛ اما نویسندگان معمولی و کتاب‌اولی‌ها بین ۱۰ تا ۱۵ درصد می‌گیرند. ولی گاهی اوقات دیده می‌شود که نویسنده‌ای تازه‌کار است و حاضر است هیچ پولی هم نگیرد، ولی کتابش چاپ شود. به طور میانگین می‌توان گفت کتاب‌ها با پرداخت ۱۵ درصد قیمت پشت جلد به پدیدآورنده، چاپ می‌شوند.» (خبرگزاری مهر، گفتگو با مدیر دفتر مشاوره حقوقی اهل قلم-۲، ابهام بزرگ قراردادهای ناشر و مؤلف / ۴۰ درصد کتاب‌ها «کتابسازی» است)

اقدام به چاپ کتاب کرده و نویسنده را با کتاب خود تنها بگذارد؛ یعنی توزیع تمام تیراژ کتاب برعهده‌ی خود نویسنده قرار بگیرد. در این حالت، امتیاز کتاب در اختیار نویسنده است و او می‌تواند برای تجدید چاپ یا هر اقدام دیگری، رأساً تصمیم‌گیری کند.

۳. مدل سوم که رواج آن بیشتر در میان ناشران دولتی است (و البته تنها به آنها اختصاص ندارد) بدین صورت است که ناشر کتاب را پس از تألیف یا ترجمه، از صاحب‌اثر خریداری می‌کند و به ازای هر صفحه از کتاب، مبلغی به وی می‌پردازد و از آن به بعد این کتاب با تمام حقوق آن، متعلق به آن ناشر یا سازمان است و نویسنده حق هیچگونه ادعایی بر کتاب ندارد. به این مدل «قرارداد واگذاری» گفته می‌شود.

۱-۲-۲. کارشناسی

پس از جلب موافقت کلی ناشر با چاپ کتاب و روشن شدن شیوه‌ی سرمایه‌گذاری او، نوبت به کارشناسی کتاب می‌رسد. این کارشناسی، که در مؤسسات انتشاراتی بزرگ توسط شورای کارشناسی انتشارات انجام می‌شود، در سه محور کلی متمرکز است:

۱) بررسی هم‌راستایی متن ارائه‌شده با سیاست‌های انتشارات:

هر ناشری، سیاست‌های خاص خود را دارد و در راستای آن سیاست‌ها اقدام به انتشار کتاب می‌کند. یک ناشر تخصصی ادبیات داستانی، علاقه‌ای برای سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی انتشار کتاب‌های تاریخ معاصر ندارد و بالعکس.

۲) کارشناسی فنی و تخصصی متن:

در اینجا پاسخ این سؤال که آیا متن ارائه‌شده از سطح کیفی قابل قبولی برخوردار است و ارزش سرمایه‌گذاری را دارد یا نه، داده می‌شود. همچنین ممکن است تشخیص داده شود که متن برای انتشار، احتیاج به اصلاحات کلی یا جزئی دارد. در هر صورت، سطح کیفی کار در اینجا از سوی انتشارات مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۳) مطابقت با ضوابط نشر کتاب:

یکی دیگر از محورهای بررسی کتاب توسط ناشر، بررسی این مسئله است که آیا متن ارائه شده، با آئین نامه ها و ضوابط نشر کتاب (که توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب شده و توسط اداره ی کتاب به اجرا گذاشته شده و ارزیابی می شود) تطابق دارد یا خیر. دستگاه حاکمیتی کشور برای انتشار کتاب ضوابطی وضع کرده است. هر ناشری که قصد انتشار کتاب داشته باشد، ملزم به رعایت این ضوابط است؛ در غیر این صورت، از انتشار اثر وی جلوگیری به عمل خواهد آمد. به همین جهت، بررسی متن از نظر تطابق با ضوابط نشر کشور نیز از دیگر محورهای کارشناسی اثر توسط ناشر است.

ناشر یا راساً توانایی کارشناسی دارد و آن را توسط کمیته های تخصصی خود بررسی می کند؛ یا اینکه اثر را در اختیار متخصصین معتمد خود سپرده و نظر آنها را جویا می شود. اصولاً ناشران حرفه ای، خود دارای کمیته های تخصصی هستند و محتواهای وارد شده به انتشارات را به این کمیته ها ارجاع می دهند. ممکن است جلسه ی شورای کارشناسی انتشارات برای انتشار کتاب تصمیم گیری نماید. به هر تقدیر، در این مرحله مشخص می شود که آیا کتاب شایستگی انتشار توسط این انتشارات را دارد، و آیا برای انتشار احتیاج به اصلاحاتی خواهد داشت یا خیر.

۱-۲-۳. ویراستاری

پس از تصویب و تصمیم گیری انتشارات برای چاپ کتاب، کتاب باید مورد ویرایش قرار گیرد. ویرایش را «فرآیند آماده سازی نسخه ی متنی برای انتشار» تعریف می کنند. این ویرایش، باید هم شامل ویرایش نگارشی و رسم الخطی باشد، و هم ویرایش علمی و محتوایی.

غلط گیری، پاراگراف بندی، رعایت علائم ویرایشی، اضافه شدن یا کم شدن

پانویس‌ها، یادداشت‌ها، ارجاعات درون‌متنی و برون‌متنی و یا نمایه‌های انتهای کتاب، در این مرحله صورت می‌گیرد. همچنین ممکن است یک ناشر در عین پای‌بندی به اصول ویرایش و نگارش، رسم‌الخط خاصی داشته باشد که در این صورت، در این مرحله آن را اعمال می‌کند.

علاوه بر این‌ها، ممکن است متن از نظر محتوایی نیز دارای معایب و ایراداتی باشد؛ ممکن است جایی از نوشته، با ضوابط نشر سازگار نباشد؛ یا بار حقوقی برای ناشر یا مؤلف داشته باشد. بنابراین ویرایش محتوایی نیز معمولاً رایج است و توسط انتشارات بر روی کتاب اعمال می‌شود^۱.

البته از آنجا که انتشار کتاب در کشور ما چندان وجهه‌ی حرفه‌ای ندارد و سود ناشران از نشر کتاب‌ها، اغلب قابل‌توجه نیست، ویرایش کمتر به صورت یک «حرفه» دنبال می‌شود و بیشتر رنگ و بوی «اعمال سلیقه» به خود گرفته است. به همین جهت، بسیاری از نویسندگان برجسته و پرفروش، اصلاً اجازه‌ی ویرایش آثارشان را به انتشارات نمی‌دهند و همین امر، به آشفتگی ویرایشی کتاب‌ها بیشتر دامن می‌زند.

۱-۲-۴. دریافت شابک

شابک «شماره‌ی استاندارد بین‌المللی کتاب» است. با توجه به افزایش روزافزون انتشار کتاب و مشکلاتی که در توزیع، سفارش، انبارگردانی و اطلاع‌رسانی از موجودی کتاب‌ها وجود داشت، از اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ مسئله‌ی نیاز به یک سیستم شماره‌گذاری بین‌المللی کتاب مطرح شد و سازمانی بین‌المللی به نام *ISBN* (International Standard Book Number) برای سامان‌دهی به این مهم شکل گرفت. در ایران، مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب اقدامات لازم برای تخصیص این شماره‌ی

۱. البته نویسندگان بزرگ و صاحب‌نام اجازه‌ی دخل و تصرف در آثار خود را به ناشران نمی‌دهند.

بین‌المللی به کتاب‌ها را انجام می‌دهد.

شایک در حال حاضر به صورت گروهی و در تعداد مشخصی به هر یک از ناشران واگذار می‌شود و ناشران فعال برای تک‌تک کتاب‌های خود، به خانه‌ی کتاب مراجعه نمی‌کنند. ناشران در هنگام مراجعه‌ی مجدد برای دریافت گروه دیگری از شماره‌ها، باید گزارش بدهند که شماره‌های پیشین را برای کدام کتاب‌ها استفاده کرده‌اند. بنابراین ناشران همواره گروهی از شماره‌ها را در اختیار دارند تا به کتاب‌های خود اختصاص دهند. به همین دلیل است که آمارهای مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب با آمارهای کتابخانه‌ی ملی در خصوص تعداد عناوین کتاب‌های منتشرشده در سال، تفاوت دارد.

۱-۲-۵. طراحی (صفحه‌آرایی / طراحی پشت و روی جلد)

اولین مواجهه‌ی مخاطب با کتاب، در توجّه به جلد کتاب صورت می‌گیرد. به همین دلیل، طراحی جلد مناسب و جذاب، نقشی کلیدی در برقراری ارتباط با مخاطب دارد. جلد کتاب، علاوه بر جذابیت و کشندگی، باید هماهنگ با محتوای کتاب و در صورت امکان، حتّی انتقال‌دهنده‌ی پیام اصلی آن باشد. به همین دلیل، مضمون کتاب نیز در طراحی جلد آن نقش مهمی را ایفاء می‌کند. ناشر در این مرحله با هم‌فکری پدیدآورنده از یک‌سو، و گرافیبست‌ها و طراحان از سوی دیگر، اقدام به طراحی جلدی مناسب برای کتاب می‌کند.

علاوه بر طراحی جلد، طراحی صفحات داخل کتاب نیز اقدام دیگری است که در این مرحله انجام می‌گیرد. در این مورد، نرم‌افزارهایی مانند InDesign غالباً مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۱-۲-۶. دریافت مجوز ارشاد

هر ناشری که بخواهد اقدام به انتشار کتاب کند، باید پیش از انتشار، تأییدیه‌ی قانونی آن را از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی کسب کرده باشد. به همین دلیل،

ناشران بعد از انجام ویراستاری و طراحي‌های کتاب، نسخه‌ی نهایی را برای اداره‌ی کتاب ارسال می‌کنند. این اداره وظیفه دارد متن ارسالی ناشر را بر مبنای ضوابط نشر -مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی- بررسی کرده، و اجازه یا عدم اجازه‌ی انتشار آن را به ناشر ابلاغ کند.

ممکن است ارشاد تشخیص دهد که متن حاضر، با اعمال پاره‌ای اصلاحات قابل انتشار خواهد بود. در این صورت، اصلاحیه‌های مورد نظر به ناشر ابلاغ می‌شود تا ناشر نسبت به اعمال آنها اقدام کرده و مجدداً کتاب را برای بررسی به اداره‌ی کتاب تحویل دهد.

۱-۲-۷. دریافت فیپا

فیپا یا فهرست‌نویسی پیش از انتشار، عبارت است از درج فهرست‌برگ کتاب در شناسنامه یا صفحه‌ی حقوقی کتاب. با این کار، هزینه‌های فهرست‌نویسی در سطح کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی کاهش می‌یابد، اطلاعات کتاب‌شناختی موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی و فهرست‌های کتابخانه‌ها یک‌دست شده و خبر انتشار یک اثر در سطح شبکه‌های ملی و بین‌المللی سریع‌تر پخش می‌شود^۱. مرجع صدور فیپا در ایران «سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی» است. ناشر بعد از تأیید متن توسط وزارت ارشاد و نیز با در دست داشتن شابک، باید کتاب را برای صدور فیپا در اختیار سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی قرار دهد. صدور فیپا معمولاً بین یک هفته تا ۱۰ روز به طول می‌انجامد.

۱-۲-۸. قیمت‌گذاری

مرحله‌ی بعدی، قیمت‌گذاری کتاب توسط انتشارات است. ناشر با توجه به هزینه‌ای که برای نشر کتاب کرده و با در نظر گرفتن تیراژ کتاب و برآوردی که از فروش آن دارد، اقدام

۱. فصل‌نامه‌ی کتاب، ۱۳۸۱: ۱۸۷-۱۸۲.

به قیمت‌گذاری می‌کند. معمولاً ناشران، ۲ تا ۳ و حداکثر ۴ برابر هزینه‌ی تمام‌شده را به‌عنوان قیمت مجموع تیراژ قرار می‌دهند و با تقسیم این قیمت به تعداد تیراژ، قیمت پشت‌جلد کتاب را تعیین می‌کنند.

فروش کتاب همیشه یکسان نیست. گاهی ممکن است ناشری کتاب منتشرشده‌اش را یک‌جا به پخش‌گر یا اتحادیه‌ی کتابفروشان بفروشد و پول آن را نیز یک‌جا دریافت کند. کتاب‌هایی هستند که حتی پیش از چاپ و انتشار، فروش آنها را تضمین‌شده می‌دانند و از ناشر پیش‌خرید می‌کنند. اما گذشته از موارد استثنایی، کتاب باید پس از انتشار، از مجراهای پخش، معرفی، تبلیغ و فروش بگذرد تا سرمایه‌ای که ناشر برای کتاب گذاشته، بازگردد و به دست او برسد. در ایران به‌طور متوسط حدود دو سال و گاهی بیشتر- طول می‌کشد تا یک چاپ کتاب به فروش برسد و سرمایه‌ی ناشر بازگردد. این مدت، برای یک سرمایه‌گذار بسیار طولانی است. با در نظر گرفتن نرخ تورم، معادله‌ی قیمت‌گذاری بسیار پیچیده‌تر از این حرف‌ها می‌شود. در سال‌های بحرانی تورم، قیمت‌گذاری‌های غیرواقعی افزایش می‌یابد. برخی ناشران نیز کتاب‌های یک چاپ را در چند نوبت پخش می‌کنند و در هر پخش قیمت کتاب را تغییر می‌دهند؛ اتفاقی که البته با ورود چاپ دیجیتال به عرصه‌ی نشر کتاب، ساده‌تر و امکان‌پذیرتر از گذشته شده است.

۱-۲-۹. صفحه‌آرایی نهایی

در این مرحله، کتاب به‌منظور ارسال به چاپخانه آماده می‌شود. در اینجا با انجام نمونه‌خوانی و برطرف نمودن اشکالات صفحه‌آرایی، کار برای آخرین بار مورد بازبینی قرار می‌گیرد.

۱-۲-۱۰. چاپ

پس از این مراحل، نوبت به مراحل فنی چاپ و بسته‌بندی می‌رسد. این مراحل

شامل لیتوگرافی^۱ (فیلم/زینک)، تهیه‌ی کاغذ (متن/جلد)، چاپ (متن/جلد)، صحافی (جلدسازی/تا کردن و مرتب کردن متن/دوخت صفحات متن و جلد/برش) و بسته‌بندی (لفاف/عدل) می‌شود.

تا پیش از ورود چاپ دیجیتال^۲، اغلب از چاپ افست استفاده می‌شد. این روش، برای تیراژهای ۵۰۰۰ به بالا اقتصادی‌ترین روش به شمار می‌رود و ناشران را از قبول کتاب‌هایی با طرفداران کم در بازار منصرف می‌سازد. با استفاده از این روش چاپ، کتابی که چاپ اول آن به کندی فروش می‌رود، تنها زمانی چاپ مجدد می‌یابد که حجم زیادی از خوانندگان را به خود اختصاص داده باشد. بنابراین، بسیاری از کتاب‌هایی که بازار فروش دارند اما این بازار خیلی جدی نیست و چاپ اول کتاب نیز به کندی فروش رفته است، دیگر چاپ نمی‌شوند یا حداقل تا زمانی که تقاضا برای آنها به سطح قابل قبولی نرسد، چاپ نمی‌شوند. اما چاپ دیجیتال، کاملاً این مشکل را حل کرده و دغدغه‌ی بسیار مهم هزینه‌های نگهداری و انبار را برای ناشران کمرنگ نموده است. علاوه بر این، چاپ دیجیتال امکان خودناشری را نیز به شکل قابل ملاحظه‌ای

۱. لیتوگرافی به مجموعه عملیاتی گفته می‌شود که از ماکت (متن حروف‌نگاری شده، صفحه‌آرایی شده و با تنظیم و بازبینی نهایی) فیلم‌برداری می‌کردند و ماکت را که در این مرحله به ورق‌های بزرگ فیلم تبدیل شده بود، روتوش، کنتاکت، مونتاژ، کپی، و روی صفحات زینک ظاهر می‌ساختند. لیتوگرافی هنوز هم برای چاپ افست مورد استفاده قرار می‌گیرد. با این تفاوت که این کار اکنون با استفاده از دستگاهی به نام Plate Setter انجام می‌شود. Plate Setter در واقع پرنتر زینک است و با ارسال فایل از کامپیوتر به آن، بدون درست کردن فیلم، مستقیماً زینک از دستگاه خارج می‌شود. البته در این روش به خروجی دستگاه به جای زینک، Plate گفته می‌شود.

۲. چاپ دیجیتال نوع جدیدی از چاپ است که در آن به جای دستگاه‌ها و ماشین‌آلات دستی و نیمه‌اتوماتیک افست، از دستگاه‌ها و ماشین‌آلات تمام‌اتوماتیک دیجیتال (چاپگرهای لارج‌فرمت یا چاپگرهای لیزری و جوهرافشان حرفه‌ای) استفاده می‌شود. کاهش زمان و افزایش کیفیت چاپ، از مهمترین مزیت‌های چاپ دیجیتال در مقایسه با چاپ افست است. این روش بیشتر برای تیراژهای کم‌تعداد استفاده می‌شود. چاپ دیجیتال دارای هزینه‌ی بیشتری برای چاپ هر صفحه، در مقایسه با روش‌های سنتی مثل چاپ افست است؛ ولی این قیمت بالاتر معمولاً با صرفه‌جویی در هزینه‌های دیگری که در تهیه‌ی پلِت‌های چاپ (در چاپ افست) انجام می‌شود، برای تیراژهای کم‌تعداد جبران می‌شود. این روش امکان چاپ بلافاصله پس از تقاضا را فراهم می‌آورد و امکان تغییر تصاویر و محتویات صفحه (یعنی اطلاعات متغیّر در هر برگ چاپی) را در اختیار می‌گذارد.

افزایش داده و چاپ به صورت «ناشر- مؤلف» را امکان‌پذیر ساخته است.

۱-۲-۱۱. اعلام وصول

پس از چاپ کتاب، کل تیراژهای کتاب برای انبارگردانی، به انبار چاپخانه منتقل می‌شود و تنها پس از دریافت نامه‌ی اعلام وصول از وزارت ارشاد است که ناشر حق توزیع و پخش کتاب را پیدا می‌کند. ناشر بعد از چاپ کتاب باید دو نسخه از کتاب را همراه با مجوز چاپ، مجدداً به ارشاد ارسال کند. بعد از حدود یک هفته، نامه‌ی اعلام وصول ارشاد برای ناشر ارسال می‌شود. این نامه به این معنی است که ناشر بعد از تأیید متن توسط اداره‌ی کتاب و قبل از چاپ کتاب در چاپخانه، محتوای کتاب را تغییر نداده است. نامه‌ی اعلام وصول، در واقع به منزله‌ی مجوز توزیع و فروش کتاب است. ناشر در اینجا کتاب‌های چاپ‌شده‌ی خود را تحویل می‌گیرد و فرآیند توزیع و فروش کتاب را آغاز می‌کند. بدین ترتیب در اینجا باید فرآیند تولید کتاب را تمام‌شده تلقی کرد. برای جمع‌بندی بخش حاضر، می‌توان مدل زیر را به‌عنوان مدل فرآیند تولید کتاب (از ورود محتوای کتاب به یک مؤسسه‌ی انتشاراتی تا خروج کتاب از آن) ارائه نمود:

۲. چرخه‌ی توزیع کتاب

بررسی فعالیت‌های شرکت‌های انتشاراتی نشان می‌دهد که این شرکت‌ها، همزمان در دو عرصه‌ی اصلی «تولید» و «بازرگانی» فعالیت می‌کنند. یعنی هم به دریافت، پردازش و تولید محتوا می‌پردازند و هم پس از تولید، مشغول توزیع و فروش کتاب می‌شوند. به همین دلیل، ساختار این شرکت‌ها، متشکل از دو بخش تولید و بازرگانی است. در واحد تولید، همانطور که گذشت، محتوای دریافت‌شده پس از حروف‌چینی، ویرایش، و طراحی جلد و صفحات، به محصول نهایی (یعنی کتاب) تبدیل می‌شود. اما در واحد بازرگانی، باید برای محصول تولیدشده بازاریابی شده و پروسه‌ی توزیع محصول تا فروش نهایی آن و رسیدن به دست مصرف‌کننده، دنبال شود.

فعالیت‌هایی که در چرخه‌ی توزیع انجام می‌شود، در سه محور: «پخش‌گری»، «تبلیغ و بازاریابی» و «فروش» قابل تقسیم‌اند که مختصراً توضیح داده می‌شوند:

۲-۱. پخش‌گری

پخش کتاب یکی از مراحل است که میان چاپ کتاب (توسط ناشر) و فروش آن (توسط کتابفروش) قرار دارد. اصطلاح معمول «پخش» به افراد یا مؤسسه‌ای گفته می‌شود که واسطه‌ای میان ناشر و کتابفروش هستند و به بازاریابی برای کتاب تازه منتشرشده می‌پردازند. در این مرحله، چند کار عمده انجام می‌شود:

الف. بررسی نیازها و تقاضاها

ب. گرفتن سفارش یا اطمینان از مراکز مصرف

ج. تحویل گرفتن آثار چاپ شده و انبار کردن آنها

د. تفکیک تقاضاها، بسته بندی آثار و ارسال

هـ. پیگیری و حصول اطمینان از اینکه محصول مورد نظر به همه ی نقاط مصرف رسیده باشد

و. رسیدگی به موقع به حساب ها و در نظر داشتن جنبه های لازم اقتصادی

ز. توجه به واکنش ها و بازخوردها، و تصحیح و تکمیل فعالیت پخش.

در کشورهایی که اقتصاد نشر رونق دارد، پخش کتاب از کار نشر و تکفروشی کتاب، به کلی مجزاست. پخش گران، سازمان و تشکیلات مستقل و مخصوص خود را دارند و آثار چاپی را بر اساس تنظیم قرارداد و تعرفه های قیمت، از ناشران تحویل می گیرند و به مراکز عرضه و فروش، یا محل های مصرف می فرستند. اما در کشور ما، این فعالیت یک فعالیت به کلی مستقل نیست؛ هم ناشران به نوبه ی خود در پخش آثار خود و دیگران فعالیت می کنند و هم بسیاری از شرکت های پخش، دستی نیز در نشر کتاب دارند. بنابراین انواع مختلفی مانند: «چاپ گر + ناشر»، «چاپ گر + پخش گر»، «ناشر + پخش گر»، «ناشر + کتاب فروش» و «ناشر + چاپ گر + پخش گر + کتاب فروش» در این زمینه متصور است (آذرنگ، ۱۳۸۶: ۶۵). به هر حال، اقتصاد نه چندان پررونق کتاب در ایران، به شکل طبیعی شرایطی این چنین را موجب می شود.

۲-۲. تبلیغ و بازاریابی

تبلیغ و بازاریابی که نقشی پررنگ در فروش کتاب ایفاء می کند، محل ثابتی در فرآیند تولید و عرضه ی کتاب ندارد؛ به این معنا که از ابتدای شروع به تولید کتاب تا پس از عرضه ی آن به بازار (و حتی گذشتن از چندین چاپ)، این فعالیت ادامه دارد و محدود به یک حلقه ی مشخص در این زنجیره نیست.

موارد زیر، کارهایی هستند که در این زمینه قابل انجام‌اند. برخی از این اقدامات به طور معمول توسط همه‌ی ناشران انجام می‌شود و برخی دیگر کمتر امکان پیاده‌سازی داشته است:

۱. ناشران پیش از انتشار، با زنجیره‌های فروش ملاقات کرده و در مورد کتاب‌های آماده‌ی ارائه‌ی خود، تبادل نظر نموده و نظرات آنان را برای طراحی جلد، عنوان، قیمت و... دریافت می‌کنند. این خود اولین مرحله‌ی تبلیغ کتاب، پیش از انتشار آن است.
۲. ناشران برخی اوقات برای پیش‌خریده‌ای قبل از چاپ کتاب، قیمت‌های پایینی را پیشنهاد می‌کنند و بدین ترتیب انگیزه‌ی خریداران را افزایش می‌دهند.
۳. ارائه‌ی کتاب در قالب و شکل مناسب، خوش‌خوان و خوش‌چاپ بودن کتاب، صخافی مناسب و طرح جلد جذاب نیز خود از بهترین تبلیغاتی است که می‌تواند برای یک کتاب صورت بگیرد.
۴. تبلیغ و معرفی کتاب از طریق رسانه‌ها (از روزنامه‌ها و مجلات گرفته تا رادیو و تلویزیون)
۵. یادداشت‌نویسی و نقدنویسی در رسانه‌ها (خصوصاً روزنامه‌ها و مجلات)
۶. تبلیغات محیطی
۷. ارسال نسخه‌هایی از کتاب برای افراد صاحب‌نظر و برجسته
۸. تهیه‌ی اقلام تبلیغاتی (مانند دفترچه یادداشت) با طرح جلد کتاب
۹. تبلیغات شفاهی (این نوع تبلیغات، به‌ویژه در زمان‌هایی که کتاب از فروش کنار گذاشته شده، تأثیر قابل توجهی بر فروش آن می‌گذارد).
۱۰. پیش‌فروش
۱۱. عرضه‌ی کتاب در نمایشگاه‌های ملی و منطقه‌ای
۱۲. اهدای جایزه به کتاب و پدیدآورندگان آن
۱۳. برگزاری مراسم رونمایی از کتاب

۱۴. برگزاری مراسم نقد کتاب

۱۵. برگزاری مسابقات کتابخوانی با محوریت کتاب مورد نظر

۱۶. تبلیغات از طریق پیامک

۱۷. تبلیغات اینترنتی (سایت‌ها، خبرگزاری‌ها و شبکه‌های اجتماعی)

۱۸. قرار دادن کتاب در ویترین کتابفروشی‌ها

۱۹. ایجاد انگیزه برای کتابفروشی‌ها از طریق قائل شدن تخفیف برای کاهش

ماندگاری کتاب در قفسه‌ی کتابفروشی

۲۰. قراردادن نام کتاب در فهرست پرفروش‌های هفته و ماه

۲۱. قرار دادن نام کتاب در فهرست «تازه‌های کتاب» در نشریات کتاب و کتابداری

۲۲. معرفی کتاب از طریق بروشور و فهرست انتشارات ناشر

۲۳. راه‌اندازی خبرنامه و باشگاه مخاطبین برای کتاب‌های مطرح و مهم

واقعیت این است که هرچه درصد سود ناشران از چاپ کتاب افزایش پیدا کند، دست آنها در تبلیغات و بازاریابی بازتر می‌شود. نکته‌ی مهم دیگر نیز این است که اگرچه در بدو ورود یک کتاب به بازار، تبلیغ و اطلاع‌رسانی می‌تواند مهمترین عامل در فروش آن باشد، اما ادامه‌ی روند فروش، بیش از هرچیز دیگر به محتوای کتاب بستگی دارد.

۲-۳. فروش

فروش، آخرین حلقه‌ی زنجیره‌ی تولید و توزیع کتاب است. کتابفروختن، احتیاج به تخصص، نوآوری و رعایت نکات و دقت‌های ریز (در طراحی، چیدمان کتاب‌ها، شیوه‌ی برخورد با مشتری، راهنمایی مشتریان در مورد کتاب‌ها و مواردی از این دست) دارد. واقعیت این است که کتاب، نیاز روزانه‌ی مردم نیست که به هر صورت عرضه شود، مشتری داشته باشد (مطهری، ۱۳۹۲: ۱۵-۱۶). به همین دلیل، کتابفروش

ماندن کاری بس دشوارتر از کتابفروش شدن است. به هر تقدیر، مراحل فوق، تشریح ساده‌ای از چرخه‌ی نشر در کشور و مراحل آن بود. البته بخشی از این مراحل، به‌طور همزمان انجام می‌گیرند و از نظر زمانی با یکدیگر هم‌پوشانی پیدا می‌کنند که توضیحات مربوط به آنها از نظر تان گذشت.

۳. فرآیند ممیزی کتاب

در جمهوری اسلامی ایران، کتاب‌ها پیش از چاپ باید مجوز انتشار خود را از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دریافت کنند. ضوابط مقرر برای نظارت بر چاپ کتاب، توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی تعیین شده و توسط اداره‌ی امور کتاب وزارت ارشاد اجرا می‌شود. مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی که مطابق امر حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری، در حکم قانون شناخته می‌شوند، زمینه‌ی قانونی این نظارت را فراهم ساخته‌اند. مصوبه‌ی نخست این شورا در این خصوص، مربوط به تاریخ ۲۰ اردیبهشت ۱۳۶۷ می‌شود که تا سال‌ها تنها ملاک عمل در این حوزه بود. اما امروز مبنای عمل وزارت ارشاد، مصوبه‌ی اصلاحی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب» است که در جلسه‌ی ۲۴ فروردین ۱۳۸۹ این شورا به تصویب رسیده و مصوبه‌ی پیشین را نسخ نموده است.^۱

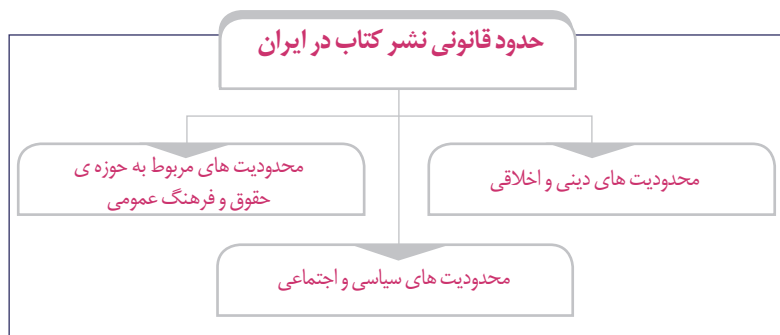
البته تغییرات این مصوبه‌ی دوم چندان بنیادین نیست. شاید بتوان گفت مهم‌ترین تغییر، شفاف‌تر شدن وضعیت هیئت نظارت بر نشر کتاب و ارتقای جایگاه آن از سطح وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به شورای عالی انقلاب فرهنگی است (که در ماده‌ی پنجم مطرح شده). همچنین در بخشی از این مصوبه (ماده‌ی سوم) به سیاست‌های ایجابی اشاره شده که در مصوبه‌ی سال ۱۳۶۷ جایی نداشت.

۱. این مسئله در ماده‌ی شانزدهم مصوبه‌ی جدید مورد تأکید قرار گرفته است.

۳-۱. حدود قانونی نشر کتاب

حدود قانونی نشر کتاب که در ماده‌ی چهارم مصوبه‌ی اصلاحی سال ۱۳۸۹ تشریح شده، به طور کلی در سه محور «محدودیت‌های دینی و اخلاقی»، «محدودیت‌های سیاسی و اجتماعی» و «محدودیت‌های مربوط به حوزه‌ی حقوق و فرهنگی عمومی» جای گرفته است.

ماده‌ی ۴ مصوبه‌ی سال ۱۳۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی: حدود قانونی هر یک از این محدودیت‌ها، در قالب بندهایی تشریح شده‌اند. خلاصه‌ی این محدودیت‌ها به قرار زیر است:

۳-۱-۱. خطوط قرمز دینی و اخلاقی

۱. الحاد و اباحه‌گری- مبانی و احکام اسلام- شخصیت‌هایی که از نظر دین اسلام محترم شمرده می‌شوند- وقایع تاریخی دینی که انکارشان مآلاً به انکار مبانی دین منجر شود
۲. مقدّسات دین اسلام- تعالیم اسلامی، اصول و مبانی دین اسلام
۳. ترویج و تبلیغ ادیان، مذاهب و فرقه‌های منحرف و منسوخ، تحریف‌شده و بدعت‌گذار (استثنای معرفی با رویکرد علمی و غیرتبلیغی)
۴. ترویج خرافات- مخدوش کردن چهره‌ی اسلام

۵. جزئیات مراودات جنسی و دیگر گناهان - کلمات رکبک و مستهجن - اشاعه‌ی فحشاء (استثنای بیان مراودات جنسی با زبانی عفیف و غیر محرک، اگر به قصد آموزش، انتقال پیام مثبت یا نشان دادن چهره‌ی شخصیت‌های منفی باشد).
۶. استفاده از جاذبه‌ی جنسی - تصاویر برهنه (استثنای تصاویر علمی در کتاب‌های تخصصی)
۷. تصاویری که اشاعه‌ی فحشاء می‌کنند (استثنای تصاویر مجالس فسق و فجور عناصر حکومت پهلوی یا ضد انقلاب، برای استناد تاریخی، با رعایت عفت عمومی)
۸. مادی‌گرایی فلسفی و اخلاقی - سبک زندگی‌های مخالف ارزش‌های اسلامی و اخلاقی
۹. خشن جلوه دادن چهره‌ی اسلام و مسلمانان واقعی

۳-۱-۲. خطوط قرمز سیاسی و اجتماعی

۱. امام خمینی (ره)، رهبری، رئیس‌جمهور، مراجع تقلید و تمام افرادی که حفظ حرمت آنها شرعاً یا قانوناً لازم است
۲. قانون اساسی - انقلاب اسلامی
۳. برانگیختن جامعه به قیام علیه نظام جمهوری اسلامی و انقلاب اسلامی
۴. تبلیغ و تلهیر گروه‌های محارب، عناصر ضد انقلاب و تروریست، نظام لائیک و سلطنتی، و خاندان پهلوی (استثنای طرح مواضع علمی و فکری و بررسی محققانه‌ی آراء و اندیشه‌ها)
۵. وابستگی به قدرت‌های سلطه‌جو - ضدیت با استقلال کشور
۶. منافع و امنیت ملی - ناکارآمد جلوه دادن نظام جمهوری اسلامی (استثنای بیان نارسایی‌ها برای نقد، با بیان مستدل و اصلاح طلبانه، و به دور از توهین و افتراء)
۷. وحدت ملی و تمامیت ارضی کشور - درگیری و اختلاف میان اقوام و مذاهب (استثنای کتاب‌های عقیدتی علمی و استدلالی که محرک احساسات منفی و برهم‌زننده‌ی اساس وحدت در میان اقوام و فرق نباشد)
۸. افتخارات ملی، حس وطن‌دوستی - توانایی‌های علمی و عملی مردم ایران، فرهنگ

خودی و اقوام ایرانی (استثنای نقد و نفی آداب و سنن غلط و انحرافی، که به قصد اصلاح و بدون شائبه باشد)

۹. روحیه‌ی خودباختگی در برابر فرهنگ و تمدن بیگانه- القای حس عقب‌ماندگی

۱۰. صهیونیسم و انواع دیگر نژادپرستی

۱۱. وقایع مهم و مسلم تاریخی ایران و اسلام

۳-۱-۳. محدودیت‌های مربوط به حوزه‌ی حقوق و فرهنگ عمومی

۱. زبان، فرهنگ و هویت اقوام و اقلیت‌های دینی و قومی

۲. قانون‌گریزی، بی‌بندوباری، لابی‌گری

۳. خانواده، ارزش و جایگاه خانواده

۴. ناامیدی، سرخوردگی، پوچی و بی‌هودگی- نگرش‌های منفی- افزایش بی‌اعتمادی عمومی

۵. تحقیر و تمسخر اقشار مختلف جامعه

۶. جریان‌ها و اشخاص فاسد و منحرف فرهنگی و هنری (داخلی و خارجی)

۷. اسناد طبقه‌بندی‌شده‌ی کشوری و لشکری

۸. هویت و زبان ملی

۳-۲. مسئولیت ناشران

یکی از نکاتی که در مصوبه‌ی اصلاحی شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۹) مطرح شده، ماده‌ی پانزدهم ضوابط نشر است. این ماده می‌گوید:

«نظارت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و انجام وظایف این وزارتخانه، رافع و نافی مسئولیت

ناشران نبوده و ناشران با تحویل نسخه‌ی پیش از چاپ به دبیرخانه‌ی هیئت نظارت، تمامی

مسئولیت‌های حقوقی ناشی از عدم انطباق با ضوابط را بر عهده خواهند داشت.»

بنابراین وقتی ناشری کتابی را تحویل ارشاد می‌دهد، هرچند این کتاب هنوز

چاپ و منتشر نشده، اما در صورت تعارض با ضوابط نشر، ممکن است برخی مسئولیت‌های حقوقی متوجه او شود. به عبارت دیگر، ناشر حتی در مورد عدم تطابق نسخه‌ی تحویل‌داده‌ی خود با ضوابط نشر نیز مسئولیت دارد و نمی‌تواند به صرف آنکه بررسی توسط نهادهای مسئول انجام می‌شود، هر متنی را برای صدور مجوز راهی وزارت ارشاد کند. البته به‌رغم وجود این ماده‌ی قانونی در متن مصوبه، از آنجا که ساز و کار تشخیص، و نیز میزان مسئولیت ناشر در این خصوص به‌طور دقیق مشخص نشده است، اقدام قانونی علیه ناشران جز در موارد معدود و خاص صورت نگرفته است.

۳-۳. ساز و کار اجرایی ممیزی کتاب

در حال حاضر، دو حالت «سستی» و «مکانیزه» برای اخذ مجوز انتشار توسط ناشران، پیش‌بینی شده است. در حالت اول که شیوه‌ای است که سال‌ها جریان داشته و هنوز نیز ادامه دارد، متقاضی باید با در دست داشتن این مدارک، به دبیرخانه‌ی اداره کل امور کتاب مراجعه کند:

۱. پرینت نهایی کتاب (به‌صورت صحافی‌شده و غلط‌گیری شده)
  ۲. شناسنامه‌ی مؤلف یا مترجم
  ۳. شماره شابک (که از مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب دریافت شده است)
  ۴. فهرست‌نویسی پیش از انتشار یا فیفا (که از کتابخانه‌ی ملی دریافت شده است)
  ۵. تکمیل فرم مجوز قبل از چاپ کتاب (به صورت تایپ‌شده)
  ۶. ارائه‌ی مدارک معتبر برای به‌کاربردن هرگونه لقب (نظیر دکتر، مهندس و ...)
- برای نام مؤلف یا مترجم کتاب
۷. فایل PDF کتاب منطبق با نسخه‌ی چاپ‌شونده (به‌صورتی که کلیه‌ی

مطالب - و از جمله: شناسنامه‌ی کتاب یا برگه‌ی فیفا- در یک فایل با حجم کمتر از ۱۵ مگابایت جا گرفته باشد).

اما در سال‌های اخیر تلاش‌هایی در جهت دیجیتالی کردن سیستم ثبت کتاب‌ها برای بررسی در اداره‌ی کتاب صورت گرفته و با راه‌اندازی سامانه‌ی تحت وب برای صدور مجوز، این امر تا اندازه‌ای امکان‌پذیر شده است. در این حالت، دیگر نیازی به رفت‌وآمد چندباره‌ی ناشر و نیز احتیاجی به پرینت کتاب نیست و ناشران با استفاده از پست الکترونیک تعبیه‌شده در سامانه، می‌توانند درخواست خود را پیگیری کنند. مراحل اخذ مجوز در حالت مکانیزه، به قرار زیر است:

۱. مراجعه‌ی مدیر مسئول انتشارات به اداره‌کل امور کتاب (برای یک‌بار) و ارائه‌ی

اصل و کپی کارت ملی و پروانه‌ی نشر

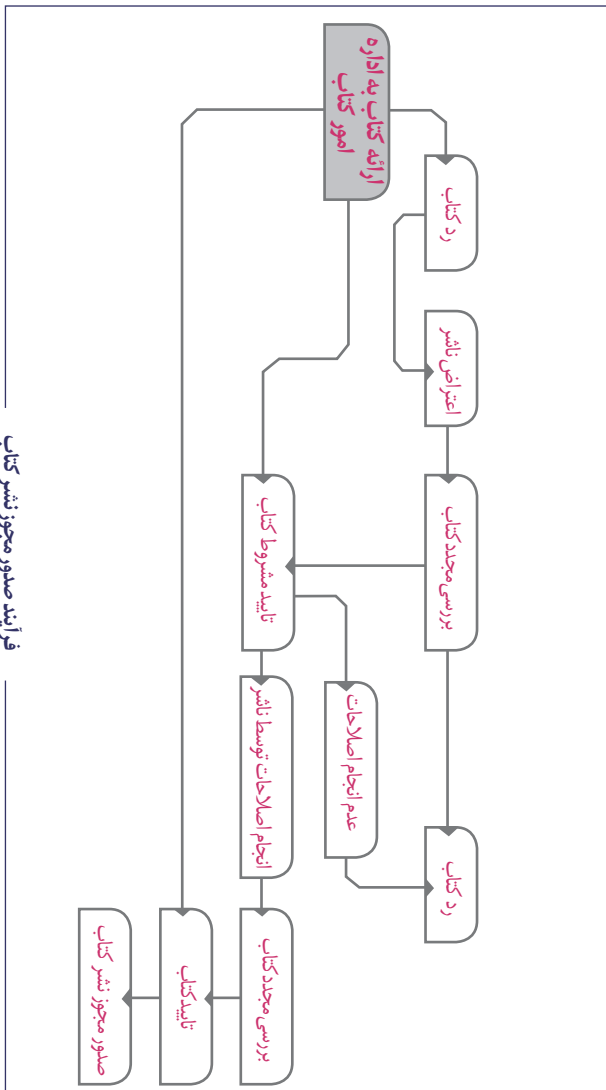
۲. دریافت نام کاربری و رمز عبور و توکن (Token) یا امضای دیجیتال مختص

انتشارات، برای ورود به سامانه

۳. ورود به سامانه و ارسال درخواست به صورت الکترونیکی.

در این روش دیگر نیازی به پرینت متن کتاب به‌منظور درخواست مجوز نیست و ارسال فایل الکترونیکی کتاب کافی خواهد بود. پاسخ‌های وزارت ارشاد نیز از طریق صندوق‌پستی دیجیتالی که در سامانه برای هر ناشر اختصاص داده می‌شود، به اطلاع ناشران می‌رسد. البته در این حالت نیز مانند روش سنتی باید شماره‌ی شابک و برگه‌ی فیفا از قبل تهیه شده باشد. در سال ۱۳۹۳، حدود ۲۵ درصد درخواست مجوزهای واردشده به وزارت ارشاد، از مجرای مکانیزه و به‌صورت الکترونیک بوده است.

پس از ارائه‌ی درخواست از سوی ناشر، فرآیند ممیزی در اداره‌ی کتاب آغاز می‌شود. مدل زیر مراحل این فرآیند را نشان می‌دهد:

فرآیند صدور مجوز نشر کتاب

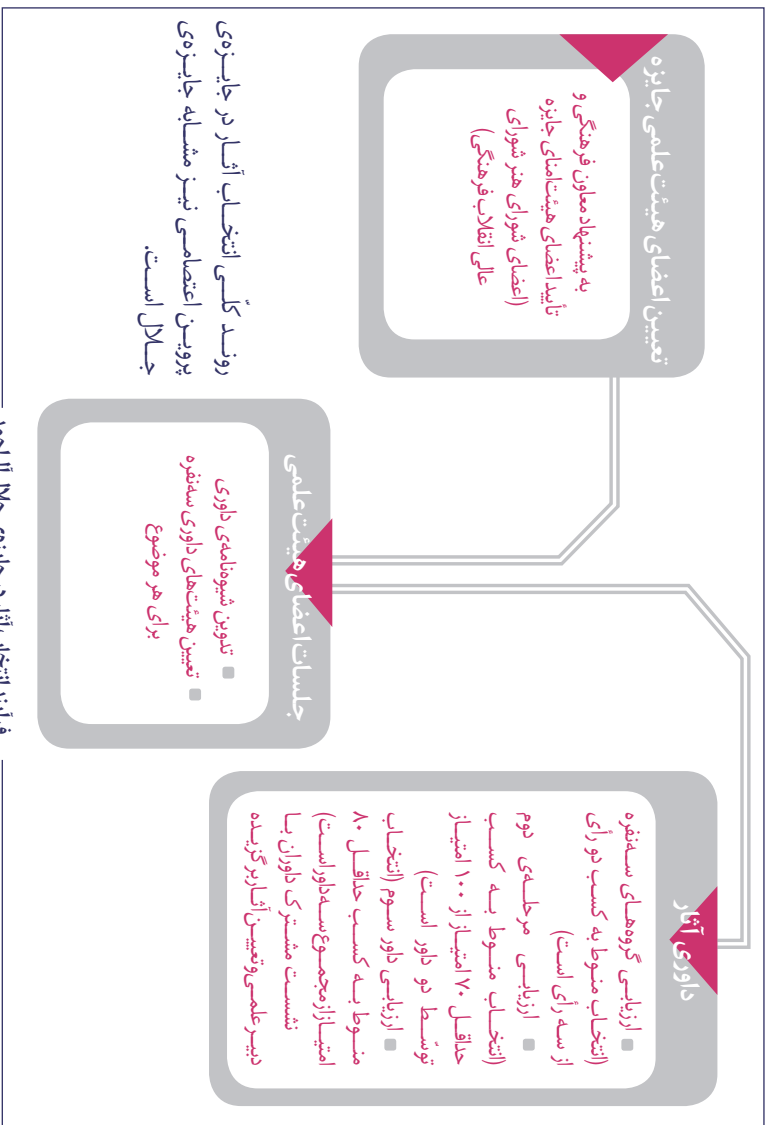
۴. فرآیند انتخاب آثار در جشنواره‌ها

۴-۱. فرآیند انتخاب آثار در جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد

فرآیند انتخاب آثار در جایزه‌ی جلال آل احمد به ترتیب زیر است:

۱. هیئت‌انمای جایزه، هر ساله اعضای هیئت‌علمی را (که باید متشکل از ۹ نفر از نویسندگان و صاحب‌نظران در زمینه‌ی داستان، نقد ادبی، مستندنگاری و تاریخ‌نگاری باشند، و به پیشنهاد معاون فرهنگی ارشاد به هیئت‌امناء معرفی شده‌اند) تعیین می‌کنند.
۲. جلسات اعضای هیئت‌علمی جایزه، به‌منظور تدوین شیوه‌نامه‌ی داوری و همچنین برای تعیین هیئت‌های داوری سه نفره (برای هر یک از حوزه‌های ادبیات داستانی، نقد ادبی و مستندنگاری) انجام می‌گیرد.
۳. داوری و انتخاب کتاب در هر موضوع، طی این مراحل صورت می‌گیرد:
  - ابتدا تمامی کتاب‌های رسیده به دبیرخانه^۱ از سوی گروه سه نفره‌ی داوران، ارزیابی می‌شوند. آثاری که دو رأی مثبت را احراز کنند به مرحله‌ی دوم راه می‌یابند.
  - کتاب‌های راه‌یافته به مرحله‌ی دوم، از سوی دو داور از سه داور ارزیابی می‌شوند و نتایج ارزیابی در فرم‌های ویژه‌ای که به منظور ارزیابی تهیه شده، درج می‌گردد.
  - کتاب‌هایی که از ۱۰۰ امتیاز، ۷۰ امتیاز و یا بیشتر کسب کنند، توسط داور سوم نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و اثری که میانگین حداقل ۸۰ امتیاز را از سه داور کسب کرده باشد، برای داوری مرحله‌ی نهایی ارجاع می‌شود.
  - در مرحله‌ی نهایی، نشست مشترک داوران اصلی و دبیر علمی برگزار و آثار راه‌یافته به این مرحله، مورد بررسی و ملاحظه‌ی نهایی قرار می‌گیرند و یک اثر به‌عنوان اثر برگزیده معرفی می‌گردد.

۱. اولین گام در برگزاری جایزه این است که نویسندگان یا ناشران، در یک مهلت زمانی که توسط مجری برگزاری جایزه (بنیاد شعر و ادبیات داستانی ایرانیان) تعیین می‌شود، آثار تألیفی خود را که برای نخستین‌بار در سال پیش از برگزاری جایزه به چاپ رسیده، به دبیرخانه‌ی جایزه ارسال می‌کنند و رقابت میان آثاری که به دبیرخانه ارسال شده است، شکل می‌گیرد.

۴-۲. فرآیند انتخاب آثار در جایزه‌ی کتاب سال

داوری و انتخاب کتاب سال طی ۳ مرحله صورت می‌پذیرد:

مرحله‌ی اول: در این مرحله، تمام کتاب‌های ارسال‌شده به دبیرخانه^۱، در جلسه‌ای مشترک توسط هیئت‌های داوری ۵ نفره‌ی هر یک از گروه‌ها ارزیابی می‌شود و آثار برگزیده (با رأی اکثریت اعضای هیئت داوران) به مرحله‌ی بعد راه می‌یابند.

مرحله‌ی دوم: کتاب‌های راه‌یافته به مرحله‌ی دوم، حداقل توسط ۴ داور - که توسط هیئت داوران تعیین می‌شوند^۲ - بررسی شده و نتایج ارزیابی در فرم‌های ویژه‌ای درج می‌گردد. کتاب‌هایی که از ۱۰۰ امتیاز، میانگین ۸۰ امتیاز یا بیشتر را کسب کنند، به مرحله‌ی نهایی راه می‌یابند.

مرحله‌ی سوم: هیئت داوران با بررسی نتایج ارزیابی، آثار برگزیده را انتخاب و جهت تأیید به هیئت علمی معرفی می‌کنند. در این مرحله با رأی حداقل ۳ نفر از داوران، یک اثر از میان آثاری که میانگین حداقل ۹۰ امتیاز را کسب کرده‌اند، به عنوان اثر برگزیده معرفی می‌شود. (همچنین از میان واجدان ۸۰ تا ۹۰ امتیاز، در هر رشته حداکثر تا ۳ اثر، به عنوان آثار شایسته‌ی تقدیر معرفی می‌شوند^۳).

۵. فرآیندهای تأسیس مؤسسه‌ی انتشاراتی، فروشگاه کتاب و کتابخانه

۵-۱. فرآیند تأسیس مؤسسه‌ی انتشاراتی

برای تأسیس یک مؤسسه‌ی انتشاراتی، ابتدا باید اقدام به اخذ مجوزی به نام

۱. تنها آثاری در این جایزه مورد داوری و ارزیابی قرار می‌گیرند که پدیدآورنده یا ناشر آنها، در پی فراخوان مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب، کاربرگ ثبت‌نام را در تارنمای جایزه، کامل نموده و به همراه دو نسخه از کتاب به دبیرخانه ارسال کرده باشد.

۲. اعضای هیئت داوران می‌توانند این ۴ داور را از میان خودشان تعیین کنند.

۳. انتخاب مشترک چند اثر به عنوان اثر برگزیده یا شایسته‌ی تقدیر نیز با تشخیص هیئت داوران بلامانع است.

«پروانه‌ی نشر»^۱ نمود. برای اخذ پروانه‌ی نشر، شرایط زیر لازم است:

شرایط لازم برای اخذ پروانه‌ی نشر

۱	تابعیت جمهوری اسلامی ایران
۲	نداشتن سوءپیشینه‌ی کیفری مؤثر (به تأیید مراجع ذی‌ربط) و برخورداری از حسن شهرت
۳	محجور نبودن و عدم ورشکستگی به تقلب و تقصیر
۴	دارا بودن ۲۵ سال سن و متأهل بودن و یا حداقل ۲۷ سال سن برای اشخاص مجرد
۵	انجام خدمت وظیفه‌ی عمومی و یا داشتن معافیت دائم
۶	داشتن امکانات کافی و مناسب و ارائه‌ی سند رسمی محل انتشارات (اعم از اجاره یا مالکیت)
۷	داشتن مدرک کارشناسی یا معادل آن به تشخیص مراجع ذی‌ربط
۸	احراز صلاحیت علمی و تخصصی یا تجارب کافی متناسب با موضوع

مراحل این کار بدین ترتیب است که:

اول: ارسال درخواست پروانه‌ی نشر به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی یا یکی از

ادارات کل این وزارتخانه در استان‌ها

دوم: بررسی درخواست و مدارک ارسال شده در جلسه‌ی هیئت‌رسمی به صدور

پروانه‌ی نشر در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

سوم: اعطای پروانه‌ی موقت نشر کتاب، به مدت ۲ سال، در صورت احراز شرایط لازم

۱. برحسب تعریف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، «ناشر» عبارت از هر شخصیت حقوقی یا حقیقی است که با اخذ پروانه‌ی نشر می‌تواند نسبت به انتشار و توزیع و فروش کتاب اقدام نماید. بنابراین هویت ناشر با «پروانه‌ی نشر» مشخص می‌شود. طبق همین تعریف، «پروانه‌ی نشر» سندی است که به موجب آن، احراز شرایط و صلاحیت شخص برای انتشار کتاب گواهی می‌شود.

چهارم: انتشار حداقل ۱۰ عنوان کتاب ظرف مدت ۲ سال، برای تمدید پروانه‌ی نشر
پنجم: بررسی عملکرد ناشر در هیئت‌رئیس‌دگی به صدور پروانه‌ی نشر پس از پایان
دوره‌ی ۲ ساله، و صدور پروانه‌ی دائمی نشر کتاب در صورت احراز شرایط لازم

۵-۲. فرآیند تأسیس کتاب‌فروشی

تا سال ۱۳۹۳ فرایند تأسیس کتاب‌فروشی نیز مانند دیگر صنوف بود. یعنی فرد
مقاضی برای تأسیس کتاب‌فروشی باید از اتحادیه یا صنف مربوطه، «پروانه‌ی کسب»
می‌گرفت. از سال ۱۳۹۳ با مذاکراتی که سازمان امور مالیاتی و وزارت فرهنگ و ارشاد
اسلامی با یکدیگر داشتند، مقرر شد کتاب‌فروشی و فروشگاه‌های کتاب، برای
بهره‌مندی از معافیت‌های مالیاتی، در زمره‌ی فعالیت‌های فرهنگی قرار بگیرند. مرجع
ذی‌صلاح برای تشخیص این امر، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شناخته شد.
وزارت ارشاد برای پیاده کردن این تبصره‌ی قانونی، از سال گذشته تلاش‌هایی را
برای صدور پروانه‌ی کتاب‌فروشی آغاز کرد. طبق طرح جدید، مرجع صدور پروانه‌ی
کتاب‌فروشی، وزارت ارشاد خواهد بود. با این حال هنوز جزئیات این موضوع از جانب
وزارت ارشاد اعلام نشده است.

در اخذ نمایندگی فروشگاه‌های زنجیره‌ای کتاب نیز همه‌چیز تابع شرایط و ضوابط داخلی
این فروشگاه‌هاست. مؤسسه‌ی شهر کتاب، به‌عنوان مهم‌ترین شبکه‌ی فروشگاه‌های
زنجیره‌ای کتاب در کشور، یک سلسله شرایط محیطی (مانند قرار داشتن فروشگاه در
خیابان‌های دارای دسترسی بالا، داشتن بر، عمق و ویتترین مناسب، و دارا بودن حداقل
مساحت ۳۰۰ مترمربع در تهران و ۲۵۰ مترمربع در شهرستان‌ها)، انسانی (مثل حسن
شهرت مقاضی در منطقه، توانایی آموزش‌پذیری و آموزش‌دهی، آشنایی با قوانین
کار و مقررات مالیاتی، و توان مدیریتی)، اقتصادی (مانند احراز تمکن مالی متناسب

با هزینه‌های راه‌اندازی و تجهیز فروشگاه و سرمایه‌گذاری برای خرید کالا مطابق استانداردهای شهر کتاب، و تعلق مکان فروشگاه به فرد متقاضی یا برخورداری از اجاره‌ی ۵ ساله و تجهیزاتی (مانند مجهز بودن به سیستم تهویه‌ی مطبوع، سیستم حفاظتی و اطفای حریق، نورپردازی، تجهیزات صوتی و تصویری، داشتن پایانه‌ی فروش فروشگاه‌ی (POS)، تلفن و دورنگار، و جعبه‌ی کمک‌های اولیه یا تعهد به تجهیز) برای نمایندگی‌های خود در نظر گرفته و در صورتی که متقاضیان نمایندگی شهر کتاب، این شرایط را داشته باشند، اقدام به اعطای نمایندگی می‌کند.

۵-۳. فرآیند تأسیس کتابخانه

بر حسب تقسیم‌بندی‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، کتابخانه‌ها به لحاظ ماهیت، نوع اداره، مالکیت و ضوابط و مقررات مرتب بر آنها، به ۳ دسته‌ی کلی «کتابخانه‌های عمومی»، «کتابخانه‌های شخصی» و «کتابخانه‌های اختصاصی» تقسیم می‌شوند.

کتابخانه‌هایی که خدمات عمومی ارائه می‌کنند، کتابخانه‌ی عمومی هستند. کتابخانه‌های شخصی کتابخانه‌هایی هستند که در آنها مجموعه‌ای از کتاب‌ها و منابع خواندنی بر اساس تمایل افراد علاقه‌مند، به‌منظور استفاده‌ی شخصی و کسب دانش گردآوری شده و در منازل و اماکن خصوصی و متعلق به افراد و اشخاص نگهداری می‌شود و هیچ‌گونه خدمات عمومی نیز ارائه نمی‌کنند. کتابخانه‌های اختصاصی هم کتابخانه‌هایی هستند که توسط سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و یا غیردولتی، به‌منظور بهره‌برداری تخصصی و سازمانی کارکنان و سایر عوامل مرتبط با آن نهاد یا سازمان تأسیس شده‌اند.

۵-۳-۱. تأسیس کتابخانه‌ی عمومی

تأسیس و راه‌اندازی کتابخانه‌ی عمومی مستلزم کسب مجوز و رعایت ضوابط اعلام‌شده

از جانب نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور است. کتابخانه‌های عمومی خود به ۳ دسته‌ی کتابخانه‌های عمومی تحت مدیریت نهاد کتابخانه‌ها، کتابخانه‌های مشارکتی و کتابخانه‌های مستقل تقسیم‌بندی می‌شوند.

دسته‌ی اول این کتابخانه‌ها تحت مدیریت و اداره‌ی نهاد هستند و از ضوابط درون‌سازمانی پیروی می‌کنند. بنابراین اشخاص حقیقی، تنها می‌توانند برای تأسیس و راه‌اندازی کتابخانه‌های مستقل و مشارکتی اقدام کنند.

■ کتابخانه‌ی عمومی مستقل، کتابخانه‌ای است که طبق ضوابط و مقررات موضوع شیوه‌نامه‌ی نهاد کتابخانه‌های عمومی و با هزینه‌ی مؤسس (اعم از حقیقی یا حقوقی)، ایجاد، تجهیز و راه‌اندازی می‌شود و با مسئولیت کامل او در کلیه‌ی امور (و حسب مورد با مسئولیت مشترک مؤسس و مدیر مسئول) اداره می‌شود و خدمات آن به‌صورت عمومی ارائه می‌گردد.

■ کتابخانه‌ی عمومی مشارکتی هم کتابخانه‌ای است که با تأمین مکان، تجهیزات و نیروی انسانی واجد شرایط توسط افراد، سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و غیردولتی با مشارکت نهاد در امور نظیر تأمین منابع کتابخانه‌ای، نرم‌افزار، تجهیزات، خدمات آموزشی کتابداری و حسب مورد، کمک‌های نقدی در قالب قرارداد مشارکت مدنی، طبق ضوابط تأسیس و اداره می‌شود.

کتابخانه‌های مشارکتی و مستقل از نظر ارائه خدمات، تابع ضوابط حاکم بر کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور هستند. همچنین کتابخانه‌ها باید از نظر فضا و تجهیزات، انطباق لازم را با درجه‌بندی‌های تعریف‌شده‌ی نهاد داشته باشند. از نظر مالکیت بر عرصه، اعیان^۱، منافع، تجهیزات

۱. «اعیان» در اصطلاح ثبت به آنچه بر روی زمین ساخته شود، اطلاق می‌گردد. بنابراین، منظور از عرصه، زمین است و منظور از اعیان، ساختمان‌هایی است که در آن ساخته شده است.

و غیره، اصل بر مالکیت مؤسس است، مگر نسبت به آنچه از محل کمک‌های نهاد یا بواسطه‌ی آن تأمین شده باشد که تابع شرایط مندرج در موافقت‌نامه است. همچنین مجوز تأسیس این کتابخانه، قابلیت انتقال به غیر ندارد. نکته‌ی قابل ذکر دیگر آنکه در مواردی که کتابخانه‌ای در قالب کتابخانه‌ی اختصاصی بوده و تحت نظارت سازمان‌های دولتی و حاکمیتی جمهوری اسلامی ایران نباشد، می‌بایست برای فعالیت خود از نهاد مجوز لازم را دریافت نمایند. شرایط لازم برای دریافت مجوز اینگونه کتابخانه‌ها نیز همانند شرایط کتابخانه‌های عمومی مستقل می‌باشد.

۶. فرآیند خرید کتاب برای کتابخانه‌ها

۶-۱. فرآیند خرید کتاب در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

الف. فرآیند سابق

برای خرید کتاب در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، تا پیش از دوره‌ی مدیریت فعلی، چرخه‌ای بلندتر و طولانی‌تر وجود داشت که پروسه‌ی خرید کتاب برای کتابخانه‌های عمومی را بسیار زمان‌بر می‌کرد. این پروسه بدین ترتیب بود:

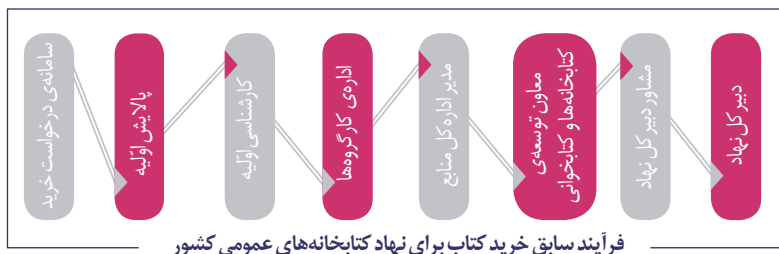
- ۱) ورود ناشر به «سامانه‌ی اینترنتی درخواست خرید کتاب برای کتابخانه‌ها» و تکمیل فرم و ارسال فایل اکسل مربوط به اطلاعات کتابشناختی کتاب‌های درخواستی.
- ۲) انتخاب چند کتاب محدود از میان کتاب‌های درخواستی هر ناشر، با توجه به محدودیت فضا و امکانات نهاد کتابخانه‌ها و عدم امکان بررسی تمامی کتاب‌های درخواستی ناشران.

۳) انجام کارشناسی اولیه توسط اداره‌ی کارشناسی و نظارت (زیرمجموعه‌ی

اداره کل منابع)

- ۴) ورود کتاب‌های مورد تأیید قرار گرفته در مرحله‌ی سوم، به اداره‌ی کارگروه‌ها^۱ (زیرمجموعه‌ی اداره‌کل منابع) و تکمیل فرم تأیید یا ردّ کتاب توسط کارگروه مربوطه^۲.
- ۵) امضای مدیر اداره‌کل منابع، بعد از ملاحظه و تأیید تمامی کتاب‌ها.
- ۶) امضای معاون توسعه‌ی کتابخانه‌ها و کتابخوانی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
- ۷) امضای مشاور دبیر کل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
- ۸) امضای دبیر کل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

این فرآیند پیچیده که ۴ امضای مدیریتی در آن وجود داشت، فرآیند کارشناسی کتاب را بسیار طولانی می‌کرد. یک کتاب ممکن بود ۳ تا ۴ سال در پروسه‌ی تصمیم‌گیری نهاد برای خرید آن، معطل شود. این درحالی بود که ماهیت نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، اقتضا داشت که کتابخانه‌های به‌روزی داشته باشد و کتاب‌های جدید را پوشش دهد.

۱. جایی که به گفته‌ی کارشناس نهاد کتابخانه‌ها، اساتید مطرح کشور در قالب کارگروه‌های مختلف در آن حضور داشتند و جلسات هر کارگروه، بسته به حجم کتاب‌هایی که به آن ارجاع می‌شد، از یک جلسه در ماه، تا دو جلسه در هفته ممکن بود برگزار شود. بعضی از دبیران کارگروه‌ها از کارشناسان نهاد بودند و بعضی دیگر افرادی بودند که به صورت پاره‌وقت با نهاد کتابخانه‌ها همکاری می‌کردند.
۲. تأیید یک کتاب در کارگروه، دارای مراتب مختلف است: ممکن است یک کتاب، تنها برای کتابخانه‌ی اصلی مرکز استان مناسب تشخیص داده شود و یک کتاب دیگر، برای تمامی کتابخانه‌ها، از جمله کتابخانه‌های روستایی.

ب. فرآیند کنونی

در حال حاضر، در مورد کتاب‌هایی که از دوره‌ی قبل در سامانه ثبت شده و هنوز فرایند خریدشان انجام نگرفته، پس از تأیید مدیر اداره کل منابع، از سه امضای بعدی، یک امضا (که مربوط به مشاور دبیر کل باشد) حذف شده و دو امضای دیگر (یعنی امضای معاون توسعه‌ی کتابخانه‌ها و امضای دبیر کل) تنها با تأیید لیست کتاب‌ها محقق می‌شود و دیگر خود کتاب‌ها مورد بررسی مجدد این دو نفر قرار نمی‌گیرد. البته در مورد اینکه این فرآیند به طور رسمی جایگزین فرآیند پیشین شود، هنوز تصمیم‌گیری قطعی صورت نگرفته است؛ ولی به هر حال، این مسیر کوتاه‌تر از مسیر پیشین خواهد بود.

۶-۲. فرآیند خرید کتاب در معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

فرآیند خرید کتاب وزارت ارشاد، براساس آئین‌نامه‌ی «تحوه‌ی تشویق چاپ و حمایت از انتشار کتب مناسب» مصوب ۱۳۸۴/۱۲/۰۱، توسط هیئتی به نام «هیئت انتخاب و خرید کتاب» انجام می‌شود.

فرآیند خرید کتاب‌ها توسط این هیئت، به این صورت است که:

۱) یک نسخه از تمامی کتاب‌های چاپ اولی که برای اخذ مجوز به اداره‌ی کتاب ارسال شده‌اند (اعم از آنها که در تهران اعلام وصول شده‌اند یا آنهایی که در ادارات کل ارشاد استان‌ها اعلام وصول شده‌اند)، به دبیرخانه‌ی هیئت انتخاب و خرید کتاب نیز ارسال می‌شود.^۱

۲) این کتاب‌ها در جلسات هیئت انتخاب و خرید کتاب (که بنا بر قاعده، باید هر دو

۱. بنابراین نیازی به مکاتبه یا مراجعه‌ی حضوری ناشران به دبیرخانه‌ی هیئت انتخاب و خرید کتاب نیست.

هفته یک‌بار برگزار شود) توسط اعضای هیئت، مورد ملاحظه و بررسی قرار می‌گیرند و بر اساس بررسی‌های صورت‌گرفته، تعداد نسخه‌های قابل خریداری و مورد نیاز از هر کتاب (یا در نظر گرفتن اعتبارات مالی تخصیص‌یافته به هیئت) تعیین می‌شود.

۳) در پایان هر جلسه، صورت‌جلسه‌ای تنظیم و به امضای اعضاء می‌رسد.

۴) صورت‌جلسه توسط دبیر هیئت به معاونت امور فرهنگی وزارت ارشاد ارسال می‌شود.

۵) فهرست آثار تصویب‌شده برای خرید، با تأیید معاون فرهنگی وزارت ارشاد، در

سامانه‌ی خرید کتاب معاونت فرهنگی قرار می‌گیرد.

۶) بعد از تأیید معاونت فرهنگی، مصوبات جلسات در سامانه‌ی اینترنتی این معاونت بارگذاری می‌شود و برای عموم افراد و از جمله ناشران، قابل مشاهده است.

۷) بعد از اینکه ناشر اطلاع پیدا کرد که کتابش برای خرید مصوب شده است، به وزارت ارشاد مراجعه کرده و حواله‌ی خرید را از هیئت خرید کتاب تحویل می‌گیرد.

۸) ناشر با در دست داشتن حواله‌ی خرید، کتاب را تحویل انبار وزارت ارشاد می‌دهد

و رسید انبار را به معاونت فرهنگی ارائه می‌کند.

۹) بر اساس رسید انبار، قیمت کتاب به تعدادی که خریداری شده، محاسبه می‌شود

و بخش امور مالی معاونت فرهنگی، مبلغ مربوطه را به ناشران پرداخت می‌کند.

فصل دوم

خلاصه‌ای از آمارهای حوزه‌ی کتاب

۱. کارخانه‌های فعال در تولید کاغذ

کاغذ یک کالای فرهنگی استراتژیک است که میزان تولید و مصرف آن در هر جامعه، شاخصی از توسعه‌ی علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی محسوب می‌شود. برای برنامه‌ریزان و سیاستگذاران حوزه‌ی کتاب لازم است که آگاهی دقیقی نسبت به وضعیت کاغذ، به‌عنوان ماده‌ی اولیه‌ی تولید کتاب، داشته باشند (هرچند شاید نشر الکترونیک در سال‌های آینده کار را به‌جایی برساند که دیگر ماده‌ی اولیه‌ی اصلی برای تولید کتاب را کاغذ تلقی نکنیم).

در حال حاضر ۴ کارخانه‌ی کاغذ «پارس»، «گلریز صنعت شوستر» (کارون سابق)، «مازندران» و «مراغه»، مهمترین کارخانه‌های فعال تولید کاغذ در کشور ما هستند.

۲. تولید و واردات کاغذ

۱-۲. میزان تولید و واردات انواع کاغذ

مطابق برآورد «سندیکای تولیدکنندگان چوب و کاغذ»، واردات کاغذ به ایران به‌طور متوسط ۱،۲۰۰،۰۰۰ تا ۱،۳۰۰،۰۰۰ تن در سال است. مطابق برآورد «دفتر چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی»، این رقم به ۱،۵۰۰،۰۰۰ تن نیز می‌رسد. این رقم شامل انواع کاغذ، از کاغذ روزنامه و تحریر گرفته تا کاغذهای صنعتی و کاغذ مورد استفاده برای تهیه‌ی دستمال کاغذی می‌شود. میزان تولید سالانه‌ی انواع کاغذ در کشور نیز چیزی بین ۷۰۰،۰۰۰ تا ۸۰۰،۰۰۰ تن است^۱.

۲-۲. میزان تولید و واردات کاغذ چاپ و تحریر

مصرف کاغذ چاپ و تحریر در کشور، چیزی در حدود ۳۰۰ هزار تن در سال است.

۱. فرشید خاموشی، وزارت آموزش و پرورش بزرگترین واردکننده‌ی کاغذ ایران، روزنامه‌ی شرق، ۱۳۹۳/۱۰/۱۵.

میزان واردات کاغذ چاپ و تحریر نیز تقریباً همین مقدار (یعنی ۳۰۰ هزار تن) است^۱ این بدان معناست که تقریباً تمامی نیاز کشور در این بخش از طریق واردات تأمین می‌شود.

کارخانه‌ی «چوب و کاغذ مازندران» تقریباً تنها کارخانه‌ای است که در حوزه‌ی کاغذ چاپ و تحریر ۷۰ گرمی (که عمدتاً به مصرف نشر کتاب و مواد آموزشی می‌رسد) فعالیت می‌کند. مطابق ادعای رئیس شرکت چوب و کاغذ مازندران، کارخانه‌ی مذکور نهایتاً چیزی در حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد نیاز کشور را تأمین می‌کند و به‌طور خوش‌بینانه باید گفت که ۸۰ درصد کاغذ تحریر مورد نیاز کشور از طریق واردات تأمین می‌شود^۲. این در حالی است که دو کارخانه‌ی مازندران و پارس، روی هم رفته، ظرفیت و توانایی تأمین ۱۵۰ هزار تن کاغذ چاپ و تحریر در سال را دارند که این می‌تواند چیزی در حدود نیمی از نیاز کشور به این نوع کاغذ را تأمین کند. اما به هر دلیل، کاغذ تولیدی این کارخانه‌ها مورد استقبال داخلی قرار نگرفته و از همین رو، ظرفیت مذکور بلااستفاده باقی مانده است.

۳-۲. آخرین تغییرات در میزان تولید انواع کاغذ

در ۴ ماه نخست سال ۱۳۹۴، کاغذهای بسته‌بندی تولید داخلی، نسبت به مدت زمان مشابه سال گذشته، بیش از ۲۰ درصد کاهش تولید داشته‌اند. در بخش کاغذ چاپ و تحریر نیز نسبت به سال گذشته کمی کاهش وجود داشته است. اما تولید داخلی کاغذ روزنامه، نسبت به مدت زمان مشابه سال گذشته حدود ۸۵ درصد رشد داشته است^۳.

۱. سیدطاهر شبیری، دولت کنار کشیده و «تولید» و «تجارت» را به جان هم انداخته، خبرگزاری تسنیم.

۲. اعظم طهرانی، ۱۵ تا ۲۰ درصد نیاز کاغذ در کشور تولید می‌شود، پایگاه خبری تحلیلی قدس آنلاین.

۳. سیدطاهر شبیری، افزایش تولید کاغذ روزنامه، ثبات قیمت در بازار، مرکز اطلاعات کاغذ ایران.

۳. مؤسسات انتشاراتی

حدود ۱۱,۰۰۰	تعداد کل مؤسسات انتشاراتی دارای مجوز
حدود ۴۱۰۰	انتشارات های فعال ^۱
حدود ۶۹۰۰	انتشارات های غیرفعال
حدود ۲۸۰۰	انتشارات های غیر حرفه ای ^۲
حدود ۱۲۵۰	انتشارات های نیمه حرفه ای و حرفه ای ^۳
حدود ۵۰	انتشارات های تمام حرفه ای ^۴

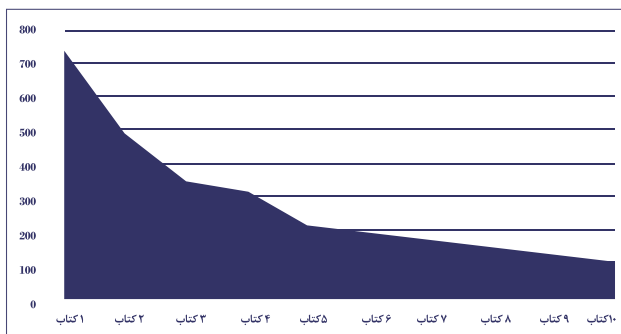
آمار مؤسسات انتشاراتی فعال

مطابق آمارهای رسمی خانه ی کتاب، تا ابتدای بهمن ماه سال گذشته، حدود ۱۱۰۰۰ مؤسسه ی انتشاراتی رسمی ثبت شده در کشور داشته ایم. اما آمارها نشان می دهد که در ۹ ماهه ی ابتدایی سال گذشته، تنها ۴۱۹۵ ناشر به انتشار کتاب دست زده اند و باقی انتشاراتی ها (یعنی ۶۲ درصد ناشران ثبت شده) هیچ کتابی برای چاپ نداشته اند. در طول سال ۱۳۹۳، ۲۸۵۱ ناشر، بین ۱ تا ۱۰ عنوان کتاب منتشر کرده اند که از این میان، ۷۳۷ ناشر تنها یک کتاب در سال منتشر کرده اند. مشروح این دسته از ناشران را در جدول زیر مشاهده می کنید:

آمار ناشرانی که ۱ تا ۱۰ کتاب در سال ۱۳۹۳ منتشر کرده اند

کتاب های چاپ شده در سال	۱ کتاب	۲ کتاب	۳ کتاب	۴ کتاب	۵ کتاب	۶ کتاب	۷ کتاب	۸ کتاب	۹ کتاب	۱۰ کتاب	جمع
تعداد ناشران	۷۳۷	۴۹۰	۳۴۷	۳۲۱	۲۳۴	۱۹۳	۱۶۵	۱۴۰	۱۲۵	۱۰۹	۲۸۵۱

۱. ناشرانی که لافاقل یک کتاب در سال منتشر می کنند.
۲. انتشارات هایی که زیر ۱۰ کتاب در سال منتشر می کنند.
۳. انتشارات هایی که بین ۱۰ تا ۱۵۰ کتاب در سال منتشر می کنند.
۴. انتشارات هایی که بیش از ۱۵۰ کتاب در سال منتشر می کنند.

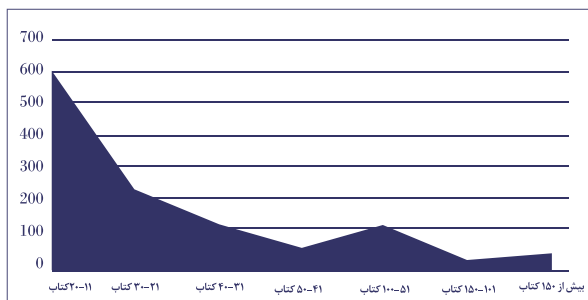
تعداد ناشرانی که ۱۰ تا ۱۰۰ کتاب در سال ۱۳۹۳ منتشر کرده‌اند

واقعیت این است که ناشری را که در سال بین ۱ تا ۱۰ عنوان کتاب چاپ می‌کند، نمی‌توان ناشر حرفه‌ای^۱ قلمداد کرد. بنابراین، علاوه بر آن ۶۲ درصد ناشر غیرفعال، این ۲۸۵۱ ناشر را نیز نمی‌توان ناشرانی حرفه‌ای در نظر گرفت. در طول سال ۱۳۹۳، تنها ۱۳۳۴ ناشر بوده‌اند که بیش از ۱۰ عنوان کتاب در سال منتشر کرده‌اند و از این تعداد نیز تنها ۵۳ ناشر داشته‌ایم که بیش از ۱۵۰ عنوان کتاب در سال منتشر نموده‌اند. جدول زیر، جزئیات این دسته از ناشران را که بیش از ۱۰ عنوان کتاب در سال عرضه کرده‌اند، نشان می‌دهد:

آمار ناشرانی که بیش از ۱۰ کتاب در سال ۱۳۹۳ منتشر کرده‌اند

کتاب‌های چاپ‌شده در سال	۱۱-	۲۱-	۳۱-	۴۱-	۵۱-	۱۰۱-	بیش از ۱۵۰	جمع
	کتاب	کتاب	کتاب	کتاب	کتاب	کتاب	کتاب	
تعداد ناشران	۶۰۸	۲۵۶	۱۴۹	۷۷	۱۴۶	۳۵	۵۳	۱۳۳۴

۱. مقصود از ناشر حرفه‌ای، ناشری است که حرفه‌ای اصلی و محل اصلی کسب درآمد او، نشر کتاب است. نشر حرفه‌ای کتاب، عموماً به‌عنوان فعالیت تعریف می‌شود که عاملان و کنشگران فعال در آن، معیشت خود را از این راه کسب می‌کنند و نشر کتاب فعالیت تمام‌وقت (ادامه در صفحه بعد)

تعداد ناشرانی که بیش از ۱۰ کتاب در سال ۱۳۹۳ منتشر کرده اند

بنابراین در مجموع می‌توان گفت که ۴۱۷۵ ناشر پروانه‌دار در سال ۱۳۹۳، به چاپ کتاب دست زده و فعالیت داشته‌اند که از این میان ۲۸۵۱ ناشر را باید در زمره‌ی ناشران غیرحرفه‌ای بازار نشر دانست و تنها ۱۳۲۴ ناشر را جدّاً «ناشر» تلقی کرد. علاوه بر این‌ها، در سال ۱۳۹۳، در ۵۶۰ مورد نیز چاپ کتاب به صورت «ناشر-مؤلف»^۴ اتفاق افتاده است.

۴. نویسندگان

در ۱۱ ماه نخست سال ۱۳۹۳، ۳۷،۳۳۸ مؤلف شاهد چاپ آثار خود بوده‌اند که از این

و شغل اصلی آنها به شمار می‌رود. ناشری که بین ۱ تا ۱۰ عنوان کتاب در سال منتشر می‌کند (آن هم در شرایطی که می‌دانیم برای فروش این کتاب‌ها و بازگشت سرمایه‌اش چند سال باید به انتظار بنشیند) ناشر حرفه‌ای قلمداد نمی‌شود.

۱. به مدلی از انتشار کتاب که در آن، یک شخص حقیقی بدون داشتن مجوز نشر بنگاهی یا سازمانی، اقدام به چاپ می‌کند، در اصطلاح، «ناشر-مؤلف» گفته می‌شود. ناشر-مؤلف‌ها سرمایه‌ی لازم برای انتشار اثر خود را تأمین می‌کنند و بانی نشر آن می‌شوند؛ اما همه‌ی کارهای فنی نشر را دیگران (و البته به سرمایه‌ی او) انجام می‌دهند. (آذرنگ، ۱۳۸۶: ۷۷)

در پایگاه اینترنتی وزارت ارشاد، مراحل دریافت مجوز چاپ کتاب به‌صورت «ناشر-مؤلف» به شرح زیر اعلام شده است: (الف) مراجعه‌ی متقاضی به مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب جهت اخذ شماره‌ی شابک (ب) مراجعه به کتابخانه‌ی ملی جهت فهرست‌نویسی کتاب (ج) مراجعه‌ی متقاضی به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (دبیرخانه‌ی کتاب) جهت اخذ مجوز چاپ کتاب. (د) مراجعه به چاپخانه‌های دارای مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برای چاپ کتاب.

میان، ۲۸،۷۸۳ نفر مرد و ۸،۴۵۵ زن بوده‌اند. همچنین در همین بازه‌ی ۱۱ ماهه، ۹،۷۰۱ مترجم نیز شاهد چاپ آثار خود بوده‌اند که از این میان، ۶،۷۵۷ نفر مرد و باقی (یعنی ۲،۹۴۴ نفر) زن بوده‌اند.

مطابق آماری که معاون فرهنگی ارشاد (سیدعباس صالحی) بر اساس آمار تهیه شده توسط خانه‌ی کتاب ارائه نموده است^۱، نسبت مردان و زنان پدیدآورنده‌ی آثار در حوزه‌ی کتاب (اعم از داستان‌نویس و شاعر)، از سال ۱۳۱۰ شمسی تا کنون، تغییراتی مطابق جدول ذیل داشته است:

آمار تعداد داستان‌نویسان و شاعران ایرانی از سال ۱۳۱۰ تاکنون

ردیف	سال	داستان‌نویس			شاعر		
		مرد	زن	نسبت مرد به زن	مرد	زن	نسبت مرد به زن
۱	۱۳۱۰ تا ۱۳۳۹	۳۷۰	۱۵	۱۸ برابر			
۲	۱۳۴۰ تا ۱۳۴۹	۱۳۰	۲۵	۵،۲ برابر			
۳	۱۳۵۰ تا ۱۳۵۹	۲۴۱	۲۸	۸،۶ برابر	۳۵۳	۱۲	۲۹،۴ برابر
۴	۱۳۶۰ تا ۱۳۶۹	۳۳۴	۹۵	۳،۵ برابر	۴۷۶	۵۵	۸،۶ برابر
۵	۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹	۸۸۵	۵۶۴	۱،۵ برابر	۱۷۲۲	۴۹۶	۳،۴ برابر
۶	۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹	۱۷۳۸	۱۶۴۸	۱،۰۵ برابر	۲۸۵۹	۱۳۱۲	۲،۱ برابر

البته این آمار صاحبان آثار در این سال‌هاست که قطعاً همه‌ی آنها را نمی‌توان نویسندگان فعال قلمداد کرد. در این زمینه، آمار دقیقی از سوی مراکزی چون سرای اهل قلم ارائه نشده است.

۱. خبرگزاری ایبنا، صالحی، جایزه «پروین اعتصامی» فرصتی برای پایش ادبیات زنانه ایران است، ۱۳۹۴/۰۳/۲۷.

۵. فروشگاه‌های عرضه‌ی کتاب

۵-۱. تعداد کتاب‌فروشی‌های کل کشور

طبق آمار سایت خانه‌ی کتاب، تا سال ۱۳۸۹، ۳۷۱۵ کتابفروشی در کشور ثبت شده که از این میزان ۲۵۰۰ کتابفروشی فعال است. مطابق این آمار، ۹۴۰ کتابفروشی در تهران و ۲۷۷۵ کتابفروشی در شهرستان‌ها بوده‌اند.

شهردار تهران در اوایل سال ۱۳۹۴ گزارشی ارائه کرده است که تعداد کتابفروشی‌های شهر تهران را در حدود ۱۲۰۰ واحد معرفی می‌کند. این در حالی است که تعداد فروشگاه‌های لوازم آرایشی در این شهر، چیزی در حدود ۵۹۰۰ واحد (یعنی حدوداً ۵ برابر کتابفروشی‌ها) است. مسئله‌ی تعطیلی کتابفروشی‌های قدیمی و تأسیس شهر کتاب‌ها و فروشگاه‌های زنجیره‌ای جدید برای کتاب، چالش پراهمیت این روزهای بازار کتابفروشی است. بر اساس تحقیق میدانی هفته‌نامه‌ی اقتصادی تجارت فردا، در سال ۱۳۹۳ فروش کتابفروشی‌های راسته‌ی کریمخان و انقلاب نسبت به سال گذشته افتی ۵۰ درصدی داشته و کتابفروشی‌های شمال شهر در فروش، رشدی روزافزون به خود دیده‌اند^۱. درواقع، شهر کتاب‌ها و فروشگاه‌های زنجیره‌ای کتاب در حال بلعیدن سهم کتابفروشی‌های سنتی از فروش کتاب هستند و این مسئله در سراسر کشور نیز صادق است. این کتابفروشی‌های جدید، سطح جدیدی از انتظار را در میان مخاطبان کتاب به وجود آورده‌اند که کتابفروشی‌های سنتی امکان برآورده کردن آن سطح از انتظار را ندارند.

۵-۲. تعداد فروشگاه‌های زنجیره‌ای کتاب در تهران، مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها

در حال حاضر ۱۲۴ فروشگاه بزرگ زنجیره‌ای کتاب در سراسر کشور مشغول به فعالیت‌اند که آمار پراکندگی این فروشگاه‌ها به شرح زیر است:

۱. عطیه تیموری، بقایی که دشوار می‌شود، هفته‌نامه‌ی اقتصادی تجارت فردا، ش ۱۰۷ (۱۳۹۳/۰۸/۰۳).

(۱) فروشگاه‌های شهر کتاب:

- ۳۷ فروشگاه در تهران
- ۱۱ فروشگاه در مراکز استان‌ها
- ۷ فروشگاه در سایر شهرها

(۲) فروشگاه‌های بزرگ ترنجستان:

- ۲ فروشگاه در تهران
- ۱ فروشگاه در کرج

(۳) فروشگاه‌های کتابشهر ایران:

- ۲ فروشگاه در تهران
- ۱۵ فروشگاه در مراکز استان‌ها
- ۳۲ فروشگاه در سایر شهرها

(۴) فروشگاه‌های پاتوق کتاب:

- ۲ فروشگاه در تهران
- ۲۶ فروشگاه در مراکز استان‌ها

۶. کتابخانه‌ها

۶-۱. تعداد کتابخانه‌ها

متأسفانه آمار جامع و یکپارچه‌ای که اطلاعات تمامی انواع کتابخانه‌های موجود در کشور (اعم از کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های در سطح ملی، کتابخانه‌های مساجد و مدارس، کتابخانه‌های وابسته به شهرداری‌ها و...) را یکجا در اختیار قرار دهد، وجود ندارد. اما آمارهای مجزایی در مورد بسیاری از این کتابخانه‌ها وجود دارد که در ذیل به مرور آنها خواهیم پرداخت.

۶-۱-۱. کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

مهمترین متولّی کتابخانه‌ها در کشور، نهاد کتابخانه‌های عمومی است. در مورد آمار کتابخانه‌های نهاد می‌توان گفت که تا پایان دی ماه ۱۳۹۳، ۳۱۶۹ کتابخانه زیرمجموعه‌ی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به ثبت رسیده است که از این تعداد، ۲۲۲۱ کتابخانه «نهادی»^۱ هستند. ۹۲۴ کتابخانه، «مشارکتی»^۲ هستند. ۲۴ کتابخانه نیز به صورت «مستقل»^۳ ثبت شده‌اند. در مجموع، تعداد کتابخانه‌های وابسته به نهاد، نسبت به دی ماه ۱۳۹۲، ۲٫۵ درصد رشد داشته است که رشد خوبی برای یک سال به شمار می‌رود.

آمار کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (در پایان دی ماه ۱۳۹۳)

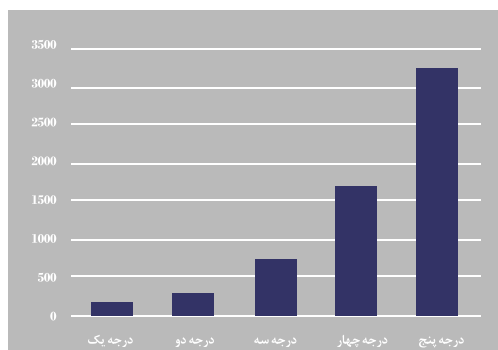
انواع کتابخانه‌ها	در پایان دی ماه ۱۳۹۲	در پایان دی ماه ۱۳۹۳	درصد رشد
نهادی	۱۳۴۰۲	۲۲۱۰۲	۴۰۱
مشارکتی	۹۴۱	۹۲۴	-۱٫۸
مستقل	۱۸	۲۴	۳۰۳۳
تعداد کل	۰۹۳۰۳	۱۶۹۰۳	۲٫۵

۱. در عرف گزارش‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌هایی که صفر تا صد آن‌ها متعلّق به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور است، «نهادی» خوانده می‌شوند.
۲. در عرف گزارش‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌هایی که مکان آن‌ها متعلّق به سازمان یا نهادی جز نهاد کتابخانه‌هاست، اما منابع آن را نهاد کتابخانه‌ها تأمین کرده و طی قراردادی به صورت مستمر کتابخانه را تجهیز می‌کند، «مشارکتی» خوانده می‌شوند.
۳. در عرف گزارش‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌هایی که تنها از نظر تأمین منابع وابسته به نهاد کتابخانه‌ها هستند؛ اما به لحاظ مالکیتی کاملاً استقلال دارند، کتابخانه‌های «مستقل» خوانده می‌شوند.

۶-۱-۲. کتابخانه‌های مساجد کشور

تاکنون تعداد ۶۱۴۰ کتابخانه‌ی مسجد، در سامانه‌ی اطلاعاتی اداره کل کتابخانه‌های مساجد کشور^۱ به ثبت رسیده است. این کتابخانه‌ها به لحاظ کیفی در ۵ گروه (از درجه یک تا درجه پنج) تقسیم شده‌اند که در مجموع این کتابخانه‌ها، نزدیک به ۱۶ میلیون جلد کتاب (به صورت دقیق: ۱۵,۹۹۸,۲۹۷ جلد) موجود است. از آمار فوق تعداد ۳۹۴۷ کتابخانه شهری و ۲۲۰۷ کتابخانه روستایی است.

ردیف	سطح کتابخانه	تعداد
۱	درجه یک	۱۶۷
۲	درجه دو	۲۷۷
۳	درجه سه	۷۳۰
۴	درجه چهار	۱۷۰۳
۵	درجه پنج	۳۲۷۶
مجموع		۶۱۵۴

تعداد کتابخانه‌های مساجد کشور به تفکیک سطح کیفی

۱. به نشانی: <http://masjedketab.ir/Cats> «۱۵۱»

۲. اشکال از مآخذ است.

۶-۲. فضای کتابخانه‌ها

۶-۲-۱. کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

زیربنای مجموع کتابخانه‌های نهاد، در پایان دی‌ماه ۱۳۹۳، ۱،۳۳۵،۲۶۰ مترمربع بوده است. این رقم در پایان دی‌ماه ۱۳۹۲، ۱،۲۹۸،۷۷۰ مترمربع بوده و بنابراین در سال گذشته ۲،۸ درصد رشد داشته است.

۶-۲-۲. کتابخانه‌های مساجد کشور

مساحت مجموع ۶۱۰۹ کتابخانه‌ی مسجد در کشور، ۱۱۰،۶۶۹ متر مربع است.

۶-۲-۳. کتابخانه‌ی ملی

ساختمان کتابخانه‌ی ملی (واقع در بزرگراه شهید حقانی) حدود ۹۷،۰۰۰ متر مربع بنا دارد که از ۸ واحد تشکیل شده و جمع زیربنای واحدها با احتساب ضریب ۲۵ درصد برای آمد و شد افقی و عمودی، ۹۰،۰۰۰ مترمربع است.

۶-۳. گنجایش کتابخانه‌ها

۶-۳-۱. کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

تعداد صندلی‌های مطالعه در این کتابخانه‌ها، در گزارش پایان دی‌ماه ۱۳۹۳، ۱۹۹،۳۷۰ عدد گزارش شده که نسبت به رقم سال پیش (که ۱۹۴،۹۸۸ عدد گزارش شده بود) ۲،۲ درصد رشد داشته است.

۶-۳-۲. کتابخانه‌ی ملی

طبق اعلام معاونت این کتابخانه^۱، از سال ۱۳۹۱ کل تالارهای کتابخانه‌ی ملی در مجموع، ۸۱۵ صندلی دارد. این تعداد صندلی، بعد از گسترش‌های صورت گرفته در

۱. حبیب‌الله عظیمی، امکان استفاده از تالارهای تخصصی کتابخانه ملی برای کارشناسان فراهم است، پایگاه خبری لیزنا.

ساختمان کتابخانه‌ی ملی، فراهم آمده است. از این تعدد، ۲۶۸ سندلی در تالار عمومی و ۵۴۷ سندلی در تالارهای تخصصی در اختیار مراجعان قرار گرفته است.

۷. کتاب‌فروشی‌های اینترنتی

این روزها که اینترنت به‌عنوان مهمترین رسانه، سهم همه‌ی رسانه‌های دیگر را در خود بلعیده است، کتابفروشی اینترنتی نیز بستر مهمی برای خرید و فروش کتاب به شمار می‌رود. کتابفروشی اینترنتی می‌تواند به دو شکل انجام شود: اول فروش اینترنتی نسخه‌ی چاپی و فیزیکی کتاب، یا نسخه‌ی الکترونیکی کتاب یا مجموعه‌ای از کتاب‌ها روی DVD و نظایر آن و ارسال آن به نشانی خریدار؛ دوم فروش نسخه‌ی الکترونیک کتاب و ارسال آن در بستر وب برای خریدار. در شکل دوم، باید نرم‌افزارهای کتابخوان که کتاب را در فرمت‌های PDF و e-Pub به مخاطب ارائه می‌کنند نیز به حساب آورد. علاوه بر فروشگاه‌های اینترنتی کتاب، برخی از فروشگاه‌های اینترنتی عمومی نظیر دیجی‌کالا نیز کتاب را به‌عنوان یکی از کالاهای قابل عرضه‌ی خود به معرض فروش گذاشته‌اند. علاوه بر این، درصد زیادی از ناشران فروشگاه اینترنتی مستقل خود را دارند و یا از طریق «بازار الکترونیک شرکت پست»^۱ به فروش آثارشان در بستر اینترنت می‌پردازند. در خصوص تعداد کتابفروشی‌های اینترنتی یا دیجیتال، آمار دقیقی وجود ندارد.

۸. تولیدات کتاب

۸-۱. آمار تعداد عناوین کتاب‌های تولیدشده، در دو بخش تألیف و ترجمه

مطابق آمار مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب، تعداد عناوین کتاب‌های تولیدشده، در سال گذشته (۱۳۹۳)، نزدیک به ۷۳ هزار (به‌طور دقیق‌تر ۷۲۸۷۷) عنوان کتاب بوده است

۱. به نشانی: <http://www.ebazaar-post.ir>

که از این مقدار، ۵۷،۵۶۱ عنوان، کتب تألیفی و ۱۵،۳۱۶ عنوان کتب ترجمه‌ای بوده‌اند. سیر رشد تولید کتاب در کشور، در طول سال‌های پس از انقلاب، از قرار زیر بوده است:

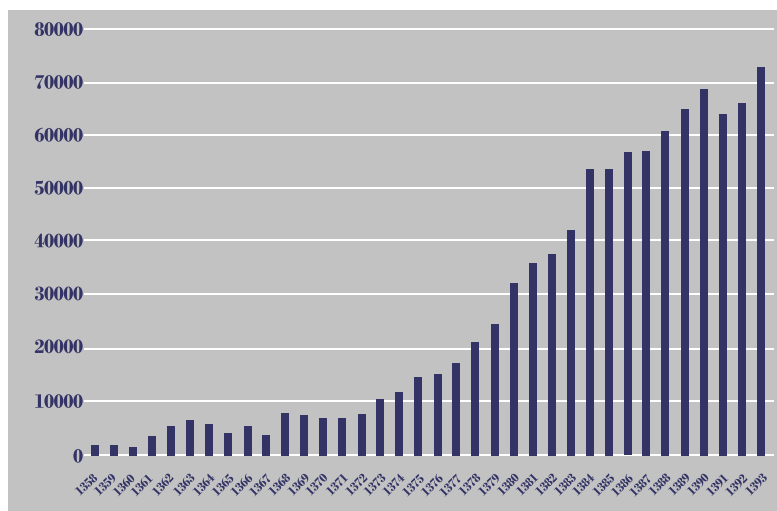
تعداد عناوین کتاب‌های تولیدشده در سال، از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون

ردیف	سال	مجموعه کتابهای منتشر شده	کتابهای تالیفی	کتابهای ترجمه‌ای
۱	۱۳۵۸	۱۸۷۳	۱۴۴۶	۴۲۷
۲	۱۳۵۹	۱۸۳۴	۱۴۳۳	۴۰۱
۳	۱۳۶۰	۱۴۹۱	۱۱۵۲	۳۳۹
۴	۱۳۶۱	۳۶۸۸	۲۶۸۳	۱۰۰۵
۵	۱۳۶۲	۵۴۴۷	۳۸۹۷	۱۵۵۰
۶	۱۳۶۳	۶۵۳۰	۴۶۵۷	۱۸۷۳
۷	۱۳۶۴	۵۷۵۴	۴۰۶۲	۱۶۹۲
۸	۱۳۶۵	۴۱۸۸	۳۰۳۴	۱۱۶۴
۹	۱۳۶۶	۵۵۱۹	۴۳۱۱	۱۲۰۸
۱۰	۱۳۶۷	۳۸۶۶	۲۹۲۷	۹۳۹
۱۱	۱۳۶۸	۷۷۹۸	۵۳۱۵	۲۴۸۳
۱۲	۱۳۶۹	۷۵۱۶	۵۰۴۰	۲۴۷۶
۱۳	۱۳۷۰	۶۸۴۹	۴۴۹۴	۲۳۵۵
۱۴	۱۳۷۱	۷۱۰۴	۴۹۳۹	۲۱۶۵
۱۵	۱۳۷۲	۷۹۰۰	۵۶۷۰	۲۲۳۰
۱۶	۱۳۷۳	۱۰۰۵۳	۷۳۶۱	۳۱۷۱

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	سال	مجموعه کتابهای منتشر شده	کتابهای تالیفی	کتابهای ترجمه ای
۱۷	۱۳۷۴	۱۱،۸۹۰	۸۹۳۵	۲۹۹۵
۱۸	۱۳۷۵	۱۴،۴۷۳	۱۲،۰۶۹	۲۴۰۴
۱۹	۱۳۷۶	۱۵،۳۳۴	۱۱،۶۸۲	۳۶۹۶
۲۰	۱۳۷۷	۱۷،۲۱۰	۱۲،۸۷۵	۴۳۳۵
۲۱	۱۳۷۸	۲۱،۱۳۲	۱۶،۷۳۴	۴۴۰۸
۲۲	۱۳۷۹	۲۴،۷۹۴	۲۰،۶۵۵	۴۱۳۹
۲۳	۱۳۸۰	۳۲،۳۱۶	۲۵،۰۹۹	۷۲۱۷
۲۴	۱۳۸۱	۳۵،۸۵۰	۲۷،۶۶۱	۸۱۸۹
۲۵	۱۳۸۲	۳۷،۷۵۵	۲۸،۹۵۸	۸۷۹۷
۲۶	۱۳۸۳	۴۲،۱۰۰	۳۲،۲۵۳	۹۸۴۷
۲۷	۱۳۸۴	۵۳،۵۸۳	۴۱،۱۷۱	۱۲،۴۱۲
۲۸	۱۳۸۵	۵۳،۷۱۱	۴۲،۴۲۶	۱۱،۲۸۵
۲۹	۱۳۸۶	۵۶،۸۲۱	۴۴،۴۷۰	۱۲،۳۵۱
۳۰	۱۳۸۷	۵۷،۱۱۸	۴۴،۴۶۹	۱۲،۶۴۹
۳۱	۱۳۸۸	۶۰،۷۸۱	۴۸،۲۱۷	۱۲،۵۶۴
۳۲	۱۳۸۹	۶۵،۰۹۲	۸۶۷،۵۱	۱۳،۲۲۵
۳۳	۱۳۹۰	۶۸،۷۱۴	۵۴،۵۰۴	۱۴،۲۱۰
۳۴	۱۳۹۱	۶۳،۸۹۹	۵۰،۹۷۳	۱۲،۹۲۶
۳۵	۱۳۹۲	۶۶،۰۹۱	۵۳،۰۶۵	۱۳،۰۲۶
۳۶	۱۳۹۳	۷۲،۸۷۷	۵۷،۵۶۱	۱۵،۳۱۶

بنابر این در طول سال‌های پس از انقلاب، تعداد عناوین کتاب‌هایی که در هر سال منتشر می‌شوند، از حدود ۱۹۰۰ عنوان در سال، به حدود ۷۳،۰۰۰ عنوان رسیده است. امروز ایران از نظر تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده، یکی از ۲۰ کشور برتر دنیا محسوب می‌شود و در منطقه‌ی خاورمیانه از این لحاظ رتبه‌ی نخست را داراست (سرشار، تحقیق چشم‌انداز بیست ساله در تعداد عنوان کتاب، ۱۳۹۰).

نمودار تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده در سال، از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون

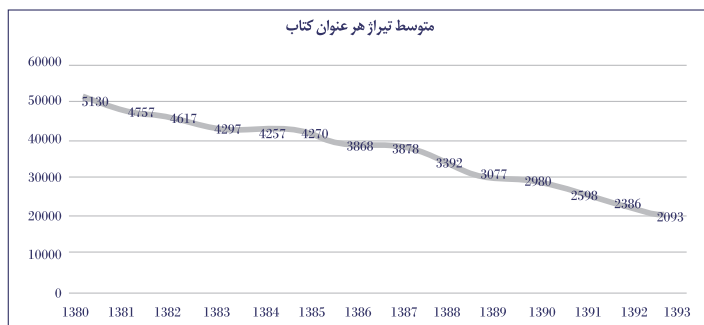
۸-۲. آمار تیراژ کتاب‌های تولید شده

مطابق آمار رسمی خانه‌ی کتاب، متوسط تیراژ هر عنوان کتاب که در سال ۱۳۵۸، یک سال پس از پیروزی انقلاب، ۱۱،۳۶۳ نسخه در سال بوده^۱، در سال ۱۳۹۳ به ۲۰۹۳ نسخه در سال رسیده است. در جدول و نمودار زیر، روند کاملاً نزولی متوسط تیراژ را از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳ مشاهده می‌کنید:

۱. خبرگزاری تابناک، رساندن کتاب با تیراژ ۷۰۰ نسخه به چاپ پنجم.

آمار تیراژ کل کتاب‌های تولید شده و متوسط تیراژ هر عنوان

ردیف	سال	تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده	تیراژ کل	متوسط تیراژ هر عنوان
۱	۱۳۸۰	۳۲,۳۱۶	۱۶۵,۶۹۴,۲۳۷	۵۱۳۰
۲	۱۳۸۱	۳۵,۸۵۰	۱۷۰,۳۱۵,۵۸۰	۴۷۵۴
۳	۱۳۸۲	۳۷,۷۵۵	۱۷۴,۱۹۷,۶۹۷	۴۶۱۷
۴	۱۳۸۳	۴۲,۱۰۰	۱۸۰,۷۶۳,۲۰۵	۴۲۹۷
۵	۱۳۸۴	۵۳,۵۸۳	۲۲۷,۹۴۶,۶۳۵	۴۲۵۷
۶	۱۳۸۵	۵۳,۷۱۱	۲۲۹,۲۰۱,۵۰۳	۴۲۷۰
۷	۱۳۸۶	۵۶,۸۲۱	۲۱۹,۵۸۵,۴۵۰	۳۸۶۸
۸	۱۳۸۷	۵۷,۱۱۸	۲۲۱,۳۰۵,۰۰۶	۳۸۷۸
۹	۱۳۸۸	۶۰,۷۸۱	۲۰۵,۹۸۵,۰۳۹	۳۳۹۲
۱۰	۱۳۸۹	۶۵,۰۹۲	۲۰۰,۰۶۵,۴۴	۳۰۷۷
۱۱	۱۳۹۰	۶۸,۷۱۴	۲۰۴,۵۵۶,۵۴۸	۲۹۸۰
۱۲	۱۳۹۱	۶۳,۸۹۹	۱۶۵,۸۳۱,۱۱۲	۲۵۹۸
۱۳	۱۳۹۲	۶۶,۰۹۱	۱۵۷,۵۱۲,۵۴	۲۳۸۶
۱۴	۱۳۹۳	۷۲,۸۷۷	۱۵۲,۳۱۸,۸۹۷	۲۰۹۳

رشد نزولی متوسط تیراژ هر عنوان کتاب در سال، از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳

۹. کتاب‌های رد شده در بخش ممیزی

مطابق اعلام معاونت فرهنگی ارشاد، از ابتدای سال ۱۳۹۳ تا ۲۶ بهمن‌ماه این سال، در مجموع ۷۵،۴۶۸ درخواست صدور مجوز کتاب به اداره‌ی کتاب ارسال شده است (اعم از سنتی یا اینترنتی) که از این تعداد، تنها ۴۶۵ عنوان کتاب به‌طور کامل رد شده‌اند. البته آمار مربوط به ۵ استان در این گزارش لحاظ نشده است^۱.

۴۶۸،۷۵	مجموع درخواست‌های ثبت شده	۱
۴۶۵	تعداد کتاب‌های رد شده	۲
۰٫۶	نسبت کتاب‌های رد شده به کل درخواست‌ها	۳

۱۰. نسبت کتاب‌های چاپ اول به کتاب‌های تجدیدچاپی

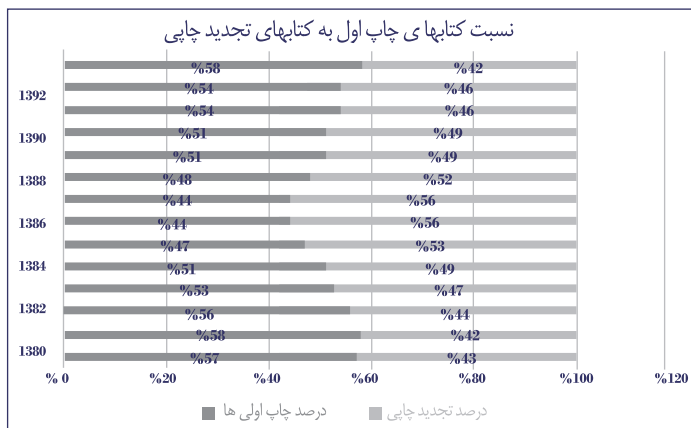
نسبت کتاب‌های چاپ اول به کتاب‌های تجدیدچاپی در سال ۱۳۹۳، حدوداً ۵۸ به ۴۲ (در هر ۱۰۰ عنوان کتاب منتشرشده) بوده است.

۱. امسال چند کتاب زیر تیغ ممیزی ماند، وبگاه خبر آنلین.

آمار کتاب‌های چاپ اول و تجدید چاپی و نسب آن‌ها

ردیف	سال	کل عناوین منتشره	چاپ اول	تجدید چاپ	درصد کتاب‌های چاپ اول به کل عناوین منتشره
۱	۱۳۸۰	۳۲,۳۱۶	۱۸,۲۸۵	۱۳,۹۳۱	۵۷٪
۲	۱۳۸۱	۳۵,۸۵۰	۲۰,۶۸۷	۱۵,۱۶۳	۵۸٪
۳	۱۳۸۲	۳۷,۷۵۵	۲۱,۴۹۸	۱۶,۴۵۷	۵۶٪
۴	۱۳۸۳	۴۲,۱۰۰	۲۲,۳۵۴	۱۹,۷۴۶	۵۳٪
۵	۱۳۸۴	۵۳,۵۸۳	۲۷,۴۱۰	۲۶,۱۷۳	۵۱٪
۶	۱۳۸۵	۵۳,۷۱۱	۲۵,۱۵۱	۲۸,۵۶۰	۴۷٪
۷	۱۳۸۶	۵۶,۸۲۱	۲۵,۱۶۸	۳۱,۶۵۳	۴۴٪
۸	۱۳۸۷	۵۷,۱۱۸	۲۵,۳۹۵	۳۱,۷۲۳	۴۴٪
۹	۱۳۸۸	۶۰,۷۸۱	۲۸,۸۸۳	۳۱,۸۹۸	۴۸٪
۱۰	۱۳۸۹	۶۵,۰۹۲	۳۳,۱۱۰	۳۱,۹۸۲	۵۱٪
۱۱	۱۳۹۰	۶۸,۷۱۴	۳۵,۰۶۲	۳۳,۶۵۲	۵۱٪
۱۲	۱۳۹۱	۶۳,۸۹۹	۳۴,۲۱۴	۲۹,۶۸۵	۵۴٪
۱۳	۱۳۹۲	۶۶,۰۹۱	۳۵,۴۲۹	۳۰,۶۶۲	۵۴٪
۱۴	۱۳۹۳	۷۲,۸۷۷	۴۲,۵۴۲	۳۰,۳۳۵	۵۸٪

نمودار تغییرات این نسبت را از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳ در نمودار زیر مشاهده می کنید:

بنابراین نمودار، تنها در سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ بوده است که نسبت کتابهای تجدیدچاپی از کتابهای چاپ اولی بالاتر بوده و در باقی سالها، تعداد عناوین کتابهای چاپ اول بالاتر بوده است.

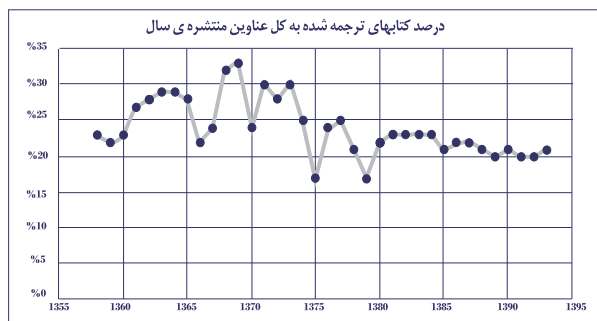
۱۱. نسبت کتابهای درسی و کمک درسی به سایر کتب

تعداد عناوین کتابهای کمک درسی در یازده ماه نخست سال ۱۳۹۳، ۵۶۰۱ عنوان بوده که نسبت به مدت زمان مشابه سال گذشته یعنی سال ۱۳۹۲، ۲ درصد رشد داشته است. این رقم در ۱۱ ماه نخست سال ۱۳۹۲، ۵۴۸۵ عنوان بوده است. اما شمارگان چاپ این کتب در ۱۱ ماه ابتدایی سال ۱۳۹۳، ۲۱،۸۳۵،۰۲۶ نسخه را شامل می شده که ۱۶ درصد شمارگان کل کتابها را (که ۱۳۰،۷۹۸،۵۳۶ نسخه باشد) به خود اختصاص می دهد. و این یعنی متوسط تیراژ کتابهای این بخش، چیزی در حدود ۳۹۰۰ نسخه است که نسبت به متوسط تیراژ عموم کتابها (۲۱۰۰ نسخه) بسیار جلوتر است.

این در حالی است که تولید کتاب در حوزه‌ی عمومی (علوم انسانی)، شامل ادبیات، تاریخ، جغرافیا، اقتصاد، مدیریت، روانشناسی، جامعه‌شناسی، هنر، فلسفه و علوم اجتماعی، در طول سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲، به طور میانگین، ۱۷ درصد از کل تیراژ کتاب‌های منتشره را شامل می‌شده، و باید در نظر داشت که اتفاقاً ۷۳ درصد دارندگان پروانه‌ی نشر نیز به رقابت در همین حوزه‌ی ۱۷ درصدی مشغول هستند^۱.

۱۲. نسبت کتاب‌های ترجمه‌ای به تألیفی

نسبت کتاب‌های ترجمه‌ای به کتاب‌های تألیفی در سال ۱۳۹۳، حدوداً ۲۱ به ۷۹ (در هر ۱۰۰ عنوان کتاب منتشرشده) بوده است. درصد کتاب‌های ترجمه‌شده نسبت به کل کتاب‌های چاپ شده در سال، در طول دوران پس از انقلاب، نوسانی مطابق نمودار زیر داشته است:

نمودار درصد تعداد کتاب‌های ترجمه‌شده به کل تعداد عناوین منتشرشده در سال، در طول سالیان پس از انقلاب درصد کتاب‌های ترجمه‌شده به کل کتاب‌های منتشره، در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۹ با ۱۷ درصد کمترین سطح، و در سال‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۶۹ با ۳۲ و ۳۳ درصد، بیشترین سطح خود را تجربه کرده است. از سال ۱۳۸۰ به این سو، این نسبت، نوسان بسیار کمی داشته و در طول این سال‌ها، همواره در صدی بین ۲۰ تا ۲۳ درصد را به خود اختصاص داده است.

۱. روزنامه‌ی ایران، ۱۱ اسفند ۱۳۹۳

۱۳. میزان مطالعه در کشور

آمارهای ارائه شده درباره‌ی سرانه‌ی مطالعه در کشور، به شدت متفاوت بوده است^۱ :

آمار گوناگون ارائه شده درباره میزان مطالعه در کشور

ردیف	ارائه دهنده آمار	سال	نتیجه ارائه شده
۱		۱۳۵۳	۲ دقیقه
۲		۱۳۷۸	۷ دقیقه
۳	مرکز پژوهش‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۱۳۸۱	۷ دقیقه
۴	علی اکبر اشعری (رئیس وقت کتابخانه‌ی ملی ایران)	۱۳۸۷	۲ دقیقه (و در صورت افزودن مطالعه‌ی کتاب‌های درسی ۶ دقیقه)
۲	محمد سالاری (مدیر کل وقت دفتر برنامه‌ریزی و مطالعات فرهنگی و کتابخوانی)	۱۳۸۷	۱۲۰ دقیقه
۳	شورای فرهنگ عمومی	۱۳۸۸	۱۸ دقیقه
۴	منصور واعظی (دبیر نهاد کتابخانه‌های عمومی و دبیر شورای فرهنگ عمومی کشور) ^۲		کتاب‌های مجازی و مکتوب
		۱۳۸۷	۱۸:۰۰ دقیقه
		۱۳۸۸	۱۷:۵۸ دقیقه
		۱۳۸۹	۱۸:۴۷ دقیقه
		۱۳۹۰	۱۵:۱۷ دقیقه
			مجموع مطالعه ۷۰:۴۳
			۷۶:۰۱
			۷۹:۰۱
			۷۵:۳۴

۱. رک: منصور واعظی، سرانه‌ی مطالعه در کشور ۷۹ دقیقه در روز است، خبرگزاری فارس، همچنین ببینید: علی سیاح، آمارهای سیاه‌نما و سفیدنما، روزنامه‌ی دنیای اقتصاد، ۱۳۹۲/۰۷/۰۴.
۲. خبرگزاری مهر، توضیح نهاد کتابخانه‌ها درباره‌ی گزارش نوری مهر با موضوع آمار مطالعه.

امروزه شناخته‌شده‌ترین آمار مربوط به سرانه‌ی مطالعه، آمارهایی است که نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، در دوره‌ی پیشین مدیریت خود، همه‌ساله ارائه می‌نمود. آمارهای مربوط به سرانه‌ی مطالعه‌ی ایرانیان در سال ۱۳۹۰ که توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور اعلام شده، سرانه‌ی مطالعه‌ی ایرانیان را در این سال، ۷۵ دقیقه و ۳۴ ثانیه نشان می‌دهد که تفصیل آن از این قرار است:

■ ۱۵ دقیقه و ۱۷ ثانیه مربوط به کتاب

■ ۳۲ دقیقه و ۵۶ ثانیه مربوط به روزنامه

■ ۵ دقیقه و ۴۲ ثانیه نشریه

■ ۲۱ دقیقه و ۳۵ ثانیه مربوط به قرآن

طبق این گزارش، بیشترین سرانه‌ی مطالعه در استان تهران (با ۹۳ دقیقه و ۵۴ ثانیه مطالعه)، و کمترین در استان چهارمحال و بختیاری (با ۴۸ دقیقه و ۵۹ ثانیه مطالعه) بوده است. در این گزارش که تحت عنوان «طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی ۱۳۹۱»، به سفارش شورای فرهنگ عمومی انجام شده، نمونه‌ی تحقیق، شامل ۱۷ هزار نفر بوده است. خلاصه نتایج این پیمایش، نشان می‌دهد که:

۴۸ درصد از جمعیت باسواد کشور، اعلام کرده‌اند در سال پیش از انجام این تحقیق (یعنی ۱۳۹۰)، تجربه‌ی مطالعه‌ی کتاب غیردرسی چاپی را داشته‌اند. درصد افرادی که در طول سال، کتاب غیردرسی چاپی مطالعه کرده‌اند، به تفکیک استان‌ها، بدین شرح بوده است:

درصد افراد هر استان که در طول سال ۱۳۹۰ کتاب غیردرسی مطالعه کرده‌اند

ردیف	استان	درصد	ردیف	استان	درصد
۱	هرمزگان	۶۹	۲	قزوین	۵۷
۳	سیستان و بلوچستان	۵۶	۴	تهران	۵۵
۵	مازندران	۵۴	۶	قم	۵۲
۷	کرمان	۵۲	۸	یزد	۴۸
۹	کردستان	۴۷	۱۰	لرستان	۴۷
۱۱	کهگیلویه و بویراحمد	۴۷	۱۲	گیلان	۴۷
۱۳	خراسان جنوبی	۴۶	۱۴	البرز	۴۶
۱۵	گلستان	۴۶	۱۶	خوزستان	۴۶
۱۷	کرمانشاه	۴۶	۱۸	زنجان	۴۵
۱۹	اصفهان	۴۵	۲۰	مرکزی	۴۵
۲۱	فارس	۴۴	۲۲	آذربایجان شرقی	۴۴
۲۳	خراسان شمالی	۴۳	۲۴	خراسان رضوی	۴۲
۲۵	سمنان	۴۲	۲۶	چهارمحال و بختیاری	۴۰
۲۷	آذربایجان غربی	۴۰	۲۸	اردبیل	۴۰
۲۹	ایلام	۳۸	۳۰	همدان	۳۵
کل کشور		۴۸			

این رقم، به تفکیک جنسیت، برای مردان ۴۵ درصد، و برای زنان ۵۱ درصد بوده است و به تفکیک منطقه‌ی سکونت، در میان ساکنین شهرها ۵۲ درصد، و در میان ساکنین روستاها ۳۷ درصد بوده است.

میانگین زمان اختصاص یافته به مطالعه‌ی غیردرسی کتاب‌های چاپی در هفته، به تفکیک استان، برای استان تهران ۱۳۴ دقیقه، قزوین ۱۱۴، خوزستان ۱۱۱، البرز ۱۰۹، قم ۱۰۶، مازندران ۹۹، زنجان ۹۸، خراسان شمالی ۹۷، گیلان ۹۵، خراسان جنوبی ۹۴، سمنان ۹۴، اصفهان ۹۴، هرمزگان ۹۴، کرمانشاه ۹۲، کردستان ۹۲، کهگیلویه و بویراحمد ۹۲، گلستان ۹۲، یزد ۸۵، مرکزی ۸۲، کرمان ۸۰، بوشهر ۷۸، لرستان ۷۴، آذربایجان غربی ۷۲، فارس ۷۱، خراسان رضوی ۷۰، ایلام ۷۰، آذربایجان شرقی ۶۵، همدان ۶۱، سیستان و بلوچستان ۶۰، چهارمحال و بختیاری ۵۷، و اردبیل ۵۶ دقیقه بوده است که میانگین آن در سطح کشور به **۹۱ دقیقه در هفته** می‌رسد.

سرانه‌ی مدت‌زمان مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی الکترونیکی نیز در هفته، به ۱۶ دقیقه و ۴۹ ثانیه، و سرانه‌ی مدت‌زمان مطالعه قرآن کریم و ادعیه در هر هفته، به ۱۳۹ دقیقه و ۹۰ ثانیه می‌رسد.

مطالعه‌ی روزنامه‌ی چاپی در شبانه روز، به ۲۴ دقیقه و ۴۵ ثانیه، و مطالعه‌ی روزنامه‌ی الکترونیک در شبانه‌روز، به ۵ دقیقه و ۷۲ ثانیه می‌رسد.

سرانه‌ی مدت‌زمان مطالعه‌ی نشریات غیرروزانه‌ی چاپی نیز در هر هفته، بالغ بر ۳۳ دقیقه و ۱ ثانیه، بوده است.

بنابراین، **سرانه‌ی مدت‌زمان مطالعه در هر شبانه روز**، به حدود ۷۵ دقیقه می‌رسد که به تفکیک استان‌ها، از قرار ذیل است:

سرانه مطالعه هر فرد در شبانه روز طی در آمار سال ۱۳۹۳

ردیف	استان	دقیقه در روز	ردیف	استان	دقیقه در روز
۱	تهران	۹۳.۳۴	۲	خراسان جنوبی	۸۹.۲۴
۳	زنجان	۸۸.۷۸	۴	خوزستان	۸۶.۷۹
۵	سمنان	۸۶.۶۷	۶	گیلان	۸۵.۹۵
۷	قم	۸۵.۳	۸	قزوین	۸۴.۵۷
۹	البرز	۷۹.۴۳	۱۰	گلستان	۷۹.۳
۱۱	اردبیل	۷۶.۳۶	۱۲	مرکزی	۷۵.۷۴
۱۳	کرمانشاه	۷۵.۱۳	۱۴	فارس	۷۲.۰۷
۱۵	همدان	۷۱.۸۵	۱۶	مازندران	۷۱.۵۶
۱۷	خراسان شمالی	۶۹.۵۸	۱۸	کهگیلویه و بویراحمد	۶۹.۴۷
۱۹	هرمزگان	۶۹.۲۹	۲۰	اصفهان	۶۹.۱
۲۱	کرمان	۶۳.۸۹	۲۲	کردستان	۶۳.۵۹
۲۳	خراسان رضوی	۶۳.۵۵	۲۴	یزد	۶۲.۵۶
۲۵	لرستان	۵۸.۷۸	۲۶	آذربایجان غربی	۵۷.۸۷
۲۷	ایلام	۵۶.۹۹	۲۸	بوشهر	۵۶.۷۹
۲۹	آذربایجان شرقی	۵۴.۵	۳۰	سیستان و بلوچستان	۵۰.۱۳
۳۱	چهارمحال و بختیاری	۴۷.۷۱			
کل کشور		۷۳.۹۱			

اولویت‌های مطالعه در میان کتاب‌های غیردرسی، به ترتیب، ۲۰ درصد برای قرآن و ادعیه، ۱۷ درصد برای رمان و داستان، ۱۳ درصد برای مطالعات دینی، ۱۳ درصد برای مطالعات روانشناسی و تربیتی، ۱۲ درصد برای مطالعات اجتماعی، ۱۲ درصد برای تاریخ، ۱۱ درصد شعر، و ۲۸ درصد دیگر نیز برای سایر مطالعات ثبت شده است.

همچنین در این پیمایش مشخص شده است که ۱۱.۹ درصد از مردم عضو کتابخانه هستند^۱ این در حالی است که آمارهای سال ۱۳۸۸ حکایت از آن داشت که میانگین زمان مطالعه برای باسوادان، روزانه ۱۸:۴۲ دقیقه، و برای افراد باسواد اهل مطالعه، روزانه ۳۵:۱۵ دقیقه است. در این گزارش، در تفکیک استان‌ها استان قم با ۲۲:۷۲ دقیقه دارای بالاترین، و استان خراسان شمالی با ۸:۶۰ دقیقه دارای پایین‌ترین میزان مطالعه معرفی می‌شد. در گزارش تفکیکی مناطق سکونت نیز سرانه‌ی مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی در مناطق شهری ۱۸:۵۵ دقیقه و در مناطق روستایی ۹:۱۷ گزارش می‌شد.

۱۴. تعداد مراجعان کتابخانه‌های عمومی کشور

۱۴-۱. تعداد اعضاء و مراجعان کتابخانه‌ها

۱۴-۱-۱. کتابخانه‌های نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

۱۴-۱-۱-۱. تعداد اعضاء

تعداد اعضای کتابخانه‌های عمومی کشور، در پایان دی‌ماه ۱۳۹۳، ۲۵۱۳٬۲۶۵ نفر بوده که نسبت به آمار مدت مشابه سال گذشته (یعنی ۴۰٬۴۹۱٬۲ نفر) تنها ۰٫۹ درصد رشد داشته است. این رشد کمتر از یک درصدی در شرایطی رخ داده است که دیدیم تعداد کتابخانه‌های نهاد، و فضا و گنجایش آنها، رشدی میان ۲ تا ۳ درصد را در این مدت تجربه کرده‌اند.

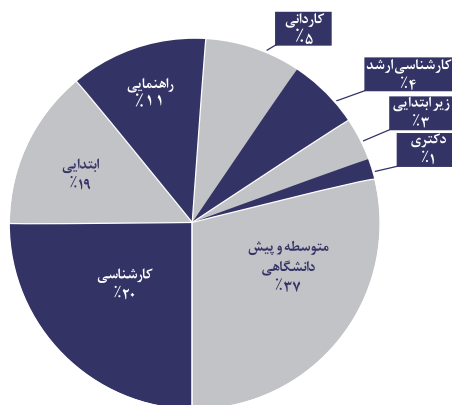
۱. محبوب، سیامک. کتابخانه‌های عمومی و سرانه‌ی مطالعه. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۳۹۱، ۱۸ (۱): صص ۱۱۷-۱۳۳.

اما پراکندگی اعضاء از لحاظ مقطع تحصیلی، در میان کتابخانه‌های نهادی به قرار ذیل است:

جدول پراکندگی اعضای کتابخانه‌های عمومی کشور به تفکیک مقطع تحصیلی (در پایان دی‌ماه ۱۳۹۳)

جمع کل اعضا	کتابخانه های مشارکتی	کتابخانه های نهادی						
		دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی	متوسطه و پیش‌دانشگاهی	راهنمایی	ابتدایی
۲۵۱۲۲۶۵	۶۱۰۴۱۴	۱۰۹۳۲	۷۱۲۴۷	۳۷۸۲۷۴	۹۳۰۷۳۹	۶۹۷۹۸۲	۲۱۲۲۹۶	۳۷۲۲۰۱
								۶۵۰۸۰

بنابراین می‌توان چنین نموداری را برای نمایش پراکندگی اعضای کتابخانه‌های متعلق به نهاد، ترسیم کرد:

نمودار پراکندگی اعضای کتابخانه‌های نهادی زیرمجموعه‌ی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، به تفکیک مقطع تحصیلی (در پایان دی‌ماه ۱۳۹۳)

۱۴-۱-۲. تعداد مراجعان

تعداد مراجعان به این کتابخانه‌ها، در مدّت زمانی اوّل بهمن‌ماه ۱۳۹۲ تا پایان دی‌ماه ۱۳۹۳، ۷۲،۷۷۴،۲۵۴ نفر ثبت شده است که در مدّت زمان مشابه سال قبل از آن، ۷۱،۵۱۵،۷۰۸ نفر ثبت شده بود.

بنابراین، آمار تعداد مراجعان به کتابخانه‌ها، ۱٫۸ درصد رشد داشته است. اگر فقط مراجعات اعضا ثبت شده باشد، هر یک از اعضا به طور میانگین، ۲۸٫۹ بار در سال به کتابخانه مراجعه داشته‌اند.

۱۴-۱-۳. تعداد نسخه‌های امانت داده شده

تعداد نسخه‌های امانت داده شده از ابتدای بهمن‌ماه ۱۳۹۲ تا پایان دی‌ماه ۱۳۹۳، ۴۸،۴۶۳،۸۱۰ نسخه بوده است که نسبت به مدّت زمان مشابه سال قبل (که ۴۶،۰۲۳،۷۴۶ نسخه بوده)، ۵٫۳ درصد را تجربه کرده است.

این رقم یعنی به‌طور میانگین، هر یک از اعضا ۱۹٫۲ بار در سال کتاب امانت گرفته‌اند (اعم از امانت داخل کتابخانه‌ای و امانت خارج کتابخانه‌ای).

جدول تعداد نسخه‌های امانت داده شده در کتابخانه‌های عمومی کشور
(مطابق گزارش پایان دی‌ماه ۱۳۹۳)

ردیف	قلم آماری	بهمن ۹۲ تا دی ۹۳	بهمن ۹۱ تا دی ۹۲	درصد رشد
۱	تعداد نسخه کتاب امانت داده (خارج کتابخانه)	۳۴،۰۶۴،۹۱۶	۳۱،۰۴۷،۷۰۲	۹٫۷
۲	تعداد نسخه کتاب امانت داده (داخل کتابخانه)	۱۴،۳۹۸،۸۹۴	۱۴،۹۷۶،۰۴۴	-۳٫۹
۳	تعداد نسخه کتاب امانت داده شده (جمع داخل و خارج)	۴۸،۴۶۳،۸۱۰	۴۶،۰۲۳،۷۴۶	۵٫۳

۴-۱-۱-۱۴. تعداد کتابداران، جنسیت و تحصیلات آنها

تعداد کتابداران نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تا پایان دی ماه ۱۳۹۳، ۶۰۵۸ نفر بوده است. از این تعداد، ۱۳۳۰ نفر در کتابخانه‌های مشارکتی و ۴۷۲۸ نفر در کتابخانه‌های نهادی مشغول به فعالیت بوده‌اند. این ۴۷۲۸ نفر، از ۲۹۶۶ کتابدار زن و ۱۷۶۲ کتابدار مرد تشکیل شده‌اند.

میزان تحصیلات کتابداران نهادی، مطابق جدول زیر بوده است:

میزان تحصیلات کتابداران نهادی

ردیف	سطح تحصیلات	درصد
۱	دیپلم و زیر دیپلم	۲٪
۲	کاردانی	۱۶٪
۳	کارشناسی	۶۵٪
۴	کارشناسی ارشد	۱۷٪

همچنین جدا از ۲ درصدی که تحصیلات دیپلم و زیردیپلم داشته‌اند، رشته‌ی تحصیلی ۵۶ درصد از این کتابداران «کتابداری» بوده، ۴۲ درصد تحصیلاتی در رشته‌های دیگر داشته‌اند.

۴-۱-۲. کتابخانه‌های مساجد کل کشور

مطابق آمار اداره کل کتابخانه‌های مساجد کشور، تا آبان‌ماه ۱۳۹۴ در سراسر کشور تعداد ۱۰۱۳۰۶۱۱ عضو ثابت برای کتابخانه‌های مساجد ثبت شده است. تعداد کتابداران ثبت‌شده برای این مساجد نیز تا همین تاریخ، به عدد ۴۰۰۵ رسیده است.

۱۴-۳. کتابخانه‌ی ملی

مطابق اعلام روابط عمومی سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی^۱، تا شهریورماه ۱۳۹۴ کتابخانه‌ی ملی بیش از ۱۶۸،۰۰۰ عضو فعال داشته که تخمین زده می‌شود از این تعداد، به‌صورت میانگین، روزانه بیش از ۲۰۰۰ نفر از منابع و تالارهای کتابخانه‌ی ملی استفاده می‌کنند.

در طول سال ۱۳۹۳، ۱۷،۷۸۱ نفر به عضویت کتابخانه‌ی ملی درآمده‌اند که از این تعداد، ۱۰،۷۲۳ نفر زن و ۷۰۵۸ نفر مرد هستند.

۱۵. بودجه‌ی اختصاصی به حوزه‌ی کتاب

مطابق اعلام رئیس مجلس شورای اسلامی، در بودجه‌ی سال ۱۳۹۴، بودجه‌ای در حدود ۵۰۰ میلیارد تومان برای حوزه‌ی کتاب اختصاص یافته است^۲.

کل بودجه‌ی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در قانون بودجه سال ۱۳۹۴، ۷۶۹،۳۲۰،۷۰۰،۰۰۰ تومان بوده است. علاوه بر این بودجه‌ی حدوداً ۷۷۰ میلیاردی که البته باید دید سهم معاونت فرهنگی در آن چقدر بوده است، ۱۵۰ میلیارد تومان نیز به صورت جداگانه برای حمایت از نشر کتاب و مطبوعات اختصاص یافته است که تقریباً ۵۰ درصد این رقم به حوزه‌ی مطبوعات و ۵۰ درصد آن نیز به حوزه‌ی کتاب می‌رسد.

اما بودجه‌های دیگری که به حوزه‌ی کتاب معطوف بوده، موارد زیر را شامل می‌شود:

۱. امین عارف‌نیا. آماری از اعضای کتابخانه ملی، سایت سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی ایران.
۲. علی لاریجانی، اختصاص بودجه‌ی حوزه‌ی کتاب از سوی دولت کافی نیست، خبرگزاری نسیم.

بودجه دستگاه‌های مرتبط با کتاب در قانون بودجه سال ۱۳۹۴ (غیر از وزارت ارشاد)

ردیف	نام نهاد	بودجه مصوب مجلس برای سال ۱۳۹۴ (به تومان)
۱	انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم	۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۲	بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس	۲۱۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۳	بنیاد دایرةالمعارف اسلامی (ذیل بودجه‌ی سازمان تبلیغات اسلامی)	۷۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۴	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	۱۰,۲۳۰,۷۰۰,۰۰۰
۵	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه‌ی اسلامی (ذیل بودجه‌ی سازمان تبلیغات اسلامی)	۹,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۶	سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی	۶۳,۹۷۳,۰۰۰,۰۰۰
۷	شرکت سهامی قانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	۷۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۸	شورای بررسی متون علوم انسانی (در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)	۳۲,۵۱۱,۵۰۰,۰۰۰
۹	کتابخانه‌ی آیت‌الله مرعشی نجفی	۶,۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس	۱۶,۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۱	مرکز اسناد انقلاب اسلامی	۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۲	مؤسسه‌ی اسراء	۱۰,۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۳	مؤسسه‌ی پرتو ثقلین	۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۴	مؤسسه‌ی پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی	۱۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۵	مؤسسه‌ی ترجمان وحی	۷۳۵,۰۰۰,۰۰۰
۱۶	مؤسسه‌ی دایرةالمعارف فقه اسلامی (ذیل بودجه‌ی سازمان تبلیغات اسلامی)	۴,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۷	نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور	۱۱۱,۳۴۰,۳۰۰,۰۰۰
جمع		۳۸۴,۲۴۰,۵۰۰,۰۰۰

اگر تمامی این بودجه‌ها را معطوف به کتاب بدانیم، با در نظر گرفتن حدود ۷۵ میلیارد سهم حمایت از نشر کتاب و نیز بودجه‌ی معاونت فرهنگی ارشاد، بودجه‌ی اختصاص یافته به کتاب از ۵۰۰ میلیارد نیز تجاوز خواهد نمود. البته لازم است توجه شود که تمامی بودجه‌ی بسیاری از نهادهای ذکر شده‌ی فوق، اختصاص به حوزه‌ی کتاب ندارد. از طرف دیگر، مؤسسات فرهنگی و آموزشی بسیاری نیز وجود دارند که سهمی از بودجه‌شان به کتاب اختصاص می‌یابد؛ ولی از آنجا که کتاب، بخش عمده‌ی فعالیت‌های آنها محسوب نمی‌شود، در این جدول ذکر نگردیده‌اند. بسیاری از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی که انتشارات داشته و اقدام به چاپ کتاب می‌کنند، از این جمله‌اند.

در مجموع به نظر می‌رسد مطابق اعلام ریاست مجلس شورای اسلامی و نیز تخمین فوق، در حال حاضر سالانه چیزی در حدود ۵۰۰ میلیارد تومان به کتاب بودجه داده می‌شود.

۱۶. میزان گردش مالی حوزه‌ی

۱-۱۶. تخمین گردش مالی حوزه‌ی کتاب

گردش مالی بازار نشر کشور ما چندان شفاف نیست. اما برآورد کارشناسان حکایت از آن دارد که نهایتاً باید چیزی در حدود ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ میلیارد تومان در سال باشد. این رقم طبق آمار ارائه‌شده توسط خبرگزاری کتاب ایران، در سال ۱۳۹۰ حدود ۶۰۰ میلیارد تومان بوده است. جالب اینجاست که گردش مالی ۱۰ روزه‌ی نمایشگاه کتاب تهران، در حدود ۱۰۰ میلیارد تومان تخمین زده می‌شود^۱ و این یعنی بخش عمده‌ای از اقتصاد کتاب به نمایشگاه کتاب تهران بسته است.

۱. روزنامه‌ی ایران، ۶ اردیبهشت ۱۳۹۳.

۱۶-۲. سهم هر یک از ارکان صنعت نشر کتاب در بازار گردش مالی این محصول

در مورد اینکه هر یک از فعالان صنعت نشر، چقدر از این گردش مالی سهم می‌برند، آمار و اطلاعات دقیقی وجود ندارد و همه چیز بر پایه‌ی تخمین است. در تخمین نیز باید توجه داشت که تخمین یک ناشر، یک نویسنده، و یک پخش کننده یا فروشنده‌ی کتاب، با یکدیگر تفاوت‌هایی خواهند داشت. به‌عنوان مثال، مدیر نشر آموث سهم هر یک از ارکان تولید کتاب را مطابق جدول زیر تخمین می‌زند^۱:

برآورد اول از سهم ارکان گوناگون صنعت نشر از گردش مالی بازار کتاب

هزینه آماده سازی و چاپ کتاب								۳۷ تا ۴۰ درصد	۱
مجاز ارشاد	چاپ جلد	زینک	قیمت کاغذ	صفحه‌ی	نمونه خوانی	حروف چینی	ویرایش	انتخاب کتب	
توزیع کتاب								۴۰ درصد	۲
۱۵ درصد سهم مراکز پخش						۲۵ درصد سهم فروشندگان کتاب			
پرتی و ضایعات								۵ درصد	۳
حق التالیف نویسنده								۱۰ تا ۱۵ درصد	۴
سود ناشر								صفر تا ۵ درصد	۵

۱. سپیده خلیلی، نگاهی به فروش کتاب، روزنامه تهران امروز، ۱۳۹۱/۰۳/۲۲.

البته اگر این تخمین‌ها درست باشد نیز، باز باید سود ناشر را بین صفر تا ۸ درصد در نظر گرفت (نه پنج درصد). اما به هر حال، این ارقام شمایی کلی و حدودی از سهم ارکان صنعت نشر را به ما نشان می‌دهند.

تخمین دیگری، سهم‌ها را اینگونه تقسیم می‌کند:

برآورد دوم از سهم ارکان گوناگون صنعت نشر از گردش مالی بازار کتاب

ردیف	عنوان	درصد هزینه
۱	سهم پدیدآورندگان (حق مؤلف)	۱۰ تا ۱۵ درصد
۲	هزینه‌ی تمام‌شده‌ی کتاب	۳۵ تا ۴۰ درصد (هزینه‌ی کاغذ به تنهایی حدود ۲۰ درصد)
۳	سود انتشارات	۱۵ درصد
۴	سهم توزیع‌کننده یا شرکت پخش	۵ تا ۱۰ درصد
۵	سهم فروشنده	۲۵ تا ۳۰ درصد

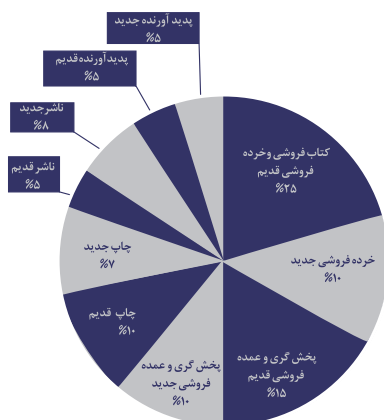
شمای دیگری از این تقسیم سهم درآمدهای کتاب را در جدول زیر می‌بینیم که بدون در نظر گرفتن تمام هزینه‌های تولید (از جمله قیمت کاغذ)، تنها سود حاصل از کتاب را میان ارکان دخیل در نشر، تقسیم می‌کند:

برآورد سوم از سهم ارکان گوناگون صنعت نشر از گردش مالی بازار کتاب

ردیف	عنوان	درصد هزینه
۱	سهم پدیدآورندگان (حق مؤلف)	۱۰ درصد
۲	چاپ و صفافی	۲۰ درصد
۳	ناشر	۱۰ درصد
۴	کتابفروشی (خرده‌فروشی کتاب)	۴۰ درصد
۵	توزیع (عمده‌فروشی کتاب)	۲۰ درصد

اما نکته‌ای که در این میان شایسته است مورد توجه قرار بگیرد، این است که تقسیم سهم‌های کتاب با ورود برخی عوامل جدید به بازار کتاب، تغییر و تحولات مهمی نیز داشته است. در واقع باید گفت که درصدهای پیش گفته، نموداری از الگوی قدیمی اقتصاد نشر کتاب را نمایش می‌داد. اما امروزه این الگو، با وارد شدن عوامل جدید به عرصه‌ی تولید و پدیدآوری، چاپ، پخش و فروش کتاب، دچار تغییراتی شده است. اینترنت و فروش اینترنتی، چاپ دیجیتال و نشر الکترونیک، تنها بخشی از عوامل تازه‌وارد به عرصه‌ی کتاب هستند که در بازار خرید و فروش کتاب، سهم‌های جدیدی را برای خود تعریف کرده‌اند.

مدل زیر، تلاشی برای نمایش چگونگی توزیع درآمدهای کتاب، در شرایط جدید است. در این مدل، پدیدآورندگان، ناشران، توزیع‌کنندگان یا کتابفروشان که خود را به‌روز نکرده و از فضاهای جدید استفاده نکرده‌اند، پدیدآورندگان، ناشران و توزیع‌کنندگان قدیم نامیده می‌شوند که مشاهده می‌شود سهم آنها در بازارهای جدید، به طرز محسوسی کاهش یافته است.

نمودار جدید توزیع درآمدهای کتاب

یک نمونه از این مسئله را در بحث فروشندگان کتاب دیدیم که کتابفروشی‌های قدیمی راسته‌ی انقلاب و کریمخان روز به روز به ضعف می‌گریند و در عوض فروشگاه‌های زنجیره‌ای کتاب و شهر کتاب‌ها روز به روز رونق بیشتری پیدا می‌کنند. این نمونه‌ای از خرده‌فروشی جدید کتاب، در برابر خرده‌فروشی قدیمی آن است. بنابراین، همزمان با کاهش تیراژ کتاب، شاهد افزایش بازیگران و سهم‌برندگان از اقتصاد کتاب هستیم که این شاید بیش از هر چیز دیگر، به دلیل ایجاد بازارهای جدید (ولو کوچک و محدود) بوده است.

۱۷. آمارهای نشر ایران در مقایسه با ترکیه

اگر بخواهیم مقایسه‌ای میان آمارهای نشر کتاب در کشورمان با کشور ترکیه داشته باشیم، اشاره به موارد زیر می‌تواند تا اندازه‌ای راهگشا باشد:

- در سال ۲۰۱۳ نزدیک به ۴۵،۰۰۰ عنوان کتاب در ترکیه منتشر شده است.
- در کشور ما در سال ۱۳۹۲، ۶۶،۰۹۱ عنوان کتاب چاپ شده است.
- تعداد عناوین کتاب‌های چاپ‌شده در کشور ما از ترکیه بالاتر است.

■ در ترکیه در سال ۲۰۱۳، حدود ۲۰،۰۰۰ عنوان کتاب به حوزه‌ی فرهنگ و ادبیات تعلق داشته است که این یعنی حدود ۴۴ درصد کتاب‌های منتشرشده در کشور ترکیه در حوزه‌ی فرهنگ و ادب جای می‌گیرد.

■ در کشور ما در همان سال ۱۳۹۲، از مجموع حدود ۶۶،۰۰۰ عنوان، تنها ۸۹۰۸ کتاب به حوزه‌ی ادبیات و ۸۹۳۳ عنوان کتاب نیز به حوزه‌ی دین تعلق داشته است. یعنی مجموع کتاب‌های طبقه‌بندی‌شده در این دو موضوع، روی هم رفته چیزی در حدود ۲۷

درصد تولیدات کتاب را در کشور ما در آن سال تشکیل داده است.

■ تولید کتاب در حوزه‌ی ادبیات، شاخص مهمّی برای ارزیابی کیفی نشر کتاب در کشورها به شمار می‌رود. اگر متولیان کتاب در کشورها، همزمان مسئول برگزاری جشنواره‌های ادبی و داستانی نیز هستند، به همین دلیل است و اگر نمایشگاه‌های کتاب معرّف فرهنگ و ادبیات کشورها دانسته می‌شوند، از همین روست. کشوری که بیشترین حجم تولید کتابش، به حوزه‌ی کتاب‌های درسی و کمک‌درسی و با کودک و نوجوان اختصاص می‌یابد، تفاوت مهمّی دارد با کشوری که بیشترین حجم آثار تولید شده‌ی آن، در حوزه‌ی فرهنگ و ادب جای می‌گیرند. در کشور ما، تعداد عناوین کتاب‌های حوزه‌ی ادبیات، در سال‌های ۸۸ تا ۹۳، به ترتیب، ۷۵۹۰، ۷۶۶۴، ۷۶۶۵، ۷۸۹۷، ۸۹۰۸ و ۹۲۶۹ که این چیزی در حدود ۱۰ درصد از کلّ عناوین را دربرمی‌گیرد.

■ حدود ۱۸۰۰ بنگاه نشر کتاب در ترکیه وجود دارد.

■ در کشور ما تعداد ناشران ثبت‌شده، از ۱۱،۰۰۰ عدد عبور کرده است.

■ قطعاً زیاد بودن تعداد ناشران یکی از دلایل بالاتر بودن تعداد عناوین کتاب‌های تولید شده در کشور ماست. امّا می‌دانیم که از این تعداد ناشر در کشور ما، درصد بسیاری غیرفعال و درصد بسیاری نیز ناشران غیرحرفه‌ای هستند که در طول سال حتّی ۱۰ عنوان کتاب نیز منتشر نمی‌کنند. نسبت تعداد عناوین تولید شده در سال به تعداد ناشران در ترکیه، حدوداً ۲۵ است. یعنی هر ناشر به طور متوسط ۲۵ عنوان کتاب در سال تولید می‌کند. امّا این نسبت در کشور ما، حدوداً متوسط ۶ کتاب تولیدشده در سال را برای هر یک از ناشران نشان می‌دهد. بنابراین باید صنعت نشر ترکیه را حرفه‌ای‌تر از ایران قلمداد کرد.

- تیراژ کل کتاب‌های چاپ‌شده در سال تقسیم بر جمعیت کشور، نشان می‌دهد که در کشور ترکیه به ازای هر نفر، حدوداً ۴ کتاب در سال منتشر می‌شود.
- در ایران به ازای هر نفر حدوداً ۳ کتاب در سال منتشر می‌شود.
- این رقم در کشور آمریکا، به ازای هر نفر، ۹ کتاب در سال است (گزارش تحقیقات بازار کتاب در ایران و جهان، ص ۱۷۹).

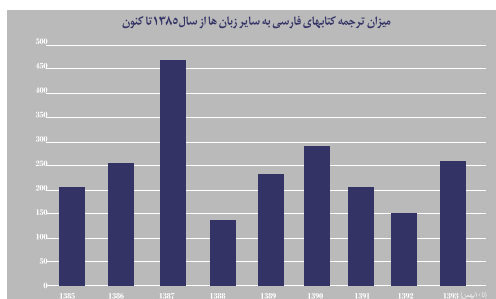
- نسبت متوسط قیمت کتاب به درآمد، در کشور ترکیه در سال ۱۱،۲۰۲ درصد بوده است.
  - در همان هنگام، این نسبت در ایران در حدود ۵۰ درصد بوده است.
  - بنابراین، با وجود در نظر گرفتن میزان درآمد افراد، باز هم قیمت کتاب در ترکیه بیش از دو برابر ایران است.
- اگر بخواهیم بدون در نظر گرفتن سطح درآمد، تنها متوسط قیمت کتاب را در دو کشور محاسبه کنیم، قیمت کتاب در ترکیه بیش از ۵ برابر ایران خواهد بود. (گزارش تحقیقات بازار کتاب در ایران و جهان، ص ۱۸۴)

۱۸. ترجمه‌ی کتاب‌های فارسی به سایر زبان‌ها

میزان ترجمه‌ی کتاب‌های فارسی به سایر زبان‌ها در سال‌های اخیر بیشترین نقطه‌ی اوج را در سال ۱۳۸۷ به خود دیده است. پس از آن، در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۳ این امر شکوفایی بیشتری داشته است. آمار تعداد کتاب‌های ترجمه‌شده از زبان فارسی به سایر زبان‌ها در سال‌های ۱۳۸۵ به بعد را در جدول و نمودار زیر مشاهده می‌کنید:

آمار ترجمه کتاب‌های فارسی به سایر زبان‌ها

ردیف	سال	تعداد کتاب‌های ترجمه شده
۱	۱۳۸۵	۲۱۹
۲	۱۳۸۶	۲۵۶
۳	۱۳۸۷	۴۷۰
۴	۱۳۸۸	۱۳۱
۵	۱۳۸۹	۲۳۲
۶	۱۳۹۰	۲۸۶
۷	۱۳۹۱	۲۱۱
۸	۱۳۹۲	۱۴۷
۹	۱۳۹۳ (تا دهم بهمن)	۲۶۲

به نظر می‌رسد هر قدر حضور ایران در نمایشگاه‌های کتاب معتبر دنیا پررنگ‌تر شود، این آمار نیز رشد بیشتری پیدا می‌کند. در سال جاری که ما به‌عنوان میهمان ویژه در نمایشگاه‌های کتاب مسکو و پکن حضور داریم، قاعدتاً این امر رشد قابل‌توجهی به خود خواهد دید.

فصل سوم

معرفی نقش آفرینان اصلی حوزه کتاب

۱. دستگاه‌های سیاست‌گذار

۱-۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی

عالی‌ترین دستگاه سیاست‌گذاری در حوزه‌ی کتاب، شورای عالی انقلاب فرهنگی است. عمده‌ی تصمیم‌گیری‌های کلان حوزه‌ی کتاب به تصویب این شورا وابسته است. رهبر انقلاب تأکید دارند که: «شورای عالی انقلاب فرهنگی را در واقع باید اتاق فرمان فرهنگی کشور یا ستاد عالی فرهنگی و علمی دستگاه‌های کشور، اعم از دستگاه‌های فرهنگی و سایر دستگاه‌ها و مرکز مهندسی فرهنگی کشور به حساب آورد» (بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۱/۰۹/۲۶). در مصوبه‌ی مربوط به «بازنگری اهداف و وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی»^۱، در بخش شرح وظایف این شورا، اولین وظیفه‌ی آن «تدوین اصول سیاست فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران و تعیین اهداف و خط‌مشی‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و اجتماعی کشور» دانسته شده است. در مورد نهم نیز، بر «سیاست‌گذاری برای نشر کتاب، به‌ویژه کتاب‌های دانشگاهی» به‌عنوان یکی از وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی تأکید شده است.

در حوزه‌ی کتاب، شورای عالی انقلاب فرهنگی علاوه بر سیاست‌گذاری، به حیطه‌ی قانونگذاری نیز ورود کرده و سیاست‌های کتاب را در کنار «ضوابط نشر» به معرض تصویب گذاشته است.

۱-۱-۱. مصوبات مربوط به کتاب

اگر بخواهیم فهرستی از مصوبات مهم شورای عالی انقلاب فرهنگی در ارتباط با کتاب ارائه دهیم، باید به موارد زیر اشاره نماییم.^۲

۱. مصوب جلسه‌ی مورخ ۱۳۷۱/۰۷/۲۸.

۲. این فهرست بر اساس تاریخ تصویب مصوبات تنظیم شده است.

فهرست مصوبات مهم شورای عالی انقلاب فرهنگی درباره کتاب

ردیف	مصوبه	تاریخ تصویب
۱	۱۳۶۵/۰۳/۱۳	تصویب اساسنامه‌ی مرکز نشر دانشگاهی
۲	۱۳۶۷/۰۲/۲۰	مصوبه‌ی اولیه‌ی «اهداف و سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب»
۳	۱۳۶۸/۰۹/۱۴	مصوبه‌ی الزام ناشران به تحویل تعدادی نسخ رایگان انتشارات خود به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۴	۱۳۷۸/۰۲/۲۱	مصوبه‌ی واسپاری آثار غیرمکتوب (شامل انتشارات الکترونیک) به کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران
۵	۱۳۸۴/۰۹/۰۸	الحاق تبصره به بند «ب» ماده‌ی ۳ اهداف و سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب
۶	۱۳۸۵/۰۸/۲۳	تصویب آئین‌نامه‌ی جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد
۷	۱۳۸۶/۰۴/۱۹	تصویب ماده‌واحدی «تشکیل مرکز ساماندهی ترجمه و نشر معارف اسلامی و علوم انسانی در خارج از کشور»
۸	۱۳۸۶/۱۱/۰۲	تصویب اساسنامه‌ی جشنواره‌ی پروین اعتصامی
۹	۱۳۸۹/۰۱/۲۴	مصوبه‌ی اصلاحی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب»
۱۰	۱۳۹۲/۱۱/۰۸	تأیید انتخاب اعضای هیئت نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب بزرگسالان و هیئت نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب کودکان و نوجوانان

۱-۲. شورای فرهنگ عمومی

شورای فرهنگ عمومی، یکی از شوراهای اقماری شورای عالی انقلاب فرهنگی است که به ریاست وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و در مجموعه‌ی وزارت ارشاد به فعالیت می‌پردازد. انجام بررسی‌های کارشناسی و مطالعات اولیه‌ی مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در این شورا انجام می‌گیرد. این شورا در حال حاضر دارای ۳۳ عضو است و هر دو هفته یک بار، به صورت مستمر تشکیل جلسه می‌دهد.

مهمترین تصمیمات شورای فرهنگ عمومی درباره‌ی کتاب، یکی همان مصوبه‌ی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب» است که در سال ۱۳۶۷ ابتدا در شورای فرهنگ عمومی مورد بررسی قرار گرفته و سپس به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده است. دیگری «سند نهضت مطالعه‌ی مفید»^۱ است که در سال ۱۳۸۹ ابتدا در این شورا، و سپس در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است. مصوبه‌ی مربوط به «ابعاد فرهنگی برنامه‌های مربوط به نمایشگاه بین‌المللی کتاب» در سال ۱۳۸۱ نیز از دیگر تصمیمات شورای فرهنگ عمومی در حوزه‌ی کتاب است. این شورا تا سال ۱۳۸۹ و تجدید مصوبه‌ی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر»، در روند انتخاب اعضای هیئت نظارت بر نشر (چه در حوزه‌ی کودک و نوجوان، و چه بزرگسال) به ایفای نقش می‌پرداخت و اعضای این هیئت‌ها توسط وزیر ارشاد برای تصویب به شورای فرهنگ عمومی معرفی می‌شدند. اما در مصوبه‌ی سال ۱۳۸۹،

۱. این سند با هدف اصلی «دستیابی به جایگاه ممتاز در جهان از نظر سرانه‌ی مطالعه و به‌خصوص مطالعه‌ی مفید براساس سند چشم‌انداز بخش فرهنگ عمومی در افق ایران ۱۴۰۴» و اهداف خرد «افزایش فضای کتابخانه‌های عمومی به میزان ۸ متر به ازای هر ۱۰۰ نفر»، «فراهم‌آوری ۴ جلد کتاب به ازای هر نفر در کتابخانه‌های عمومی»، «عضویت ۳۵ درصد جمعیت ایران در کتابخانه‌های عمومی»، «توجه به مطالعه‌ی غیردرسی و مفید در روند آموزش رسمی کشور» و «توجه به مطالعه‌ی مفید در برنامه‌های اوقات فراغت»، در ۱۱ ماده تنظیم و در تاریخ ۱۳۸۹/۰۸/۰۴ در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است.

تأیید شورای عالی انقلاب فرهنگی جایگزین شورای فرهنگ عمومی شد. دبیر کنونی این شورا، حجت‌الاسلام سیدحسین شاهمرادی است. دبیر پیشین، آقای منصور واعظی بود (که همزمان دبیرکلی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور را نیز برعهده داشت) و تصویب سند نهضت مطالعه‌ی مفید در آن دوره انجام شد.

۳-۱. هیئت نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب

مطابق ماده‌ی پنجم مصوبه‌ی اصلاحی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر»، برای نظارت بر امر طبع و نشر کتاب، وزارت ارشاد باید هیئتی مرکب از حداقل ۵ نفر از «صاحب‌نظران و شخصیت‌های علمی، دینی و فرهنگی وارد به مسائل کتاب و نشر و امور اجتماعی و سیاسی و تبلیغاتی» را به شورای عالی انقلاب فرهنگی معرفی کند و پس از تأیید این افراد از جانب شورا، این هیئت به نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب بپردازد. این نظارت می‌تواند از قبل چاپ کتاب آغاز شده و طی تمامی مراحل انتشار کتاب استمرار داشته باشد^۱.

این مصوبه که از زمان تصویب در ماه‌های ابتدایی سال ۱۳۸۹ تا اواخر سال ۱۳۹۲ اجرایی نشده بود، در اواخر این سال با معرفی افراد مورد نظر وزارت ارشاد به شورای عالی انقلاب فرهنگی، به مرحله‌ی اجرا نزدیک شد و در اوایل سال ۱۳۹۳ اولین جلسه‌ی خود را برگزار کرده و رسماً شروع به فعالیت نمود.

وظیفه‌ی این هیئت، تفسیر مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی و تعیین مصادیق هر ضابطه و ریل‌گذاری برای اداره‌ی کتاب، و نیز نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب با برگزاری کمیته‌های داوری برای کتاب‌هایی است که در

۱. این مسئله در ماده‌ی هفتم مصوبه‌ی اصلاحی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب» مورد تأکید قرار گرفته است.

مورد آنها اختلاف نظر وجود دارد.

اعضای کنونی هیئت عبارتند از: آقایان محمدعلی مهدوی‌راد (رئیس هیئت)، عماد افروغ (نایب‌رئیس هیئت)، احمد واعظی، سیدمهدی شجاعی، محمدتقی سبحانی، رضا مختاری، علیرضا اعرافی، محمد گلزاری، علیرضا صدرا، محسن مؤمنی، علی معلم دامغانی، حسین کچویان، محمود آذربایجانی، مهدی خاموشی و خانم فریبا عباسوند. این هیئت علی‌القاعده باید هر ماه یک جلسه با حضور تمامی اعضا، و هر دو هفته یک بار جلسه‌ای با حضور اعضای کمیته‌ی تخصصی (که شامل ۷ نفر از اعضای هیئت می‌شود) برگزار کند.

در راستای تمرکززدایی از فرآیند نظارت بر نشر، کارگروه‌های نظارت استانی در استان‌های خراسان رضوی، کرمان، آذربایجان شرقی، اصفهان و قم، فعال شده است. همچنین کمیته‌ی تخصصی هیئت نظارت، موافقت اولیه‌ی خود را برای تشکیل ۵ کارگروه نظارت استانی دیگر نیز اعلام کرده و قرار است استان‌های خوزستان، همدان، یزد، فارس و گیلان نیز در ماه‌های آینده دارای کارگروه نظارت استانی شوند^۱. این هیئت‌ها همه‌ی وظایف هیئت نظارت را در استان مربوطه برعهده خواهند داشت و مسائل مربوط به مجوزهای نشر کتاب در این استان‌ها به تهران ارجاع نمی‌شود، مگر در شرایط خاص. برنامه‌ی معاونت فرهنگی این است که تا پایان کار دولت بتواند دامنه‌ی هیئت‌های نظارت استانی را به همه‌ی استان‌های کشور توسعه دهد.

علاوه بر این، در حوزه‌ی کتاب‌های کودک و نوجوان نیز بر اساس ماده‌ی ششم مصوبه‌ی «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب»، هیئت ویژه‌ی نیز به نام «هیئت نظارت بر نشر کتاب‌های کودکان و نوجوانان» به فعالیت نظارتی مشغول است. این هیئت از سال ۱۳۶۷ و بر اساس مصوبه‌ی اولیه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل

۱. خبرگزاری کتاب، ۱۳۹۴/۰۶/۳۰، کد: ۲۲۷۴۹۵.

شده و فعالیت آن از آن زمان تاکنون استمرار داشته است.

اعضای کنونی هیئت نظارت بر نشر کتاب کودک و نوجوان عبارتند از: آقایان جواد محقق، محسن چینی‌فروشان، مظفر سالاری، عبدا... حسن زاده و خانم مهنوش مشیری.

۱-۴. شورای سیاستگذاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

از آنجا که مهمترین اتفاق در عرصه‌ی کتاب کشور، برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران است، باید بپذیریم که شورای سیاستگذاری نمایشگاه کتاب تهران نقش مهمی در تصمیمات حوزه‌ی کتاب در کشور ما دارد. هر ساله برای برگزاری نمایشگاه کتاب سال بعد، یک شورای سیاستگذاری تشکیل می‌شود که اعضای آن توسط وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی منصوب می‌شوند و با برگزاری سلسله‌جلساتی در طول سال، به سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای نمایشگاه کتاب سال آینده می‌پردازند. اعضای کنونی شورای سیاستگذاری نمایشگاه که وظیفه‌ی سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای بیست و نهمین دوره‌ی نمایشگاه کتاب تهران در سال ۱۳۹۵ را برعهده دارند، عبارتند از:

سیدرضا صالحی‌امیری (به‌عنوان رئیس شورا و رئیس بیست و نهمین دوره‌ی نمایشگاه کتاب تهران)، علی‌اکبر اشعری (به‌عنوان سخنگوی شورا)، رضا امیرخانی، مهدی فیروزان، همایون امیرزاده، مرتضی کاظمی، مسعود شهرام‌نیا، محمد سلگی، دکتر سیدمحمد بهشتی، مهدی اسماعیلی‌راد، سیدعلی اصغر سیدآبادی، محمدرضا توکل صدیقی (به‌عنوان نماینده‌ی اتحادیه‌ی ناشران و کتابفروشان تهران) و محمد حمزه‌زاده (به‌عنوان نماینده‌ی مجمع ناشران انقلاب اسلامی).

یکی از تغییراتی که ترکیب شورای سیاستگذاری نمایشگاه نسبت به دوره‌ی قبل (یعنی نمایشگاه بیست و هشتم) داشته، این است که دیگر هیچ‌یک از ناشران برگزیده‌ی

نمایشگاه سال قبل در آن حضور ندارند و در تصمیمات مربوط به نمایشگاه سال بعد، سهمی ایفا نمی‌کنند. تغییر دیگر، اضافه شدن نمایندگان دو اتحادیه‌ی «ناشران و کتابفروشان تهران» و «مجمع ناشران انقلاب اسلامی» است. تغییر دیگر نیز افزوده شدن یک نویسنده (رضا امیرخانی) به این ترکیب است که بدین ترتیب، پدیدآورندگان آثار نیز می‌توانند سهمی در تصمیم‌گیری‌های نمایشگاه داشته باشند.

تصمیم‌گیری در مورد «واگذاری مدیریت و اجرای نمایشگاه کتاب به تشکلهای نشر»، «کوچک‌سازی ساختار نمایشگاه»، «کاهش هزینه‌ها و افزایش درآمدها» و «اصلاح سیاست‌های حمایتی در نظام یارانه‌ها» از آخرین تصمیمات سلسله‌جلسات شورای سیاست‌گذاری برای نمایشگاه بیست‌ونهم کتاب (سال ۱۳۹۵) بوده است.^۱

۲. دستگاه‌های اجرایی

۲-۱. معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

معاونت فرهنگی ارشاد، متولی اصلی کتاب در کشور ما به شمار می‌رود. این معاونت، از جمله معاونت‌های اصلی و محتوایی وزارت ارشاد در کنار معاونت هنری، سینمایی، قرآنی است. البته اینکه بخواهیم این معاونت را تنها یک دستگاه اجرایی قلمداد کنیم که نقشی در سیاست‌گذاری ندارد، تصویری اشتباه است. عمده‌ی سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های حوزه‌ی کتاب در این معاونت انجام می‌شود. اما در هر حال، این جایگاه سیاست‌گذاری با جایگاه اجرایی این معاونت درهم آمیخته شده است.

در دولت یازدهم به جهت اهمیت، حساسیت و جنجالی‌شدن، این معاونت، آخرین معاونتی بود که بالأخره در نیمه‌ی مهرماه ۱۳۹۲ وضعیت آن روشن شد و سیدعباس صالحی به‌عنوان اولین معاون فرهنگی وزارت ارشاد در دولت یازدهم بر مصدر کار قرار

۱. خبرگزاری تسنیم، تصویب کوچک‌سازی ساختار نمایشگاه کتاب در جلسه شورای سیاست‌گذاری.

گرفت و تاکنون نیز فعالیتش ادامه دارد. در دولت دهم به ترتیب محسن پرویز، بهمن درّی و علی اسماعیلی معاونان فرهنگی وزارت ارشاد بودند که در مجموع، چهار سال در این سمت قرار داشتند. آقای سیدعباس صالحی با اینکه به لحاظ شخصیتی، فردی آرام و بی‌حاشیه محسوب می‌شود، با این حال حاشیه‌های ایجاد شده در معاونت فرهنگی به‌خصوص در سال اول تصدی وی، گریبان او را نیز گرفت. مسئله‌ی میزبانی در چند ماه ابتدایی تصدی وی، موضوع کتاب کلنل، جشنواره‌ی هشتم شعر فجر و دعوت از یدالله رؤیایی، برکناری مدیر اداره‌ی کتاب در پی درگیری با سردبیر خبرگزاری ایبنا، رفع تعلیق نشر چشمه و...، از جمله موضوعاتی بوده که در دوره‌ی او معاونت فرهنگی را به سوژه‌ی رسانه‌ها تبدیل کرده است.

۲-۱-۱. وظایف معاونت فرهنگی

این معاونت وظیفه‌ی اصلی راهبری حوزه‌ی کتاب در کشور را بر عهده دارد و تمام آثار منتشرشده‌ی کشور، باید مجوز رسمی این معاونت و ادارات زیرمجموعه‌اش را تحصیل کرده باشند و از این باب اهمیت فراوانی دارد.

شرح وظایف این دستگاه، از «سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، استانداردسازی و مهندسی امور فرهنگی» شروع می‌شود و تا مسائل اجرایی نظیر تعیین، تدوین و پیشنهاد آئین‌نامه‌های مربوط به چگونگی انتخاب، شیوه‌ی عملکرد و مراحل اجرایی امور مرتبط با اعضای هیئت‌های نظارت بر دبیرخانه‌های «ضوابط نشر»، «صدور پروانه نشر»، «نشر کتب»، «انتخاب و خرید کتب»، «چاپ و نشر»، «رسیدگی به تخلفات»، همچنین کمیته‌های «تخصصی ارزشیابی شعرا و نویسندگان»، «بررسی و انتخاب کتب ارزشمند» و «بررسی و انتخاب طرح‌های فرهنگی و هنری» ادامه می‌یابد. به طور کلی مهمترین مرجع تصمیم‌گیری و اجراء در حوزه‌ی کتاب در

جمهوری اسلامی ایران، معاونت فرهنگی وزارت ارشاد است.

معاون فرهنگی کنونی: سیدعباس صالحی

معاون فرهنگی سابق: علی اسماعیلی

وظیفه‌ی قانونی: سیاست‌گذاری و مدیریت کتاب در کشور

ادارات کل ستادی: حوزه معاونت/ دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی/

دفتر هماهنگی و ترویج فعالیت‌های قرآنی/ دفتر مجامع و فعالیت‌های فرهنگی/ دفتر امور

چاپ/ اداره کل امور کتاب و کتابخوانی.

جهت‌گیری‌ها: تمرکززدایی - تلاش برای حضور حداکثری جریان‌های

مختلف فرهنگی در عرصه‌ی نشر

گلوگاه‌های مهم: سیاست‌گذاری نشر کتاب در کشور، عمدتاً در اختیار

معاونت فرهنگی است.

تصمیمات مهم مدیریت جدید: تشکیل جلسات هیئت‌های نظارت بر کتاب

بزرگسال و کودک و هیئت‌های نظارتی استانی، واسپاری اجرای نمایشگاه کتاب به اتحادیه‌ی

ناشران و کتابفروشان، تغییر در روند برگزاری سالن یاس در نمایشگاه کتاب تهران، کاهش

نسبی سخت‌گیری در امر ممیزی، رفع تعلیق برخی از ناشران (مانند نشر چشمه)

۲-۲. اداره کل امور کتاب و کتابخوانی

این اداره، یکی از ادارات کل زیرمجموعه‌ی معاونت فرهنگی است که وظیفه‌ی صدور

مجوز نشر کتاب را برعهده دارد. این اداره، بر اساس ضوابط تصویب‌شده توسط شورای

عالی انقلاب فرهنگی و نیز با توجه به مسیری که هیئت نظارت بر نشر کتاب برای

او مشخص می‌کند، اقدام به ممیزی و نظارت بر محتوای کتاب‌ها می‌کند و طی

فرآیندی، مجوز نشر کتاب را به ناشر اعطاء می‌کند.

هم‌اکنون ریاست دفتر توسعه‌ی کتاب و کتاب‌خوانی را محمد سلگی بر عهده دارد که پیش از این مدیر انتشارات جهاد دانشگاهی بوده است.

۲-۱. وظایف اداره کل امور کتاب

مطابق گزارش گروه تشکیلات مرکز نوسازی و تحول اداری وزارت ارشاد^۱، موارد زیر از مهمترین وظایف اداره کل امور کتاب به شمار می‌رود:

تعیین ضوابط نشر کتاب، تدوین آئین‌نامه‌ها و ضوابط ارزیابی کتاب (در دو حوزه‌ی کودک و بزرگسال)، تشکیل هیئت نظارت و پیشنهاد ترکیب اعضای هیئت نظارت به وزیر، انجام امور دبیرخانه‌ای هیئت نظارت، ارزیابی کتاب‌ها از طریق گروه‌های تخصصی و صدور مجوز پیش از چاپ کتاب، تشکیل بانک جامع اطلاعات در زمینه‌ی امور نشر کتاب در کشور، صدور برگه‌ی اعلام وصول (مجوز توزیع) کتاب، نظارت بر دبیرخانه‌ی انتخاب کتاب سال، نظارت بر تشکیل جلسات هیئت‌های نظارت استانی، ارائه‌ی گزارش وضعیّت جریان‌های فکری کشور در حوزه‌ی کتاب از طریق دبیران گروه‌های تخصصی به معاونت فرهنگی، و بررسی و پیشنهاد موارد واگذارشدنی به واحدهای استانی.

بنابراین این اداره، هم در حوزه‌ی اجرایی و هم در حوزه‌ی سیاست‌گذاری، وظایفی برعهده دارد. اداره‌ی کتاب علاوه بر تهران، در چهار استان قم، خراسان رضوی، اصفهان و کرمان، واحدهای استانی دارد که به‌صورت مستقل اقدام به اعطای مجوز نشر می‌کنند و کتاب‌های ناشران این استان‌ها لازم نیست به تهران فرستاده شود.

۱. خادمی و گنجی، ۱۳۹۰، ص ۱۶۷ و ۱۷۷.

مدیر کنونی اداره کل امور کتاب و کتابخوانی: محمد سلگی

مدیر سابق: علی شجاعی صائین

مقام مافوق: معاون فرهنگی وزیر ارشاد (سیدعباس صالحی)

وظایف قانونی: کنترل محتوای کتابها و اعطای مجوز نشر

جهت گیری ها: تمرکز دایی در مسئلهی نظارت بر کتاب - کاهش نسبی

سخت گیری ها در ارائهی مجوز به آثار

مهم ترین اقدامات: راه اندازی مجدد «هیئت نظارت بر نشر کتاب بزرگسال»

مهم ترین ابزار: عدم صدور مجوز نشر کتاب - تعلیق و لغو مجوز ناشر

در صورت تخلف

۲-۳. مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب

مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب یک مؤسسه‌ی غیرانتفاعی غیردولتی است که از سازمان‌های وابسته به معاونت فرهنگی وزارت ارشاد به حساب می‌آید. این مؤسسه که از سال ۱۳۷۲ تأسیس شده و وظیفه‌ی صدور شایک برای کتاب‌ها برعهده‌ی آن قرار دارد، در زمینه‌ی ارائه‌ی خدمات اطلاع‌رسانی در زمینه‌ی کتاب‌های منتشرشده نیز صاحب مسئولیت است.

بانک‌های اطلاعاتی خانه‌ی کتاب که بر روی سایت این مؤسسه نیز گذاشته می‌شود، مرجع مهمی برای ارائه‌ی آمار در زمینه‌های مختلف مربوط به کتاب به شمار می‌رود. علاوه بر اینها، وظیفه‌ی برگزاری بسیاری از جوایز و جشنواره‌های فرهنگی تاکنون به مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب واگذار می‌شد. جوایزی مانند کتاب سال، کتاب فصل، جایزه‌ی ادبی پروین اعتصامی، جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد، جشنواره نقد کتاب و جایزه‌ی ادبی گام اول. امروز برخی از این جوایز، توسط بنیاد شعر و ادبیات

داستانی و البته تحت نظارت معاونت فرهنگی برگزار می‌شوند.

خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا) که در حال حاضر تنها خبرگزاری تخصصی کتاب در ایران است، توسط این مجموعه اداره می‌شود. نشریه‌ی کتاب هفته نیز که تا اسفندماه سال گذشته منتشر می‌شد و اکنون در خبرگزاری کتاب ادغام شده است، از دیگر بخش‌های زیرمجموعه‌ی خانه‌ی کتاب به حساب می‌آید. نشریه‌ی «کتاب‌ماه» و نشریات زیرمجموعه‌ی آن در ۹ حوزه‌ی «کلیات»، «فلسفه»، «دین»، «علوم اجتماعی»، «علوم و فنون»، «هنر»، «ادبیات»، «تاریخ» و «کودک و نوجوان» از دیگر تولیدات خانه‌ی کتاب است.

در دوره‌ی مدیریت جدید خانه‌ی کتاب، اقدام به تأسیس مرکزی به نام مرکز کتاب‌پژوهی در خانه‌ی کتاب شده که به بررسی آمار و ارقام حوزه‌ی کتاب، تاریخچه‌ی چاپ کتاب و مسائلی از این دست می‌پردازد.

از دیگر مجموعه‌های تحت مدیریت خانه‌ی کتاب، سرای اهل قلم است که علاوه بر ساماندهی اهل قلم برای اختصاص یارانه‌های مربوط به آنها، به صورت مستمر هر هفته به برگزاری جلسات نقد و بررسی کتاب و نیز به برگزاری کارگاه‌های تخصصی (در موضوعاتی مانند ترجمه، نقد ادبی، حقوق نشر و غیره) مشغول است. مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب در حال حاضر در صفحه‌ی اول پایگاه اینترنتی خود اقدام به فروش اینترنتی کتب می‌نماید که البته این مؤسسه را به یک مؤسسه‌ی غیردولتی، چنانکه ادعای آن را دارد، شبیه‌تر می‌سازد؛ اما در عین حال منافعی جایگاهی است که خانه‌ی کتاب به‌عنوان یکی از مهمترین دستگاه‌های اجرایی حوزه‌ی کتاب در ایران، آن را حائز بوده است. به هر تقدیر کاهش شدید بودجه‌ی این مؤسسه در سال جاری که در استعفای مدیرعامل سابق مؤسسه نیز نقش اساسی را بازی کرد، تبعاتی از این دست برای مؤسسه داشته است.

از آنجا که صدور شابک برای کتاب‌ها توسط مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب انجام می‌گیرد، این مؤسسه به‌صورت طبیعی به مرجع مهمی برای اطلاعات حوزه‌ی کتاب تبدیل می‌شود و ارائه‌ی آمار این حوزه را در اختیار می‌گیرد.

مدیر عامل کنونی: مجید غلامی جلیسه

مدیر عامل سابق: نجفعلی میرزایی

اقدامات مهم مدیریت سابق: افزایش مراکز تابعه‌ی مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب

(مرکز نقد ایران، مرکز ویرایش ایران، مرکز ترجمه‌ی ایران، مرکز کتاب‌پژوهی)

اقدامات مهم مدیریت جدید: ادغام نهادهای تابعه (به‌عزت کاهش بودجه)

اعضای هیئت‌امنا: سیدعباس صالحی (رئیس هیئت‌امنا)، محمدعلی مهدوی‌راد،

محمدتقی سبحانی، مهدی فیروزان، علی‌اکبر اشعری، محمدرضا وصفی، علی

شجاعی‌صائین، احمد مسجدجامعی.

وظیفه‌ی قانونی: اعطای شابک به ناشران

گلوگاه‌های در اختیار: اطلاع‌رسانی و ارائه‌ی آمار در حوزه‌ی نشر کتاب

۲-۴. نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

بر اساس قانون تأسیس و نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه‌های عمومی (که در تاریخ ۱۳۸۲/۱۲/۱۷ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده است)، متولی قانونی اداره‌ی کتابخانه‌های عمومی در کشور، نهاد کتابخانه‌های عمومی است. پیش از تصویب این قانون، متولی این امر «هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» بود که زیر نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی اداره می‌شد.

نهاد کتابخانه‌ها نیز نهادی غیردولتی و مستقل شمرده می‌شود. با این وجود، در قانون بودجه دارای ردیف بودجه‌ی مستقل است. بودجه‌ی نهاد در سال ۱۳۹۴ چنانکه

در فصل دوم بیان شد، ۱۱۴ میلیارد تومان بوده است. علاوه بر این، مطابق قانون مصوّب مجلس، شهرداری‌ها باید یک درصد از درآمد سالیانه‌ی خود را به کتابخانه‌های عمومی اختصاص دهند که البته این اتفاق تاکنون هیچگاه محقق نشده است.

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور:

دبیر کل کنونی: علیرضا مختاریپور قهرودی (۵ خرداد ۱۳۹۳ تاکنون)

دبیران کل سابق: محمدحسین ملک‌احمدی (۲۰ بهمن ۱۳۹۲ تا ۵ خرداد ۱۳۹۳)،

منصور واعظی (۱۳۸۶-۱۳۹۲)، محمدحسین ملک‌احمدی (۱۳۸۴-۱۳۸۶)

اعضای هیئت امنا (مطابق قانون تأسیس و نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه‌های عمومی

کشور، مصوّب ۱۳۸۲):

۱. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی (رئیس هیئت امنا)، ۲. رئیس شورای عالی استان‌ها
۳. معاون ذی‌ربط از سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ۴. یک عضو از کمیسیون فرهنگی به پیشنهاد آن کمیسیون و تصویب مجلس شورای اسلامی به‌عنوان ناظر ۵. رئیس کتابخانه‌ی ملی ایران ۶. پنج نفر از صاحب‌نظران و شخصیت‌های علمی، فرهنگی کشور که حداقل دو نفر آنان را بانوان تشکیل دهند، به پیشنهاد وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و با حکم رئیس‌جمهور برای مدّت چهار سال انتخاب می‌شوند که یک نفر از آنان به انتخاب وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان دبیر کل هیئت امنا، مسئولیت اداره‌ی امور دبیرخانه را به عهده خواهد داشت. (این پنج نفر عبارتند از: علیرضا مختاریپور (دبیر کل)، سیدعباس صالحی شریعتی، حجت‌الاسلام سیدعلی حسینی، فریده عصار، مهردخت وزیرپور کشمیری)

وظیفه‌ی قانونی: تأسیس، ساخت، تجهیز و بازسازی، توسعه، مدیریت، نظارت و

سایر امور کتابخانه‌های عمومی در سراسر کشور.

ادارات کل ستادی: ۱. اداره کل فناوری اطلاعات ۲. اداره کل پژوهش و نوآوری ۳. اداره کل روابط عمومی و امور بین الملل ۴. اداره کل برنامه ریزی ۵. اداره کل امور کتابخانه ها ۶. اداره کل منابع ۷. اداره کل امور فرهنگی

تصمیمات مهم مدیریت جدید: تصمیم به عدم شرکت در نمایشگاه کتاب و تخصیص بودجه ای حاصل از این صرفه جویی برای افزایش حقوق کتابداران و تأمین منابع بیشتر برای کتابخانه ها.

۲-۵. هیئت انتخاب و خرید کتاب

این هیئت که زیرمجموعه ای معاونت فرهنگی به حساب می آید، وظیفه ای انجام اقدامات حمایتی در حوزه ی کتاب را که برعهده ی معاونت فرهنگی است، به دوش می کشد.

اعضای کنونی هیئت خرید کتاب عبارتند از: حجت الاسلام محمدعلی مهدوی راد، علی اصغر محمدخانی، علی اوجبی، حجت الاسلام محمدکاظم شمس، محمد سلگی، حجت الاسلام حمیدرضا ارباب سلیمانی، علی اصغر سیدآبادی. اعلام رسمی اسامی هیئت خرید کتاب، از کارهایی است که در دوره های پیش معمول نبود و در دوره ی کنونی معاونت فرهنگی صورت گرفته است.

نکته ای که باید مورد توجه باشد، این است که هیئت انتخاب و خرید کتاب، تنها از میان کتاب هایی که ناشران به صورت داوطلبانه در اختیار این هیئت قرار داده اند، اقدام به بررسی و خرید می کند. بنابراین، گستره ی بررسی این هیئت، همه ی کتاب های منتشرشده ی سال را دربر نمی گیرد. ناشرانی که می خواهند کتاب خود را در معرض خرید وزارت ارشاد قرار دهند، باید در دبیرخانه ی هیئت انتخاب و خرید کتاب حاضر شده و یک نسخه از کتاب تازه انتشار یافته ی خود را در اختیار هیئت قرار دهند.

این هیئت در سال ۱۳۹۳، اقدام به تشکیل ۲۳ جلسه کرده و در این جلسات، تعداد ۱۸،۰۵۵ عنوان کتاب را بررسی نموده و ۱،۱۵۳،۶۳۲ نسخه کتاب را به ارزش ۱۶،۹۳۷،۳۶۴،۶۰۰ تومان برای خرید مورد تصویب قرار داده است. البته مطابق روال معمول، بودجه‌ی لازم برای خرید تمامی این کتاب‌ها از سوی دولت اختصاص داده نمی‌شود و خرید بخشی از این کتاب‌ها برای ارشاد میسر نمی‌گردد.

تعداد عناوین کتاب‌های مورد تصویب هیئت برای خریداری در سال ۱۳۹۳، به تفکیک موضوع، در جدول زیر قابل مشاهده است:

تعداد عناوین کتاب‌های مورد تصویب هیئت خرید کتاب به تفکیک موضوع

ردیف	موضوع	تعداد عناوین کتاب‌های مورد تصویب برای خرید	ردیف	موضوع	تعداد عناوین کتاب‌های مورد تصویب برای خرید
۱	هنر	۲۳۳ عنوان	۷	زبان	۱۷۲ عنوان
۲	کلیات	۳۳۲ عنوان	۸	دین	۱۳۶۴ عنوان
۳	فلسفه و روان‌شناسی	۵۵۴ عنوان	۹	تاریخ و جغرافیا	۷۵۰ عنوان
۴	علوم کاربردی	۴۹۲ عنوان	۱۰	ادبیات	۱۱۸۸ عنوان
۵	علوم خاص	۱۹۶ عنوان	۱۱	سایر	۳۴۵ عنوان
۶	علوم اجتماعی	۶۳۳ عنوان	مجموع		۶۲۵۹ عنوان

خریده‌های هیئت در دو ردیف جداگانه انجام می‌گیرد. یک ردیف، بر اساس نیازسنجی سازمانی هیئت ستاد عالی کانون مساجد انجام می‌گیرد (که این بخش با نظارت دبیر ستاد به‌عنوان یکی از اعضای هیئت خرید کتاب صورت می‌پذیرد)؛ ردیف دوم برای سایر کتابخانه‌های عمومی و تخصصی مراکز فرهنگی است.

۳. امور چاپ و نشر

۳-۱. دفتر امور چاپ و نشر وزارت ارشاد

وظایف قانونی دفتر امور چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

الف) در زمینه‌ی مدیریت اجرایی حوزه‌ی چاپ و نشر کشور	ب) در زمینه‌ی ارتقای صنعت نشر و فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی
۱. تدوین ضوابط و آئین‌نامه‌های حوزه‌ی چاپ و نشر کشور ۲. تدوین و اجرای ضوابط صدور یا لغو امتیاز و تعیین نحوه‌ی فعالیت چاپخانه‌ها^۱ و نظارت بر آنها ۳. تدوین آئین‌نامه‌های صدور مجوز پیش از چاپ و نیز ورود و خروج محصولات چاپی (غیر از کتب و نشریات) ۴. تدوین آئین‌نامه‌های مرتبط با واردات، صادرات، ترخیص، نقل و انتقال و بهره‌برداری دستگاه‌ها و ماشین‌آلات چاپ ۵. هدایت و حمایت‌های قانونی از کارگزاران امور چاپ و نشر (شامل: معافیت‌های مالیاتی، حقوق گمرکی، سود بازرگانی، و ایجاد تسهیلات لازم برای توسعه‌ی صنعت چاپ و نشر) ۶. ارائه‌ی برنامه و نیز اعمال سیاست‌های حمایتی و نظارتی برای جلب مشارکت سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در راه‌اندازی مؤسسات چاپ و صنایع مرتبط با آن ۷. برنامه‌ریزی برای حمایت از برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های چاپ و نشر ۸. تأسیس و نظارت بر شهرک‌های چاپ	۱. طراحی، مدیریت و نظارت بر برنامه‌های لازم برای ارتقای سطح آموزش‌های مرتبط با حوزه‌ی نشر ۲. بررسی و ارزیابی و مدیریت و اجرای طرح‌ها و پژوهش‌های حوزه‌ی صنعت چاپ و نشر ۳. برنامه‌ریزی برای افزایش بهره‌وری در صنعت چاپ کشور ۴. برنامه‌ریزی برای بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته در صنایع وابسته به نشر ۵. ساماندهی و به‌روزرسانی بانک جامع اطلاعات و آمار حوزه‌ی چاپ و نشر ۶. برنامه‌ریزی برای گسترش ارتباطات میان اتحادیه‌ها و مؤسسات چاپ و نشر برای همکاری و انتقال تجربیات ۷. برنامه‌ریزی برای گسترش ارتباطات بین‌المللی دست‌اندرکاران چاپ و نشر

۱. انواع چاپ‌خانه‌ها اعم از افست، دیجیتال، سیلک.
۲. اعم از دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت، بلندمدت و بودمانی

دفتر امور چاپ و نشر وزارت ارشاد، وظیفه‌ی مدیریت مسائل مربوط به حوزه‌ی چاپ کشور را برعهده دارد و دامنه‌ی فعالیت‌های آن منحصر به کتاب نیست. فعالیت‌های تعریف‌شده‌ی این دفتر را می‌توان به شکل زیر معرفی کرد:

مدیریت این دفتر در حال حاضر برعهده‌ی محمودرضا برازش است. او پیش از این، مدیر مسئول انتشارات آستان قدس رضوی و مؤسسه‌ی فرهنگی هنری آفتاب هشتم طوس بوده است.

محمودرضا برازش سعی داشته است در دوره‌ی مسئولیت خود سراغ اقدامات زیرساختی برود. مهمترین کار او در این زمینه، «تشکیل کارگروه‌های تخصصی» بوده است. او ۴ کارگروه «ساخت و تولید»، «قوانین و مقررات»، «پژوهش» و «نظارت» را در دفتر چاپ و نشر راه‌اندازی کرده که وظیفه‌ی آنها بررسی شرایط، چالش‌ها و فرصت‌های موجود در این صنعت و ارائه‌ی راهکار برای رفع آسیب‌ها و تقویت نقاط مثبت است. به طور کلی فعالیت‌های آقای برازش تا اینجای کار بیشتر در حوزه‌ی نظری و پژوهشی بوده است تا عملیاتی و اجرایی.

مدیر کنونی: محمودرضا برازش

مقام مافوق: معاون فرهنگی وزیر ارشاد (در حال حاضر: سیدعباس صالحی)

مدیر سابق: احمد علمشاهی

وظایف قانونی: نظارت و مدیریت در عرصه‌ی محتوایی صنعت چاپ و نشر کشور.

مهمترین اقدامات مدیریت سابق: امضای تفاهم‌نامه‌ی وزارت صنعت، معدن و تجارت با وزارت ارشاد برای استفاده‌ی اهالی چاپ از تسهیلات صندوق توسعه‌ی ملی، مطرح کردن معافیت‌های مالیاتی برای چاپخانه‌داران، تأسیس انجمن فرهنگی پیشکسوتان.

مهمترین اقدامات مدیریت کنونی: تشکیل کارگروه‌های تخصصی، حمایت از راه‌اندازی و تجهیز ۱۲ کتابخانه‌ی تخصصی چاپ و نشر، تدوین بانک جامع اطلاعات چاپی کشور، انجام هماهنگی‌های لازم برای بهره‌مندی صنعت چاپ از منابع صندوق توسعه‌ی ملی

۳-۲. واردکنندگان کاغذ

سالانه چیزی در حدود ۱،۲۰۰،۰۰۰ تا ۱،۵۰۰،۰۰۰ هزار تن کاغذ وارد می‌شود. بزرگ‌ترین خریداران کاغذ در ایران، برخی وزارتخانه‌های دولتی هستند که در این میان، عمده‌ی نیاز خود را نیز از طریق کاغذهای وارداتی تأمین می‌کنند.

در سال‌های گذشته، عمده‌ترین خریدار کاغذ تحریر، وزارت آموزش و پرورش، و عمده‌ترین خریدار کاغذ روزنامه نیز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بوده است. آموزش و پرورش برای چاپ کتاب‌های درسی و ارشاد برای انتشار روزنامه‌ها، از مجوز واردات بدون تعرفه‌ی کاغذ برخوردار بوده‌اند.

در حال حاضر، وزارت آموزش و پرورش، تنها یک پنجم نیاز خود را از طریق کاغذهای داخلی تأمین می‌کند و مابقی آن را از طریق واردات تأمین می‌نماید. وزارت صنعت، معدن و تجارت نیز خود رأساً اقدام به واردات بدون تعرفه‌ی کاغذ می‌کند.

گذشته از واردکنندگان عمده‌ی دولتی که به واردات بدون تعرفه‌ی کاغذ می‌پردازند، به دلیل آنکه واردات کاغذ تاکنون تعرفه‌ی پایینی (در حدود ۴ درصد) داشته، برای تاجران تجارت پرسودی به‌شمار می‌آمده و بنابراین این بازار شاهد حضور افراد مختلفی است که کمترین تخصصی در این زمینه ندارند و طبعاً تولید داخلی نیز از این اتفاق ضربه‌ای مضاعف می‌خورد.

۳-۳. کارخانه‌های تولید کاغذ

در حال حاضر چیزی در حدود ۱۲۰ کارخانه و واحد تولیدی در بخش کاغذ وجود دارد که دارای مجوز هستند. از این میان، تنها پنج یا شش واحد تولیدی بزرگ، حدود ۶۰ درصد تولید کاغذ در کشور را در اختیار دارند. آمارهای مربوط به تولید و واردات کاغذ در فصل دوم بررسی گردید. در این فصل، تنها به معرفی مهمترین کارخانه‌های تولید کاغذ در کشور و بیان میزان تولیدات آنها می‌پردازیم.

۳-۳-۱. کارخانه‌ی کاغذ پارس

این کارخانه که در سال ۱۳۴۶ در شمال خوزستان تأسیس شده، بنا به به گفته‌ی مدیرعامل سابق آن، پس از ۷ سال ضرردهی (از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۱)، در طول شش ماهه‌ی ابتدای آذر ۹۱ تا انتهای اردیبهشت ۹۲ به سوددهی رسید^۱ و پس از آن در مهرماه ۹۲ به مزایده گذاشته شده و به بخش خصوصی واگذار شد و در حال حاضر، گروه صنایع گلریز قم سهام‌دار آن است. اکنون «ظرفیت تولید» این کارخانه، به ۴ برابر ظرفیت پیش از واگذاری آن رسیده و در حدود ۱۰۰ هزار تن در سال است. ظرفیت تولید این کارخانه در بخش کاغذ چاپ و تحریر، در حدود ۵۰ هزار تن است^۲.

۳-۳-۲. کارخانه‌ی گلریز صنعت شوشتر

این کارخانه، همان کارخانه‌ی «کارون» است که تا سال ۱۳۹۲ در حالت نیمه‌تعطیلی به سر می‌برد. در این سال اموال کارخانه به گروه صنایع گلریز واگذار شد، اما سهام آن واگذار نشد و با تأسیس شرکتی جدید، تحت‌عنوان «کارخانه‌ی کاغذسازی گلریز شوشتر» فعالیت خود را از سر گرفت^۳. بنابراین این کارخانه که در ۳۰ کیلومتری

۱. خبرگزاری فارس، شرکت کاغذ پارس پس از هفت سال به سود رسید.

۲. خبرگزاری تسنیم، دولت کنار کشیده و «تولید» و «تجارت» را به جان هم انداخته.

۳. خبرگزاری تسنیم، کارخانه کاغذ «کارون» به «گلریز شوشتر» تغییر نام داد.

کارخانه‌ی پارس قرار دارد، پس از ۲۵ سال بالاتکلیفی در پروسه‌ی خصوصی یا دولتی شدن، اکنون تحت مالکیتی مشترک و مدیریتی هماهنگ با کارخانه‌ی پارس اداره می‌شود. هر دوی این کارخانه‌ها برای تولید کاغذ از باگاس یا کاه نیشکر استفاده می‌کنند و به درختان آسیب نمی‌رسانند. «ظرفیت تولید» این کارخانه ۱۰۵ هزار تن در سال پیش‌بینی شده است.

۳-۳-۳. کارخانه‌ی کاغذ مازندران

شرکت صنایع چوب و کاغذ مازندران که از سال ۱۳۷۶ شروع به کار نموده، به‌عنوان بزرگترین تولیدکننده‌ی کاغذ در ایران مطرح است. این کارخانه به صورت شرکت سهامی عام اداره می‌شود. از کل رقم ۷۰۰ تا ۸۰۰ هزار تن کاغذ تولیدی کشور، چیزی نزدیک به ۲۰۰ هزار تن را کارخانه‌ی چوب و کاغذ مازندران تولید می‌کند. کارخانه‌ی چوب و کاغذ مازندران، ظرفیت تولید ۸۰ هزار تن کاغذ روزنامه و ۱۰۰ هزار تن کاغذ تحریر و چاپ را دارد. اما رکورد این کارخانه در تولید کاغذ روزنامه به سال ۱۳۸۵ برمی‌گردد که ۷۵ هزار تن از این کاغذ تولید کرده است. ظرفیت تولید کاغذ چاپ و تحریر این کارخانه نیز تا حدود زیادی بلااستفاده باقی می‌ماند که دلیل این اتفاق را باید در بالاتر بودن قیمت تولید کاغذ از واردات آن و نیز در کیفیت کاغذهای تولیدی این کارخانه جستجو کرد.

۳-۳-۴. کارخانه‌ی کاغذ مراغه

کارخانه‌ی کاغذ مراغه، در سال‌های قبل، تنها کارخانه‌ی تولید کاغذ گلاسه در کشور بوده است؛ اما در ۷ سال گذشته فعالیت این کارخانه نیز به تعطیلی کشیده شده بود. این کارخانه اکنون در آستانه‌ی راه‌اندازی دوباره است. ظرفیت تولید این کارخانه ۵۰ هزار تن، است. در سال‌های اخیر تمام نیاز کشور به کاغذ گلاسه (که در حدود ۲۰۰ هزار تن در سال است) از طریق واردات تأمین می‌شد که با راه‌اندازی مجدد کارخانه‌ی

مراغه، بخشی از این نیاز می‌تواند از طریق تولیدات داخلی تأمین شود.

۳-۵. صنایع چوب و کاغذ ایران (چوکا)

ساخت این کارخانه که در کیلومتر ۳۴ جاده‌ی بندر انزلی به آستارا قرار دارد، از سال ۱۳۵۲ توسط شرکت کاندایی «استدلر هرتز» آغاز شده و تا سال ۱۳۵۷ به طول انجامیده است. در مهر ماه ۱۳۵۷ به‌صورت نمایشی افتتاح و پس از چند روز کار آن متوقف شده است. کارخانه که در سال‌های نخستین انقلاب تعطیل بوده، در سال ۱۳۶۴ به سازمان صنایع ملی ایران تحویل داده شده و از سال ۱۳۶۵ شرکت قبلی به سه شرکت مستقل «صنایع چوب اسالم» و «صنایع چوب و کاغذ ایران» (تحت پوشش سازمان صنایع ملی) و «شرکت جنگل سفارود» (تحت پوشش وزارت کشاورزی) تجزیه شده است. در حال حاضر از کل ۷۰۰ تا ۸۰۰ هزار تن کاغذ تولیدی کشور (که به تمامی انواع کاغذ برمی‌گردد) حدود ۶۰ تا ۷۰ هزار تن توسط کارخانه‌ی چوکا تولید می‌شود که نهایتاً چیزی در حدود ۸ تا ۹ درصد تولید کشور را در بر می‌گیرد. این مقدار تولید نیز بیشتر در کاغذ تست لاینر خلاصه می‌شود که به‌عنوان ورقه‌های زیرین و روئین مقواً مورد استفاده قرار می‌گیرد و بنابراین، این کارخانه نیز در تولید کاغذ چاپ و تحریر کمکی به تولیدات داخلی نمی‌کند.

۳-۶. جمع‌بندی

از میان مهمترین کارخانه‌های تولید کاغذ در کشور، تنها کارخانه‌های مازندران و پارس در زمینه‌ی تولید کاغذ چاپ و تحریر، ظرفیت تولید دارند که ظرفیت تولید همین دو کارخانه نیز هیچ‌گاه به‌طور کامل مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. بیش از ۹۰ درصد نیاز کشور به کاغذ مناسب برای چاپ کتاب و مواد آموزشی، از طریق واردات تأمین می‌شود. اما در مجموع انواع کاغذهای مورد نیاز در کشور، چیزی بین ۳۰ تا ۳۶ درصد نیاز کشور از طریق تولیدات داخلی تأمین می‌شود.

۴. مؤسسات انتشاراتی

در این بخش مروری کوتاه صورت می‌گیرد بر برخی از مؤسسات انتشاراتی مهم و تأثیرگذار در چند بخش^۱.

۴-۱. ناشران کودک و نوجوان

تا سال ۱۳۲۰، فقط ۱۵ عنوان کتاب مخصوص کودکان و نوجوانان به چاپ رسیده و تا سال ۱۳۳۰، این رقم از ۴۰ عنوان فراتر نرفته است (آذرنگ، ۱۳۸۶: ۲۶۰). این در حالیست که امروزه یکی از بزرگ‌ترین بازارهای کتاب، به کتاب کودک اختصاص دارد.

فهرست ۱۰ ناشر مهم و تأثیرگذار در حوزه کودک و نوجوان

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	افق (گروه کتاب‌های فندوق)	خصوصی / رضا هاشمی نژاد	نشر افق علاوه بر واحد کودک و نوجوان خود که تحت عنوان کتاب‌های فندوق فعالیت می‌کند، در بخش ترجمه‌ی رمان نیز ناشر مهمی است که تولیدات قابل توجهی دارد.	مجموعه ترانه‌های «می‌می‌نی و مامانی»، «هوپیجستی»، «جنايتکار اعتراف می‌کند»، «بابا بزرگ سبیل موکتی»، «اتل متل ترانه»، «اسب جنگی»، «آخرین شاگرد»، «آرتمیس فالو و عقده‌ی آنالانتیس»، مجموعه‌ی «قصه‌های شیرین مغزدار»	نشر افق از زمان تأسیس (در سال ۱۳۶۹) تاکنون، ۳ بار به‌عنوان ناشر برگزیده و شایسته‌ی تقدیر کشور در حوزه‌ی کودک و نوجوان، و ۵ بار به‌عنوان ناشر برگزیده‌ی نمایشگاه کتاب انتخاب شده است.
۲	جمال	خصوصی / علیرضا سبحانی نسب	این ناشر بخش عمده‌ای از تولیداتش متمرکز بر آثار تربیتی است و بیشتر بر روی بازنویسی و تالیف متمرکز است.	«خداشناسی قرآنی کودکان»، «به من بگو خدا کیست؟»، «خدا چیه؟ کیه؟ کو؟»، «چرا خدا چنین کرد؟»، «دیدنی‌های خدا»	نشر جمال در کنار «انتشارات خانگی ادبیات»، به‌عنوان ناشر برتر حوزه‌ی کودک و نوجوان در نمایشگاه سال ۱۳۹۴ شناخته شد.

[ادامه جدول صفحه بعد]

۱. در جداول این بخش، مؤسسات انتشاراتی بر اساس حروف الفبا مرتب شده‌اند در هر بخش، ۱۰ ناشر مطرح و برجسته معرفی شده‌اند. برخی انتشارات‌ها در چندین بخش کارشان برجستگی داشته و بنابراین در چند جدول تکرار شده‌اند. توضیحات مربوط به این ناشران به جداول پیشین ارجاع داده شده. اما ستون آثار خاص آنها با کتاب‌های خاص آن حوزه پر شده است.

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۳	خانه ی ادبیات	خصوصی / صدیقی نجیمی	این ناشر به واسطه ی ارائه ی انواع کتاب های با طراخی خاص کودکان، نظیر کتاب های متحرک، برجسته، وایت بردی، پازل های مقوایی، و کتاب های صوتی و صوتی-تصویری، اهمیت ویژه دارد.	کتاب های صد جلدی «قصه های شاهنامه» این انتشارات، به واسطه ی تصویرگری های موجود در مجموعه ی شاهنامه، در برگزاری نمایشگاه های تصویرگری شاهنامه نیز نقش برجسته ای را ایفاء می کند.	این ناشر با بیش از ۴۰۰ عنوان کتاب در نمایشگاه کتاب ۱۳۹۴ شرکت کرد و در این نمایشگاه، در کنار نشر جمال، به عنوان ناشر برتر حوزه ی کودک و نوجوان معرفی شد.
۴	ذکر	خصوصی / حمید رضا سید نصری	این ناشر یکی از ناشران دیرپای نشر کودک و نوجوان است که آثار شاخص حوزه کودک را تولید کرده است.	مجموعه کتاب های «حواستو جمع کن»، مجموعه داستان های «شرلوک هلمز»، مجموعه دایره المعارف های موضوعی	این ناشر در ۶ دوره نمایشگاه بین المللی کتاب تهران، به عنوان ناشر برگزیده انتخاب شده است.
۵	سوره مهر	دولتی (وابسته به حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی) / مدیر فعلی: محمد حمزه زاده	در سال های اخیر، سوره ی مهر در فضای فرهنگی انقلاب اسلامی، یک برند ذائقه ساز بوده است.	مجموعه داستان های شکرستان، «فرزندان ایرانیم»، «گردان چهار نفره»، «قصه ی فرماندهان»	این ناشر جزء قدیمی ترین ناشران جریان انقلابی است که در سال های اخیر پیشرفتی قابل توجه داشته است.
۶	قدیانی (گروه کتاب های بنفشه)	خصوصی / نادر قدیانی	مدیر این نشر، رئیس پیشین اتحادیه ی ناشران و کتاب فروشان تهران بود و هم اکنون نیز از اعضای مؤثر اتحادیه است.	«تاتی سه»، «شازده کوچولو»، «قصه هایی برای دختران»، «قصه»، «تولد یک قاتل»، مجموعه ی «تاتی کوچولوها»، «بهترین دوست های دنیا»، «ماجرای تن تن خبرنگار جوان»، «جنال با تبهکاران»	قدیانی یکی از ناشران پرکار خصوصی است که آثار دینی نیز منتشر می کند و علاوه بر این، حجم فعالیت این ناشر از دیرباز این ناشر را در کانون توجه قرار داده است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۷	کتاب نیستان	خصوصی / سید مهدی شجاعی	تعلق این انتشارات به سیدمهدی شجاعی، مهمترین دلیل اهمیت این انتشارات است. چاپ آثار ابوالفضل زرویی نصرآباد و احمد عزیزی نیز از دیگر دلایل اهمیت این انتشارات است.	«غلاغه به خونه‌ش نرسید»، «احتیاط! خطر حمله‌ی موش‌ها و دیگران...»، مجموعه‌ی «بخوانیم و بدانیم»، «نیم من بوق»	انتشارات نیستان در اصل فرزند مجله‌ی نیستان است که در سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۶ منتشر می‌شد. انگیزه‌ی اصلی از تأسیس این انتشارات، معرفی و چاپ برگزیده‌های ادبیات بوده که تحت‌عنوان پروژه‌ی «گزیده‌ی ادبیات معاصر»، شناخته می‌شود.
۸	کلون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	دولتی / مدیر فعلی: مورا حق‌پرست	این نشر از ابتدای تأسیس کانون به تولید آثار کودک و نوجوان اهتمام داشته و جزء اولین ناشران کودک و نوجوان است.	«فصل پنجم: سکوت»، «جزیره‌ی بی‌تربیت‌ها»، «پیاده‌نظام در پیانو»، «گردان قاطرچی‌ها»، «هستی»، مجموعه کتاب‌های «مرغک»، «ترانه‌ها» و «بازی با انگشتی‌ها»	نویسندگانی که با کانون همکاری داشته‌اند، در طول سال‌های پس از انقلاب به طیف «نویسندگان کانون» معروف بوده‌اند.
۹	محراب قلم	خصوصی / عبلعلیم فریدون	این ناشر از ابتدای تأسیس در سال ۱۳۶۲ تا سال ۱۳۹۴ بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب در حوزه‌ی کودک و نوجوان منتشر کرده که بیش از ۶۰ درصد آنها تجدیدچاپ شده‌اند.	«دایرةالمعارف کودکان»، «دایرةالمعارف قرآن»، «دایرةالمعارف تاریخ اسلام»، «دایرةالمعارف آداب معاشرت»، «دایرةالمعارف بزرگ دبستان»، «دایرةالمعارف قهرمان‌های ایرانی» و «راز مثل‌های ما» از کتاب‌های مهم این انتشارات هستند.	این انتشارات، در سال ۱۳۹۲ در کنار نشر افق به‌عنوان ناشران برگزیده‌ی بخش ناشران کودک و نوجوان (در بخش ناشران خصوصی) انتخاب شده است.
۱۰	مهاجر	خصوصی / محمد حسن محمدی	نشر مهاجر از جمله ناشران عرصه‌ی کودک و نوجوان است که بیشتر بر تالیف تمرکز داشته است.	«پرورش خلاقیت در کودکان»	این نشر از اعضای انجمن فرهنگی ناشران کودک و نوجوان است.

۴-۲. ناشران رمان و ادبیات داستانی

فهرست ۱۰ ناشر مهم و تأثیرگذار در حوزه رمان و ادبیات داستانی

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	امیرکبیر	دولتی / وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی / علیرضا برازش	این ناشر از قدیمی ترین ناشران ایرانی است و کتاب های آن در اکثر خانه های ایرانی وجود دارد.	صد سال تنهایی - جنگ و صلح	انتشارات امیرکبیر در سال ۱۳۲۸ توسط عبدالرحیم جعفری تأسیس شد و در سال های پیش از انقلاب، بزرگ ترین انتشارات خصوصی کشور بود.
۲	ثالث	خصوصی / محمد علی جعفریه	این ناشر از آنجا یکی از ناشران جریان روشنفکری محسوب می شود از همین رو مورد توجه مخاطبان این طیف است.	روضه ی نوح- گاماسیاب مایه ی ندارد- خط چهار مترو	برخی از آثاری که اسم پرده شده از زمره آثار ضد دفاع مقدس و ضد انقلاب محسوب می شود.
۳	چشمه	خصوصی / حسن کیانیان	این ناشر با بیش از ۳۰ سال سابقه ی فعالیت، یکی از مهمترین ناشران جریان روشنفکری است و جایگاه قابل توجهی در میان طیف روشنفکر دارد. همچنین این ناشر آثار مهمی در عرصه ی ترجمه عرضه کرده است.	کلیدر- سگ سالی- جای خالی سلوچ- نون نوشتن- عقاید یک دلک- لب بر تیغ	این ناشر که از سال ۱۳۶۴ شروع به فعالیت کرده، از خرداد ۱۳۹۱ لغو امتیاز شد و به مدت ۳۴ ماه در حالت تعلیق بود.

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۴	عصر داستان	دولتی / آخرین مدیر: سعید مکرمی	این ناشر که وابسته به بنیاد شعر و ادبیات داستانی بود، از زمان راهاندازی تا انحلال، آثار قابل توجهی را در عرصه ادبیات منتشر کرد.	«دوازدهم»، «درد»، «لحظه‌های انقلاب»، «سه کاهن»	در حال حاضر، این انتشارات تعطیل شده و کتاب‌های بنیاد ادبیات داستانی طی تفاهم‌نامه‌ای که با انتشارات علمی و فرهنگی امضاء شده، توسط این انتشارات چاپ می‌شود.
۵	قطره	خصوصی / شهناز فیاضی	این انتشارات هر سال در حدود ۴۰۰ عنوان کتاب (اعم از چاپ اول و تجدید چاپ) منتشر می‌کند و تنوع خوبی در نشر کتاب دارد.	«خرابات مغان»، «گریز دلپذیر»، «دوست داشتم کسی جایی منتظرم باشد»، «من او را دوست داشتم»، «وقتی نیچه گریست»	نشر قطره در سال ۱۳۶۷ تأسیس شده است.
۶	ققنوس	خصوصی / امیر حسین زادگان	این انتشارات در سال گذشته، ۹۴ عنوان کتاب چاپ اول و ۳۶۰ عنوان کتاب تجدیدچاپی داشت. تنوع زمینه‌های موضوعی کتاب‌های نشر ققنوس، قابل توجه است.	«سمفونی مردگان»، «سال بلوا»، «عشق روی چاکرای دوم»، «ملت عشق»، «زیبا و ملعون»	ققنوس از سال ۱۳۵۶ شروع به فعالیت نموده است.
۷	کتابستان معرفت	خصوصی / مهدی جوکار	این انتشارات از جمله ناشران جریان مؤمن فرهنگی است که با هدف باز نشر آثار نویسندگان فعالیت می‌کند، در این انتشارات، آثار خوبی که در زمینه انقلاب و دفاع مقدس پیش از این نوشته شده ولی به دلایلی مورد توجه قرار نگرفته را مجدداً منتشر می‌کند.	سال‌های بنفش - رؤیا نیمه شب - پنجره جویی - سر ریزون - رنج	مهدی جوکار از طلاب جوان است که به این کار دست زده است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۸	کتاب نیستان	خصوصی / اسید مهدی شجاعی	این ناشر در اکثر کارهایش یک رنگ دینی وجود دارد و آثارش مورد توجه مخاطبان است.	«نامیرا»، «پنجشنبه‌ی فیروزه‌ای»، «کمی دیرتر»، «طوفان دیگری در راه است»، «کشتی پهلوی گرفته»، «غیرقابل چاپ»، «مرد رؤیاها»	کتاب نامیرا نوشته صادق کریمیار مورد توجه رهبر انقلاب قرار گرفت و آن را برای شناخت فتنه توصیه کردند.
۹	ماهی	خصوصی / زهره زرخش	این ناشر از فعالان حوزه‌ی ادبیات داستانی است که ترجمه در صدر اولویت‌های کاری آن قرار دارد.	«توپ‌های ماه اوت»، «گیرنده شناخته نشد»، «شب‌های روشن»، «سلام اول»	این ناشر از سال ۱۳۸۰ فعالیت خود را در حوزه‌ی «ادبیات کودک و نوجوان» کلید زده و با افرادی چون خشیار دیبیمی، عبدالحسین آذرنگ، عزت‌ا... فولادوند و ژاله آموزگار همکاری نزدیک داشته است.
۱۰	نیلوفر	خصوصی / محمد کریمی زنجانی		بادبادک‌باز - کافکا در کرانه - محاکمه - مسخ - دنیای سوفی - طاعون - عصیانگر	این انتشارات در سال ۱۳۵۶ و با کتاب‌های جلد سفید کار خود را آغاز کرده است.

۳-۴. ناشران ادبیات انقلاب و دفاع مقدس

فهرست ۱۰ ناشر مهم و تأثیرگذار در حوزه ادبیات انقلاب و دفاع مقدس

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	دارخوین	خصوصی / جانمرد احمدی	این ناشر از ناشران با سابقه دفاع مقدس است. در نمایشگاه کتاب سال ۱۳۹۳ به عنوان ناشر برگزیده شناخته شده است.	رادیو غریب- باند عقب- پنج دقیقه با بهشتیان	این مؤسسه‌ی انتشاراتی که ناشر تخصصی دفاع مقدس است، در شهر اصفهان قرار دارد.
۲	روایت فتح	خصوصی / احسن علایی	از ناشران با سابقه‌ی دفاع مقدس است که در برهه‌ای نه چندان دور ناشر اول و جریان ساز در زمینه‌ی کتاب‌های دفاع مقدس بوده است.	مجموعه‌های روزگاران، یادگاران، از چشم‌ها، نیمه‌ی پنهان، مادران، روایت نزدیک و...	این انتشارات در سال ۱۳۷۶ تأسیس شده و در کنار نشر ساقی، بیشتر بحث‌های مرتبط با دفاع مقدس را وجهه‌ی همت خود برای تولید کتاب قرار داده است.
۳	سوره مهر	آثار خاص در زمینه‌ی دفاع مقدس: دا- لشکر خوبان- بابانظر- آن بیست‌وسه نفر- پایی که جاماند- نورالدین پسر ایران.			
۴	شهید ابراهیم هادی	خصوصی / محسن عمادی	کتاب «سلام بر ابراهیم» چاپ این انتشارات، تنها در طول سال ۱۳۹۳، بدون کمک دولتی ۱۲ بار (در حجم ۳۰ هزار نسخه) تجدیدچاپ شده است.	سلام بر ابراهیم - علمدار - بر فراز آسمان - همسفر شهید	این انتشارات فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ آغاز کرده است.
۵	شهید حاج احمد کلیمی	خصوصی / حمید خلیلی	انتشارات موسسه شهید کاظمی نیز یکی از ناشران جوان دفاع مقدس بوده که در طول مدت کوتاهی از زمان فعالیت خود آثار در خور توجهی را منتشر کرده است.	به آسمان نگاه کن- حماسه تپه برهانی- دیدم که جانم می‌رود- اخراجی‌ها	این انتشارات علاوه بر تولید کتاب در زمینه‌ی توزیع و نیز در زمینه‌ی اجرای طرح‌های ترویجی در حوزه‌ی کتابخوانی نیز فعال است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۶	عماد فردا	خصوصی / فخرالدین پزشکی	ذائقه سازی در زمینه ی کتاب دفاع مقدس، یکی از ویژگی هایی است که می تواند از مزیت های رقابتی انتشارات عماد فردا در نظر گرفته شود.	«شببختون به خفاش»، «شکار کرکس ها»، «تبرد در آسمان»، «غرش رعد»، «دکتر بدو»	عماد فردا از ناشران جوان حوزه ی دفاع مقدس است که آثار قابل توجهی در این زمینه منتشر کرده است.
۷	فاتحان	دولتی (وابسته به سازمان بسیج مستضعفین) / سردار علی ناظری	این ناشر در زمینه ی برگزاری نمایشگاه های کتاب دفاع مقدس، نقشی کلیدی و برجسته ایفاء می کند.	عباس دست طلا- خط تماس- نگاه پر باران- کومله- روز سوم- جعفر شاطر غلام- ققنوس فاتح- دخترم ناهید و نگاه پرباران	این ناشر، در نمایشگاه سال ۱۳۹۴، در میان ناشران داخلی بخش بزرگسال، در کنار «شرکت تعاونی ناشران گیلان» به عنوان غرفه ی برتر معرفی شد
۸	ملک اعظم	خصوصی / سعید عاکف	کتاب «خاک های نرم کوشک» این ناشر از سوی رهبر انقلاب مورد توجه بوده و بیش از ۲۱۰ بار نیز تجدید چاپ شده است.	خاک های نرم کوشک- روزهای زمستان- شام برفی	
۹	هزاره ی ققنوس	خصوصی / ارضا حاجی آبادی	این انتشارات بانی اصلی برگزاری جشنواره های «داستان کوتاه پایداری» و «شعر کوتاه»، و همچنین بانی طرح «نذر کتاب» است.	انار سبز، زیتون سرخ - لیخند آخر- مسافر دجله- آواز نخلستان	این انتشارات در سال ۱۳۸۲ شروع به کار کرده و در زمینه های مختلف، از جمله ادبیات پایداری، به تولید کتاب پرداخته است.
۱۰	یا زهرا (س)	خصوصی / علی اکبری / مزدآبادی	این ناشر نیز از ناشران ذائقه ساز نوظهور در حوزه ی دفاع مقدس به شمار می رود.	مجموعه ی «باران ناب»، مجموعه ی خاطرات، کاک احمد، حضرت ماه	

فهرست ۱۰ ناشر مهم و تأثیرگذار در حوزه دین

ردیف	نام ناشر	نوع مالکیت	زمینه فعالیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	اسراء	خصوصی / مصطفی امرائی	انتشار آثار آیت... عباد... جوادی آملی	آثار آیت... جوادی آملی همواره مشتریان بسیاری از طبقه‌ی گسترده‌ای از دانشجویان دینی داشته است.	مفاتیح الحیاه - تفسیر تسنیم - ادب فنای مقربان - فاطمه، اسوه‌ی بشر	کتاب مفاتیح الحیاه طی چند سال اخیر جزء پرفروش‌ترین آثار این ناشر بوده است.
۲	انقلاب اسلامی	دولتی / وابسته به دفتر مقام معظم رهبری / مدیر مسئول: علیرضا مختاریپور	انتشار آثار و آراء رهبر معظم انقلاب	اهمیت این ناشر بیشتر به سبب انتشار آثار مرتبط با رهبری و نیز انتساب آن به دفتر ایشان است.	«روش تحلیل سیاسی» - «شرح ماجرا» - «بیداری اسلامی» - «رساله‌ی آموزشی»	سایر ناشران برای انتشار کتابی در ارتباط با رهبر انقلاب، باید اقدام به اخذ مجوز از این مؤسسه نمایند.
۳	بوستان کتاب قم	دولتی (وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم) / محمدباقر انصاری	انتشار کتاب‌های دینی	این ناشر، پرافتخارترین ناشر برگزیده‌ی کشور به‌شمار می‌رود که بارها در جایزه‌های مختلف کسب موفقیت کرده است.	«رهایی از ناآرامی»، «مهمترین واجب فراموش شده»، «نشانه‌هایی از دولت موعود» و «اخلاق معاشرت»	این مؤسسه در سال ۱۳۶۱ تأسیس شده و در حال حاضر جزء ابرناشران تأثیرگذار در عرصه‌ی نشر محسوب می‌شود.
۴	دارالحديث	دولتی / ناشر وابسته به دانشگاه علوم حدیث شهری / حجت‌الاسلام محمدتقی سبحانی‌نیا	ناشر کتب حدیث و مرتبط با علم حدیث	این ناشر از ناشران فعال در حوزه علوم حدیث بوده و تاکنون کتب قابل توجهی از این ناشر منتشر شده است.	آثار حجت‌الاسلام ری‌شهری نظیر میزان الحکمه و حکمت‌نامه‌ی پیامبر اعظم (ص) و دانشنامه‌ی امیرالمؤمنین (ع) - کیمیای محبت	این ناشر، کتاب «دانشنامه حضرت مهدی (عج)» را در حضور رهبر انقلاب رونمایی کرده است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام ناشر	نوع مالکیت	زمینه فعالیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۵	دارالعلم	خصوصی / حسن بیگدلی	کتابهای دینی	بسیاری از کتابهای درسی مورد نیاز طلاب و دانشجویان علوم اسلامی توسط این انتشارات به چاپ رسیده است.	مبادی العربیه - المکاسب المحرمه - آموزش منطق - شرح لمعه	این ناشر در حدود نیم قرن سابقه فعالیت دارد و از ناشران دینی قدیمی به حساب می آید.
۶	دارالکتب الاسلامیه	خصوصی / مرتضی احمدی آخوندی	کتاب دینی	این ناشر از سال ۱۳۳۰ شروع به فعالیت کرده و ناشر اولین صحیفه سجادیه در ایران بوده و تا امروز بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب در حوزه علوم دینی چاپ کرده است.	برگزیده تفسیر نمونه - مجموعه سه جلدی بحارالانوار - شبهای پیشاور - معانی الاخبار	این ناشر در جهت احیای منابع شیعه فعالیت می کند.
۷	دلیل ما	خصوصی / پداسد سیدی	علوم حدیث و کتب روایی	این ناشر بارها به عنوان ناشر برگزیده در نمایشگاه کتاب تهران مورد تقدیر قرار گرفته است.	فاطمه در آینه کتاب - دایره المعارف زندگی اسلامی - آثار استاد محمدرضا حکیمی (نظیر الحیاه)	این ناشر یک ناشر خصوصی است که در زمینه کتب دینی فعالیت می کند
۸	دفتر نشر معارف	دولتی (وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها) / مسعود پیرمردانیان	معارف و اسلام	این انتشارات، کتابهای دروس معارف دانشگاهها و مراکز آموزش عالی را نیز منتشر می نماید.	«همنام گل های بهاری» - کتابهای پرسش و پاسخ های دانشجویی - «رساله های دانشجویی»	این مجموعه در سال ۱۳۷۶ تأسیس شده، اما در سال های اخیر توجه آن از دروس معارف دانشگاه، به سوی تأمین نیازهای محتوایی دانشجویان انقلابی معطوف شده است.

ادامه جدول صفحه بعد

ردیف	نام ناشر	نوع مالکیت	زمینه فعالیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۹	مصابیح الهدی	خصوصی / حجت الاسلام مصطفی شامحمدپور	ناشر آثار مرحوم آیت... مجتبی تهران	مرحوم آیت... مجتبی تهرانی از اساتید اخلاق زمان بوده و از همین رو آثار ایشان مورد توجه جامعه است	مجموعه کتابهای ادب الهی و سلوک عاشورایی - شرح خطبه‌ی فدکیه - رسائل بندگی	این ناشر تحت نظارت فرزند ایشان، آیت... حسین تهرانی به فعالیت می‌پردازد.
۱۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)	دولتی / سید احمد رهنمایی	ناشر آثار علمی دینی و نیز ناشر آثار آیت... مصباح‌یزدی	این انتشارات هم از جهت انتساب به آیت... مصباح‌یزدی و هم به جهت چاپ کتابهای یک مؤسسه‌ی آموزشی دینی، حائز اهمیت است.	آموزش عقاید - فلسفه‌ی مقدّماتی - مقتل جامع سیدالشهداء - منشآت مصباح - درآمدی بر نظام حکمت صدرایی	کتابهای این انتشارات در زمینه‌های معرفتی علوم انسانی می‌باشد.

۴-۵. ناشران جریان روشنفکری

فهرست ۱۰ ناشر مهم و تأثیرگذار جریان روشنفکری

ردیف	نام ناشر	نوع مالکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	ثالث		توضیحات مربوط به این ناشر در جدول مربوط به ناشران رمان و ادبیات داستانی آورده شد.		
۲	چشمه		توضیحات مربوط به این ناشر در جدول مربوط به ناشران رمان و ادبیات داستانی آورده شد.		
۳	روشنگران و مطالعات زنان	خصوصی / شهلا عبداللهی	این انتشارات در زمینه‌ی چاپ کتاب‌های مربوط به حقوق زنان یا پس‌زمینه‌ی دیدگاه‌های شبه‌فمینیستی شهرت دارد.	مرگ یزدگرد - سگ‌کشی - خشونت علیه زنان - تاریخ فکر	شهلا لاهیجی وقتی در سال ۱۳۶۳ اقدام به تأسیس این انتشارات کرد، اولین زن ناشر ایرانی بعد از انقلاب نام گرفت. ^۱
۴	ققنوس	خصوصی / امیر حسین‌زادگان	از ناشران با سابقه است که سه دوره نیز به‌عنوان ناشر برگزیده‌ی وزارت ارشاد انتخاب شده است.	سمفونی مردگان - ناطوردشت - قدرت اراده - دگرگونی - دالان بهشت - مجموعه‌ی دانشنامه‌ی استنفورد	این انتشارات از سال ۱۳۵۶ شروع به فعالیت نموده است.
۵	کتاب آمه	خصوصی / محمود آموزگار	آمه عضو انجمن فرهنگی ناشران بین‌المللی است و حضور و نقش پررنگی در نمایشگاه‌های بین‌المللی دارد. محمود آموزگار در حال حاضر رئیس اتحادیه ناشران و کتابفروشان تهران است.	جامعه‌شناسی خودمانی - پیرامون خودمداری ایرانیان - داستان فلسفه - استاوس‌باز	در سال ۱۳۷۱ تأسیس شده است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

۱. البته اولین زن ناشر ایرانی بعد از انقلاب، سیما کوپان بوده که در سال ۱۳۶۱ اقدام به تأسیس مؤسسه‌ی انتشاراتی دماوند نموده و در سال ۱۳۶۴ مؤسسه‌ی او تعطیل شده است. اما به هر حال، شهلا لاهیجی تا سال‌ها با این عنوان شناخته می‌شد.

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۶	کویر	خصوصی / فاطمه انتظار المهدی	کویر ناشر بزرگی نیست، اما آثار پر سر و صدایی را چاپ کرده و مواجهه‌ی محمدجواد مظفر با مقوله‌ی ممیزی کتاب، در مجموع، حاشیه‌ساز بوده است.	«شصت‌سال صبوری و شکوری»، «حق الناس»، «دروغ و نقش آن در دین و دنیای ما»، «خاطرات شیخ ابراهیم زنجانی»، آثار آیت‌ا... صالحی نجف‌آبادی	این انتشارات در سال ۱۳۶۹ توسط محمدجواد مظفر و همسرش فاطمه انتظارالمهدی راه‌اندازی شده و تاکنون در حدود ۳۰۰ کتاب منتشر کرده است.
۷	ماهی	توضیحات مربوط به این ناشر در جدول مربوط به ناشران رمان و ادبیات داستانی آورده شد.			
۸	مرکز	خصوصی / علیرضا رضانی	به دلیل اهمیتی که خاندان رضانی در تاریخ نشر کتاب در کشور ما داشته ^۱ ، نشر مرکز از اعتبار خاصی برخوردار است.	چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم - عادت می‌کنیم - روی ماه خداوند را ببوس - بیگانه - تفسیر خواب (زیگموند فروید)	نشر مرکز همواره مورد توجه جریان روشنفکری بوده است.
۹	مروارید	خصوصی / منوچهر حسن‌زاده	اهمیت برجسته‌ی نشر مروارید در حال حاضر بیشتر به چاپ کتاب‌های پرفروش شعر بازمی‌گردد. هرچند در عرصه‌ی داستان و رمان نیز فعال است.	گزین‌های اشعار مهدی اخوان ثالث و محمدعلی بهمنی - ریشه‌ها فریدون مشیری - مجموعه اشعار قیصر امین‌پور	تأسیس نشر مروارید مربوط به سال ۱۳۴۰ می‌شود.

[ادامه جدول صفحه بعد]

۱. خاندان رضانی از دوره‌ی قاجار تاکنون در عرصه‌ی نشر فعالیت داشته است. حاج میرزا علی‌اصغر کتابفروش، جد خاندان رضانی، در دوره‌ی ناصری ناشر نهج‌البلاغه، ناسخ‌التواریخ، و اولین قرآن نفیس به صورت چاپ سنگی بوده و برادرش نیز ناشر شاهنامه‌ی چاپ سنگی بوده است. فرزند حاج میرزا علی‌اصغر، به نام محمد رضانی (۱۲۸۳ - ۱۳۴۶ ش)، بنیان‌گذار مؤسسه‌ی کلاسه‌ی خاور، به دلیل خدماتی که در عرصه‌ی نشر کتاب داشته به «پدر کتاب ایران» مشهور است. خاندان رضانی در طول این سال‌ها، مدیریت مؤسسات انتشاراتی بزرگی چون «ابن‌سینا»، «شرق»، «پدیده» و «نشر مرکز» را برعهده داشته‌اند.

ردیف	نام ناشر	نوع مالکیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱۰	نی	خصوصی / جعفر همایی	نشر نی یکی از ناشران با سابقه‌ی جریان روشنفکری است که آثار قابل اعتنایی نیز منتشر کرده است. دانشجویان علوم انسانی، در هر رشته‌ای که باشند، از کتاب‌هایی که نشر نی منتشر کرده است، بی‌نیاز نیستند.	«جامعه‌شناسی گیدنز»، «ما ایرانیان»، «فرهنگ پسامدرن»، «جامعه‌شناسی نخبه‌کشی»، «اقتصاد کلان»، «آشنایی با اقتصاد ایران»، و «آقای سفیر»	نشر نی در سال ۱۳۶۳ تأسیس شده و تاکنون در حوزه‌های مختلف علوم انسانی، نظیر ادبیات، علوم اجتماعی، علوم سیاسی، حقوق، اقتصاد، مدیریت، دین، فلسفه، تاریخ، روان‌شناسی، هنر و نیز در علوم طبیعی، کتاب منتشر کرده است.

۴-۶. ناشران جریان مؤمن و انقلابی

فهرست ۱۰ ناشر مهم و تأثیرگذار جریان مؤمن و انقلابی

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	زمینه فعالیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	آرما	خصوصی / مجتبی شاهمرادی	عمومی (شامل ادبیات، تاریخ، اندیشه، دین، سبک زندگی)	جوان بودن و نوآوری داشتن، از وجه ممیزه‌های مهم انتشارات آرماست.	آثاری از حجت‌الاسلام محمدرضا زائری، آثاری از دکتر موسی نجفی، «خنده‌های امپراتور»، «فرهنگ اصطلاحات طلاب»، «بنی‌هندل»، «بهیم میاد؟»، «عشق زیر روسری»	این ناشر در اصفهان قرار دارد.
۲	دفتر نشر معارف	توضیحات مربوط به این ناشر در جدول مربوط به ناشران دینی ارائه شد.				
۳	سایان	خصوصی / حامد کفّاش	انتشار دائرة المعارف‌های تخصصی	نشر سایان در زمینه تولید دائرة المعارف‌های تخصصی، آثار برجسته‌ای را تولید کرده است.	«دائرة المعارف مصور امام خمینی» - «دائرة المعارف مصور تاریخ جنگ ایران و عراق» - «دائرة المعارف اربابان سینما»	این مؤسسه در سال ۱۳۶۱ تأسیس شده و در حال حاضر جزء ابرناشران تأثیرگذار در عرصه نشر محسوب می‌شود.
۴	سپیده باوران	خصوصی / عابسی قدسی	شعر، ادبیات و فرهنگ		«سرلوحه‌ها»، «یک بغل کاکتوس»، «دشت قایبل»، «رقص با گربه‌ها»، «شمشیر و جغرافیا» و مجموعه آثار دکتر شریعتی	این انتشارات که در شهر مشهد قرار دارد، از ناشران جوان جریان فرهنگی انقلاب اسلامی به‌شمار می‌آید.
۵	سوره‌ی مهر	توضیحات مربوط به این ناشر، پیشتر در جدول مربوط به ناشران کودک و نوجوان از نظراتان گذشت.				

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام ناشر	نوع ملکیت	زمینه فعالیت	دلایل اهمیت	برخی آثار خاص	توضیحات
۶	شهرستان ادب	خصوصی / علی محمد مؤدب	شعر و داستان	این انتشارات بیش از هر چیز، محفلی برای گردهمایی و فعالیت نسل جدیدی از فعالان ادبیات انقلاب اسلامی است	«رودخوانی»، «ناخوانده»، «سکته‌ی ملیح»، «عاشقی به سبک ونگوک»، «عاشقانه‌های پسر نوح»	این ناشر با هدف تقویت جناح مومن فرهنگی فعالیت می کند و حمایت از نوقلمان را در دستور کار خود دارد.
۷	شهید حاج احمد کاظمی	توضیحات مربوط به این ناشر در جدول مربوط به ناشران دفاع مقدس ارائه شد.				
۸	عماد فردا	توضیحات مربوط به این ناشر در جدول مربوط به ناشران دفاع مقدس ارائه شد.				
۹	مرکز اسناد انقلاب اسلامی	دولتی / روح‌ا... حسینیان	آثار حوزه‌ی تاریخ انقلاب اسلامی	مرکز اسناد با چاپ هر پنج روز یک کتاب، یکی از پرکارترین ناشران کشور به حساب می آید.	خاطرات آیت... سیدمحمد خامنه‌ای- صخره‌ی سخت- خاطرات علی جنتی- تاریخ شفاهی سیاست خارجی جمهوری اسلامی	این انتشارات، در واقع معاونت انتشارات مؤسسه پژوهشی مرکز اسناد انقلاب اسلامی است.
۱۰	مؤسسه‌ی فرهنگی ایمان جهادی (صهبا)	خصوصی / مصطفی ادیبزاده	ناشر آثار مرتبط با رهبر انقلاب	این ناشر در حوزه‌ی دغدغه‌های رهبر انقلاب به تولید کتاب دست می‌زند.	انسان ۲۵۰ ساله- دغدغه‌های فرهنگی- مسیح در شب قدر	

۵. شرکت‌های پخش کتاب

شرکت‌های پخش کتاب، حلقه‌ی واسط میان شبکه‌ی تولید (ناشران) و توزیع (کتابفروشان) هستند و کتاب و سایر محصولات فرهنگی را به کتابفروشی‌ها می‌رسانند. به‌عنوان نمونه، شرکت‌های ذیل را می‌توان از نمونه‌های موفق در توزیع و پخش کتاب، نام برد^۱:

فهرست شرکت‌های فعال در زمینه پخش کتاب

ردیف	نام ناشر	برخی آثار خاص	توضیحات
۱	آثار	خصوصی / محمد امین عبدی	این شرکت پخش که در حوزه‌ی عمومی فعالیت می‌کند، با حدود ۱۶۰ ناشر همکاری دارد.
۲	آقا روح‌ا...	خصوصی / میثم ایرانمنش	حدود ۴ تا ۵ سال از شروع فعالیت این مجموعه می‌گذرد. این مجموعه در عرصه‌ی تولید نوشت‌افزار ایرانی-اسلامی نیز فعالیت دارد. فروشگاه‌های «سبک زندگی طیب» متعلق به این مجموعه است.
۳	اشجع	خصوصی / بنفشه اشجع	اشجع از مجموعه‌هایی است که ابتدا کار خود را با پخش کتاب آغاز کرده و سپس وارد عرصه‌ی نشر کتاب شده‌اند ^۲ . وب‌سایت کتابسرای اشجع از جمله فروشگاه‌های مهم اینترنتی کتاب است.
۴	پکتا	خصوصی / محمدجواد حاجی‌سلطانی	زمینه‌ی فعالیت شرکت پکتا، کتاب‌های علوم اسلامی و انسانی است. این شرکت تا چند سال پیش، از شرکت‌های بزرگ پخش به حساب می‌آمد و با حدود ۲۰۰ ناشر همکاری داشت. در سال‌های اخیر این شرکت با کمی افول مواجه بوده است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

۱. این جدول بر اساس ترتیب الفبایی تنظیم شده است.
۲. مرکز پخش کتاب اشجع از سال ۱۳۶۸ شروع به فعالیت نموده و در سال ۱۳۸۵ فعالیت انتشاراتی خود را آغاز کرده است.

ردیف	نام ناشر	برخی آثار خاص	توضیحات
۵	ترنج	مجمع ناشران انقلاب اسلامی	این شرکت پخش، وابسته به جبهه‌ی فرهنگی انقلاب است و تغذیه‌کننده‌ی عمده‌ی فروشگاه‌های ترنجستان محسوب می‌شود.
۶	شهید کاظمی	مؤسسه‌ی شهید کاظمی	دفتر مرکزی این مؤسسه در نجف‌آباد اصفهان قرار دارد. در کنار کتاب‌فروشی‌هایی که نمایندگی این مرکز را در اختیار دارند، این مؤسسه ۶ مرکز اصلی توزیع و پخش نیز در شهرهای تهران، قم و نجف‌آباد دارد.
۷	ققنوس	انتشارات ققنوس	از شرکت‌های مهم پخش کتاب به حساب می‌آید. در سال ۱۳۶۷ تأسیس شده است. با بیش از ۱۵۰ ناشر همکاری دارد که تپسا، ثانیه، آموت، روشنگران و مطالعات زنان، فصل پنجم، کویر، کارنامه، نگاه معاصر و نیستان از مهمترین آنها هستند.
۸	کتابستان	نشر کتابستان معرفت	از مراکز پخش جریان مؤمن فرهنگی است و توسط حجت‌الاسلام محمدهادی جوکار اداره می‌شود.
۹	کتابشهر ایران	سازمان تبلیغات اسلامی	این شرکت، یک انبار ۱۸۰ متری در پایتخت دارد که تغذیه‌ی ۴۰ فروشگاه زنجیره‌ای کتابشهر (که عمدتاً در شهرستان‌ها قرار گرفته‌اند) اصلی‌ترین وظیفه‌ی آن را تشکیل می‌دهد.
۱۰	کتاب فردا	نشر کتاب دانشگاهی	کتاب فردا یک فروشگاه اینترنتی کتاب است که در زمینه‌ی پخش کتاب نیز فعالیت می‌کند. این شرکت کار خود را از سال ۱۳۸۹ آغاز کرده و در تیرماه ۱۳۹۳ به انتشارات نشر کتاب دانشگاهی واگذار شده است.
۱۱	کتاب‌گستر	انتشارات علمی فرهنگی	در سال ۱۳۸۰ تأسیس شده است. با حدود ۸۰ ناشر همکاری دارد. مسئولیت اجرایی حضور انتشارات علمی و فرهنگی در نمایشگاه‌های مختلف، برعهده‌ی این شرکت است.
۱۲	مؤسسه‌ی گسترش فرهنگ و مطالعات	خصوصی / رضا یوسفی	پس از گذشت نزدیک به سه دهه از شروع فعالیت این مؤسسه، تعداد ناشرانی که با آن همکاری می‌کنند به بیش از ۳۰۰ ناشر و تعداد عناوین کتاب‌هایی که این مؤسسه خود را قادر به توزیع آن می‌بیند، به بیش از ۲۲،۰۰۰ عنوان رسیده است. این مؤسسه، خود را به‌روزترین و گسترده‌ترین مرکز پخش کتاب در ایران معرفی می‌کند.

۶. فروشگاه‌ها و مراکز عرضه‌ی کتاب

در سال‌های اخیر، فروشگاه‌های بزرگ و زنجیره‌ای کتاب، جای کتابفروشی‌های کوچک و حتی راسته‌های کتابفروشی را گرفته‌اند. در بخش حاضر، مروری کوتاه و مختصر می‌نماییم بر مهمترین فروشگاه‌ها و مراکز فعال عرضه‌ی کتاب.

۶-۱. فروشگاه‌های شهر کتاب

مؤسسه شهر کتاب از سال ۱۳۷۴ با همکاری شهرداری تهران فعالیت خود را شروع کرده است. «شبکه‌ی فروشگاه‌های زنجیره‌ای شهر کتاب» در کنار «شرکت نشر کتاب هرمس»، «شرکت نشر موسیقی هرمس»، «نمایشگاه و فروشگاه بین‌المللی محصولات قرآنی»، «دفتر پژوهش‌های زبان و ادب فارسی»، «واحد برگزاری نمایشگاه‌ها» و «دبیرخانه‌ی جایزه‌ی داستان کوتاه» از زیرمجموعه‌های مؤسسه‌ی شهر کتاب به شمار می‌رود. شهر کتاب در حال حاضر ۳۷ شعبه در تهران و ۱۸ نمایندگی در شهرستان‌ها دارد. این مجموعه‌ی فروشگاه‌ی، نمایندگی انحصاری بیش از ۱۲۵ ناشر و تولیدکننده‌ی محصولات فرهنگی را در اختیار دارد.

فروشگاه‌های شهر کتاب معمولاً از چند طبقه تشکیل می‌شوند و فضای آنها چندبرابر فضای یک کتابفروشی سنتی است. حداقل مساحت مفید فروشگاه‌ی برای نمایندگی‌های شهر کتاب در تهران ۳۰۰ و در شهرستان‌ها ۲۵۰ مترمربع است. معمولاً غیر از کتاب، اقلام فرهنگی دیگری از قبیل آلبوم‌های موسیقی، محصولات صوتی-تصویری، صنایع‌دستی، نوشت‌افزار و سرگرمی‌های فکری برای گروه‌های سنی مختلف کودکان و نوجوانان نیز در این فروشگاه‌ها عرضه می‌شود. همچنین برنامه‌هایی نظیر رونمایی کتاب یا جلسات نقد کتاب در برخی از فروشگاه‌های شهر

کتاب (به‌ویژه فروشگاه مرکزی) برگزار می‌شود.

فروشگاه‌های شهر کتاب با شرکت‌های توزیع و پخش مخصوص به خود همکاری می‌کنند و شرکت‌های پخش نیز به نوبه‌ی خود با ناشران محدودی تعامل و بستگی دارند. به‌همین دلیل، در این فروشگاه‌ها شاهد کتاب‌های چاپ‌شده توسط تمامی ناشران (و از جمله ناشران وابسته به جریان انقلابی) نیستیم. البته کتاب‌های پرفروشی نظیر دا استثنائی بر این موضوع قلمداد می‌شوند.

مدیریت مجموعه شهر کتاب در حال حاضر برعهده مهندس مهدی فیروزان است.

۶-۲. فروشگاه‌های ترنجستان

مجمع ناشران انقلاب اسلامی با تأسیس شرکتی به نام ترنج، قدم در راه توزیع کتاب گذاشته و با همکاری انتشارات سروش، از سال ۱۳۸۹ اقدام به برنامه‌ریزی ایجاد شبکه‌ای از فروشگاه‌های زنجیره‌ای کتاب نموده است. اولین فروشگاه از این مجموعه، با نام «ترنجستان سروش» از سال ۱۳۹۱ راه‌اندازی شد. در حال حاضر علاوه بر ترنجستان سروش و ۲۰ ترنجستان مترو در ایستگاه‌های متروی پایتخت، ترنجستان بهشت نیز فعال شده که یکی از بزرگترین فروشگاه‌های کتاب کشور با بیش از ۳۰ هزار قلم کالای فرهنگی در مساحت ۱۳۰۰ متر است. فروشگاه‌های زنجیره‌ای ترنجستان هنوز به شهرستان‌ها قدم نگذاشته‌اند.

۶-۳. فروشگاه‌های کتابشهر ایران

طرح تأسیس این فروشگاه‌ها که متعلق به سازمان تبلیغات اسلامی هستند، از سال ۱۳۸۳ شکل گرفته است. ایده‌ی اولیه، راه‌اندازی فروشگاه‌های زنجیره‌ای کتاب، با حال و هوای قهوه‌خانه‌ها و مراکز ارتباطی سنتی ایرانیان بوده است؛ ایده‌ای که البته

در عمل کمتر می‌توان رنگ و بویی از آن را مشاهده کرد. این مجموعه تاکنون ۴۰ فروشگاه در ۲۱ استان کشور تأسیس کرده است که از این تعداد، دو فروشگاه نیز در شهر تهران قرار گرفته‌اند. شرکت پخش کتابشهر ایران، این مجموعه‌ی فروشگاه‌های را پشتیبانی می‌کند.

۴-۶. فروشگاه‌های پاتوق کتاب

این فروشگاه‌ها متعلق به دفتر نشر معارف (وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها) هستند. این مجموعه، تاکنون ۲ فروشگاه در تهران و ۲۶ فروشگاه‌ها در شهرستان‌ها دایر کرده است که علاوه بر آثار نشر معارف، آثاری از حدود ۴۰ ناشر دیگر را نیز عرضه می‌کنند. تمامی نمایندگی‌های پاتوق کتاب در شهرستان‌ها، در مراکز استان‌ها قرار گرفته‌اند که ۳ فروشگاه نیز در شهر قم قرار دارند.

۵-۶. راسته‌های کتاب‌فروشی

راسته‌ی کتابفروشی در تهران، ابتدا در بازار تهران شکل گرفت. در سال‌های بعد، این راسته ابتدا به ناصرخسرو، و سپس به شاه‌آباد (خیابان جمهوری اسلامی) و پس از آن به خیابان انقلاب مقابل دانشگاه تهران انتقال یافت. همه‌ی این تغییرات در سال‌های پیش از انقلاب رخ داده است. پس از این، تلاشی برای انتقال این راسته به خیابان کریم‌خان صورت گرفت که چندان موفقیت‌آمیز نبود و همچنان تا همین امروز، راسته‌ی اول کتابفروشی در تهران، خیابان انقلاب و روبه‌روی دانشگاه تهران بوده است.

خیابان انقلاب امروز به‌عنوان یک مکان تخصصی برای توزیع کتاب‌های دانشگاهی شناخته می‌شود که البته بسیاری از ناشران عمومی نیز در آن

نمایندگی دارند. در حال حاضر به دلیل تحولات در اقتصاد بازار کتاب، میزان فروش بخشی از کتابفروشی‌های راسته‌ی انقلاب افت یافته است. حضور در راسته‌ی کریم‌خان نیز به مرور توجیه اقتصادی خود را از دست می‌دهد. تغییر کاربری تعدادی از انتشاراتی‌های با سابقه‌ی راسته‌های کریم‌خان و انقلاب، در سال‌های اخیر خبرساز بوده است. بر اساس تحقیق میدانی هفته‌نامه‌ی اقتصادی تجارت فردا، در سال ۱۳۹۳ فروش کتابفروشی‌های راسته‌ی کریم‌خان و انقلاب نسبت به سال گذشته افتی ۵۰ درصدی داشته است و در مقابل، فروشگاه‌های بزرگ کتاب واقع در مناطق شمالی شهر، رشدی قابل‌توجه در فروش خود داشته‌اند.^۱

در واقع، کتابفروشی‌های بزرگ زنجیره‌ای نظیر شهر کتاب و ترنجستان، سطح جدیدی از انتظار را در میان مخاطبان کتاب به وجود آورده‌اند که کتابفروشی‌های سنتی امکان برآورده کردن آن سطح از انتظار را ندارند و بنابراین روز به روز ضعیف‌تر می‌شوند. این مسئله، مهمترین چالش فعلی موجود در خصوص کتابفروشی‌هاست و تعداد کتابفروشی‌های کل کشور، تابعی از این مسئله به شمار می‌رود.

۶-۶. کافه کتاب‌ها

ظاهراً اولین کافه کتاب ایران، در اوایل دهه‌ی ۱۳۸۰ توسط نشر روشنگران و مطالعات زنان با عنوان «پاتوق فرهنگی تهران» با مدیریت شهلا لاهیجی شکل گرفته که شعار آن «خواندن کتاب با یک فنجان چای» بوده است.

۱. عطیه تیموری، بقابی که دشوار می‌شود، هفته‌نامه‌ی اقتصادی تجارت فردا، ش ۱۰۷، ۱۳۹۳/۰۸/۰۳.

اگر بخواهیم تعدادی از مهمترین کافه کتاب‌هایی را که در سال‌های اخیر فعال بوده‌اند معرفی کنیم، می‌توانیم موارد زیر را نام ببریم:

برخی از مهمترین کافه کتاب‌های تهران و شهرستان‌ها			
۱	کافه کتاب امیرکبیر	تهران	وابسته به انتشارات امیرکبیر
۲	کافه کتاب دیالوگ	تهران	وابسته به سرای محله‌ی آهنگ شرقی
۳	کافه کتاب شهرکتاب فرشته	تهران	وابسته به مؤسسه‌ی شهر کتاب
۴	کافه کتاب شهرکتاب مرکزی	تهران	وابسته به مؤسسه‌ی شهر کتاب
۵	کافه کتاب فرهنگسرای رسانه	تهران	متعلق به فرهنگسرای رسانه
۶	کافه کتاب فرهنگسرای شفق	تهران	وابسته به فرهنگسرای شفق
۷	کافه کتاب نشر ثالث	تهران	متعلق به انتشارات ثالث
۸	کافه کراسه	تهران	وابسته به بسیج دانشجویی دانشگاه تهران
۹	کافه ترنجستان سروش	تهران	وابسته به مجموعه ترنجستان
۱۰	پاتوق کتاب شیراز	شیراز	وابسته به دفتر نشر معارف
۱۱	کافه استوری	اسفراین	خصوصی / مجتبی هژبری
۱۲	کافه کتاب تبریز	تبریز	خصوصی / احسان زرگری‌پور

۶-۷. فروشگاه‌های اینترنتی

فروش اینترنتی کتاب در حال حاضر، به دو صورت ممکن است: یکی فروش نسخه‌ی فیزیکی کتاب است که از طریق پست یا پیک به مشتری تحویل داده می‌شود. دیگری فروش نسخه‌ی الکترونیکی کتاب است که یا با فرمت PDF است و یا با فرمت EPUB.

۶-۷-۱. فروشگاه اینترنتی شهر کتاب

این فروشگاه اینترنتی، با همکاری شرکت فناوری اطلاعات پاسارگاد آریان (فناپ) و با پشتوانه‌ی مؤسسه‌ی شهر کتاب به فعالیت می‌پردازد. این وبسایت، شعبه‌ی مجازی فروشگاه‌های شهر کتاب است و علاوه بر کتاب، سایر اقلام و کالاهای موجود در فروشگاه‌های شهر کتاب را نیز پوشش می‌دهد.

۶-۷-۲. دیجی کالا

دیجی کالا یک ابرفروشگاه اینترنتی است که در زمینه‌ی فروش انواع کالاها فعالیت می‌کند و بخشی را نیز برای فروش کتاب در نظر گرفته است. در این بخش که عنوان «کتاب و مجلات» بر آن نهاده شده، کتاب‌های چاپی، مجلات و نیز کتاب‌های صوتی برای فروش گذاشته شده‌اند. تعداد کتاب‌های چاپی موجود در سایت بیش از ۱۰،۰۰۰ عنوان را شامل می‌شود که رقم قابل توجهی است.

۶-۷-۳. نمونه‌های موفق خارجی

۶-۷-۳-۱. آمازون

شرکت آمازون در سال ۱۹۹۴، توسط جف بیزوس، در شهر سیاتل ایالت واشینگتن تأسیس شد. نام این شرکت، برگرفته از نام رودخانه‌ی آمازون، پرحجم‌ترین رودخانه‌ی جهان است. آمازون یک شرکت آمریکایی فعال در زمینه‌ی تجارت الکترونیک است، که در ابتدا کار خود را با فروش اینترنتی کتاب آغاز کرد و سپس اقدام به فروش انواع و اقسام کالاها و محصولات تجاری در بستر اینترنت نمود.

در حال حاضر، آمازون به قول جرج پاکر، «هم مانند «وال مارت» یک ابرفروشگاه جهانی است، هم مانند «اپل» یک سازنده‌ی سخت‌افزار است، هم مثل «کن ادیسون» یک شرکت باربری است، هم مثل «تفلیکس» پخش‌کننده‌ی ویدئو است، هم مانند «رندوم هاوس» کتاب چاپ می‌کند، هم نظیر «پارامونت» یک استودیوی تولید فیلم است، هم مانند «پاریس

ریویو» یک مجله‌ی ادبی است، هم مثل «فرش دیرکت» یک شرکت تحویل مواد غذایی است، و شاید روزی مثل «یو پی اس» یک شرکت خدمات بسته‌بندی نیز باشد.^۱ نکته‌ی تعیین‌کننده‌ای که آمازون را متوجه کتاب کرد، این بود که همیشه آنقدر کتاب در حال چاپ و چاپ‌شده زیاد است که هیچگاه امکان ندارد حتی نسبت کوچکی از این حجم را در فروشگاه‌های فیزیکی فروخت. در اختیار داشتن یک انبار بزرگ و پوشش دادن دایره‌ی گسترده‌ای از تقاضا که از طریق اینترنت میسر می‌شد، این امکان را به آمازون می‌داد که بتواند یک ابرفروشگاه اینترنتی را تأسیس و آزمایش کرده، و بعدها از آن به عنوان اهرمی برای فروش همه‌ی چیزهای دیگر استفاده نماید.

گزینه‌ی دیگری که مزیت رقابتی آمازون را در سال‌های اخیر افزایش داده، ارائه‌ی کتاب از طریق سیستم چاپ بنا بر تقاضا (Print On Demand) است که با استفاده از تکنولوژی‌های نوین چاپ میسر شده است. در این روش، آمازون به جای چاپ و انبار کتاب در تعداد وسیع، تنها با نگهداری فایل الکترونیکی کتاب‌ها، پس از سفارش مشتری، اقدام به چاپ و تولید یک یا چند نسخه از کتاب کرده و آنها را به آدرس مشتری ارسال می‌کند. وبگاه آمازون، به عنوان بزرگترین کتابفروشی آنلاین دنیا، در سال ۲۰۱۴، ۶۳ درصد فروش آنلاین کتاب و ۴۰ درصد کل فروش کتاب دنیا را از طریق خرده‌فروشی به‌دست آورده است. این میزان فروش، یک رکورد جهانی بود که یک فروشگاه اینترنتی توانست به آن دست یابد. آمازون همچنین بزرگ‌ترین فروشگاه اینترنتی ایالات متحده محسوب می‌شود و در وبگاه خود به جز کتاب، محصولات متنوعی مانند پخش‌کننده‌ی دی‌وی‌دی و بلو ری، ام‌پی‌تری پلیر، انواع نرم‌افزار، بازی ویدئویی، وسائل الکترونیکی، زیورآلات، مبلمان، غذا، اسباب‌بازی و پوشاک نیز می‌فروشد. در واقع، به قول یکی از شخصیت‌های ادبی نیویورک، «کتاب به‌مثابه مواد مخدر ورودی،

۱. جرج پاکر، آمازون، ازدهای هفت‌سر، ترجمه‌ی سیدامیرحسین میرابوطالبی، وبگاه ترجمان.

برای اعتیاد بیشتر کاربران به آمازون^۱ بوده است.

نمودار زیر میزان فروش الکترونیک سایت آمازون را نشان می‌دهد که از سال ۲۰۰۷ و پس از عرضه‌ی اولین کتابخوان کیندل، به میزان قابل توجهی رشد داشته و می‌بینیم که از حدود ۳۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۷، به حدود ۱۷۰ میلیارد دلار در ابتدای سال ۲۰۱۵ میلادی رسیده است.

شرکت آمازون از ابتدای تأسیس تا ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱، یک شرکت کاملاً زیان‌ده بوده و در برخی سال‌ها زیانده‌ی آن به ۳ میلیارد دلار نیز می‌رسیده است.

در حال حاضر، شبکه‌ی اجتماعی گودری‌دز (goodreads) نیز که یک شبکه‌ی اجتماعی مختص کتاب است، به شرکت آمازون تعلق دارد. در واقع، آمازون در سال‌های اخیر این شبکه‌ی اجتماعی را خریداری کرده است. در گودری‌دز، کاربران می‌توانند کتاب‌هایی را که خوانده‌اند، پیدا کنند، به آنها امتیاز دهند، کتاب‌های محبوب خود را به دوستان‌شان توصیه کنند، وضعیت مطالعه‌ی خود را در مورد هر کتاب مشخص کنند، در مورد کتاب‌ها نظرشان را بنویسند و در کلوب‌ها راجع به آنها بحث کنند. از ویژگی‌های این شبکه، امکان پیدا کردن کتاب‌های قدیمی، کتاب‌های ناشران غیررسمی و کتاب‌هایی کمتر شناخته شده است.

۸-۶. نرم‌افزارهای کتاب‌خوان الکترونیک

نشر الکترونیک کتاب (Electronic Publishing) به فرایند تولید و انتشار کتاب از طریق ابزارهای الکترونیکی (موبایل، تبلت، رایانه و...) گفته می‌شود. طی چند سال گذشته، به دلیل رواج تبلت‌ها و گوشی‌های هوشمند، استفاده

۱. جرج پاکر، کتاب، مخدّری برای اعتیاد بیشتر به «آمازون»، ترجمه‌ی سیدامیرحسین میرابوطالبی، وبگاه ترجمان.

از کتب الکترونیک شکل تازه‌ای به خود گرفته است و در این بین گروه‌ها و شرکت‌هایی نیز وارد این عرصه شده‌اند. بازار نشر الکترونیک، بازاری است که آینده‌ی خوبی برای آن پیش‌بینی می‌شود. در کشور ما نیز این پدیده کم‌کم در حال رشد و فراگیر شدن است. عمده‌ترین شرکت‌های نرم‌افزاری فعال در زمینه‌ی نشر الکترونیک در ایران عبارتند از:

فهرست مهم‌ترین نرم‌افزارهای فارسی کتاب‌خوان الکترونیک

ردیف	نرم‌افزار	متعلق به	ویژگی‌های خاص	دستاوردها	توضیحات
۱	فیدیبو	مؤسسه‌ی شهر کتاب	(۱) اولین سامانه‌ی مولتی پلتفرم تولید و توزیع کتاب الکترونیک در ایران (۲) بهره‌گیری از پشتیبانی فنی و تجاری برخی شرکت‌های معتبر نشر الکترونیک در اروپا (۳) امضای قراردادهای انحصاری با ناشران ^۱	(تا پایان مهر ۱۳۹۴): قرارداد همکاری با ۲۲۰ ناشر عرضه‌ی ۴۶۳۵ کتاب الکترونیک	فیدیبو در سال ۲۰۱۱ با شعار «مطالعه‌ی آزاد برای همه، همه‌وقت، همه‌جا» به عنوان یک پروژه‌ی چندملیتی توسط مهدی فیروزان بنیان‌گذاری شد و بعد از پشت سر گذاشتن چالش‌های موجود در زمینه‌ی پشتیبانی نرم‌افزار از زبان‌های عربی و فارسی، فاز اول آن در دسامبر ۲۰۱۳ (آذرماه ۱۳۹۲) راه‌اندازی شد.

[ادامه جدول صفحه بعد]

۱. قراردادهای انحصاری این امکان را که ناشران بتوانند آثار خود را همزمان در دیگر پلتفرم‌های نشر الکترونیک نیز عرضه کنند، از آنها سلب می‌نماید.

ردیف	نرم افزار	متعلق به	ویژگی های خاص	دستاوردها	توضیحات
۲	طاقچه	شرکت «طرح و توسعه حصین ایمن»	(۱) سورس اختصاصی برنامه که توسط کارشناسان شرکت نوشته شده است (۲) سطح قابل قبول امنیت که محصول تجارب شرکت مادر (یعنی حصین ایمن) در زمینه ی امنیت نرم افزاری و شبکه های مجازی و بانکی است.	(تا اوایل مرداد ۱۳۹۴): قرارداد همکاری با حدود ۱۰۰ ناشر عرضه ی حدود ۲۱۷۰۰ کتاب الکترونیک نصب نرم افزار بر روی حدود ۱۱۵۰۰۰ گوشی هوشمند دانلود حدود ۳۰۴۰۰۰ کتاب از نرم افزار ^۱	نرم افزار کتابخوان طاقچه از ۲۱ آبان ۱۳۹۳ در همایش ملی نشر الکترونیک در دانشگاه تهران، به طور رسمی رونمایی شده است. قرار بر این است که این نرم افزار در ابتدای فعالیت خود بر روی مطلب خاصی تمرکز نداشته باشد و تمامی آثار ناشران علاقه مند را عرضه کند؛ اما در درازمدت تمرکز آن بر ارائه ی کتاب های دانشگاهی است.
۳	خط (خط خوان)	مجمع ناشران انقلاب اسلامی	تحويل اپلیکیشن یا سایت انحصاری برای ناشران ویژه ی خود (تاکتون: سروش، سوره ی مهر، شهرستان ادب، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، انجمن قلم و چند ناشر دیگر) استفاده از مزایایی که مجمع ناشران در اختیار این مجموعه قرار می دهد ^۲	(تا اردیبهشت ۱۳۹۴): عرضه ی حدود ۱۰۱۰۰ عنوان کتاب الکترونیک جذب حدود ۱۵۰۰ عضو	«گروه راهبردی خاک» که وظیفه ی آماده سازی و برنامه نویسی این محصول را برعهده داشته، تاکنون علاوه بر خطخوان، محصولاتی مانند نرم افزار «نبض کتاب» را نیز تولید کرده است.
۴	شرکت تأمین محتوای نگین	شرکت نگین رایانه الماس خراسان	استفاده از دو مسیر عرضه برای ارائه ی محتواهای تولیدی (نرم افزارهای «فراکتاب» و «کتابخوان دیجیتال ایرانسل»)	(تا ابتدای مرداد ماه ۱۳۹۴): امضای قرارداد همکاری با ۱۱۵ مالک محتوا ارائه ی ۱۰۴۴۳ محتوا جذب ۵۷۰۹۶ کاربر دانلود ۴۳۹۲۱ محتوا	این شرکت، مجری فنی و تأمین کننده ی محتوای کتابخوان های دیجیتال ایرانسل و فراکتاب است.

۱. البته باید در نظر داشت که در آمارهای تمامی نرم افزارهای کتابخوان الکترونیک، بخش اعظمی از آمار تعداد کتاب های دانلودشده، به کتاب های رایگانی مربوط می شود که برای جذب اولیه ی مخاطب روی نرم افزار قرار داده می شوند
۲. به عنوان مثال، نرم افزار خط، تنها نرم افزار کتابخوان بود که در نمایشگاه سال ۱۳۹۴ در داخل شبستان به عرضه ی نرم افزار خود می پرداخت و محدود به بخش نشر الکترونیک نبود

نرم افزارهای «آوا بوک»، «کتاب راه» و «پاتوق کتاب» از دیگر نرم افزارهای موجود در این عرصه اند. همچنین در زمینه ی نرم افزارهای حوزه ی کتاب و کتابخوانی، می توان از نرم افزار «چند پیکسل کتاب» نام برد که امکان علامت گذاری (bookmark) کردن بخش هایی از یک کتاب و به اشتراک گذاشتن آنها را برای کاربران خود فراهم می کند. هدف اولیه ی چند پیکسل کتاب، رواج دادن کتابخوانی از طریق ایده ی عکس گرفتن کاربران از یک جمله یا پاراگراف در یک کتاب و به اشتراک گذاشتن آن است. اما در عین حال، این مجموعه قصد دارد در بلندمدت به مرجعی برای اطلاعات کتابشناختی مربوط به کتابها نیز تبدیل شود و به صورت یک «وب دایرکتوری کتاب» عمل کند و در این زمینه نیز برنامه ریزی هایی داشته است.

۷. کتابخانه ها

۷-۱. نهاد کتابخانه های عمومی کشور

توضیحات مربوط به نهاد کتابخانه های عمومی کشور در بخش دوم و ذیل دستگاه های اجرایی از نظر گذشت.

۷-۲. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شکل گیری رسمی کتابخانه ی ملی به سال ۱۳۱۶ بازمی گردد. اما «سازمان اسناد و کتابخانه ی ملی» امروزین، محصول ادغام چندین نهاد در سال های پس از انقلاب است. ابتدا در سال ۱۳۵۸ مرکز خدمات کتابداری، سپس در سال ۱۳۷۸ سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، و پس از آن در سال ۱۳۸۱ سازمان اسناد ملی در کتابخانه ی ملی ادغام شده اند تا سازمان فعلی شکل گرفته است. سازمان اسناد و کتابخانه ی ملی در قانون بودجه، ردیف بودجه ی مستقل دارد و مستقیماً تحت نظر ریاست جمهوری قرار

دارد. در حال حاضر آقای سیدرضا صالحی امیری ریاست سازمان را برعهده دارد. کتابخانه‌ی ملی دارای حدود دو میلیون منابع کتابی و یک میلیون منابع غیر کتابی (اعم از هفتاد نوع) است. این در حالی است که تنها منابع کتابی کتابخانه‌ی کنگره‌ی آمریکا^۱ در حدود ۱۳۴ میلیون است. کتابخانه‌ی ملی فرانسه و کتابخانه‌ی ملی بریتانیا نیز بیش از ۲۰ میلیون کتاب دارند.

عضویت در کتابخانه‌ی ملی ایران نیز برای عموم مردم میسر نیست. برای عضویت در کتابخانه‌ی ملی، باید از نظر تحصیلی، یکی از شرایط زیر را داشت:

- دارا بودن حداقل مدرک کارشناسی ارشد و یا سطح ۳ حوزه
- اشتغال به تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته
- اشتغال به تحصیل در سطح ۳ حوزه
- اشتغال به تحصیل در دکترای حرفه‌ای و کارشناسی ارشد پیوسته از ترم ۹ به بالا

البته نخبگان، نویسندگان، پژوهشگران، مخترعان، حافظان کل قرآن کریم، قهرمانان و جانبازان نیز می‌توانند در کتابخانه عضو شوند. اما بدین ترتیب، سایر مردم حق استفاده از کتابخانه‌ی ملی را پیدا نمی‌کنند. البته بدون عضویت و به‌صورت مهمان نیز می‌توان وارد کتابخانه شد و از منابع آن استفاده کرد؛ اما هر فرد، در طول سال تنها یک‌بار می‌تواند با کارت مهمان وارد کتابخانه شود.

قطعاً دلیل محدودیت‌های موجود، به ظرفیت، فضا و امکانات محدود کتابخانه بازمی‌گردد؛ ضعفی که البته می‌توانست با دیجیتالی‌سازی همه‌ی منابع و قرار دادن تمامی یا حداقل بخش اعظم منابع کتابخانه در وبسایت آن جبران شود؛ اما در حال حاضر چنین امکانی نیز فراهم نشده است. به هر حال، ظرفیت محدود کتابخانه باعث می‌شود که در ایام خاصی مانند روزهای نزدیک به امتحانات و

۱. باید در نظر داشت که این کتابخانه، بزرگترین مجموعه‌ی کتابخانه‌ای جهان است.

کنکور، سالن مطالعه خیلی سریع پر شود و بسیاری از مراجعه‌کنندگان مجبور باشند تا خالی شدن یک کمد برای گذاشتن وسایل خود، مدت‌ها در صف منتظر بایستند و در داخل سالن‌ها نیز (چه در بخش عمومی و چه در بخش اختصاصی) جایی برای نشستن پیدا نکنند.

۷-۳. کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کتابخانه مجلس شورای اسلامی ۵۱۰ هزار عنوان کتاب چاپی، ۲۴ هزار نسخه کتاب خطی، ۴۱ هزار مجلد نشریه‌ی ادواری و میلیون‌ها برگ سند در اختیار دارد. ارکان کتابخانه‌ی مجلس، مطابق اساس‌نامه‌ی آن که مصوب جلسه‌ی ۱۳/۰۹/۱۳۷۵ مجلس شورای اسلامی است، عبارت است از: هیئت امناء و رئیس کتابخانه. هیئت امنای کتابخانه‌ی مجلس تشکیل شده از: رئیس مجلس، رئیس کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس، رئیس کمیسیون فرهنگی، کارپرداز فرهنگی، و دو نفر از کارشناسان کتابداری و کتابشناسی به پیشنهاد رئیس کتابخانه و تأیید رئیس مجلس. ضمناً رئیس مجلس رئیس هیئت امنای کتابخانه و رئیس کتابخانه، دبیر هیئت امناء است. اما رئیس کتابخانه مستقیماً از طرف رئیس مجلس منصوب می‌شود که از ابتدای تیرماه امسال (۱۳۹۴) آقای دکتر محمدرضا مجیدی این سمت را برعهده دارد. کتاب‌های چاپی کتابخانه‌ی مجلس در یک کتابخانه‌ی اصلی و سه کتابخانه‌ی فرعی نگهداری می‌شوند: کتابخانه‌ی اصلی همان ساختمانی است که به ساختمان شماره‌ی یک معروف است. اما کتابخانه‌های فرعی عبارتند از:

(۱) کتابخانه‌ی شماره‌ی دو (ایران‌شناسی) که پیش از انقلاب به کتابخانه‌ی مجلس سنا معروف بود

(۲) کتابخانه‌ی ویژه‌ی نمایندگان که داخل ساختمان مجلس و در فاصله‌ای بسیار

نزدیک با صحن علنی و کمیسیون‌های تخصصی قرار گرفته و نمایندگان در فاصله‌ی

زمانی کمتر از یک دقیقه می‌توانند به آن وارد شده و از آن استفاده کنند. این کتابخانه شامل حدود ۵۰۰۰ جلد کتاب می‌شود.

(۳) کتابخانه‌ی تخصصی انقلاب اسلامی که از سال ۱۳۸۷ تأسیس شده و در حدود ۹۰۰۰ جلد کتاب را در خود جای داده است.

علاوه بر اینها، کتابخانه‌ی تخصصی افغانستان نیز از سال ۱۳۸۹ به وجود آمده که ۱۷۷۱ جلد کتاب را در اختیار دارد.

برای ورود به کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی حتی عضویت هم لازم نیست و با ارائه‌ی کارت ملی، می‌توان همه‌روزه وارد کتابخانه‌ی مجلس شد و از منابع آن استفاده نمود. از این جهت، این کتابخانه «ملّی‌تر» از کتابخانه‌ی ملی عمل کرده است. همچنین کتابخانه‌ی مجلس در زمینه‌ی دیجیتال‌سازی منابع نیز جلوتر از سایر کتابخانه‌ها بوده و بخش قابل‌توجهی از منابع خود را بر روی سایت بارگذاری کرده است.

۴-۷. کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران

کتابخانه‌ی مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، بزرگترین کتابخانه‌ی دانشگاهی در کشور است. این کتابخانه، بیش از ۲۲۰،۰۰۰ مترمربع مساحت دارد و ۹ طبقه است که ۵ طبقه از آن را مخازن کتاب و مطبوعات و اسناد تشکیل می‌دهند. این کتابخانه حدود ۵۵،۰۰۰ عضو ثابت داشته و روزانه پاسخگوی ۴۵۰۰ مراجع است.

عضویت در این کتابخانه، علاوه بر اعضای هیئت‌علمی، کارکنان و دانشجویان دانشگاه تهران (که کتابخانه وظیفه‌ی سرویس‌دهی به آنان را برعهده دارد) برای گروه‌های زیر با پرداخت حق عضویت امکان‌پذیر است:

- فارغ‌التحصیلان و دانشجویان مقاطع ارشد و دکتری
- طلاب علوم حوزوی

■ وکلای دادگستری

■ محققان و پژوهشگران (کسانی که کتابی ترجمه یا تألیف کرده باشند یا دارای

مقالاتی در نشریات معتبر کشور باشند)

این کتابخانه، دارای حدود ۲۵۰،۰۰۰ جلد (۱۲۷،۰۰۰ عنوان) کتاب چاپی فارسی و عربی،

۴۷،۰۰۰ عنوان پایان نامه، ۴۰،۰۰۰ عنوان نسخه‌ی خطی، ۹۰۰۰ جلد کتاب چاپ سنگی،

۶۰،۰۰۰ برگ سند، ۹۰۰۰ میکروفیلم و ۲۲،۰۰۰ قطعه عکس است.

از اسفندماه ۱۳۹۳ دکتر علی اصغر پورعزت^۱ ریاست این کتابخانه را که پیش از او

برعهده‌ی خانم دکتر فاطمه فهیم‌نیا^۲ بود، برعهده گرفته است.

۷-۵. کتابخانه‌های اینترنتی

معروف‌ترین کتابخانه‌های دیجیتالی در کشور ما، که امکان مطالعه‌ی آنلاین را برای

مراجعه‌کنندگان فراهم می‌کنند، «کتابخانه‌ی دیجیتال نور»، «کتابخانه‌ی دیجیتالی

تبیان»، «کتابخانه‌ی دیجیتال مؤسسه‌ی تحقیقات و نشر معارف اهل البیت (ع)»،

«کتابخانه‌ی تخصصی حج» «کتابخانه‌ی احادیث شیعه»، «کتابخانه‌ی تخصصی امام

هادی (ع)» و «کتابخانه‌ی بزرگ امام علی (ع)» هستند. کتابخانه‌های دیگری نظیر

«کتابخانه‌ی تخصصی ادبیات» نیز وجود دارند که امکان دانلود رایگان بخشی از

کتاب را در اختیار مراجعه‌کنندگان می‌گذارند.

۷-۵-۱. نمونه‌های موفق خارجی

۷-۵-۱-۱. Google Books

شرکت گوگل در پایگاه داده‌ی (database) خود، مجموعه‌ای از کتاب‌ها را به صورت

۱. استاد تمام در گروه مطالعات اسلامی دانشکده‌ی مدیریت دانشگاه تهران

۲. دانشیار در دانشکده‌ی علوم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه تهران

تمام متن، ذخیره دارد که با ارائه‌ی یک سرویس جستجوی اختصاصی برای آنها، این امکان را به کاربران می‌دهد تا کتاب‌های مورد علاقه‌ی خود را یافته و به صورت آنالین یا برخط مطالعه کنند.

«گوگل بوکز» یکی از سرویس‌های گوگل است که در آن، متن کامل کتاب‌هایی را که از لحاظ کپی‌رایت اجازه‌ی انتشار دارند، به صورت آنالین ارائه می‌دهد. گوگل در سال‌های اخیر و در رقابت با وبگاه آمازون، تصمیم گرفته است تا نسخه‌ی دیجیتال کتاب‌های جدید خود را برای فروش بگذارد که این کار را از طریق Google Play محقق کرده است.

۷-۵-۲. کنسرسیوم محتوای ملی

کنسرسیوم محتوای ملی یک اتحاد استراتژیک میان مجموعه‌ای از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (به‌عنوان صاحبان محتوا) است. هدف از تأسیس کنسرسیوم‌ها ایجاد سهولت در دسترسی پژوهشگران به محتواهای مورد نظر است. ایجاد کنسرسیوم‌ها برای دسترسی آسان به حجم گسترده‌تری از اطلاعات (کتاب، مقاله، نسخه خطی، عکس، سند و...) است.

کنسرسیوم محتوای ملی کار خود را از اواخر سال ۱۳۸۷ (و با شعار «همه‌چیز را همگان دانند») آغاز کرده است. اداره‌ی کنسرسیوم زیر نظر سازمان تبلیغات اسلامی است و دبیرخانه‌ی دائمی آن در مؤسسه‌ی تبیان قرار دارد. دبیر کنسرسیوم، دکتر علیرضا طالب‌پور و رئیس کمیسیون نیز ریاست کتابخانه‌ی مجلس می‌باشد.

کنسرسیوم محتوای ملی امکان جستجوی منابع اطلاعاتی را در اختیار مراجعان قرار می‌دهد؛ اما برای دسترسی آسان به منابع کنسرسیوم، همچنان راه درازی در پیش است. در حال حاضر، اطلاعات مربوط به منابع تمامی کتابخانه‌های عضو کنسرسیوم، در وبگاه کنسرسیوم موجود است و کاربر می‌تواند در این وبگاه به جستجوی منابع

بپردازد. در صورتی که بخواهد به منبع مورد نظر خود دسترسی پیدا کند نیز، می‌تواند از طریق سایت درخواست ارسال منبع کند تا منبع مورد نظر، اسکن شده و نسخه‌ی دیجیتال آن برای او ارسال شود. البته هزینه‌ی این طریق دسترسی، بسیار بالاست و تقریباً برای هیچ پژوهشگری به صرفه نیست.

اعضای اولیه و مؤسس کنسرسیوم، عبارتند از: «بنیاد دایرةالمعارف اسلامی»، «پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات»، «دفتر تبلیغات اسلامی حوزه‌ی علمیه‌ی قم»، «سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی ایران»، «سازمان تبلیغات اسلامی»، «سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی»، «کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران»، «کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی»، «مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی»، «مرکز نشر دانشگاهی»، «مؤسسه‌ی فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان»، «مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری».

رییس سابق کتابخانه‌ی مجلس و کنسرسیوم محتوای ملی، معتقد بود جایگاه واقعی کنسرسیوم این است که تحت نظارت شورای عالی انقلاب فرهنگی باشد و ریاست آن نیز برعهده‌ی رئیس کتابخانه‌ی ملی، به‌عنوان کتابخانه‌ی مادر و اصلی کشور گذاشته شود^۱. به هر حال، با گذشت حدود ۷ سال از تشکیل این کنسرسیوم، همچنان پیشرفت جدی و قابل‌ذکری در کار آن وجود نداشته و هنوز نتوانسته است موجبات تشریک مساعی کلیه‌ی مراکز اطلاع‌رسانی داخلی را فراهم بیاورد؛ چه رسد به کتابخانه‌های جهان اسلام و کتابخانه‌های کل جهان که می‌دانیم از اهداف اولیه‌ی این کنسرسیوم بوده است.

۱. محمد رجبی، جزئیات تشکیل کنسرسیوم محتوای ملی، پایگاه اطلاع‌رسانی دبیرخانه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی.

۸. نمایشگاه‌های و رویدادهای کتاب

۸-۱. نقش آفرینان

۸-۱-۱. مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی ایران

مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی ایران در سال ۱۳۷۲ از دل دبیرخانه‌ی نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران بیرون آمده است. مقام معظم رهبری در بازدید از ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در این سال، اشاره‌ای به گسترش نمایشگاه کتاب در سطح کشور و برگزاری نمایشگاه‌هایی در مراکز استان‌ها داشتند:

«می‌خواهم به آقایانی که در وزارت ارشاد مشغول خدمت‌اند، توصیه کنم که این کار را، هم در سطح کشور و هم از لحاظ زمانی گسترش دهند. چه خوب است نمایشگاه‌هایی در مراکز استان‌ها تشکیل گردد، یا انگیزه‌هایی برای مطرح‌شدن موضوع کتاب ایجاد شود.» (۱۳۷۲/۰۲/۲۱؛ بیانات در مصاحبه‌ی صدا و سیما، در ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب)

پس از این اشاره، اولین نمایشگاه استانی کتاب، در همان سال ۱۳۷۲ برگزار می‌شود و در پی آن، مؤسسه‌ای به نام «مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی ایران»، به‌عنوان دبیرخانه و مجری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، نمایشگاه‌های کتاب استانی و نمایشگاه‌های کتاب خارج از کشور، تأسیس شده و شروع به فعالیت می‌کند.

خدماتی که این مؤسسه در حال حاضر ارائه می‌دهد، شامل: «برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی - به‌ویژه نمایشگاه کتاب - در داخل و خارج از کشور»، «خدمات غرفه‌بندی - تا متراژ ۱۰ هزار متر مربع -»، «برگزاری همایش‌ها و جشنواره‌ها و سمینارها»، «تأمین ملزومات نمایشگاهی (میز، صندلی، مبل، تجهیزات اداری و ...)»، «خدمات مشاوره‌ی نمایشگاهی»، و «تأمین کتاب و تجهیز کتابخانه‌ها در سراسر کشور» می‌شود.

این مؤسسه علاوه بر مدیریت و اجرای نمایشگاه‌های کتاب، خود نیز به حوزه‌ی

نشر کتاب در حوزه‌ی داستان، ادبیات و شعر معاصر ورود کرده و تاکنون بیش از ۲۰۰ عنوان کتاب در این حوزه منتشر نموده که بعضی از این کتاب‌ها به دیگر زبان‌ها ترجمه شده است. علاوه بر این، در زمینه ترجمه‌ی آثار ایرانی نیز به همکاری با ناشران علاقمند در دیگر کشورها می‌پردازد. علاوه بر این، انبار مربوط به مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی در اختیار معاونت فرهنگی ارشاد است و کتاب‌هایی که هیئت خرید کتاب در مورد خرید آنها تصمیم‌گیری می‌کند به این انبار منتقل شده و کتابخانه‌ها برای دریافت سهمیه‌ی خود از کتاب‌ها، به این انبار مراجعه می‌کنند.

مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی ایران

مدیرعامل کنونی: امیرمسعود شهرام‌نیا

تیم مدیریتی کنونی: محمد خلیج (مشاور نیروی انسانی)، محسن غموشاهی (مشاور مدیرعامل)، علی عاشوری (مدیر روابط عمومی و مدیر سایت)، غلامرضا نوعی (مدیر نمایشگاه‌های خارجی)، رجب‌علی سالاریان (مدیر نمایشگاه‌های استانی)، مصطفی وکیلی (مدیر مالی)، حسین صفری (مدیر اجرایی)، محسن نصراله (مدیر پشتیبانی).

وظیفه‌ی قانونی: برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، برگزاری نمایشگاه‌های کتاب در استان‌ها و نقاط دوردست کشور، برگزاری جشنواره‌های فرهنگی در داخل و خارج، و رشد و توسعه کتاب و کتابخوانی در سطح کشور.

۸-۱-۲. دبیرخانه‌ی دائمی نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

دبیرخانه‌ی دائمی نمایشگاه، که از سال ۱۳۷۲ و با تشکیل مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی، عملاً غیرفعال شده بود، در تیرماه ۱۳۹۳ و با انتصاب آقای امیرمسعود شهرام‌نیا (مدیرعامل مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی) به ریاست آن، پس از سال‌ها مجدداً آغاز به کار کرد. وظیفه‌ی این دبیرخانه، ساماندهی و هماهنگی میان دستگاه‌های مختلف جهت برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، به‌گونه‌ای

مطلوب است. امور اجرایی نمایشگاه نیز توسط دبیرخانه انجام می‌شود. از جمله کارهایی که توسط این دبیرخانه در بدو تشکیل مجدد انجام شد، تشکیل یک اتاق فکر و برگزاری جلساتی با حضور مسئولان دوره‌های مختلف نمایشگاه کتاب -در سطح رئیس، قائم‌مقام و مدیر اجرایی- به منظور یافتن راهکارهایی برای رفع کاستی‌های نمایشگاه بوده است.

۸-۲. رویدادها

۸-۲-۱. نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران که هر ساله تقریباً در نیمه‌ی اول اردیبهشت‌ماه در تهران برگزار می‌شود، بعد از ۲۸ دوره برپایی، به یکی از مهمترین نمایشگاه‌های کتاب در سطح خاورمیانه و آسیا تبدیل شده است. این نمایشگاه را با بازدید میلیونی که از آن صورت می‌گیرد- به راحتی می‌توان مهمترین رخداد فرهنگی کشور تلقی کرد. به‌طور میانگین بیش از ۲۵۰۰ ناشر داخلی و ۶۰۰ ناشر خارجی در این نمایشگاه حضور پیدا می‌کنند و نمایشگاه در مساحت ۷۵ هزار مترمربع، به مدت ۱۰ روز برپا می‌شود. این نمایشگاه از لحاظ تعداد بازدیدکننده در صدر نمایشگاه‌های دنیا قرار دارد.

۸-۲-۲. نمایشگاه‌های کتاب استانی

نمایشگاه‌های کتاب استانی به‌عنوان یکی از مهمترین رخدادهای فرهنگی در استان‌های کشور، هر ساله با حمایت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برگزار می‌شود و تعداد این نمایشگاه‌ها از سال ۱۳۷۲ تا پایان سال ۱۳۹۳، به ۲۸۱ نمایشگاه رسیده است. نمایشگاه‌هایی که در سال‌های اخیر، در مراکز ۳۰ استان کشور برگزار می‌شود. هدف اصلی از برگزاری نمایشگاه‌های استانی، توزیع محصولات و رویدادهای فرهنگی در سراسر کشور و موج‌آفرینی مستمر و گسترده در حوزه‌ی کتاب است.

از جمله اقداماتی که در دولت جدید در حوزه‌ی نمایشگاه‌های استانی شده است، یکی تلاش برای بیشتر کردن سهم تشکّل‌های نشر در مدیریت و برنامه‌ریزی این نمایشگاه‌ها بوده؛ و اقدام دیگر، اصلاح آئین‌نامه‌ی برگزاری نمایشگاه‌های کتاب استانی در سال ۱۳۹۴ است که بر اساس آن، میزان تخفیفی که ناشران ملزم به ارائه‌ی آن در این نمایشگاه‌ها هستند، از ۲۰ درصد به ۱۰ درصد کاهش یافته و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز ۲۰ درصد یارانه در اختیار بازدیدکنندگان قرار خواهد داد.

۸-۲-۳. نمایشگاه یاد یار مهربان

نمایشگاه «یاد یار مهربان» از سال ۱۳۸۲ بنیان گذاشته شد. هدف از این نمایشگاه، ارتقای فرهنگ مطالعه و کتابخوانی و افزایش سرانه‌ی مطالعه در میان دانش‌آموزان، از طریق «تجهیز کتابخانه‌های مدارس شهر تهران» بود. مهمترین ایده‌ی بانیان این نمایشگاه، طراحی سازوکاری به منظور بهره‌گیری مخاطبان، به ویژه مدارس از امکانات نمایشگاه در دریافت کالای اهدایی بر اساس سلیقه و نیاز ایشان بوده است. پیش از این، نهادهایی که به کتابخانه‌های مدارس کتاب اهدا می‌کردند، خود کتاب را بسته‌بندی کرده و به مدارس مورد نظرشان می‌فرستادند. این نمایشگاه این فرصت را فراهم می‌کند که مدارس بتوانند با توجّه به نیازها و علاقه‌مندی‌هایشان، از کتاب‌های اهدایی استفاده کنند. در این نمایشگاه که مأموریت برپایی آن برعهده‌ی مؤسسه‌ی نشر شهر است، پس از انتخاب کتاب توسط مدارس (از میان کتاب‌هایی که اهداکنندگان کتاب برای اهداء قرار داده‌اند)، فرآیند تحویل کتاب و پردازش اطلاعات مربوط به ناشر، کتاب و مخاطب، توسط مسئولین برگزاری نمایشگاه برای مدارس انجام می‌گیرد. البته جدا از «سالن اهدایی» که در آن نمایندگان مدارس بر اساس سهمیه‌ای که به آنها داده شده، به صورت رایگان به خرید کتاب برای تجهیز کتابخانه‌هایشان می‌پردازند، سالن‌های دیگری نیز در نمایشگاه وجود دارد. حضور

عموم نیز در نمایشگاه آزاد است و سایر سالن‌ها با تخفیف ۲۰ درصد به کتابفروشی یا حتی فروش لوازم التحریر و غیره مشغول هستند.

این نمایشگاه طی یازده سال گذشته به صورت متوالی و منظم در تهران برگزار شده و برخی استان‌ها از جمله استان اصفهان، هرمزگان و فارس نیز با الگوبرداری از این شیوه به تجهیز کتابخانه‌های مدارس خود پرداخته‌اند. این نمایشگاه معمولاً در ایام هفته‌ی کتاب، یعنی نیمه‌ی دوم آبان‌ماه هر سال، برگزار می‌شود. تا پیش از سال ۱۳۹۱، اغلب دوره‌های این نمایشگاه در بوستان گفتگو، محل دائمی نمایشگاه‌های شهرداری تهران، برگزار شده بود. برخی از دوره‌ها نیز در مصلای تهران برگزار شد. در سال ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ این نمایشگاه به محل باغ کتاب تهران انتقال یافت. اما در سال ۱۳۹۳ مجدداً به بوستان گفتگو بازگشت و زمان برگزاری آن نیز تا دهه‌ی اول بهمن ماه به تعویق افتاد. در آخرین دوره‌ی این نمایشگاه، بیش از ۶۰۰ ناشر، ۱۰۰ شرکت داخلی فعال در حوزه‌ی تجهیز مدارس، و بیش از ۶۰۰۰ مدرسه، کتابخانه، حوزه‌ی علمیه و دانشگاه (جهت انتخاب و دریافت کتاب) حضور داشته‌اند.

مشکلی که در این نمایشگاه وجود دارد، این است که بسیاری اوقات نمایندگان مدارس افراد شایسته‌ای برای انتخاب کتاب نیستند. گاهی این وظیفه برعهده‌ی نیروهای خدماتی مدارس گذاشته می‌شود. همچنین خیلی وقت‌ها دغدغه‌ی نمایندگان مدارس، نه تجهیز کتابخانه‌هایشان، بلکه پیدا کردن کتاب مناسبی برای هدیه دادن به دانش‌آموزان و یا حتی معلمان است. کتاب‌های کمک‌درسی نیز در این میان سهم زیادی از توجه نمایندگان مدارس را به خود اختصاص می‌دهند. و بنابراین در مجموع مشخص نیست که آیا واقعاً این ساز و کار می‌تواند به تجهیز کتابخانه‌های مدارس منجر شود یا خیر.

بودجه‌ی برگزاری این نمایشگاه از طریق شهرداری و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

تأمین می‌شود. در آخرین دوره‌ی برگزاری این نمایشگاه در سال ۱۳۹۳، شهرداری مبلغ ۳ میلیارد تومان و وزارت ارشاد مبلغ ۷۵۰ میلیون تومان برای این کار اختصاص دادند.

رئیس نمایشگاه: سیدمجید حسینی (مدیرعامل نشر شهر)

اعضای شورای سیاست‌گذاری: محسن اسماعیلی (رئیس هیئت‌مدیره‌ی

سازمان فرهنگی هنری شهرداری)، علی‌اکبر اشعری (مشاور شهردار تهران)، علیرضا مختارپور (دبیرکل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور)، سیدعباس صالحی (معاون فرهنگی وزیر ارشاد)، سیدغلامرضا میرحسینی (معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری شهرداری)، سیدمجید حسینی (مدیرعامل نشر شهر)، حمیدرضا کفاش (معاون وزیر آموزش و پرورش)، امین متولیان (معاون برنامه‌ریزی نهاد کتابخانه‌های عمومی) و مهدی رضایی (معاون انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی).

۸-۲-۴. نمایشگاه بین‌المللی کتب کاربردی و دانشگاهی

این نمایشگاه که تاکنون ۱۲ دوره از آن برگزار شده است، هر ساله در ایام هفته‌ی کتاب برگزار می‌شود. مسئولیت برگزاری نمایشگاه با انجمن فرهنگی ناشران بین‌المللی ایرانیان است.

در آخرین دوره‌ی این نمایشگاه که از ۲۵ تا ۲۸ آبان ماه ۱۳۹۳ در سال تربیت‌بدنی دانشگاه تربیت‌مدرس برگزار شد، بیش از ۷۰ هزار عنوان کتاب خارجی، توسط ۱۸ شرکت، به نمایندگی از ۳۰۰ ناشر ارائه شده است.

۸-۲-۵. نمایشگاه بین‌المللی کتاب حوزه‌ی دین

این نمایشگاه که تا به امروز چهار دوره از عمر آن گذشته است، با هدف «تأمین حداکثری کتب مورد نیاز طلاب و فضایی حوزه‌های علمیه‌ی سراسر کشور و تجهیز کتابخانه‌های این مراکز»، در شهر قم برگزار می‌شود. در آخرین دوره‌ی برگزاری این نمایشگاه در دی‌ماه سال ۱۳۹۳ که در محلّ مجتمع

ناشران قم تشکیل شد، ۲۰ درصد تخفیف از طرف اداره‌ی فرهنگ و ارشاد به صورت یارانه و بن کتاب، و ۲۰ درصد نیز تخفیف از طرف ناشران حاضر در نمایشگاه به علاقه‌مندان و بازدیدکنندگان اعطاء شد. مبلغ بن در نظر گرفته شده برای این نمایشگاه، ۶۵۰ میلیون تومان بوده و گردش مالی کل نمایشگاه در حدود ۲ میلیارد تومان پیش‌بینی می‌شده است.

در این دوره، ۴۴ ناشر خارجی از ۶ کشور شرکت داشتند که این حضور نسبت به دوره‌ی قبل برگزاری نمایشگاه، ۲۰ درصد افزایش داشته است. همچنین ۱۵۲ ناشر داخلی و ۱۵ نمایندگی، در مجموع ۳۲۸۰۰ عنوان کتاب را در این نمایشگاه ارائه کرده‌اند. استان تهران و قم در این میان، بیشترین تعداد ناشر را داشته‌اند.

۸-۲-۶. نمایشگاه ملی کتاب دفاع مقدس

این نمایشگاه که همزمان با هفته‌ی دفاع مقدس، اوایل مهرماه در باغ‌موزه‌ی دفاع مقدس برگزار می‌شود، تا سال ۱۳۹۳ به دوره‌ی پنجم خود رسیده است. در دوره‌ی آخر این نمایشگاه، ۶۰۰۰ اثر در حوزه‌ی دفاع مقدس به بازدیدکنندگان ارائه شده و ۱۲۰ ناشر در این نمایشگاه شرکت کرده‌اند که از جمله‌ی آنها می‌توان به «سوره‌ی مهر»، «صریر»، «قدر و لایت»، «امیر کبیر»، «مرکز اسناد انقلاب اسلامی»، «انتشارات ارتش (آجا)»، «نشر اطلاعات»، «انتشارات خورشید باران»، «ستارگان درخشان»، «ستاره‌ها»، «ملک اعظم»، «مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس»، «مؤسسه فرهنگی روایت سیره شهدای قم»، «روایت فتح»، «مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)»، «مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)»، «گروه فرهنگی شهید ابراهیم هادی»، «انتشارات فصل پنجم»، «انتشارات کیهان»، «نشر شاهد»، «عماد فردا»، «تجلی مهر»، «هزاره ققنوس»، «شهرستان ادب»، «بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس» و «نشر آثار شهید حسن باقری» اشاره کرد.

مدیریت و برنامه‌ریزی این نمایشگاه توسط نشر فاتحان، وابسته به سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدّس، انجام می‌گیرد.

۸-۲-۷. بخش مکتوب نمایشگاه قرآن

نمایشگاه قرآن که هر ساله در ماه مبارک رمضان برگزار می‌شود و در سال‌های اخیر به محلّ باغ کتاب و باغ‌موزه دفاع مقدّس انتقال یافته است، از بخش‌های مختلفی تشکیل شده که یک بخش آن، بخش «مکتوب» نمایشگاه است.

موضوعاتی که در این بخش مورد توجّه قرار می‌گیرد، عبارت است از: ترجمه و تفسیر قرآن کریم، نگارش‌های حوزه‌ی علوم قرآنی، کتاب‌های حوزه‌ی قصص قرآنی و داستان‌های مذهبی برای کودکان و نوجوانان، تازه‌های قرآنی و توجّهات غیر مسلمانان به قرآن.

در بخش مکتوب نمایشگاه قرآن، کتاب‌ها و تألیفات مهم در هر یک از این حوزه‌ها و نویسندگان آنها، شناسایی و معرفی می‌شوند. عرضه‌ی کتاب نیز امری جدانشدنی از این بخش نمایشگاه است که در طول سال‌های برگزاری نمایشگاه، همواره استمرار داشته است.

۸-۲-۸. هفته‌ی کتاب و کتابخوانی

آئین برگزاری هفته‌ی کتاب، اولین بار در آبان ماه ۱۳۴۴ به پیشنهاد فرح پهلوی در کشور ما بنیان نهاده شد. پس از انقلاب اسلامی از سال ۱۳۷۲ و در دولت آقای هاشمی‌رفسنجانی این سنت مجدداً پی گرفته شد. دامنه‌ی مخاطب این طرح را عمدتاً دانش‌آموزان مدارس تشکیل می‌دهند. برگزاری جشن کتاب و نواختن زنگ کتاب و کتابخوانی در مدارس از برنامه‌هایی هستند که در این هفته انجام می‌شوند. این آئین، هر ساله در هفته‌ی پایانی آبان ماه پی گرفته می‌شود و نهادهای مختلف به اجرای برنامه‌هایی با هدف توسعه‌ی کتابخوانی می‌پردازند.

بسیاری از فعالیتهای نهادهای مرتبط با کتاب و کتابخوانی در این هفته متمرکز است. افتتاح کتابخانه‌ها و اهدای کتاب به آنها، در کنار فعالیتهای عمدتاً نمایشی (چون برگزاری همایش‌ها، جشن‌ها و نواختن زنگ کتابخوانی در مدارس) از اقداماتی است که در هفته‌های کتاب انجام می‌گیرد.

در دوره اخیر هفته کتاب، برنامه‌ای متفاوت به نام «کتاب یعنی زندگی» اجرا گردید و طی آن در تعداد قابل توجهی از فضاهای تبلیغی شهر تهران (نظیر تابلوها و بنرهای شهری) تصویر جلد و جملاتی از کتاب‌های برگزیده جشنواره‌های کتاب به نمایش گذاشته شد.

۸-۲-۹. روز قلم

از سال ۱۳۸۱، به پیشنهاد اولیه‌ی انجمن قلم ایران و تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی، چهاردهم تیرماه در تقویم رسمی جمهوری اسلامی ایران به عنوان روز قلم نامگذاری شد. مراسم اهدای جوایز مربوط به جایزه‌ی «قلم زرین» همه‌ساله در این روز برگزار می‌شود.

روند طی شده در تصویب این روز بدین ترتیب بوده است که انجمن قلم ایران در سال ۱۳۸۰ در نامه‌ای از رئیس‌جمهوری وقت درخواست می‌کند با استفاده از فرصت ریاست سازمان کنفرانس اسلامی (که بعدها به سازمان همکاری‌های اسلامی تغییر نام داد) روز نزول سوره‌ی قلم را به‌عنوان روز قلم تعیین کنند و به تصویب سازمان کنفرانس اسلامی برسانند. رئیس‌جمهوری وقت، موضوع را به وزارت ارشاد و وزیر وقت ارشاد هم به شورای فرهنگ عمومی ارجاع می‌دهند. شورای فرهنگ عمومی به این نتیجه می‌رسد که با توجه به اینکه تاریخ رسمی بسیاری از کشورهای اسلامی میلادی است، تعیین روزی در تاریخ هجری قمری وافی به مقصود نیست و این منظور را تأمین نمی‌کند و احتمال اختلاف بر سر آن وجود دارد. پیشنهادی که توسط شورای فرهنگ عمومی مطرح و در نهایت تصویب می‌شود، این بوده که ۱۴ تیر ماه

در سال خورشیدی به عنوان روز قلم تعیین شود؛ زیرا ایرانیان باستان از ۱۳ تیرماه، ۱۰ روز را به عنوان جشن تیرگان گرمی می‌داشته‌اند و ۱۴ تیر توسط آنها به نام سیاره‌ی عطارد نام‌گذاری شده است. عطارد، به عنوان کاتب و نویسندگی ستارگان شناخته می‌شده و از این‌رو، در این روز کاتبان مورد تجلیل قرار می‌گرفته‌اند. این پیشنهاد در نهایت توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی مورد تصویب قرار می‌گیرد و از سال ۱۳۸۱ روز قلم، وارد تقویم رسمی جمهوری اسلامی می‌شود.

به نظر می‌رسد روز قلم هم از جانب جریان روشنفکری و هم از جانب جریان انقلابی مورد بی‌توجهی بوده است.^۱ جریان روشنفکری از آن جهت که به هر حال، انتساب روز قلم به انجمن قلم ایران بوده است، به آن روی خوش نشان نداده و جریان انقلابی هم از آنجا که دغدغه‌ی اولیه‌اش برای بنیانگذاری یک مناسبت جهان‌اسلامی برای اهل قلم دنیای مسلمان تأمین نشده^۲، برنامه‌ی خاصی برای بزرگداشت این مناسبت مصوب نداشته و بنابراین، این روز تنها در حد یک نامگذاری رسمی مورد توجه قرار گرفته و تنها برنامه‌ای که در این روز انجام می‌شود، همان مراسم اهدای جوایز قلم زرین است.

۸-۲-۱۰. نمایشگاه‌های خارجی

در این فصل، مروری می‌کنیم بر تعدادی از مهمترین نمایشگاه‌های کتاب در دنیا و اطلاعات مربوط به حضور ایران را در برخی از این نمایشگاه‌ها - که در سال گذشته، کشورمان به طور رسمی در آنها حضور داشته - از نظر می‌گذرانیم.^۳ در گزارش حاضر،

۱. مهرداد خدیر، دو سوء تفاهم و راز مظلومیت روز قلم، سایت تحلیلی خبری عصر ایران
۲. انتقاد محمدرضا سرشار از انتخاب ۱۴ تیر به عنوان روز قلم، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)
۳. منظور از حضور رسمی، حضور مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی ایران به نمایندگی از نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران و نشر ایران است. این مؤسسه سالانه و به‌طور مستمر در نمایشگاه‌هایی مانند نمایشگاه فرانکفورت، بلونیا، مسکو، چین، توکیو، شارجه، استانبول و پاریس حضور می‌یابد. این مؤسسه از سال ۱۳۸۵ تاکنون در بیش از ۵۰ دوره نمایشگاه بین‌المللی کتاب در سطح جهان حضور یافته و در حال حاضر، با بسیاری از این نمایشگاه‌ها قرارداد تبادل غرفه‌ی رایگان دارد.

نمایشگاه‌ها بر اساس ترتیب الفبایی معرفی می‌شوند.

۸-۲-۱۰. نمایشگاه بین‌المللی کتاب ابوظبی - امارات متحده عربی

این نمایشگاه که در سال‌های اخیر به‌عنوان روبه‌رشدترین نمایشگاه خاورمیانه و آفریقای شمالی شناخته شده است، ۲۵ دوره از عمر خود را سپری کرده و با همکاری نمایشگاه فرانکفورت همه‌ساله در اواخر ماه مارس و اوایل آوریل برگزار می‌شود. نمایشگاه ابوظبی معمولاً به‌عنوان موتور محرک توسعه‌ی حرفه‌ای و تجاری صنعت نشر در منطقه معرفی می‌شود.

نمایشگاه بین‌المللی کتاب ابوظبی تحت مدیریت شیخ محمد بن زاهد آل نهیان، ابتکاری تجاری از جانب مؤسسه‌ی «الکتاب» است. مؤسسه‌ی الکتاب با برقراری ارتباطی دو جانبه با «سازمان فرهنگ و میراث ابوظبی» و «نمایشگاه کتاب فرانکفورت» اقدام به راه‌اندازی این نمایشگاه کرده و در وهله‌ی اول، جامعه‌ی نشر عرب و در مرحله‌ی بعد نشر بین‌الملل را به‌عنوان مخاطب هدف این نمایشگاه قرار داده است. این نمایشگاه در سال‌های گذشته، نگاه ویژه‌ای نیز به نشر کتاب کودک داشته است.

۸-۲-۱۰. نمایشگاه بین‌المللی کتاب کودک بلونیا - ایتالیا

نمایشگاه بین‌المللی کتاب کودک بلونیا، نمایشگاهی است که در فروردین ماه هر سال به مدت چهار روز در شهر بلونیای ایتالیا برگزار می‌شود. این نمایشگاه که تاکنون ۴۵ دوره از آن برگزار شده است، یکی از مهمترین رویدادهای بین‌المللی نشر است که به آثار کودک اختصاص یافته است. این نمایشگاه، هر ساله میزبان بیش از ۶۰۰ روزنامه‌نگار از ۷۰ کشور جهان است.

نمایشگاه بین‌المللی کتاب کودک بلونیا، اولین بار در سال ۱۹۶۴ برگزار شد. در این نمایشگاه، برگزیده‌ترین آثار منتشرشده برای کودکان و نوجوانان، انتخاب شده و به نمایش گذاشته می‌شود. این نمایشگاه موقعیت مناسبی برای ارزیابی آثار منتشرشده

در سطح جهانی و بازاریابی وسیع برای ناشران است. زیرا مرکز بیشترین توجه ناشران کتاب کودک سراسر جهان است.

هدف اصلی این نمایشگاه، ارائه‌ی کتاب‌های کودک و ایجاد ارتباط میان دست‌اندرکاران این حوزه است. در این نمایشگاه جوایز مخصوصی نیز به تصاویر آثار منتشرشده داده می‌شود. نمایشگاه بلونیا دو هیئت داوری دارد. هیئت داورانی شامل کارشناسان و دست‌اندرکاران مسائل فرهنگی کودکان، و هیئت داورانی شامل کودکان ۶ تا ۹ ساله، که به طور مشترک به داوری درباره‌ی کتاب می‌پردازند. بخش اصلی برنامه‌ی نمایشگاه، بخش اعطای جایزه به برندگان است. برندگان، پیش از نمایشگاه جایزه‌های خود را دریافت می‌کنند؛ کتاب‌های برنده و برگزیده در طول مدت نمایشگاه به صورت پوستر و کاتالوگ معرفی شده و در مکانی ویژه به نمایش گذاشته می‌شود.

۸-۲-۱۰۳. نمایشگاه بین‌المللی کتاب پاریس - فرانسه

نمایشگاه کتاب پاریس که در سال ۱۹۸۱ توسط انجمن ناشران فرانسوی تأسیس شده است، هر ساله در ماه مارس در پاریس برگزار می‌شود. ۳۵ دوره از این نمایشگاه چهار روزه تاکنون برگزار شده است. این نمایشگاه، سالانه میزبان حدود ۲۰۰،۰۰۰ بازدیدکننده است. در سال ۲۰۱۵ با وضع ورودیه‌ای ۱۲ یورویی در سی‌وپنجمین دوره‌ی برگزاری این نمایشگاه، تعداد بازدیدکنندگان نمایشگاه به ۱۸۰،۰۰۰ نفر کاهش پیدا کرد که در مقایسه با سال ۲۰۱۴ کاهشی ۱۰ درصدی را نشان می‌دهد. در این سال، انتشارات «اشت»، بزرگ‌ترین انتشارات فرانسه، در نمایشگاه حضور نداشت. در این نمایشگاه، ۱۲۰۰ ناشر در کنار ۳۵،۰۰۰ هزار نویسنده در نمایشگاه حضور داشته‌اند.

۸-۲-۱۰۴. نمایشگاه بین‌المللی کتاب پکن - چین

نمایشگاه بین‌المللی کتاب پکن از سال ۱۹۸۶ میلادی آغاز به کار کرده و تا به امروز ۲۱ دوره برگزار شده است. در این نمایشگاه، بیش از ۲۰۰۰ غرفه در اختیار نمایندگان

از بیش از ۷۰ کشور قرار می‌گیرد. در سال ۲۰۱۲، این نمایشگاه میزبان ۲۲۲۶ استنده، ۲۱۰۰ شرکت‌کننده و بیش از ۲۰۰،۰۰۰ بازدیدکننده بود و ۳۳۹۸ قرارداد در آن به ثبت رسید. این نمایشگاه با متراژی بالغ بر ۵۳۶۰۰ مترمربع، از نظر مساحت، بزرگ‌ترین نمایشگاه بین‌المللی کتاب در آسیا به حساب می‌آید. امکان بازدید عمومی از روز چهارم نمایشگاه فراهم می‌شود.

۸-۲-۱۰-۵. نمایشگاه بین‌المللی کتاب تورین - ایتالیا

نمایشگاه بین‌المللی کتاب تورین، بزرگ‌ترین نمایشگاه تجاری کتاب ایتالیا است که سالی یک‌بار در اواسط ماه مه در تورین برگزار می‌شود. این جشنواره که در سال ۱۹۸۸ با نام «سالن نمایش کتاب» بنیان گذاشته شد، به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین نمایشگاه‌های کتاب دنیا با بیش از ۱۲۰۰ شرکت‌کننده مطرح است. این نمایشگاه با حدود ۳۰۰،۰۰۰ بازدیدکننده در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷، گوی سبقت را از نمایشگاه کتاب فرانکفورت ربود و به‌عنوان یکی از مهمترین نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب در جهان شناخته شد.

۸-۲-۱۰-۶. نمایشگاه بین‌المللی کتاب توکیو - ژاپن

این نمایشگاه که ۲۲ دوره را پشت سر گذاشته است، دومین نمایشگاه بزرگ جهان شناخته می‌شود و با تمرکز بر ادبیات داستانی، کتاب‌های تجاری و کتاب‌های الکترونیکی و مانگا (کارتون ژاپنی) کار خود را پی گرفته است. این نمایشگاه هر ساله در حدود ۹۰،۰۰۰ نفر را از افزون بر ۲۰ کشور دنیا به خود جذب می‌کند. این نمایشگاه که هر ساله در ماه جولای برگزار می‌شود، به‌عنوان شاخص‌ترین رویداد نشر آسیا، محل اصلی تجارت نشر برای وارد کنندگان و کتاب‌فروشان بوده، و فرصت خوبی را برای حرفه‌ای‌های صنعت نشر فراهم می‌کند تا تجارت خود را در سطح آسیا گسترش دهند.

۸-۲-۱۰-۷. نمایشگاه کتاب دوحه - قطر

در این نمایشگاه، علاوه بر فروش مستقیم کتاب، برنامه‌های دیگری از جمله نمایشگاه آثار هنری، موسیقی، تئاتر، نشست‌های تخصصی، و برنامه‌های ویژه‌ای برای کودکان یک تا ۴ ساله برگزار می‌شود. همچنین بخش بزرگی از نمایشگاه، به نمایش کتاب‌های پر فروش کشورهای آمریکا و انگلستان و نیز کتاب‌های دانشگاهی و کودکان اختصاص پیدا کرده است.

در سال آخر برگزاری این نمایشگاه (دی ماه ۱۳۹۳)، کتاب‌های عرضه‌شده در نمایشگاه، شامل ۱۴،۵۲۱ عنوان بوده که ۱۲،۲۷۱ عنوان از آنها به زبان عربی، و ۲،۲۵۰ عنوان به سایر زبان‌ها بوده است. در این دوره، ۵۰۶ ناشر شرکت کرده‌اند که ۸۰ ناشر از میان آنها، برای اولین بار در این نمایشگاه حضور داشته‌اند.

۸-۲-۱۰-۸. نمایشگاه کتاب فرانکفورت - آلمان

نمایشگاه فرانکفورت از سال ۱۹۴۹ همه‌ساله برگزار می‌شود. هرچند تاریخچه‌ی نمایشگاه، به بیش از ۵۰۰ سال پیش برمی‌گردد. یعنی زمانی که گوتنبرگ چاپ با حروف متحرک را در شهر ماینز (شهری نزدیک به فرانکفورت) اختراع کرده بود و کتاب‌فروشان محلی اولین نمایشگاه رسمی کتاب را در آنجا برگزار کردند. نمایشگاهی که تا پایان قرن هفدهم میلادی، مهم‌ترین نمایشگاه کتاب اروپا بود.

این نمایشگاه که معتبرترین نمایشگاه کتاب دنیا به حساب می‌آید، طی ۵ روز برگزاری خود، میزبان بیش از ۷۰۰۰ ناشر از افزون بر ۱۰۰ کشور دنیاست. زمان برگزاری این نمایشگاه، اواسط اکتبر هر سال، و مکان آن، نمایشگاه تجارت شهر فرانکفورت آلمان است. ۳ روز اول نمایشگاه به بازدیدکنندگان تجاری (یعنی متخصصان صنعت نشر) اختصاص دارد و ۲ روز آخر میزبان بازدیدکنندگان عام است.

فرانکفورت همیشه محلّ فروش حقّ ترجمه‌ی کتاب‌های ناشران سراسر جهان بوده است. هر سال، نویسندگان، نمایندگان عرصه‌ی نشر و شرکت‌های چندرسانه‌ای از سراسر جهان برای مذاکره و تعامل جهت عرضه و تبلیغ آثار خود به منظور پیدا کردن بازارهای جهانی و دست‌یافتن به مجوّز انتشار بین‌المللی آثارشان، آشنایی با ناشران و عقد قراردادهای بین‌المللی، در نمایشگاه کتاب فرانکفورت حضور می‌یابند. به‌وسیله‌ی این قرارهای حضوری، در حقیقت ناشران شناخت بیشتری از همدیگر و از شرکت‌هایی که حقوق کتاب‌های خود را به آنها می‌فروشند، پیدا می‌کنند. بازدیدکنندگان این نمایشگاه، این فرصت را پیدا می‌کنند که اطلاعات مورد نیازشان را برای خرید و فروش در بازار نشر، به‌دست بیاورند. ناشران، آژانس‌ها، فروشندگان کتاب، کتابخانه‌داران، دانشگاهیان، گرافیست‌ها، تهیه‌کنندگان فیلم، مترجمان، نقّاشان، مؤسسات حرفه‌ای و بازرگانی، هنرمندان، نویسندگان، شرکت‌های سازنده‌ی برنامه‌های کامپیوتری و چندرسانه‌ای و خدمات‌دهندگان، همگی در این نمایشگاه شرکت می‌کنند. تعداد بازدیدکنندگان از این نمایشگاه در حدود ۲۸۶ هزار نفر است.

آخرین دوره‌ی برگزاری این نمایشگاه، از ۲۲ تا ۲۶ مهرماه ۱۳۹۴ برگزار شد که در اعتراض به حضور سلمان رشدی و سخنرانی او در افتتاحیه‌ی این نمایشگاه، غرفه‌ی مربوط به ایران به حالت تعطیل درآمد و تنها با نصب پلاکاردهایی به اعتراض نسبت به حضور سلمان رشدی پرداخت. در این نمایشگاه، هیچ ناشر دولتی حضور و فعالیت نداشت و ناشران خصوصی نیز در مجموع با این تصمیم همراهی کردند.

۸-۲-۱۰-۹. نمایشگاه کتاب لایپزیگ - آلمان

نمایشگاه کتاب لایپزیگ، دومین نمایشگاه کتاب بزرگ آلمان بعد از نمایشگاه فرانکفورت محسوب می‌شود. این نمایشگاه هر سال طی ۴ روز در بخش شمالی

لایبزیگ برگزار می‌شود و به این علت که اولین گردهمایی بزرگ سال محسوب می‌شود، نقش مهمی در بازار کتاب دارد و اغلب کتاب‌های جدید برای اولین بار در این نمایشگاه عرضه می‌شوند.

نمایشگاه کتاب لایبزیگ در سال ۱۶۳۲ از نظر تعداد کتاب‌های عرضه‌شده در آن، بالاتر از نمایشگاه فرانکفورت قرار گرفت و عنوان بزرگ‌ترین نمایشگاه کتاب آلمان را از آن خود کرد و تا سال ۱۹۴۵ که فرانکفورت این عنوان را بازپس گرفت، در همان جایگاه باقی ماند. این نمایشگاه در زمان جمهوری دموکراتیک آلمان، مکان مهمی برای گردهمایی و ملاقات کتاب‌دوستان و کتاب‌فروشان شرق و غرب آلمان بود و پس از یکی‌شدن آلمان شرقی و غربی به مکان جدیدی نقل مکان کرد که این جابجایی باعث ایجاد تحوّلی در نمایشگاه شد.

امروزه هدف نمایشگاه در وهله‌ی اول، عموم مردم بوده، و توجّه اصلی نمایشگاه به ارتباط بین نویسندگان با بازدیدکنندگان معطوف شده است. در طی نمایشگاه، چندین جایزه‌ی ادبی مهم آلمان اهدا می‌شود که از جمله‌ی آنها، جایزه‌ی نمایشگاه کتاب لایبزیگ (۲۰۰۲-۲۰۰۴؛ جایزه کتاب آلمان) و جایزه‌ی کتاب لایبزیگ برای فهم اروپایی است. همچنین نامزدهای جایزه‌ی ادبیات جوان آلمان در این نمایشگاه اعلام می‌شوند.

۸-۲-۱۰-۱۰. نمایشگاه بین‌المللی کتاب لندن - انگلستان

نمایشگاه کتاب لندن یک نمایشگاه تجاری در عرصه‌ی نشر کتاب است که در مارس هر سال در لندن برگزار می‌شود. این نمایشگاه اگرچه به بزرگی نمایشگاه فرانکفورت نیست، اما در سال‌های اخیر از لحاظ اهمیّت و اندازه، رشد بسیاری داشته و در حال حاضر ۲۳،۰۰۰ ناشر، فروشنده‌ی کتاب، بنگاه ادبی، کتابخانه‌دار و اصحاب رسانه از بیش از ۱۰۰ کشور در آن حضور می‌یابند. ناشران با هدف معرفی و عرضه‌ی کتاب‌های آینده‌ی خود و فروش حق ترجمه و فروش آن‌ها و دیگر نشریاتشان، به لندن می‌آیند.

هرچند این نمایشگاه، در مقایسه با نمایشگاه کتاب فرانکفورت از اهمیت کمتری در خارج از مرزهای کشور خود برخوردار است؛ اما با این حال، این نمایشگاه، مهمترین نمایشگاه کتاب بهاره‌ی اروپا و بزرگترین رویداد صنعت نشر بریتانیا به حساب می‌آید. ۴۴ دوره از این نمایشگاه تاکنون برگزار شده است.

۸-۲-۱۰-۱۱. نمایشگاه بین‌المللی کتاب مسکو - روسیه

در این نمایشگاه بین‌المللی، تقریباً ۸۰۰ ناشر و مؤسسه‌ی انتشاراتی از روسیه و ۵۶ کشور جهان شرکت می‌کنند. این نمایشگاه در وسعتی حدوداً ۲۴ هزار متر مربعی دایر می‌شود. برگزارکننده‌ی این نمایشگاه، مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های بین‌المللی روسیه است. کشور ما در آخرین دوره‌ی برگزاری این نمایشگاه، به‌عنوان مهمان ویژه‌ی نمایشگاه حضور داشت.

۸-۳. باغ کتاب تهران

در سال ۱۳۸۳ شهرداری تهران تصمیم خود را در مورد انتقال نمایشگاه کتاب تهران از محلّ نمایشگاه‌های بین‌المللی به محلی دیگر قطعی نمود. نمایشگاه بین‌المللی، علاوه بر معضل ترافیک شهری، مشکلات دیگری نیز داشت. مانند اینکه: ساختار فضایی نمایشگاه که برای نمایش کالاهای صنعتی بنا شده بود، با ماهیت کتاب و چگونگی عرضه‌ی آن همخوانی نداشت و ناشرمحور بودن سالن‌ها و غرفه‌ها، دسترسی به کتاب‌های مورد نیاز را دشوار می‌کرد. در طول این سال‌ها، مصلاّی امام خمینی میزبان این نمایشگاه بوده است. طرح تأسیس باغ کتاب در تپه‌های عباس‌آباد، تقریباً در همان زمان شکل گرفت.

بنیانگذاران باغ کتاب، ابتدا به دنبال جایگزینی برای نمایشگاه بین‌المللی

می‌گشتند؛ اما به مرور به این نتیجه رسیدند که باید به سمت یک نمایشگاه دائمی برای کتاب بروند. بدین ترتیب، پیدا کردن یک جایگزین برای مکان برگزاری «نمایشگاه‌های بزرگ»، تبدیل به هدفی فرعی شده و حرکت به سمت چاره‌ی مشکلات حوزه‌ی نشر و توزیع کتاب، از طریق ایجاد یک نمایشگاه دائمی کتاب، به هدف اصلی طرح تبدیل شد. این بود که پروژه‌ی باغ کتاب بیشتر به سمت برپایی یک نمایشگاه چهارفصل برای ارائه و فروش کتاب رفت و از هدف اولیه که آماده‌سازی مکان جدیدی برای انتقال نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به آن بود، بازماند. باغ کتاب یکی از طرح‌های شهرداری تهران است که ساخت فضای فیزیکی آن را شرکت توسعه‌ی فضاهای فرهنگی شهرداری بر عهده دارد، اما بهره‌بردار آن لزوماً شهرداری نیست و به صورت هیئت‌امانی اداره می‌شود. شهردار تهران، برای نظارت بر پیشرفت طرح و برنامه‌ریزی بهره‌برداری از باغ کتاب، آقای علی‌اکبر اشعری را به‌عنوان مدیر پروژه‌ی باغ کتاب تعیین کرده است.

«باغ کتاب» از شرق با کتابخانه‌ی ملی ایران، از شمال شرقی با فرهنگستان‌های علوم، و زبان و ادبیات فارسی، از شمال غربی با باغ هنر و از غرب با باغ‌موزه‌ی دفاع مقدس همسایه است. مساحت این باغ، ۱۱۰ هزار متر مربع (۱۱ هکتار) است که ۵۴ هزار متر مربع آن، ساختمان نمایشگاهی و تالارهای همایش و اداری است و بقیه‌ی فضای آن را فضای سبز و یک دریاچه‌ی مصنوعی تشکیل داده‌اند.^۱ فضای داخلی باغ کتاب، شامل

۱. البته از آنجا که سطح بام‌های باغ کتاب نیز ۲۵ هزار متر مربع دیگر به فضای سبز باغ کتاب افزوده می‌کند، باید فضای سبز مجموعه را بیشتر از این در نظر گرفت.

۱۶ سالن نمایشگاهی (هر یک به مساحت ۲۰۰۰ متر مربع) است که در دو طبقه بنا شده است. پیش‌بینی مسئولان پروژه این بوده است که این فضا می‌تواند در حالت عادی روزانه ۲۰ هزار نفر و در زمان برگزاری نمایشگاه بین‌المللی تا ۵۰۰ هزار نفر در روز را پاسخگو باشد^۱ که البته به نظر نمی‌رسد فضای باغ کتاب ظرفیت این حجم از مراجعه‌کننده را داشته باشد. باغ کتاب چند سالی است که در انتظار تأسیس است و وعده‌ی افتتاح آن به کرات داده شده؛ اما هنوز تا رسیدن به مرحله‌ی افتتاح و بهره‌برداری فاصله دارد.

۸-۴. مجتمع بزرگ نمایشگاهی شهر آفتاب

مجتمع بزرگ نمایشگاهی شهر آفتاب گزینه‌ی دیگری برای برگزاری نمایشگاه کتاب تهران است که عنوان شده نمایشگاه سال ۱۳۹۵ در آن برگزار می‌گردد. طراحی این پروژه توسط شرکت GMP آلمان صورت گرفته که طراحی نمایشگاه‌های بزرگی چون فرانکفورت را نیز برعهده داشته است. کارفرمای طرح، «سازمان سرمایه‌گذاری و مشارکتهای مردمی شهرداری تهران» و مجری آن «شرکت یادمان‌سازه» بوده است.

شهر آفتاب در ابتدای مسیر آزادراه خلیج فارس (تهران-قم) و پیش از رسیدن به محلّ اخذ عوارض واقع شده است. این مجتمع که با محوریت حرم مطهر امام خمینی (ره) ساخته شده، پس از افتتاح تمامی فازهای آن، شامل ۵۵۰۰ هکتار مجموعه تفریحی،

۱. فضاهای جنبی باغ کتاب شامل یک سالن همایش اصلی ۸۰۰ نفره و چهار سالن همایش ۱۵۰ نفره، یک استودیوی تلویزیونی و رادیویی داخل بنای اصلی و فضاهای دیگری که برای برگزاری کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزشی پیش‌بینی شده، می‌شود. علاوه بر این، رستورانی که می‌تواند همزمان پذیرای پانصد مراجع باشد، کافه کتاب، و فضایی اختصاصی برای کودکان و نوجوانان (که در آن علاوه بر عرضه‌ی مستقیم کتاب و محصولات فرهنگی، امکان بازی و سرگرمی آنها وجود داشته باشد) نیز از جمله فضاهای جانبی نمایشگاه هستند.

ورزشی آموزشی خواهد بود و در فاز نخست (که گفته می‌شود آماده‌ی بهره‌برداری است)، بیش از ۹۰ درصد این فضا تحویل داده می‌شود. در صورت تحویل فاز نخست این مجموعه، ۱۶۰ هکتار از محوطه (شامل فضای سبز، پارکینگ، محوطه‌ی نمایشگاهی و اداری و تأسیسات) آماده‌ی بهره‌برداری خواهد بود. فضایی که می‌تواند محل برقراری غرفه‌های نمایشگاه باشد، در فاز نخست، شامل یک سالن اداری «U» شکل با زیربنای ۳۸ هزار متر مربع، و ۴ فضای نمایشگاهی رو باز به مساحت ۶۰ هزار متر مربع است که این نیز از مساحت ۱۳۰ هزار متر مربعی نمایشگاه کتاب ۱۳۹۴ در مصلای تهران کمتر است. این نقیصه در سال‌های بعد می‌تواند با افتتاح فازهای بعدی پروژه برطرف شود.

۹. جوایز کتاب

۹-۱- مهم‌ترین جوایز ادبی داخلی

کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، کتاب سال دفاع مقدس، جایزه‌ی ادبی جلال، جایزه‌ی ادبی پروین، جایزه‌ی ادبی قلم زرین، جایزه‌ی ادبی شهید غنی‌پور و جایزه‌ی ادبی گلشیری از مهم‌ترین جوایز ادبی داخلی محسوب می‌شوند که هر کدام از سوی یک جریان یا نهاد فرهنگی راه‌اندازی شده است و سمت و سو و سیاست‌های خاص خود را دارد.

۹-۱-۱. کتاب سال جمهوری اسلامی ایران

جایزه کتاب سال در ایران نخستین بار با عنوان «جایزه سلطنتی کتاب سال» در سال ۱۳۳۲ ش. با هدف تشویق خادمان دانش و فرهنگ ایران تأسیس شد. مسئول برگزاری مسابقه‌ی سلطنتی کتاب سال، بنیاد پهلوی بود که تا قبل از سال ۱۳۳۷ با نام «سازمان املاک و مستغلات پهلوی» فعالیت داشت. هر سال، از طریق وسایل

ارتباط جمعی، از مصنفان، مؤلفان، و مترجمان خواسته می‌شد تا در صورت تمایل، پنج نسخه از کتاب خود را که در سال قبل به زبان فارسی و برای نخستین بار منتشر کرده‌اند برای بخش فرهنگی بنیاد پهلوی ارسال کنند. کتاب‌های رسیده، طی جلسات مختلف هیأت داوران، گزیده می‌شد که خطوط اصلی ضوابط ارزشیابی عبارت بود از: روان و درست بودن زبان نوشتاری کتاب، داشتن ارزش علمی و آرای معتبر و جدید (در این انتخاب، تصنیف بر تألیف، و تألیف بر ترجمه رجحان داشت). ارزشیابی کتاب سال برعهده‌ی هیئتی متشکل از برخی استادان زُبدِی کشور بود که به پیشنهاد شورای عالی دانشگاه و تصویب محمدرضا شاه پهلوی، انتخاب شده بودند. تعداد جوایز بهترین کتاب در رشته‌های مختلف به شرح زیر بود:

رشته علوم و فنون: سه جایزه؛

رشته ادبی: دو جایزه، یکی برای تحقیقات ادبی و یکی برای تألیف و تصنیف؛

رشته علوم انسانی و اجتماعی و تربیتی: دو جایزه؛

ترجمه: دو جایزه، یکی برای بهترین ترجمه علمی و یکی برای بهترین ترجمه ادبی؛

کودکان و نوجوانان: دو جایزه، یکی برای بهترین تألیف و یکی برای بهترین ترجمه.

پس از وقوع انقلاب اسلامی و تغییر حاکمیت، اولین دوره‌ی برگزاری این جایزه، با عنوان «جایزه‌ی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران» در سال ۱۳۶۲ برگزار شد و تاکنون نیز ادامه یافته است.

هیئت علمی این جایزه، ۹ نفر از اساتید و صاحب‌نظران طراز اول گروه‌های مختلف علمی، فرهنگی و دینی، به‌علاوه‌ی مدیران دو اداره کل امور کتاب و مجامع و فعالیت‌های فرهنگی (مجموعاً یازده نفر) هستند که هر ساله به پیشنهاد معاون فرهنگی و با حکم وزیر ارشاد به مدت یک سال به عضویت این هیئت منصوب می‌شوند. اعضای هیئت علمی، اعضای هیئت داوران را در رشته‌های مختلف انتخاب می‌کنند.

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مسئولیت برگزاری این جایزه را برعهده‌ی مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب قرار داده است. این مؤسسه، هر سال از طریق وسایل ارتباط جمعی از کلیه ناشران، مؤلفان، مترجمان و مصححان کشور درخواست می‌کند تا نسخه‌ای از کتاب‌هایی که برای نخستین بار در سال قبل منتشر کرده‌اند را به «دبیرخانه کتاب سال» ارسال کنند. این کتاب‌ها در رشته‌های مختلف و در سه بخش تألیف، ترجمه، و تصحیح مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. ارزشیابی کتاب‌ها در دو مرحله انجام می‌شود و سرانجام رأی نهایی صادر می‌گردد. این ارزشیابی تابع ضوابطی است که بخشی از آنها عبارت است از:

(۱) ارتقاءبخشی به سطح علمی و فرهنگی کشور

(۲) سلیس بودن زبان اثر و رعایت قواعد دستور زبان فارسی

(۳) داشتن کیفیت مطلوب از نظر صورت طبع و نکات فنی چاپ.

جایزه کتاب سال جمهوری اسلامی شامل لوح تقدیر ریاست جمهوری و سکه‌های بهار آزادی است که هر سال در دهه فجر توسط رئیس جمهور به برندگان اعطا می‌شود. گاه بنا به تشخیص هیأت داوران، آثاری نیز به‌عنوان «کتاب شایسته» یا «قابل تقدیر» معرفی می‌شوند.

از سال ۱۳۷۹ جایزه‌ی دیگری نیز در سیاست‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی گنجانده شد. این جایزه با عنوان «جایزه‌ی جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران»، همزمان با جایزه‌ی کتاب سال و در همان مراسم اعطاء می‌گردد. هدف از این جایزه، شناسایی و معرفی آثار برگزیده‌ی جهانی در دو حوزه «مطالعات اسلامی» و «مطالعات ایرانی» است. در این جایزه، تنها کتاب‌هایی بررسی می‌شوند که برای نخستین بار، در آخرین سال میلادی پیش از برگزاری جایزه، و لزوماً در خارج از مرزهای جمهوری اسلامی به چاپ رسیده باشند. مسئولیت برگزاری جایزه‌ی جهانی

کتاب سال، برعهده‌ی اداره‌کل «مجامع، تشکّل‌ها و فعالیت‌های فرهنگی» معاونت فرهنگی وزارت ارشاد است.

۹-۲. جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد

جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد عمدتاً به دو دلیل از اهمّیت برخوردار شده است: یکی به دلیل اینکه مصوّبه‌ی برگزاری خود را از شورای عالی انقلاب فرهنگی دارد. دوم به دلیل مقدار جایزه‌ی آن که مبلغ قابل‌اعتنایی را شامل می‌شود.

برگزاری جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد در تاریخ ۱۳۸۴/۰۴/۲۱ و آئین‌نامه‌ی آن نیز در تاریخ ۱۳۸۵/۰۸/۲۳ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده و اولین دوره‌ی این جایزه در سال ۱۳۸۷، در سالروز تولّد جلال آل احمد برگزار شده است. هدف از اهدای این جایزه، «ارتقای زبان و ادبیات ملی-دینی، از رهگذر بزرگداشت پدیدآورندگان آثار برجسته، بدیع و پیشرو» عنوان شده است.

آثار برگزیده در این جایزه، هر کدام ۱۱۰ سکه، و آثار شایسته‌ی تقدیر، ۲۵ سکه تمام بهار آزادی دریافت می‌کنند. جایزه‌ی ۱۱۰ سکه در متن مصوّبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی تعیین شده و مطابق این مصوّبه، هزینه‌های لازم برای اجرای این جایزه، به‌صورت تبصره‌ای در بودجه‌ی سالانه‌ی معاونت فرهنگی ارشاد منظور می‌شود.

برگزاری این جایزه که پیشتر برعهده‌ی «مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب» بود، به «بنیاد ادبیات داستانی» واگذار شده است. مطابق مصوّبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی، دبیرخانه‌ی جایزه باید در معاونت فرهنگی تشکیل شود و انتخاب رئیس دبیرخانه، برعهده‌ی دبیر هیئت‌امناء (یعنی معاون فرهنگی) خواهد بود.

هیئت‌امنا‌ی این جایزه، همان اعضای حقیقی و حقوقی شورای هنر شورای عالی انقلاب فرهنگی هستند. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، ریاست این هیئت‌امنا را برعهده داشته و معاون فرهنگی وی نیز بدون حق رأی، دبیری هیئت‌امنا را برعهده دارد.

هیئت امنای جایزه، هر ساله اعضای هیئت علمی را (که باید متشکل از ۹ نفر از نویسندگان و صاحب نظران در زمینه داستان، نقد ادبی، مستندنگاری و تاریخ نگاری باشند، و به پیشنهاد معاون فرهنگی ارشاد به هیئت امنای معرفی شده اند) تعیین می کنند. دبیر هیئت علمی نیز همان دبیر برگزاری جایزه خواهد بود که در حال حاضر آقای مهدی قزلی است.

اعضای هیئت علمی هفتمین دوره ی برگزاری جایزه (آذر ماه ۱۳۹۳) عبارت بودند از: دکتر حسین پاینده، دکتر محمدرضا جوادی یگانه، دکتر محمد حنیف، حجت الاسلام محمدرضا زائری، و نویسندگان (خانم ها و آقایان): بلقیس سلیمانی، احمد دهقان، محسن کاظمی و صادق کریمیار.

این جایزه، در حال حاضر به برگزیدگان در چهار حوزه ی «داستان کوتاه»، «رمان و داستان بلند»، «نقد ادبی» و «مستندنگاری» اعطا می شود. این در حالی است که در سال های گذشته، جوایز به چهار حوزه ی «ادبیات داستانی»، «نقد ادبی»، «مستندنگاری» و «تاریخ نگاری» اختصاص می یافت. در واقع، با واگذاری جایزه به «بنیاد شعر و ادبیات داستانی»، جنبه ی «ادبی» جایزه (که البته در متن مصوبه نیز مورد تأکید قرار گرفته است) کمی پررنگ تر از گذشته شده است. همچنین در سال ۱۳۹۳ برای اولین بار، نام داوران جایزه و مشخصات و رزومه های آنها اعلام شد.

۹-۱-۳. جایزه ی کتاب سال دفاع مقدس

اولین دوره ی انتخاب کتاب سال دفاع مقدس، سوم خرداد ۱۳۷۲ همزمان با سالروز آزادسازی خرمشهر از سوی بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس برگزار شد. متولّی این جایزه نیز سازمان حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس است. هدف از برگزاری این جایزه، تشویق و ترغیب نویسندگان و ایجاد انگیزه برای تولید اثر در زمینه ی دفاع مقدس و شکوفایی استعدادهای ناشناخته در این زمینه، و نیز شناسایی و

شناساندن آثار ارزشمند دفاع مقدس بوده است.

روند برگزاری این جایزه بطور مداوم و مرتب ادامه نیافت به گونه‌ای که در سال ۹۳ بعد از سه سال عدم برگزاری، شانزدهمین دوره آن برگزار شد. این جایزه در دو بخش اصلی و جنبی برگزار می‌شود. بخش اصلی آن شامل پنج بخش است: «ادبیات و هنر»، «مستندنگاری‌ها»، «نقد و پژوهش»، «کودک و نوجوان»، «گروه‌های وابسته». بخش جنبی نیز شامل چهار گروه کتاب‌های موضوع «درگیری با ضد انقلاب در مناطق جنگی»، «مترجم برگزیده» (از زبان فارسی به سایر زبان‌ها/ از سایر زبان‌ها به فارسی)، «هنرمند برگزیده‌ی طراح‌ی گرافیک کتاب» و «فعال برگزیده‌ی نشر و اطلاع‌رسانی» است.

اعضای هیئت‌دآوری رشته‌های مختلف توسط دبیر علمی انتخاب می‌شوند. دبیر علمی این جایزه نیز که در عین حال رئیس هیئت‌داوران محسوب می‌شود توسط رئیس سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس انتخاب می‌شود. این جایزه در روند برگزاری خود با فراخوان آثار منتشره، اقدام به داوری در خصوص کیفیت آنها می‌کند.

۹-۴. جایزه‌ی ادبی پروین اعتصامی

جشنواره‌ی دوسالانه‌ی ادبی پروین اعتصامی در سال ۱۳۸۳ توسط معاونت فرهنگی ارشاد و دفتر مجامع و فعالیت‌های فرهنگی این معاونت بنیاد گذاشته شده و در سال ۱۳۸۶ اساس‌نامه‌ی آن به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده است. اساس‌نامه‌ای که دبیر اجرایی کنونی جایزه معتقد است در قیاس با اساس‌نامه‌ی جایزه‌ی جلال، شتابزده‌تر نوشته شده و احتیاج به اصلاحاتی دارد.

اهداف این جایزه که در مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته، علاوه بر بزرگداشت پروین اعتصامی، شامل حمایت از زنان نویسنده و شناساندن

۱. مهدی قزلی، معرفی پنج نامزد برگزیده جایزه پروین اعتصامی، خبرگزاری ایبنا

آثار برجسته‌ی آنان می‌شود.

نماینده‌ی دبیر علمی آخرین دوره‌ی برگزاری جایزه‌ی پروین^۱ معتقد است: در روزگاری که این جایزه تأسیس شد، قرار دادن جایزه‌ی مستقلی برای بانوان برای ارتقای فرهنگی این بخش ضروری تشخیص داده شده؛ اما اکنون این مسئله مطرح است که آیا در حال حاضر نیز لازم است که ما جایزه‌ای اختصاصی برای زنان داشته باشیم، درحالی‌که جایزه‌ی اختصاصی مردان نداریم؟ چرا که هم در جایزه‌ی کتاب سال و هم در جایزه‌هایی مثل جلال، آثار خانم‌ها هم دیده می‌شود و مورد بررسی قرار می‌گیرد. به هر تقدیر، هرگونه تغییری در این جایزه (و نیز جایزه‌ی جلال آل‌احمد) نیازمند تصویب و تأیید شورای عالی انقلاب فرهنگی است.

جایزه‌ی پروین در ۶ بخش داستان بزرگسال، شعر بزرگسال، کودک و نوجوان (شعر و داستان)، ترجمه، پژوهش و نمایش‌نامه برگزار می‌شود. وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، نماینده‌ی فرهنگستان زبان و ادب فارسی و چهار عضو از اعضای شورای زنان و خانواده شورای عالی انقلاب فرهنگی، اعضای هیئت امنای این دو سالانه‌ی ادبی را تشکیل می‌دهند. اعضای هیئت علمی جایزه، هر دوره با تأیید هیئت‌امنا و تصویب وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی (به‌عنوان رئیس هیئت امنای) انتخاب می‌شوند.

هیئت علمی نیز به نوبه‌ی خود هیئت داوران بخش‌های مختلف را تعیین، و آئین‌نامه‌ی اجرایی و داوری جایزه را تدوین می‌کند. در ششمین و آخرین دوره‌ی برگزاری این جشنواره (۱۳۹۴)، این افراد، اعضای هیئت علمی بودند:

■ منیره احمد سلطانی (پژوهشگر، استاد دانشگاه و عضو هیئت علمی)

■ راضیه تجار (نویسنده)

■ سوسن طاق‌دیس (نویسنده)

۱. جواد محقق، جایزه تغییراتی می‌کند، خبرگزاری ایبنا

■ حسن دولت‌آبادی (پژوهشگر حوزه‌ی تئاتر و مدیر دفتر تئاتر کودک و نوجوان حوزه‌ی هنری)

■ سید محمد رضا واحدی (نویسنده)

جشنواره با کار مؤسسه‌ی خانه کتاب آغاز می‌شود که در ابتدا، فهرست تولیدات مؤلفان خانم را به دبیرخانه‌ی جایزه ارسال می‌کند. پس از این است که هیئت داوران شروع به بررسی آثار می‌نمایند و بقیه‌ی مراحل جشنواره پی گرفته می‌شود. در دوره‌ی اخیر، برگزاری این جایزه نیز مانند جایزه‌ی جلال برعهده‌ی بنیاد شعر و ادبیات داستانی گذاشته شده است.

۹-۵. جایزه‌ی ادبی قلم زرین

این جایزه‌ی ادبی، از جمله منظم‌ترین و مداوم‌ترین جایزه‌های ادبی غیردولتی محسوب می‌شود. متولّی این جایزه‌ی ادبی سالانه، انجمن قلم ایران است. این جایزه، از سال ۱۳۸۰ تأسیس و اوّلین دوره‌ی آن در سال ۱۳۸۱ برگزار شده است. تا سال ۱۳۹۳ داستان، شعر و پژوهش و نقد ادبی سه محور این جایزه‌ی ادبی را تشکیل می‌دادند. از سال ۱۳۹۴ دو بخش شعر و داستان کودک نیز به آن اضافه شده است. سمت و سوی حاکم بر این جایزه، به دلیل غیردولتی بودن و جوّ مذهبی و هم‌طیف بودن با انقلاب اسلامی ثابت مانده و اصولاً این جایزه، یکی از برندهای ادبی جبهه‌ی فرهنگی انقلاب محسوب می‌شود.

دبیر این جایزه توسط اعضای هیئت‌مدیره‌ی انجمن قلم انتخاب می‌شود. او نیز به نوبه خود، هیئت‌داوری را در حوزه‌های سه/پنج‌گانه به هیئت‌مدیره‌ی انجمن قلم معرفی کرده و این اعضا با تأیید هیئت، به‌عنوان هیئت‌های داوری جایزه‌ی قلم زرین منصوب می‌شوند. این جایزه هر ساله در روز ۱۴ تیرماه مصادف با روز قلم با برگزاری اختتامیه‌ای، اقدام به معرفی برگزیدگان خود می‌کند.

۹-۱-۶. جایزه‌ی کتاب سال شهید غنی‌پور

کتاب سال شهید حبیب غنی‌پور نیز از دیگر جایزه‌های ادبی غیردولتی است است که به همت مرحوم امیرحسین فردی بنیان گذارده شد. این جایزه، اولین دوره‌ی خود را در سال ۱۳۷۶ تجربه کرد و پس از چند دوره برگزاری نامنظم، از سال ۱۳۸۲ هر ساله برگزار شده است. چهاردهمین دوره‌ی جایزه‌ی کتاب سال شهید غنی‌پور، در سال ۱۳۹۳ در مسجد جوادالائمه (ع) برگزار شد. محمد ناصری دبیری دائمی این جایزه را برعهده دارد و تاکنون ۱۴ دوره‌ی آن را برگزار کرده است.

این جایزه‌ی ادبی نیز از برندهای جبهه‌ی فرهنگی انقلاب محسوب می‌شود. این جایزه‌ی ادبی، جایزه‌ی نقدی خاصی دارد و هر سال متناسب با توانایی‌های مالی صندوق مسجد به اهدای جوایز اقدام می‌کند. گاهی برخی نهادهای فرهنگی نیز در برگزاری این جایزه، با مسجد جوادالائمه همکاری کرده‌اند.

جایزه هر ساله همزمان با فرارسیدن سالروز شهادت شهید غنی‌پور در اسفندماه در بخش‌های کودک، نوجوان، انقلاب و دفاع مقدس و آزاد به معرفی برگزیدگان خود می‌پردازد. جوایز برگزیدگان توسط خانواده‌ی شهدا اهداء می‌شود. هیئت داوران این جایزه‌ی ادبی نیز توسط شورای نویسندگان مسجد جوادالائمه (ع) تعیین می‌شوند. این جایزه‌ی ادبی برای دریافت آثار، فراخوانی منتشر نمی‌کند و فقط در چارچوب سیاست‌های خود، به انتخاب آثار از میان فهرست کتاب‌های چاپ‌شده‌ی سال که توسط خانه‌ی کتاب منتشر می‌شود، و داور در میان آثار انتخابی از این فهرست، می‌پردازد. در دو سال اخیر انتقاداتی به برگزیدگان جایزه به‌دلیل ناهمخوانی آن‌ها با روح کلی جایزه مطرح شده است.

۹-۱-۷. جایزه‌ی ادبی هوشنگ گلشیری

جایزه‌ی ادبی هوشنگ گلشیری نیز از دیگر جوایز غیردولتی ادبی سالانه بود که در میان محافل روشنفکری، مورد توجه زیادی قرار داشت. بنیان‌گذار این جایزه،

بنیاد هوشنگ گلشیری بود که توسط همسرش فرزانه طاهری و چند تن از دوستان و نزدیکان گلشیری اداره می‌شد. این جایزه هر سال در چهار بخش رمان، مجموعه‌داستان، رمان اول و مجموعه‌داستان اول، در میان کتاب‌هایی که در سال پیش از برگزاری جایزه منتشر می‌شدند، به داوری و انتخاب آثار برگزیده می‌پرداخت. داوران هر دوره توسط هیئت‌مدیره‌ی بنیاد گلشیری و با مشورت و تأیید هیئت‌امنائی این بنیاد معرفی می‌شدند. داوران همچنین علاوه بر جایزه‌ی اصلی، تک‌داستان‌هایی را نیز از میان کتاب‌های مجموعه‌داستان که به نظر آنان ویژگی و درخشش خاصی داشتند، معرفی می‌کردند.

اولین دوره‌ی این جایزه‌ی ادبی در سال ۱۳۸۰ برگزار شد. از آن پس، این جایزه به‌طور مرتب و سالانه برگزار می‌شد. تیرماه ۱۳۹۳ بنیاد هوشنگ گلشیری در بیانیه‌ای اعلام کرد تصمیم دارد نیرو و منابع اندکی را که برای بنیاد گلشیری باقی مانده، وقف بخش دیگری از اهداف مندرج در اساسنامه‌ی بنیاد کند که به دلیل مشغله‌ی نفس‌گیری به نام جایزه، تا اندازه‌ای مغفول واقع شده است.

۱۰. رسانه‌های کتاب

۱-۱۰. رسانه‌ی ملی

در رادیو یا معاونت صدا، ۳ دسته فعالیت در حوزه‌ی کتاب انجام شده است:

دسته‌ی اول از این فعالیت‌ها به راه‌اندازی رادیو کتاب^۱ برمی‌گشت که در آن به

۱. رادیو کتاب یک شبکه‌ی رادیویی بود که با شعارهای «جایی بین جوانان ایران» و «می‌خوانیم، می‌خوانی، می‌شنویم» شروع به فعالیت کرده بود. در مورد تالیف کتاب، مسائل مختلف حیطه‌ی نشر و کتابخوانی (شامل معرفی کتاب، بررسی وضع چاپ و نشر، آسیب‌شناسی کتاب، وضع نشر در استان‌ها) و بررسی کتاب‌های علمی و پژوهشی برنامه داشت. از برنامه‌های اجرا شده در آن، می‌توان «از میان گفته‌ها»، «قصه‌خوانی»، «رادیو روزگار»، «متن و بطن»، «فانوس»، «ایوان دانش»، «چاپخانه»، «کوچه‌باغ کتاب»، «وقایع اتفاقیه»، «سرای قلم»، «قلمستان»، (ادامه در صفحه بعد)

معرفی ناشران، مؤلفان، مترجمان و فعالان عرصه‌ی نشر پرداخته می‌شد. این رادیو که از زمستان ۱۳۹۱ کار خود را آغاز کرده بود و فقط در تهران پخش می‌شد، در ابتدای زمستان ۱۳۹۳ با شبکه‌ی فرهنگ ادغام شد.

معاونت صدا اعلام کرد که: «رادیو کتاب بعد از ۲ سال فعالیت، نه تنها در جذب مخاطب موفق نبوده، بلکه بر روند پرداختن به مسئله‌ی کتاب در شبکه‌های دیگر رادیو نیز تأثیر منفی گذاشته است. بر اساس نظرسنجی‌های سازمان صدا و سیما، میزان مخاطب این کانال رادیویی کمتر از سه دهم درصد بوده که این میزان در آمار مخاطبان یک شبکه‌ی رادیویی، نزدیک به صفر محسوب می‌شود».

دسته‌ی دوم فعالیت‌ها، اجرای ویژه‌برنامه‌های مرتبط با کتاب در شبکه‌های مختلف رادیویی است.

و دسته‌ی سوم فعالیت‌ها نیز به تبدیل برخی کتاب‌های تأثیرگذار به برنامه‌های صوتی و تولید کتاب‌های گویا برمی‌گردد که به‌ویژه در رادیو «ایران صدا» و «فرهنگ» تولید می‌شوند و علاوه بر پخش از شبکه‌های مختلف رادیویی، بر روی سایت شبکه‌ها نیز قرار داده شده و بدین ترتیب، ترویج می‌شود.

در حال حاضر و پس از ادغام رادیو کتاب در رادیو فرهنگ، این شبکه گروهی تحت‌عنوان گروه کتاب دارد که مجموعه‌برنامه‌هایی را در رابطه با کتاب در این شبکه تولید می‌کند.

اما برنامه‌هایی که در تلویزیون، یا به عبارتی معاونت سیما، در حوزه‌ی کتاب تولید می‌شود، به ۳ دسته‌ی کلی قابل تقسیم‌اند:

«هنر مکتوب»، «مسابقه‌ی کتابداران»، «کتاب شنیداری»، «با کتابداران، عیار»، «باغ مّلی»، «کتاب سبز»، «از میان واژه‌ها»، «مدال و مرکب»، «پیک دانایی»، «شیرازه»، «جمعه‌ی آسمانی»، «مشتق عشق»، «قلمرو»، «قدم با قلم»، «گنجینه»، «صفحه‌ی مجازی»، «رهگذر قصّه‌ها» و «دباجه» را نام برد. این شبکه‌ی رادیویی، در راستای چابک‌سازی شبکه‌ها، در تاریخ ۱۳۹۳/۱۰/۱۰، بعد از دو سال فعالیت، تعطیل شد و در کانال فرهنگ ادغام گردید.

دسته‌ی اوّل شامل بخش‌هایی است که در بازه‌های زمانی مختلف در برنامه‌های عمومی تلویزیون نظیر «صبح بخیر ایران»، «زنده باد زندگی»، «به خانه برمی‌گردیم»، «صبح با خبر»، «خانه‌ی مهر» و ... به کتاب و کتابخوانی اختصاص داده شده است.

دسته‌ی دوم برنامه‌های مناسبی کتاب است که عمدتاً در دو مناسبت، یکی ایام برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران و دیگری هفته‌ی کتاب و کتابخوانی، تولید و پخش می‌شوند.

دسته‌ی سوم آن دسته از برنامه‌های اختصاصی کتاب است که در طول سال تداوم دارند. این برنامه‌ها عمدتاً در شبکه‌ی چهارم سیما (موسوم به شبکه‌ی فرهیختگان) تولید می‌شوند. اگرچه این برنامه‌ها نیز کمتر توانسته‌اند با یک هویت مستقل، فعالیت بلندمدت داشته باشند و هر از چندگاهی پخش بسیاری از آنها متوقف شده و دوباره از سر گرفته می‌شود، با این حال برنامه‌هایی بوده‌اند که پخش آنها در طول سال تداوم داشته است. برنامه‌هایی مانند «کتاب‌نامه»، «نقد کتاب»، «مجله‌ی کتاب»، «فانوس» و «کاغذرنگی» از این قبیل‌اند.

اما نوع دیگری از پرداختن به کتاب در تلویزیون، که در برنامه‌هایی نظیر «راز»، «خندوانه» و «جیوگی» تجربه‌های موفقی از آن رقم خورده است، معرفی کتاب و اشاره به برخی کتاب‌ها در ضمن برنامه است. در اینجا لازم نیست یک بخش از برنامه به کتاب اختصاص داده شود، بلکه ممکن است در میانه‌ی یک گفتگوی داغ، پای یک کتاب به میدان بیاید یا از مهمان برنامه خواسته شود که کتابی به مخاطبان برنامه معرفی کند یا در زمینه‌ی مورد بحث به کتاب خاصی ارجاع دهد. شاید تبلیغ کتاب و کتابخوانی نیز مانند هر تبلیغ دیگری، هر اندازه غیرمستقیم‌تر و کاربردی‌تر باشد، بتوان انتظار تأثیرگذاری بیشتری از آن داشت.

۱۰-۲. نشریات کتاب

به جرأت می‌توان مدعی شد که در میان نشریات داخلی کشور، نشریه‌ی ویژه‌ی «کتاب» در حال حاضر وجود ندارد. نشریاتی که هستند، چه در میان جریان روشنفکری و چه در میان جبهه‌ی فرهنگی انقلاب، بیش از آنکه نشریه‌ی خاص کتاب باشند، نشریه‌ی ادبی یا فکری هستند که به اقتضای موضوع خود، کمابیش به حوزه‌ی کتاب نیز ورود پیدا کرده‌اند.

مهم‌ترین نشریه‌ی ویژه‌ی کتاب، هفته‌نامه‌ی «کتاب هفته» به صاحب‌امتیازی مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب بود که از ابتدای سال ۱۳۹۴، به‌دلیل کمبود بودجه در خبرگزاری ایبنا ادغام شد و قرار شد از آن به بعد صرفاً نسخه‌ی کاغذی ایبنا باشد. هرچند انتشار این نسخه‌ی کاغذی نیز هنوز آغاز نشده است. نشریات دیگر عبارتند از:

■ «کتاب هفته‌ی خبر» وابسته به خبرآنلاین (که در ابتدا با نام «کتاب هفته‌ی نگاه پنجشنبه» به چاپ می‌رسید): این نشریه در واقع یک نشریه‌ی فرهنگی، هنری و ادبی است و مختص به مسائل کتاب نیست. این نشریه، بنا به اظهارات سردبیر سابق آن، بنای آن را داشته است تا یادآور نشریه‌ی «کتاب جمعه» باشد که در اوایل انقلاب به سردبیری احمد شاملو منتشر می‌شد.

■ فصل‌نامه‌های «نقد کتاب» متعلق به مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب، در حوزه‌های موضوعی گوناگون (که پیشتر به‌صورت ماهنامه و با عنوان «کتاب‌ماه» منتشر می‌شد)

■ ماهنامه‌ی «جهان کتاب» به صاحب‌امتیاز و مدیرمسئولی طلیعه خادمان، فعال در حوزه‌ی اندیشه و نقد ادبی

■ فصلنامه‌ی «نقد و بررسی کتاب تهران» (عدم انتشار از زمستان ۱۳۹۳)

■ مجله‌ی داستان همشهری (که در ابتدا به‌صورت ضمیمه‌ی مجله‌ی خردنامه‌ی

همشهری منتشر می‌شد)، به سردبیری مینا فرشیدنیک

علاوه بر اینها، اگر بخواهیم از تعدادی نشریات ادبی و فکری نام ببریم که با کتاب پیوند خورده‌اند و معرفی و نقد کتاب و یادداشت‌نویسی در مورد کتاب، در آنها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، در میان نشریات جریان روشنفکری می‌توان به نشریات زیر اشاره کرد:

■ دوماهنامه‌های «سینما و ادبیات» به صاحب‌امتیازی و مدیرمسئولی همایون

خسروی‌دهکردی و سردبیری نیلوفر نیاورانی

■ «اندیشه پویا» به صاحب‌امتیازی و مدیرمسئولی برات... صمدی‌راد و سردبیری

رضا خجسته‌رحیمی

■ ماهنامه‌های «تجربه» به صاحب‌امتیازی و مدیرمسئولی کتایون بناساز (شورای سردبیری)

■ «مهرنامه» به صاحب‌امتیازی و مدیرمسئولی فروزنده‌ادیبی و سردبیری محمدقوچانی

■ «بخارا» به مدیرمسئولی و سردبیری علی دهباشی

در تحریریه‌ی این نشریات، عمدتاً افرادی مانند احمد غلامی و مهدی یزدانی‌خرم که

عقبه‌ی ژورنالیستی جریان روشنفکری محسوب می‌شوند، حضور دارند.

در میان جبهه‌ی فرهنگی انقلاب نیز می‌توان به نشریات زیر اشاره کرد:

■ هفته‌نامه‌ی «پنجره» به مدیرمسئولی علیرضا زاکانی و سردبیری سیدمرتضی فاطمی.

■ ماهنامه‌ی «قلیم نقد» به صاحب‌امتیازی، مدیرمسئولی و سردبیری محمدرضا

سرشار که البته انتشار آن از سال ۱۳۹۳ متوقف شده است.

۱۰-۳. خبرگزاری‌های کتاب

خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا) اولین و تنها خبرگزاری تخصصی کتاب ایران است که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۵ آغاز کرده است. این خبرگزاری، زیر نظر خانه‌ی کتاب

فعالیت می‌کند. اطلاع‌رسانی خبری در حوزه‌ی کتاب و کتابخوانی و موضوعات مرتبط با آن، نظیر چاپ، نشر و گرافیک، مهمترین مأموریت این خبرگزاری است. این خبرگزاری از سال ۱۳۹۱ شروع به استقرار دفاتر خود در مراکز استان‌ها نموده و پوشش اخبار کتاب استانی را مورد اهتمام قرار داده است.

سردبیر کنونی خبرگزاری کتاب افشین داورپناه، و دبیر تحریریه‌ی آن بهنام ناصح است. سردبیر پیشین، محمدرضا اسدزاده بود که بهمن ماه سال ۱۳۹۳ حرف و حدیث‌هایی در مورد کتابی از او با عنوان «من این نسل» و منتشر شدن این کتاب در باکو شکل گرفت که در تغییر رئیس اداره‌ی کتاب، آقای علی شجاعی‌صائین نیز بی‌تأثیر نبود. خبرگزاری کتاب، در حال حاضر اصلی‌ترین منبع در مورد اخبار مرتبط با کتاب در کشور به شمار می‌رود.

خبرگزاری دیگری به اسم رسانه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (لیزنا) نیز وجود دارد که در زمینه امور کتابخانه‌ها فعالیت می‌کند. این خبرگزاری که از سال ۱۳۸۸ آغاز به کار کرده، اولین پایگاه تخصصی خبری کتابداری و اطلاع‌رسانی است که به اخبار کتابخانه‌ها و کتابداران می‌پردازد.

۱۰-۴. رسانه‌های مردمی

افزون بر موارد فوق، تعداد فراوانی از رسانه‌های متعلق به مردم و دوست‌داران کتاب به فعالیت در زمینه کتاب و کتابخوانی می‌پردازند. این رسانه‌ها با انگیزه‌های گوناگونی شکل گرفته‌اند، قالب‌های مختلفی دارند (اعم از سایت، وبلاگ، صفحه اینستاگرام، کانال تلگرام و...) و از زوایای بسیار متعددی درباره کتاب فعالیت می‌نمایند (نظیر توصیه یک کتاب، بازنشر جملاتی از کتاب، یادداشت‌نویسی، نقد جدی و...). بخش قابل توجهی از محتوای تولید شده

پیرامون کتاب و کتابخوانی توسط این رسانه‌های مردمی تولید می‌شود.

۱۱. تبلیغات کتاب

تبلیغات کتاب در کشور ما از شرایط مساعدی برخوردار نیست. اولین دلیل آن، این است که درصد ناچیز سهم ناشران از سود کتاب، به آنها اجازه‌ی هزینه کردن بابت تبلیغات کتابشان را نمی‌دهد. بدین ترتیب، بازیگران اصلی عرصه‌ی تبلیغات کتاب در کشور، نه ناشران و مؤسسات تبلیغاتی خصوصی، که نهادهای دولتی (یا به تعبیر بهتر: حاکمیتی) هستند. چرا که ناشران عموماً توان هزینه کردن در این عرصه را ندارند. پخش آگهی تلویزیونی برای تبلیغ کتاب‌ها، برای بسیاری از ناشران فراهم نیست و به همین دلیل، به ندرت شاهد چنین پدیده‌ای هستیم. بیلبردهای تبلیغاتی نیز هزینه‌های بالایی دارد که برای عموم ناشران میسر نیست. این در شرایطی است که ناشران کمک‌آموزشی به دلیل فروش و درآمد مناسبی که دارند، به سادگی می‌توانند در تلویزیون و همچنین در فضاهای تبلیغاتی شهری، به تبلیغ کتاب‌های خود بپردازند. در میان ناشران عمومی، تنها آن دسته از ناشران بزرگ می‌توانند آثار خود را تبلیغ کنند که علاوه بر چاپ کتاب، صاحب رسانه باشند یا به دلیل وابستگی به نهادهای دولتی، امکاناتی فراتر از امکانات یک مؤسسه‌ی انتشاراتی در اختیار داشته باشند. البته در جریان تبلیغ کتاب، گروه‌های مردمی و شبه‌مردمی نیز فعال هستند و گاه بیشترین حجم تأثیرگذاری تبلیغاتی را همین گروه‌ها و نهادهای ایجاد می‌کنند؛ اما این اتفاق نیز غالباً در جایی صورت می‌گیرد که برخی نهادهای حاکمیتی این موج تبلیغی را سازماندهی یا پشتیبانی می‌کنند.

تقریظ‌هایی که رهبر انقلاب بر برخی کتاب‌ها می‌نویسند، خیلی اوقات محور فعالیت‌های تبلیغی مردمی بوده و کتاب‌ها را به فروش‌های بالا رسانده‌اند. البته

بسترسازی این فعالیت‌ها معمولاً توسط نهادهای عمومی و دولتی صورت می‌گیرد. مجمع ناشران انقلاب اسلامی، یکی از این نهادهاست. مجمع با برگزاری طرح‌های مسابقات سراسری «کتاب و زندگی» (که تاکنون برای کتاب‌های «من زنده‌ام»، «خانواده» و «دختر شینا» اجرا شده) و دفتر نشر معارف با برگزاری «پویش‌های مطالعاتی روشنا» نقش مهمی در زمینه‌ی تبلیغ کتاب، ایفاء می‌کنند. در برگزاری این دست کمپین‌ها یا پویش‌ها، از پتانسیل تبلیغی و ترویجی دستگاه‌های مختلف دولتی و مردمی استفاده می‌شود. توزیع و فروش کتاب‌ها توسط شبکه فروشگاه‌های جبهه‌ی فرهنگی انقلاب و تبلیغ و جریان‌سازی رسانه‌ای آن با همکاری نهادهای دولتی و حاکمیتی و همکاری رسانه‌ها انجام می‌گیرد. «طرح ترویج فرهنگ کتاب و کتابخوانی در نماز جمعه‌های سراسر کشور» طرح دیگری است که توسط مجمع ناشران انقلاب اسلامی و با همکاری شورای سیاست‌گذاری ائمه‌ی جمعه، در حال اجراست. به هر حال، رنگ و بوی تبلیغات کتاب در کشور ما، خصوصی و رویه‌محور نیست و در مجموع می‌توان گفت که جریان اصلی تبلیغ کتاب، به صورت موج‌محور و بر روی تک کتاب‌ها اتفاق می‌افتد و نظام‌مند و مبتنی بر رویه‌های مشخص از پیش تعیین شده نیست.

۱۲. کتاب‌های پرفروش سال

یکی از امور مهم در زمینه‌ی کتاب و کتابخوانی و برنامه‌ریزی برای آن، این است که شناخت درستی از ذائقه‌ی مردم در کتابخوانی به دست بیاید. پیدا کردن کتاب‌های پرفروش، یا به‌طور کلی پرمخاطب، گام اول در رسیدن به این شناخت است. اما در این مسیر نیز دشواری‌هایی وجود دارد. اولاً از آنجا که تعداد تیراژهای کتاب‌ها در هر چاپ با یکدیگر برابر نیست، و به‌علاوه گاهی حتی یک ناشر در چاپ‌های

مختلف یک کتاب، از تیراژهای متفاوتی استفاده می‌نماید، معرفی کتاب‌های پرفروش بر حسب تعداد چاپ، چندان قرین به صحت نیست و مبنا قرار دادن تیراژ کل هر کتاب، تا آخرین چاپ آن -اگر در دسترس باشد- منطقی‌تر خواهد بود. اما آمار دقیقی بر اساس این مبنا وجود ندارد. مسئله‌ی دیگر این است که آمار چاپ کتاب نیز با آمار فروش آن تلازمی ندارد. ممکن است کتابی به دفعات در تیراژهای بالا تجدید چاپ شود؛ اما بخش عمده‌ی این اتفاق، به سبب خریداری شدن آن کتاب برای کلیه‌ی کتابخانه‌های کشور باشد و از نظر فروش دستی و خرد، شرایط متوسط و حتی متوسط رو به پایینی داشته باشد.

بنابراین یا باید آمار از فروش کتابفروشی‌ها در دسترس قرار گیرد و یا اگر قرار است بر اساس تیراژ کتاب‌ها به قضاوت در این خصوص نشست، باید تیراژ کتاب در بازه‌های زمانی بسیار بلندمدت‌تر از یک سال را مدّ نظر قرار داد. مانند اینکه هر کتاب در طول ۱۰ سال پس از انتشار اولیه‌ی خود، در مجموع تجدیدچاپ‌هایش چه تیراژی داشته است. هیچ یک از این دو نوع آمار، در حال حاضر وجود خارجی ندارد. برای دستیابی به گزارش‌های آماری پیوسته در زمینه‌ی کتاب‌های پرفروش، دو راه شناخته‌شده وجود دارد: یکی «گزارش پرفروش‌های هفته»ی خبرگزاری فارس که تحت‌عنوان «زیر بازارچه‌ی کتاب»، از ابتدای شهریور ۱۳۹۳ آغاز به کار کرده و آمار فروش حدود ۵۰ کتابفروشی بزرگ سراسر کشور را به‌صورت هفتگی جمع‌بندی و ارائه می‌کند. و دیگری گزارش‌هایی که توسط روابط عمومی مؤسسه‌ی شهر کتاب، از کتاب‌های پرفروش فروشگاه‌های شهر کتاب منتشر می‌شود و در بسیاری از پایگاه‌های اینترنتی و نشریات انعکاس می‌یابد.

واقعیت این است که به هیچ‌یک از این فهرست‌ها نمی‌توان اعتماد کرد. این فهرست‌ها مشابهت‌های بسیار کمی با یکدیگر دارند. دلیل عمده‌ی این مسئله آن

است که کتاب‌هایی که در فروشگاه‌های شهر کتاب عرضه می‌شوند، تفاوت ماهوی با فروشگاه‌های ترنجستان یا پاتوق کتاب و غیره دارند و همه‌ی کتاب‌ها برای حضور در این فروشگاه‌ها از موقعیت مساوی برخوردار نیستند. بنابراین واقعیت این است که هیچ یک از این فهرست‌ها را نمی‌توان مبنای شناخت کتاب‌های پرفروش سال قرار داد؛ هرچند برخی از واقعیت‌های فروش کتاب، از میان این فهرست‌ها نیز خود را نمایان می‌سازند. به‌عنوان مثال، دو کتاب «من زنده‌ام» و «بی‌شعوری» در هر دو فهرست فوق حضور دارند.

به هر حال، وجود سامانه‌ی جامعی که لااقل فروش‌های تمامی فروشگاه‌های بزرگ و زنجیره‌ای کتاب در آن ثبت شود، راه‌حل ساده‌ی این معضل بزرگ جامعه‌ی فرهنگی کشور است که گویا اراده‌ای برای تحقق آن وجود ندارد.

۱۳. نویسندگان جریان‌ساز

به‌عَلت تیراژ پایین کتاب در کشور ما، نویسندگانی که با نوشتن کتاب‌های خود در سطح جامعه جریان‌سازی کنند، در سطح کشور وجود ندارند. جوایز کتاب نیز (اعم از دولتی و غیردولتی) تاکنون از این توانایی و اعتبار و اهمیت برخوردار نبوده‌اند که بتوانند با کتاب‌های برگزیده‌ی خود در سطح جامعه جریان‌سازی کنند و نویسندگان برگزیده‌ی خود را به نویسندگانی تأثیرگذار در سطح جامعه بدل نمایند. با این حال، تعدادی از نویسندگان هستند که بیش از سایرین قدرت جریان‌سازی دارند.

ذکر این نکته لازم است که فروش بیشتر، لزوماً به معنای جریان‌سازی بیشتر نیست. چه‌بسا نویسندگانی که کتاب‌های آنها فروش بیشتری داشته، اما در سطح جامعه جریان‌سازی نکرده باشند. فهرست زیر، تعدادی از این نویسندگان تأثیرگذار و جریان‌ساز را نمایش می‌دهد^۱:

۱. ترتیب نویسندگان بر اساس حروف الفبا تنظیم شده است.

فهرست برخی از نویسندگان مهم و جریان ساز کشور در حوزه ادبیات داستانی

ردیف	نویسنده	مهم ترین آثار	دلیل اهمیت	وابستگی جریانی	توضیح
۱	رضا امیرخانی	داستان سیستان-نشت نشا-ارمیا-من او-بیوتن- قیدار-جانستان کابلستان- نفحات نفت	امیرخانی نماینده‌ی نسل جدید نویسندگان انقلابی با رویکرد غیردولتی است که مخاطبان زیادی نیز دارد. او قائل به این است که نویسنده باید بتواند از محل فروش آثارش معاش خود را تأمین نماید.	مؤمن انقلابی (غیراصولگرا و غیر اصلاح طلب)	رضا امیرخانی در سال جاری یکی از اعضای شورای سیاستگذاری بیست و نهمین دوره‌ی برگزاری نمایشگاه کتاب تهران (۱۳۹۵) است.
۲	زویا پیرزاد	چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم- عادت می‌کنیم	او از نویسندگان زن پر مخاطب است که قدرت زیادی در توصیف، و به خصوص توصیف جهان زنانه دارد	بدون جهت‌گیری خاص فکری-سیاسی	وی، ارمی و ساکن آلمان است. دو کتاب از پیرزاد در میان ۴۷ اثر داستانی پرفروش ۱۵ سال اخیر قرار دارد.
۳	امیرحسین چهلتن	سپیده‌دم ایرانی	وی نقش مهمی در تربیت نیرو و عقبه‌ی ژورنالیستی و نویسندگی جریان روشنفکری دارد.	روشنفکری	در دوره بیست و چهارم جایزه کتاب سال نامزد این جایزه شد، اما در اعتراض به عملکرد وزارت ارشاد در ممیزی، از نامزدی انصراف داد.
۴	محمود دولت‌آبادی	کلیدر- روزگار سپری‌شده‌ی مردم سالخورده	از جمله مهم‌ترین نویسندگان و داستان‌نویسان معاصر که حجیم‌ترین رمان فارسی را در ۱۰ جلد و بالغ بر سه هزار صفحه نوشته است. زاویه داشتن او با حاکمیت و سابقه و تجربه‌ی حشر و نشر با بسیاری از نویسندگان و شعرای روشنفکر برای او جایگاه ویژه‌ای خلق کرده است.	روشنفکری	رمان «زوال کلنل» دولت‌آبادی چند سالی است که در انتظار مجوز نشر مانده و دیگر بعید است مجوز بگیرد. این رمان به زبان‌های انگلیسی، آلمانی و عبری ترجمه شده است.

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نویسنده	مهم ترین آثار	دلیل اهمیت	وابستگی جریانی	توضیح
۵	مرحوم فهمیه رحیمی	پنجره-بانوی جنگل-تاوان عشق- اتوبوس- بازگشت به خوشبختی- زخم خورندگان تقدیر-ماندانا	از سال ۱۳۶۹ وارد ادبیات عامه‌پسند شد و با اقبال فراوانی روبرو شد. عمده کتاب‌های او حول مسائل زنانه و عشقی می‌چرخید.	علمه‌پسند	رحیمی با داشتن هفت اثر در ۴۷ اثر پرفروش رمان‌های فارسی در ۱۵ سال اخیر، در رده نخست‌نویسندگان پرمخاطب قرار دارد.
۶	محمدرضا سرشار	اصیل‌آباد-آنک آن یتیم نظر کرده	از جمله شاخص‌ترین نویسندگان جریان مذهبی و انقلابی است و عمده‌ی آثارش در حوزه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان خلاصه می‌شود.	مؤمن انقلابی (اصولگرا)	۲۴ سال گویندگی برنامه‌ی «قصه‌ی ظهر جمعه» در سابقه اوست. وی در حال حاضر رئیس هیئت مدیره‌ی انجمن قلم ایران است.
۷	مرتضی سرهنگی	پایه‌پای باران	اهمیت و نقش اصلی سرهنگی در راه‌اندازی و مدیریت بیش از دو دهه بر دفتر هنر و ادبیات مقاومت حوزه‌ی هنری و تربیت نسلی از نویسندگان و خاطره‌نگاران ادبیات دفاع مقدس است.	مؤمن انقلابی	
۸	مرحوم امیرحسین فردی	اسماعیل-گرگ‌سالی-سیاه‌چمن	جریان‌سازی مرحوم امیرحسین فردی بیشتر مدیون نقش تربیتی‌ای است که او در پرورش نسل نویسندگان متعهد به انقلاب داشته است.	مؤمن انقلابی	

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نویسنده	مهم ترین آثار	دلیل اهمیت	وابستگی جریانی	توضیح
۹	مرحوم هوشنگ گلشیری	شازده احتجاب-مثل همیشه-جن نامه-نمازخانه‌ی کوچک من	گلشیری محور تربیت نسلی از نویسندگان روشنفکر از قبیل ابوتراب خسروی و عباس معروفی است که از اواسط دهه‌ی هفتاد به تدریج آغاز به کار کردند.	روشنفکری	جایزه‌ی ادبی گلشیری که به همت همسر او و بعد از مرگش راه‌اندازی شد و از جمله جوایز ادبی مهم جریان روشنفکری بود، از سال ۱۳۹۳ متوقف شد.
۱۰	هوشنگ مرادی کرمانی	قصه‌های مجید-مهمان مامان- شما که غریبه نیستید- ته خیار	از نویسندگان مطرح کودک و نوجوان که البته عمده شهرتش به خاطر سریال قصه‌های مجید به کارگردانی کیومرث پوراحمد است. او در سال ۱۹۸۶ میلادی موفق به دریافت جایزه‌ی جهانی اندرسن در حوزه‌ی ادبیات کودک شد.	بدون جهت‌گیری خاص فکری-سیاسی	از نویسندگانی است که اقتباس‌های زیادی از آثار او صورت گرفته است. قصه‌های مجید و مهمان مامان از مشهورترین آنها هستند.

۱۴. آموزشگاه‌های نویسندگی

کلاس‌های نویسندگی عمدتاً در مراکزی مانند حوزه‌ی هنری، فرهنگسراها، کانون‌های ادبی، و محافل خانگی نویسندگان تشکیل می‌شود. از مشهورترین آموزشگاه‌هایی که کلاس‌های آموزش نویسندگی به صورت ثابت در آن تشکیل می‌شود، «مؤسسه‌ی کارنامه» است که تحت تأثیر جریان‌های روشنفکری قرار دارد. اخیراً مؤسسه‌ی طلوع نیز که در زمینه‌ی آموزش جبهه‌ی متعهد انقلاب فعالیت می‌کند، کلاس‌های نویسندگی خود را راه‌اندازی کرده است. «گروه داستان‌نویسی مدرسه‌ی اسلامی هنر» نیز اقدام به برگزاری دوره‌های داستان‌نویسی می‌کند. کارگاه‌های دیگری نیز گاه به گاه در سرای اهل قلم یا کتابخانه‌ی ملی برگزار می‌شوند. مدارس مستقل داستان نیز هر از گاهی شکل گرفته و پس از مدتی به تعطیلی انجامیده‌اند. مدرسه‌ی مجازی داستان پیرنگ از این قبیل است. در این زمینه، مدرسه‌ی داستان‌نویسی حیرت از زمستان ۱۳۹۳ در استان فارس شروع به فعالیت کرده و در حال حاضر فعال است.

۱۵. مجامع صنفی

در این بخش مجامع و تشکلهای صنفی حوزه‌ی کتاب بررسی می‌شوند. ابتدا مروری مختصر بر کلیه‌ی تشکلهای صورت گرفته و سپس درباره‌ی سه تشکل مهم‌تر، یعنی مجمع ناشران انقلاب اسلامی، کانون نویسندگان ایران و انجمن قلم ایران توضیحاتی ارائه می‌شود.

فهرست مجامع و تشکلهای صنفی حوزهی کتاب

ردیف	نام تشکل	زمینه فعالیت	برخی اعضای شاخص	ویژگی خاص
۱	مجمع ناشران انقلاب اسلامی	تشکل صنفی ناشران انقلابی	میثم نیلی، محمد حمزه زاده، مهدی فضائلی	حمایت از نیروهای انقلابی فعال در صنعت نشر
۲	کانون نویسندگان ایران	تشکل صنفی نویسندگان روشنفکر (غیررسمی)	رضا خندان (مهابادی)، حسن اصغری، حافظ موسوی، ناصر زرافشان، بکتاش آبتین	فعالیت بر محور آزادی بیان
۳	انجمن قلم ایران	تشکل صنفی نویسندگان انقلابی	محمد رضا سراسر، محسن پرویز، راضیه تجار	برگزاری جایزه‌ی قلم زرین
۴	انجمن نویسندگان کودک و نوجوان	تشکل صنفی نویسندگان کودک و نوجوان	مصطفی رحماندوست، فریدون عموزاده خلیلی، محسن هجری	حمایت حداقلی از نویسندگان کودک و نوجوان
۵	انجمن تصویرگران کتاب (انجمن فرهنگی و هنری تصویرگران)	تشکل صنفی تصویرگران کتاب	نورالدین زرین کلک، کیانوش غریب پور، مهکامه شعبلی	فعالیت‌های مستمر در زمینه‌ی آموزش تصویرگری
۶	انجمن فرهنگی هنری زنان ناشر	تشکل درون صنفی جنسیتی در حوزه‌ی نشر	مریم جدلی، مریم السادات ظهوریان، عفت نجار نویری	حمایت از زنان ناشر حضور در نمایشگاه‌های کتاب
۷	اتحادیه‌ی ناشران و کتابفروشان تهران	تشکل صنفی برای ناشران، کتابفروشان و توزیع کنندگان کتاب	محمود آموزگار، نادر قدیانی، مسعود پایدار	بزرگترین و قدیمی‌ترین تشکل صنفی نشر
۸	انجمن فرهنگی ناشران بین‌المللی ایرانیان	تشکل صنفی نمایندگان ناشران خارجی	علیرضا ربانی	برگزاری نمایشگاه‌های کتاب خارجی

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	نام تشکل	زمینه فعالیت	برخی اعضای شاخص	ویژگی خاص
۹	انجمن فرهنگی ناشران کتاب دانشگاهی	تشکل صنفی ناشران دانشگاهی	محمدرضا حاتمی، مسعود پایدار، شهروز گهواره‌ای، محمدسلگی	برگزاری نمایشگاه‌های کتاب دانشگاهی
۱۰	انجمن فرهنگی ناشران آموزشی	تشکل صنفی ناشران کمک‌درسی	محمدرضا سالکی	مدیریت بخش ناشران آموزشی نمایشگاه کتاب تهران
۱۱	انجمن ناشران دفاع مقدس	تشکل درون صنفی ناشران حوزه‌ی دفاع مقدس	امیرحسین انبارداران، رضا حاجی‌آبادی، سیدحسین عابدینی، فرامرز پالیزدار	برگزاری نمایشگاه‌های کتاب دفاع مقدس
۱۲	شرکت تعاونی ناشران و کتاب‌فروشان قم	تشکل صنفی استانی	سیدمحمدحسینی	فعالیت در زمینه‌ی توزیع کتاب‌های ناشران قمی به سراسر کشور
۱۳	اتحادیه‌ی شرکت‌های تعاونی ناشران ایران	تشکلی برای تشکل‌های نشر استانی	سیدمحمدحسینی، محمود معینی، مهدی اسماعیلی‌راد	فعالیت در زمینه‌ی برگزاری نمایشگاه‌های کتاب در استان‌ها
۱۴	اتحادیه‌ی صنفی چاپخانه‌داران تهران	تشکل صنفی برای کلیه‌ی اهالی صنعت چاپ	ایرج استادعلینقی، احمدرضا اعتماد مظاهری، بهمن پورمند، علی نیکو سخن	حمایت از صنف چاپ
۱۵	انجمن علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران	تشکل صنفی کتابداران	سعید رضایی شریف‌آبادی، فریبرز خسروی، حسن کیلی	فعالیت رسانه‌ای و آموزشی در زمینه‌ی علم کتابداری
۱۶	اتحادیه‌ی ناشران قرآنی	تشکل درون صنفی ناشران حوزه‌ی قرآن و علوم قرآنی	سیدمحمدحسین محمودی	حمایت از ناشران قرآنی و فعالیت در نمایشگاه قرآن

۱۵-۱. مجمع ناشران انقلاب اسلامی

مجمع ناشران انقلاب اسلامی متشکل از جمعی از ناشران، با گرایش مشخص نسبت به انقلاب و اسلام است. این نهاد از روزهای پایانی سال ۱۳۸۹ آغاز به فعالیت کرده است. اساساً نام «انقلاب اسلامی» از آن جهت برای این مجمع انتخاب شده که هدف، خط و شعار اصلی آن، از همان ابتدای امر، به گفته‌ی خودشان، «واضح و قابل‌سنجش» باشد. هدف این نهاد نیز ساماندهی یک جبهه‌ی فرهنگی برای تبلیغ ارزش‌ها و مبانی انقلاب اسلامی است که در برابر تهاجم فرهنگی بتواند ارزش‌های انقلاب را به‌شیوه‌ای هنرمندانه و جذاب، با ابزارهای فرهنگی، به‌خصوص کتاب، ترویج و تبلیغ کند.

از اقدامات مهمی که تاکنون مجمع ناشران انقلاب اسلامی انجام داده، تأسیس شرکت توزیع کتاب ترنج و سازماندهی فروشگاه‌های زنجیره‌ای ترنجستان^۱ بوده است. این فروشگاه‌ها، کتاب‌های ناشران عضو مجمع را عرضه می‌کنند. کمیته‌های تخصصی مجمع نیز علاوه بر برگزاری همایش‌ها و جلسات هم‌اندیشی، به انتشار نشریه‌ی خبری می‌پردازند و پایگاه اینترنتی مجمع را که وظیفه‌ی اطلاع‌رسانی و فروش محصولات را برعهده دارد، مدیریت می‌کنند.

این مجمع که در سال‌های پیشین برگزاری نمایشگاه کتاب تهران، اداره‌ی سالن یاس را برعهده داشت و امسال از روند برگزاری سالن یاس کنار گذاشته شد، از سال جاری در کنار انجمن ناشران و کتابفروشان تهران در شورای سیاستگذاری نمایشگاه کتاب نماینده دارد (امسال آقای محمد حمزه‌زاده به نمایندگی از مجمع ناشران در این شورا حضور دارد).

۱. در حال حاضر دو فروشگاه ترنجستان فروش و ترنجستان بهشت، وابسته به مجمع ناشران انقلاب اسلامی مشغول فعالیت هستند.

مرکز رسانه‌های شیرازه نیز یکی از مؤسسات وابسته به مجمع ناشران انقلاب اسلامی است که می‌توان آن را از معدود مراکز تخصصی تبلیغ کتاب در ایران دانست. این مرکز با استفاده از ظرفیت‌های تبلیغی و ترویجی خود و با تعامل اقتصادی با ناشران، اقدام به فعالیت در زمینه‌ی تبلیغ حرفه‌ای کتاب می‌کند. خدمات «شیرازه» شامل: «مشاوره‌ی تبلیغات»، «انجام تمامی مراحل تولید محصولات صوتی-تصویری (از ایده‌پردازی و سناریونویسی تا تولید نهایی) در قالب‌های مختلفی مانند پویانمایی، رئال، موشن گرافیک»، «تبلیغ کتاب در مترو و سینماها»، «ارتباط‌دادن ناشران با رسانه‌های خبری»، «ارائه‌ی مشاوره به تهیه‌کنندگان برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی ترویج کتاب»، «تولید برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی برای ترویج کتاب» و «طراحی و اجرای پویش‌های تبلیغاتی کتاب» می‌شود.

۱۵-۲. کانون نویسندگان ایران

کانون نویسندگان یک نهاد صنفی است که در سال ۱۳۴۷ به‌عنوان نخستین تشکل صنفی اهل قلم ایران فعالیت خود را آغاز کرد. اهمیت کانون نویسندگان بیشتر به سال‌های وقوع انقلاب برمی‌گردد. به‌دنبال برگزاری شب‌های گوته در مهرماه ۱۳۵۶، نام کانون بر سر زبان‌ها افتاد و در سال‌های نخستین انقلاب نیز (تا پیش از تعطیلی کانون در سال ۱۳۶۰) این کانون تأثیرگذاری زیادی در محافل فرهنگی داشت.

از اعضای صاحب‌نام کانون در طول دوره‌های مختلفی که سپری کرده است^۱،

۱. لازم به توضیح است نوشتن این اسامی در کنار یکدیگر به این معنا نیست که همه‌ی این افراد، گرایشات یکسانی دارند. برخی تنها در سال‌های اولیه‌ی تشکیل کانون نویسندگان با آن همکاری داشته‌اند، برخی بعدها حتی اخراج شده یا استعفاء کرده‌اند، برخی از کانون خارج شده و با نهادهای انقلابی همراه شده‌اند، برخی بعدها کانون نویسندگان در تبعید را بنیان گذاشته‌اند، برخی با سازمان مجاهدین خلق همراه شده‌اند؛ و همین‌طور، برخی شاعرند، برخی نویسند، برخی بیشتر چهره‌های مطبوعاتی به‌شمار می‌رفته‌اند، برخی بیشتر به‌عنوان شخصیت‌های علمی محسوب می‌شوند و غیره.

می‌توان به این اسامی اشاره کرد:

افراد درگذشته: جلال آل احمد، سیمین دانشور، غلامحسین ساعدی، سیمین بهبهانی، احمد شاملو، هوشنگ گلشیری، محمود اعتمادزاده (به‌آذین)، احمد حیدریگی، محمدجواد خرمند، محمدعلی سپانلو، شهر آشوب امیرشاهی، هوشنگ وزیری، محمد مختاری، محمدجعفر پوینده، سیروس طاهباز، روشنک داریوش، سیاوش کسرای، شمس آل احمد، حمید مصدق.

افراد زنده: ناصر زرافشان، باقر پرهام، بهرام بیضایی، رضا براهنی، امیرحسین چهلتن، اسماعیل خویی، جواد مجابی، محسن یلفانی، یدا... رؤیایی، فریبرز رئیس‌دانا، فرج سرکوهی، حسین سنابور، سیدعلی صالحی، فرزانه طاهری، علی‌اشرف درویشیان، ایرج کابلی، کوروش همه‌خانی، اسماعیل نوری‌علاء، پرتو نوری‌علاء، محمد محمدعلی، هوشنگ ابتهاج، فریدون تنکابنی، علی‌اصغر حاج‌سیدجوادی، داریوش آشوری، احمد اشرف، عبدا... انوار، لیلی گلستان، منیژه نجم‌عراقی، شیرین عبادی، روجا چمنکار.

فعالیت‌های کانون را می‌توان به سه دوره‌ی اصلی تقسیم نمود:

دوره‌ی نخست از سال ۱۳۴۶ تا ۱۳۴۹ است. آنچه عمدتاً در این دوره قابل مشاهده است، موضع‌گیری کانون به رهبری جلال آل احمد در برابر اختناق سانسور دوره‌ی هویداست. این دوره از فعالیت کانون، تنها دو و نیم سال دوام داشت. دستگیر و زندانی شدن برخی از اعضای کانون و سختگیری علیه سایرین و همچنین مشکلات درونی کانون، در کنار مرگ ناگهانی جلال آل احمد، همگی دست به دست هم داد تا فعالیت‌های کانون به تعطیلی بیانجامد.

دوره‌ی دوم فعالیت کانون از مهرماه سال ۱۳۵۶ و با برگزاری مراسم شب‌های گوته به مدت ۱۰ شب در خانه‌ی فرهنگی آلمان، کلید خورد. کانون با اوج‌گیری

نهضت مردمی علیه رژیم شاه، به موج انقلاب پیوست. پس از انقلاب، فعالیت اصلی کانون در هفته‌نامه‌ی کتاب جمعه (به سردبیری احمد شاملو) و اندیشه‌ی آزاد (که نشریه‌ی کانون بود)، تجلّی می‌یافت و فاصله گرفتن از خطّ انقلاب اسلامی در این دو نشریه کم‌کم اوج گرفت.

از همان دوره‌ی اوّل فعالیت کانون، دو طیف در کانون وجود داشت: طیف آل‌احمد و طیف توده‌ای‌ها (به رهبری به‌آذین). در دوره‌ی پس از انقلاب اسلامی، این دو دستگی بیشتر نمایان شد. در پاییز ۱۳۵۸ که اکثریت اعضای کانون تصمیم گرفتند در اعتراض به محدودیت‌های ایجاد شده در آزادی بیان، شب‌هایی مشابه شب‌های گوته برگزار کنند، طیف توده‌ای‌های کانون از جمله: به‌آذین، سیاوش کسری و فریدون تنکابنی، با این برنامه مخالفت کردند و پس از بحث‌ها و تنش‌های بسیار، سرانجام با تصمیم مجمع عمومی کانون در ۱۱ دی ماه ۱۳۵۸ اخراج شدند و عده‌ای از طرفداران آنان نیز از کانون استعفا دادند. اینها «شورای نویسندگان ایران» را تشکیل دادند و شروع به تبلیغات علیه کانون کردند.

کانون با برنامه‌ی انقلاب فرهنگی نیز مخالفت کرد. فعالیت‌های کانون که از انقلاب اسلامی فاصله گرفته بود، تا اردیبهشت ۱۳۶۰ ادامه داشت؛ تا اینکه در این وقت، محلّ کانون در خیابان مشتاق به تصرّف نیروهای انقلابی درآمد و در تیرماه به حکم قانون تعطیل، و از فعالیت آن جلوگیری شد و سعید سلطان‌پور یکی از شخصیت‌های برجسته‌ی کانون نیز اعدام شد. به این ترتیب، مرحله‌ی دوم فعالیت کانون نیز در سال ۱۳۶۰ پایان یافت.

دوره‌ی سوم فعالیت کانون را باید دوره‌ی فعالیت‌های پراکنده و غیرقانونی کانون تلقّی کرد. این دوره، از سال ۱۳۶۹ به دنبال زلزله‌ی رودبار آغاز شده که ۳۷ نفر گرد هم آمده و با انتشار بیانیه‌ای از بقیه‌ی نویسندگان یاری خواستند تا شب شعری به نفع

زلزله‌زدگان برپا شود. از این تاریخ، اعضای کانون تصمیم به تجدید فعالیت گرفتند. در مورد اولین نشست عمومی کانون پس از تعطیلی در سال ۱۳۶۰، اختلاف نظر وجود دارد: برخی جلسه‌ی ۱۳ اسفند ۱۳۷۷ و برخی جلسه‌ی ۴ آذر ۱۳۷۸ را نخستین مجمع عمومی دوره‌ی سوم فعالیت کانون تلقی می‌کنند. به هر حال، فعالیت‌های کانون در دوره‌ی سوم، هیچگاه انسجام دو دوره‌ی پیشین را نداشته است.

اقدامات مهم کانون در طول این سال‌ها عبارت بوده است از:

۱. نگارش نامه‌ای با بیش از ۶۰ امضاء توسط جمع مشورتی کانون نویسندگان در اعتراض به بازداشت علی‌اکبر سعیدی‌سیرجانی توسط وزارت اطلاعات، و انتشار متن معروف «ما نویسنده‌ایم» با ۱۳۴ امضاء (۱۳۷۳)
  ۲. صدور بیانیه‌های سیاسی که جملگی حول محور آزادی بیان بوده‌اند.
  ۳. شرکت در کنفرانس برلین (فروردین ماه ۱۳۷۹) با حضور دولت‌آبادی، کردوانی، شیرین عبادی، مهرانگیز کار، شهلا لاهیجی.
- در ۲۲ آبان ۱۳۸۷، کانون نویسندگان با صدور بیانیه‌ای ۱۳ آذر را روز مبارزه با سانسور اعلام کرد. در آذرماه ۱۳۷۷ و در جریان قتل‌های زنجیره‌ای، برخی نویسندگان کانون از جمله محمد مختاری و محمدجعفر پوینده به قتل رسیده بودند که این نامگذاری ناظر به این مسئله بود.
- کانون که از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۳ به مدت ۱۲ سال نتوانست مجمع عمومی سالانه‌ی خود را تشکیل دهد، در سال ۱۳۹۳ با وجود منع قانونی از ادامه‌ی فعالیت، تشکیل جلسه داد و اعضای جدید هیئت دبیران کانون در این جلسه تعیین شدند: رضا خندان (مهابادی)، حسن اصغری، علی‌اشرف درویشیان، مهدی غبرایی و بکتاش آبتین، اعضای اصلی این هیئت را تشکیل می‌دهند.
- شعار «دفاع از آزادی بیان و اندیشه» و به تبع آن، «مبارزه با سانسور» در

طی فعالیت‌های طولانی کانون از سال ۱۳۴۷ تاکنون همواره نقطه‌ی اصلی درگیری‌های کانون را با نظام حاکم صورت داده است. در زمینه‌ی آزادی بیان می‌توان دو طیف را در کانون نویسندگان قائل شد: یک طیف که خواستار آزادی مطلق بودند و هرگونه اعمال محدودیت از جانب هر نهادی دولتی یا غیردولتی را برنمی‌تابیدند. از معتقدین به این دیدگاه می‌توان محمدجعفر پوینده، محسن حکیمی، سیمین بهبهانی و هوشنگ گلشیری را نام برد. اما طیف دوم معتقد بودند که نظارت قانونی باید در مرحله‌ی پس از انتشار (یا در مورد فیلم‌ها و نمایشنامه‌ها: پس از ساخت و اجرا) صورت گیرد. افرادی مانند علی‌اشرف درویشان، محمد مختاری، حسن یوسفی‌اشکوری، جواد مجابی، محمدعلی سپانلو، باقر پرهام و سیمین دانشور را باید در این طیف جای داد.

۱۵-۳. انجمن قلم ایران

انجمن قلم ایران در خرداد ماه ۱۳۷۸ از وزارت فرهنگ و ارشاد مجوز فعالیت دریافت کرد. این انجمن اولین تشکّل صنفی اهالی قلم در جمهوری اسلامی است^۱ و در واقع، در تقابل با کانون نویسندگان شکل گرفته است.

اعضای هیئت‌مؤسس انجمن قلم ایران، عبارت‌اند: از حمید سبزواری، عبدالکریم بی‌آزارشیرازی، علی‌اکبر ولایتی، علی لاریجانی، راضیه تجار، شمس‌الدین رحمانی، علی معلّم، حمید گروگان، محسن چینی‌فروشان، محمدرضا سرشار، ابراهیم حسن‌بیگی، محمد میرکیانی، محسن پرویز، سمیرا اصلاّن‌پور، سیدمهدی شجاعی، مریم جمشیدی، مریم صباغ‌زاده ایرانی و محمدرضا جوادی.

۱. انجمنی درست به همین نام، یعنی «انجمن قلم ایران»، در دوره‌ی پیش از انقلاب وجود داشته که ریاست آن را افرادی چون زین‌العابدین رهنما و منوچهر اقبال برعهده داشتند. جلال آل‌احمد کانون نویسندگان را در آن روزگار در تقابل با این انجمن تأسیس نمود.

اعضای انجمن هر دو سال یکبار می‌بایست اعضای هیئت‌مدیره‌ی دوره‌ی جدید را تعیین کنند. اعضای هیئت‌مدیره‌ی انجمن قلم ایران در دوره‌ی جاری (۱۳۹۴-۱۳۹۶)، عبارتند از: محمدرضا سرشار (رئیس هیئت‌مدیره)، محسن پرویز (نایب‌رئیس و سخنگو)، راضیه تجار (دیبر)، کامران پارسی‌نژاد، عباسعلی براتی‌پور (خزانه‌دار)، رضا اسماعیلی و رضا رسولی.

رئیس هیئت‌مدیره‌ی انجمن، از سال ۱۳۹۰ آقای محمدرضا سرشار بوده است که امسال برای سومین دوره‌ی متوالی در این سمت ابقاء شده است. پیش از او، دکتر علی‌اکبر ولایتی برای دو دوره (۱۳۸۶-۱۳۹۰) و پیشتر نیز آقای رضا امیرخانی یک دوره (۱۳۸۴-۱۳۸۶) رئیس هیئت‌مدیره‌ی انجمن قلم ایران بوده‌اند. جدا از دوره‌ی دو ساله‌ی آقای امیرخانی، در سایر دوره‌ها آقای محمدرضا سرشار نقش محوری داشته و انجمن قلم همواره با نام او گره خورده است.

پیشنهاد اولیه‌ی روز قلم (که با هدفگذاری اهل قلم جهان اسلام، تاریخ نزول سوره‌ی «ن و القلم» برای آن پیشنهاد شده بود) از سوی این انجمن ارائه شده بود. برگزاری جایزه‌ی غیردولتی «قلم زرین» در روز تصویب شده به‌عنوان روز قلم (یعنی ۱۴ تیرماه) توسط انجمن قلم انجام می‌گیرد. همچنین انتشار ماهنامه‌ی «اقلیم نقد» نیز از دیگر فعالیت‌های انجمن است که البته در حال حاضر انتشار آن متوقف شده است.

۱۶. سایر نقش آفرینان حوزه‌ی کتاب

۱۶-۱. اداره کل مجامع، تشکّل‌ها و فعالیت‌های فرهنگی

اداره کل مجامع، تشکّل‌ها و فعالیت‌های فرهنگی یکی از ادارات کل زیرمجموعه‌ی معاونت فرهنگی ارشاد است که در دو بخش امور بین‌المللی و داخلی، وظایفی را برعهده دارد. «در بخش امور بین‌المللی»، می‌توان وظایف این اداره کل را در ۳ سرفصل زیر خلاصه کرد:

الف: امور بین الملل نمایشگاه: تا پیش از نمایشگاه بیست و هشتم کتاب تهران (۱۳۹۴)، مدیریت بخش بین الملل نمایشگاه کتاب تهران بر عهده‌ی این اداره کل بود. اما از این سال، مسئولیت برگزاری این بخش از نمایشگاه، به طور کامل به انجمن ناشران بین المللی واگذار شد.

ب: بخش بین المللی جایزه‌ی جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران: در جایزه‌ی کتاب سال، بخش مربوط به جایزه‌ی بین المللی به این صورت انجام می‌گیرد که ابتدا آن دسته از کتاب‌هایی که در کشورهای خارجی، راجع به ایران یا اسلام نوشته شده و در مدت دو سال پیش از برگزاری جایزه منتشر شده‌اند، توسط اداره کل مجامع و با همکاری نهادهای فرهنگی خارجی، مؤسسات پژوهشی بین المللی و نمایندگی‌های سیاسی و فرهنگی، شناسایی می‌شوند و سپس وارد مراحل داوری می‌گردند در انجام این مراحل اولیه، اداره کل مجامع مسئولیت پیش بردن کار را بر عهده دارد.

ج: توسعه‌ی بین المللی نشر ایران: فراهم آوردن تمهیدات لازم برای حضور کتاب‌های ایرانی در بازارهای جهانی و مرتفع ساختن مشکلات و موانع موجود در این عرصه، بخش دیگری از وظایف این اداره کل است. اطلاع‌رسانی از رویدادهای مرتبط با صنعت نشر در سطح بین الملل، شرکت دادن صاحبان اثر در جوائز مهم بین المللی، فراهم آوردن بستری برای رعایت حقوق ناشر و مؤلف و تصویرگر به صورت متقابل، حمایت از فعالیت بنگاه‌های ادبی به عنوان واسطه‌ی بین خریدار و فروشنده‌ی حق امتیاز، ارزیابی مشکلات موجود در عرصه‌ی ترجمه و نیز توزیع مناسب کتاب در خارج از کشور، برپایی کارگاه‌های آموزشی و نشست‌های تخصصی یا حمایت از آن در حوزه‌ی توسعه‌ی بین المللی نشر، پرداختن به مسئله‌ی نشر الکترونیک، تشویق چهره‌های جوان و خلاق در تولید آثار مناسب برای ارائه در بازارهای جهانی و ... از مأموریت‌های اداره کل مجامع در این بخش است.

تفاوت کار اداره کل مجامع با مؤسسه‌ی نمایشگاه‌های فرهنگی در این زمینه، این است

که وظایف این اداره کل جنبه‌ی سیاستگذارانه دارد؛ درحالی‌که مؤسسه‌ی نمایشگاه‌ها وظایف اجرایی مرتبط با حضور بین‌المللی نشر ایران را برعهده دارد. اما «در حوزه‌ی وظایف داخلی»، سرفصل‌های اصلی وظایف عمده‌ی اداره کل مجامع به شرح زیر است:

الف: صدور مجوز نشر؛ فرآیند صدور مجوز نشر که ناشران برای فعالیت خود به آن نیاز دارند، توسط اداره کل مجامع صورت می‌گیرد.

ب: مجامع، مسابقات و جشنواره‌های فرهنگی: نظارت و صدور مجوز برای متقاضیان برپایی جشنواره‌ها، مسابقات، نمایشگاه‌ها و محافل فرهنگی (مربوط به حوزه‌ی کتاب) به عهده این اداره کل قرار دارد.

ج: امور تشکل‌های فرهنگی: واگذاری برخی از فعالیت‌های دولتی به بخش خصوصی و تقویت این بخش‌ها از دیگر وظایف محوله به اداره کل مجامع، تشکّل‌ها و فعالیت‌های فرهنگی است. «مشارکت اجرایی در بخش‌های مختلف نمایشگاهی» و «برپایی نمایشگاه‌های تخصصی» از جمله‌ی این فعالیت‌هاست. اداره کل مجامع، نقش هماهنگ‌کنندگی و نظارت را بر فعالیت‌های تشکل‌های فرهنگی بر عهده دارد و مجوز برنامه‌های پیشنهادی از سوی تشکّل‌ها، پس از بررسی از سوی این اداره کل صادر می‌شود.

این اداره کل در امور ادیان توحیدی و فرق و مذاهب، و نیز در رابطه با گرامی‌داشت مفاخر فرهنگی نیز وظائفی برعهده دارد که فراتر از حوزه‌ی کتاب است و ذکر آنها در این مقال ضرورتی ندارد.

از مهرماه ۱۳۹۳ دکتر علی فریدونی به‌صورت رسمی مسئولیت اداره کل مجامع، تشکّل‌ها و فعالیت‌های فرهنگی را برعهده دارد و جانشین دکتر محمدرضا وصفی در این جایگاه شده است.

۱۶-۲. بنیاد شعر و ادبیات داستانی

بنیاد شعر و ادبیات داستانی ایران، یک مؤسسه‌ی فرهنگی است که به‌عنوان «بازوی معاونت فرهنگی ارشاد در حوزه‌ی ادبیات» فعالیت می‌کند. عمده‌ی فعالیت بنیاد در حال حاضر، به برگزاری جشنواره‌ی شعر فجر، جایزه‌ی ادبی جلال آل احمد و جایزه‌ی ادبی پروین اعتصامی اختصاص یافته است. به‌طور کلی، مأموریت‌ها و وظایف تعریف‌شده‌ی بنیاد را می‌توان به چند محور پژوهشی، آموزشی، بین‌الملل، محور تولید و ترویج، و برگزاری جشنواره‌ها تقسیم کرد که عملاً مهمترین نمود بیرونی بنیاد را در حال حاضر، برگزاری همین جشنواره‌ها تشکیل می‌دهد. این جشنواره‌ها که در دوره‌های گذشته توسط خانه‌ی کتاب انجام می‌شد، امروز با مدیریت بنیاد شعر و ادبیات داستانی و تحت نظارت معاونت فرهنگی برگزار می‌شود:

■ جشنواره‌ی شعر فجر

■ جایزه‌ی ملی جلال آل احمد

■ جایزه‌ی ادبی پروین اعتصامی

هیئت‌امنای بنیاد از سیدعباس صالحی، محمدعلی زم، محمدهادی ایازی، سیدمجید حسینی، ابراهیم حسن‌بیگی، اسماعیل امینی، مصطفی رحماندوست و محمد حسنی تشکیل شده است؛ البته در کنار مهدی قزلی که مدیریت‌عامل بنیاد را نیز برعهده دارد.

۱۶-۳. دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و کتابخوانی

این دفتر که بر سر باقی‌ماندن یا ادغام آن در سایر ادارات معاونت فرهنگی، بحث‌هایی وجود داشت، در حال حاضر در ساختار معاونت باقی مانده است و

به عنوان عقبه‌ی فکری و پژوهشی معاونت فرهنگی معرفی می‌شود. وظایف دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی محدود به حوزه‌ی کتاب نیست و اولاً شامل «طراحی و تدوین برنامه‌های سالانه، بلندمدت و میان‌مدت برای برنامه‌های فرهنگی وزارت ارشاد»، و ثانیاً «ارزیابی و نظارت برنامه‌های فرهنگی اجراشده» می‌شود. سومین وظیفه‌ی دفتر نیز «انجام مطالعات پژوهشی» است که پژوهش در حوزه‌ی اقتصاد چاپ و نشر، دیپلماسی فرهنگی، آینده‌پژوهی، اولویت‌شناسی و مسئله‌شناسی در اولویت‌های پژوهشی آن قرار دارد. حمایت از طرح‌ها و تألیفات ارزشمند نیز از دیگر وظایف این دفتر محسوب می‌شود. مدیرکل دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و کتابخوانی در حال حاضر، علی اصغر سیدآبادی است.

۱۶-۴. معاونت ادبیات و انتشارات بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های

دفاع مقدس

وظیفه‌ی اولیه‌ی معاونت ادبیات و انتشارات بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و پژوهشی مرتبط با ثبت و ضبط مکتوب وقایع جنگ تحمیلی است. چاپ و انتشار آثار مطلوب نیز وظیفه‌ی دوم این معاونت را تشکیل می‌دهد. همچنین این معاونت، متولی و مسئول برگزاری جایزه‌ی کتاب سال دفاع مقدس است.

۱۶-۵. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان

سابقه‌ی فعالیت کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، به میانه‌ی دهه‌ی چهل بازمی‌گردد (تأسیس کانون در سال ۱۳۴۴ بوده است). تا پیش از تأسیس کانون، عملاً

هیچ نهادی متولی ادبیات کودک نبود. هدف از تأسیس کانون در ابتدا، پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان و گسترش فرهنگ کتابخوانی در میان آنان بود. در حال حاضر، هدف کانون، «ایجاد امکانات لازم جهت رشد و پرورش فکری و ذوقی کودکان و نوجوانان و کمک به شکوفایی استعدادهای آنها بر اساس ارزش‌ها و نظام تعلیم و تربیت اسلامی» معرفی می‌شود.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان، در حال حاضر بیش از ۸۵۰ مرکز فرهنگی ثابت، سیار شهری، سیار روستایی و پستی در سراسر کشور دارد. وظایف کلی کانون شامل «تأسیس مراکز عرضه‌ی کتاب و محصولات فرهنگی در نقاط مختلف کشور»، «کمک به توسعه و تکمیل کتابخانه‌های مساجد، مدارس، کتابخانه‌های عمومی و سایر مؤسسات برای ایجاد بخش‌های مخصوص به کودکان و نوجوانان»، «نمایش و فروش فیلم‌های سینمایی مخصوص کودکان و نوجوانان»، «استفاده از کتاب‌رسان‌های سیار جهت عرضه‌ی کتاب به کودکان و نوجوانان در روستاها»، «کمک به توسعه و ترویج ادبیات کودکان و نوجوانان»، و «تولید تئاتر و برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های هنری مخصوص کودکان و نوجوانان» است.

قصد گویی، شعرخوانی، نمایش عروسکی، پخش فیلم، تهیه‌ی روزنامه دیواری، کتابخوانی، نقاشی، سفالگری، تکه‌چسبانی، گفتگوهای آزاد و ... از جمله فعالیت‌های مختلفی است که در مراکز کانون به مخاطبان ارائه می‌شود.

علاوه بر اینها، کانون به تولید و انتشار کتاب می‌پردازد و با عرضه‌ی بیش از ۱۵۰ کتاب چاپ اول در هر سال، سهم قابل توجهی از نشر کتاب کودک و نوجوان را در اختیار دارد. برگزاری جشنواره‌های «یک هفته با کانون»، از دیگر فعالیت‌های در طول سال کانون است. «کانون زبان ایران» هم که از زیرمجموعه‌های کانون است، با داشتن شعبه‌های متعدد در سراسر کشور، کار آموزش زبان‌های فارسی، انگلیسی، آلمانی،

فرانسوی، اسپانیایی و عربی را بر عهده دارد.

مدیرعامل کنونی کانون آقای علیرضا حاجیان‌زاده، و اعضای هیئت‌مدیره آقایان: حجت‌الاسلام محمدجواد حاج‌علی‌اکبری، دکتر محمدرضا سنگری، مهدی ارگانی و خانم طبیب‌زاده هستند.

مدیرعامل کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از سوی وزیر آموزش و پرورش منصوب می‌شود. کانون پرورش فکری کودکان نوجوانان، به‌صورت یک شرکت دولتی وابسته به وزارت آموزش و پرورش اداره می‌شود.

۱۶-۶. دفتر شعر جوان

«دفتر شعر جوان» از پاییز ۱۳۶۸ فعالیت خود را با برنامه‌ی افتتاحیه‌ی نخستین دوره، در کتابخانه‌ی عمومی پارک‌شهر آغاز کرد. ابتدا قیصر امین‌پور، ساعد باقری، فاطمه راکعی، محمدرضا عبدالملکیان و سیدحسن حسینی به‌عنوان اعضای هیئت‌مدیره، مسئولیت اداره‌ی امور دفتر شعر جوان را برعهده داشتند. سپس محمدرضا محمدی‌نیکو به این جمع پیوست. در نخستین روزهای بهار ۱۳۸۳ دکتر سیدحسن حسینی وفات یافت. در آبان ۱۳۸۶ نیز زنده‌یاد قیصر امین‌پور درگذشت؛ اما با وجود درگذشت قیصر امین‌پور و سیدحسن حسینی که دو عضو اصلی و برجسته‌ی این دفتر بودند، هرگز جایگزینی برای آنها انتخاب نشد. چند ماه بعد از درگذشت قیصر امین‌پور، محمدرضا محمدی‌نیکو نیز به خارج از کشور رفت و عملاً از این دفتر جدا شد. هم‌اکنون محمدرضا عبدالملکیان مدیرعامل دفتر شعر جوان است.

دفتر شعر جوان در آغاز هر دوره با انتشار فرم فراخوان در برخی از روزنامه‌ها و رسانه‌های ادبی، از شاعران ۱۵ تا ۲۵ ساله‌ی کشور دعوت می‌کند تا برای

عضویت، نمونه‌ی آثار خود را برای دفتر شعر جوان بفرستند. دفتر، پس از بررسی آثار ارسالی، در مجموع حدود ۱۰۰ نفر از شاعران جوان را در دو گروه تهرانی و شهرستانی به عضویت می‌پذیرد. این اعضا برای یک دوره، تحت پوشش خدمات آموزشی دفتر شعر جوان قرار می‌گیرند.

تشکیل جلسات هفتگی شعرخوانی و نقد و بررسی آثار برای اعضای تهرانی، تهیه‌ی جزوات نقد شعر برای اعضای شهرستانی، انتخاب و انتشار گزیده‌ی آثار شاعران هر دوره در قالب کتاب‌هایی با عنوان جنگ شعر جوان، و برگزاری کنگره‌ی سراسری شعر جوان در پایان هر دوره، از جمله فعالیت‌های دفتر شعر جوان است. برخی معتقدند همه‌ی این اقدامات و جلسات، در راستای انتخاب شاعران هم‌فکر با دفتر (از لحاظ سیاسی) صورت می‌گیرد. دفتر شعر جوان گرایش‌های سیاسی اصلاح‌طلبانه دارد و برخی آن را «شاخه‌ی ادبی حزب مشارکت» معرفی کرده‌اند. انتشارات این مجموعه نیز در سه بخش «نقد و پژوهش»، «کتاب‌های شعر» و «ترجمه» فعال است و به تولید اثر می‌پردازد.

۱۶-۷. بنیاد ادبیات نمایشی

بنیاد ادبیات نمایشی یکی از ابداعات معاونت هنری وزارت ارشاد است و هدف از تأسیس آن، توجّه به مقوله‌ی نمایشنامه‌نویسی بوده است. این بنیاد در اوایل سال ۱۳۹۱ به‌طور رسمی و با مدیریت آقای محمود سالاری آغاز به کار کرد. در فاز نخست فعالیت‌های بنیاد ادبیات نمایشی، اولین دوره‌ی کلاس‌های آموزشی نمایشنامه‌نویسی بنیاد، در سطح مقدماتی برگزار شد. ضمن اینکه توجّه به بازتولید متون مربوط به دهه‌های ۴۰، ۵۰ و ۶۰ نیز، با تعاملی که باید با نویسندگان آنها صورت می‌گرفت، از مسائل مورد اهتمام بنیاد بود. در اسفندماه

۱۳۹۱ آقای علی ایزدی به عنوان مدیرعامل این بنیاد و دبیر اولین جایزه‌ی نمایشنامه‌نویسی، معرفی شد. باید گفت دو مدیرعامل نخستین بنیاد، بیشتر در حوزه‌ی داستان‌نویسی سابقه‌ی فعالیت داشتند تا نمایش‌نامه‌نویسی. در اولین جشنواره‌ی نمایش‌نامه‌نویسی که توسط این بنیاد انجام شد، نمایش‌نامه‌هایی مورد تقدیر قرار گرفتند که پیشتر روی صحنه اجرا شده بودند. اکنون مشخص نیست بنیاد ادبیات نمایشی چه وضعیتی دارد و معلوم نیست چنین بنیادی دیگر وجود دارد یا خیر. برخی اعتقاد دارند وجود چنین بنیادی و برگزاری جشنواره‌ای هرچند مختصر برای نمایشنامه‌نویسی، از ضروریات تئاتر امروز است و اگر دولت (و به‌طور ویژه: مرکز هنرهای نمایشی) بخواهد اقدامی جریان‌ساز در عرصه‌ی تئاتر ایجاد کند، باید توجهی ویژه به نمایش‌نامه‌نویسی داشته باشد؛ اما از طرف دیگر برخی نیز معتقدند که با وجود نهادهایی مانند «کانون نمایشنامه‌نویسان خانه‌ی تئاتر» تأسیس نهادهای موازی و انجام اقدامات همسان، کار شایسته‌ای نیست و مشکلی را در این عرصه حل نخواهد کرد.^۱

۱. اگرچه این حوزه، زیرمجموعه‌ی فعالیت‌های مربوط به امور نمایشی است، اما از آنجا که نمایشنامه‌نویسی حوزه‌ی مکتوب هنر نمایش را تشکیل می‌دهد، در بحث کتاب و در کنار توجه به داستان‌نویسی به این حوزه نیز توجه کردیم.

فصل چهارم

مسائل خاص حوزه‌ی کتاب

اگر کتاب را به مثابه یک کالا در نظر بگیریم که باید از دو حلقه‌ی تولید و توزیع بگذرد تا به دست مصرف‌کننده برسد، در این صورت، موانع و مسائل خاص آن نیز عمدتاً حول این سه گلوگاه (یعنی تولید، توزیع و مصرف) تجمیع می‌شود. بخشی از مسائل این حوزه، مانند بحث ممیزی کتاب و بحث کاغذ و یا بحث یارانه‌ی کتاب، از مسائل خاص حوزه‌ی «تولید» است؛ و برخی دیگر مانند مسائل مرتبط به پخش کتاب و شرکت‌های پخش، ضعف ناشران در بازاریابی و فروش، و نیز مسائل مربوط به نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، در حوزه‌ی مسائل مربوط به فرآیند «توزیع» می‌گنجد. مسائل مربوط به فرهنگ کتابخوانی یا سرانه‌ی مطالعه و مسائلی از این دست نیز در حوزه‌ی «مصرف» باید مورد توجه قرار گیرد.

۱. مسائل حوزه‌ی تولید

۱-۱. کاغذ

در سال‌های گذشته و در پی نوسانات ارزی، قیمت کاغذ یکباره به چندین برابر افزایش پیدا کرد. این افزایش قیمت، تأثیر زیادی بر قیمت کتاب گذاشت و بازار کتاب را متحول کرد. بسیاری از فعالان حوزه‌ی نشر عقیده دارند که مسئله‌ی اول حوزه‌ی نشر، مسئله‌ی کاغذ است.

در حال حاضر کاغذ در کشور به اندازه‌ی نیاز تولید نمی‌شود و سرمایه‌گذاری کافی نیز برای ایجاد ظرفیت تولید صورت نگرفته است. در آمارهای فصل دوم از نظر گذشت که تولید داخلی در بخش کاغذ مناسب برای چاپ و تحریر، نزدیک به صفر است (البته تولیدکنندگان داخلی ادعا می‌کنند که می‌توانند در حال حاضر ۱۵ تا ۲۰ درصد نیاز کشور را تولید کنند و ظرفیت تولید ۵۰ درصد نیاز کشور را نیز دارند؛ اما آمارهای ارائه‌شده از سوی دفتر امور چاپ و نشر وزارت ارشاد این امر را تأیید

نمی‌کند). در سال‌های اخیر، تلاش‌هایی برای راه‌اندازی کارخانه‌های تعطیل‌شده‌ی کاغذ و نیز راه‌اندازی کارخانه‌های جدید تولید کاغذ صورت گرفته است که هنوز نتایج عملی آنها مشخص نشده است.

مسئله‌ای که در حال حاضر بیش از هر چیز در این زمینه اهمیت دارد، مسئله‌ی تصمیم‌گیری برای تعرفه‌ی واردات کاغذ است. در حال حاضر، طرحی در مجلس شورای اسلامی در حال بررسی است که قصد دارد تعرفه‌ی واردات کاغذ را که سال‌ها در رقم ۴ درصد متوقف بوده است، تا ۱۵ درصد افزایش دهد. این طرح که طبعاً مورد حمایت تولیدکنندگان داخلی است، با مخالفت تشکّل‌ها و اتحادیه‌های نشر و نیز با مخالفت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی روبه‌روست.

استدلال مخالفت‌کنندگان این است که در شرایطی که تولیدکنندگان داخلی نهایتاً تنها می‌توانند ۱۵ تا ۲۰ درصد نیاز کشور در بخش کاغذ چاپ و تحریر را تأمین نمایند، این کار جز افزایش قیمت کتاب نتیجه‌ی دیگری را دربر نخواهد داشت. سخن آنان این است که خسارت‌هایی که افزایش تعرفه‌ی واردات به صنعت نشر وارد خواهد کرد، بسیار بیشتر از هزینه‌ی سرمایه‌گذاری برای تقویت و ارتقای کمیّت و کیفیت کاغذهای تولید داخل است. بنابراین بهتر است به جای افزایش تعرفه‌ی واردات کاغذ، سرمایه‌گذاری در جهت حمایت از تولید داخلی صورت گیرد تا این تولیدات بتوانند در رقابت با کاغذهای وارداتی، جای خود را در صنعت نشر کشور باز کنند. استدلال موافقان طرح نیز این است که با ادامه‌ی روند موجود، هیچگاه ظرفیت تولید داخلی در این بخش (که همواره بخش عظیمی از آن بلااستفاده گذاشته می‌شود) فعال نمی‌شود. در حال حاضر، حجم قابل‌توجهی کاغذ چاپ و تحریر در کشور تولید می‌شود که روی دست کارخانه‌ها باقی می‌ماند و مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. حداقل این است که وزارت آموزش و پرورش که کتاب‌های تولیدی آن مصرف یک ساله

دارند، می‌تواند از کاغذهای داخلی استفاده کند. اما تعرفه‌های کنونی، همه را به سوی واردات کاغذ سوق می‌دهد و تولید داخلی در این میان، متضرر می‌شود. به هر حال، قابل کتمان نیست که هم منافع تولیدکنندگان و هم منافع واردکنندگان کاغذ در این بحث‌ها دخالت زیادی دارد و تصمیم‌گیرندگان نهایی باید کسانی باشند که علاوه بر داشتن تخصص و احاطه داشتن نسبت به مسئله، خود از قبل تولید یا واردات کاغذ منفعتی نداشته باشند و تنها منافع کشور را در این خصوص مورد توجه قرار دهند.

۱-۲. ممیزی

ممیزی یکی از شئون حاکمیتی است که نظارت بر سلامت کتاب‌های منتشرشده را شامل می‌شود. در جمهوری اسلامی ایران، ناشران موظفانند کتاب‌های خود را پیش از انتشار به وزارت ارشاد ارسال کرده و تأییدیه‌ی اداره کل امور کتاب این وزارتخانه را برای چاپ اثر خود کسب کنند.

اما بی‌تردید باید ممیزی را به عنوان پرحاشیه‌ترین موضوع حوزه‌ی کتاب معرفی کرد. موضوعی که همیشه محل بحث موافقان و مخالفان بوده و هیچ‌گاه مسئله‌ی آن حل و فصل نشده و هر از گاهی با یک تصمیم‌گیری جدید در این حوزه و یا با یک اظهارنظر توسط یک مقام مسئول، بحث‌ها و جار و جنجال‌های پیرامون آن، از سر گرفته شده است.

برای نمونه مسئله‌ی مهمی که در حال حاضر بازار کتاب با آن مواجه است و به مسئله‌ی ممیزی کتاب برمی‌گردد، چاپ کتاب در کشورهای همسایه، به‌ویژه افغانستان است. این روزها برخی کتاب‌ها دیگر منتظر دریافت مجوز از وزارت ارشاد نمی‌مانند و با انتشار در چاپخانه‌های افغانستان، روانه‌ی بازار کتاب ایران می‌شوند

و در بازار سیاه خرید و فروش کتاب جای خود را پیدا می‌کنند. ترجمه‌هایی از رمان‌های مطرح جهان که توسط مترجمان ایرانی و ناشران افغان به انتشار می‌رسند، در این دسته قرار می‌گیرند.

به هر حال، عمده‌ی مباحث موجود پیرامون ممیزی کتاب، به چند محور قابل تقسیم است:

- وجود یا عدم ممیزی
- قبل از چاپ یا بعد از چاپ بودن ممیزی
- مکانیزم اجرایی ممیزی
- اعمال ممیزی توسط دولت یا ناشران

۱-۲-۱. وجود یا عدم ممیزی

هرچند وزارت ارشاد طبق اسناد بالادستی موظف به اعمال ممیزی در حوزه‌ی کتاب است، اما هستند نویسندگان و ناشرانی که قائل به لزوم حذف ممیزی هستند. در مهرماه ۱۳۹۲ و درحالی‌که هنوز چند ماهی از استقرار دولت یازدهم و وزارت ارشاد جدید نگذشته بود، تعدادی از نویسندگان و مترجمان و شاعران، در نامه‌ای به وزیر ارشاد خواستار حذف ممیزی شدند. امضاءکنندگان این نامه، مدّعی بودند از آنجا که طبق قانون مصنفین و مؤلفین، ناشر مالک اثر خود شناخته می‌شود، پس بهتر است با حذف کامل ممیزی، این زمینه را فراهم کنید تا خود پدیدآورندگان آثار پاسخگوی کلیه‌ی مسئولیت‌های ناشی از اثر خود باشند^۱. این نگاه هرچند در میان مسئولان حکومتی جایی ندارد، اما به هر حال، هر از چند گاهی موجب حاشیه‌هایی بر سر اصل موضوع می‌شود.

۱-۲-۲. قبل از چاپ یا بعد از چاپ بودن ممیزی

ناشران طبق قانون برای انتشار کتاب خود موظفاند پیش از انتشار، نسخه‌ی نهایی

۱. «سانسور را بردارید، خودمان پاسخگو هستیم» منتشرشده در خبرگزاری کار ایران.

کتاب را به اداره‌ی کتاب وزارت ارشاد ارسال کرده و تأییدیه‌ی این اداره را کسب کنند. این نوع ممیزی، ممیزی پیش از انتشار نامیده می‌شود. در مقابل، برخی عقیده دارند باید ممیزی پیش از نشر را برداشت و مسئولیت ممیزی را برعهده‌ی ناشران گذاشت. در صورتی که بعد از نشر کتاب، محتوای آن دچار اشکال بود، ناشر باید در یک محکمه‌ی صالح پاسخگو باشد. این نگاه در اوایل دوره‌ی وزارت آقای جنتی توسط شخص وزیر دنبال شد. وی در اولین مصاحبه‌ی تفصیلی خود بعد از رأی اعتماد مجلس، گفته بود: «ممیزی قبل از نشر را برمی‌داریم. خود ناشر وقتی روی کتابی سرمایه‌گذاری می‌کند که سه هزار تیراژ دارد، می‌داند اگر آن کتاب از چارچوب‌های قانونی خارج بشود، سرمایه‌اش دچار مشکل می‌شود و مجبور می‌شود صفحاتی از کتاب را تغییر بدهد تا با ضوابط منطبق شود. لذا از همان اول، ناشر این ضوابط را مراعات خواهد کرد. بعد نوبت ممیزی بعد از انتشار می‌رسد. آن هم باید در چارچوب قانون باشد. این کار باید توسط افراد صاحب‌نظر و اهل فکر صورت بگیرد و از خرده‌گیری و اعمال سلیقه‌ی شخصی خودداری شود»^۱.

در حقیقت چنین نگاهی، در پی آن است که در حوزه‌ی کتاب نیز مانند مطبوعات، ممیزی پیش از انتشار جای خود را به ممیزی پس از انتشار بدهد. بدین ترتیب، با تنظیم قانونی مانند قانون مطبوعات برای کتاب، هرگونه تخلف از قانون می‌تواند تعقیب قضایی پیدا کند و با تشکیل پرونده در دادگاه ویژه‌ی کتاب و نشر، جرم صورت گرفته مورد پیگیری قرار گیرد.

این مسئله البته اگر مطلوب گروهی از نویسندگان نیز باشد، به لحاظ مالی و حقوقی برای ناشران مطلوب نیست. ناشر نمی‌تواند پس از سرمایه‌گذاری برای چاپ یک

۱. علی جنتی: تسلیم گروه فشار نمی‌شوم / ممیزی قبل از نشر را برمی‌داریم. (پایگاه انتخاب به نقل از نشریه آسمان)

کتاب، شاهد بر باد رفتن سرمایه‌ی خود باشد. در شرایط موجود، اگرچه ماده‌ی ۱۵ مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی^۱ ناشران را مسئول آنچه که به ارشاد تحویل داده‌اند، معرفی می‌کند، اما می‌دانیم که این ماده جز در مواردی خاص (مانند جریان تعطیلی نشر چشمه) مورد پیگیری قرار نگرفته و عملاً ناشران مسئولیت حقوقی خاصی را متقبل نمی‌شوند. اما اگر ممیزی پیش از چاپ برداشته شود، کلیه‌ی مسئولیت‌های حقوقی کتاب‌ها در عمل نیز برعهده‌ی ناشران قرار خواهد گرفت. این یکی از دلایل مهمی است که مانع از آن می‌شود که ناشران از این امر استقبال نمایند.

۱-۲-۳. مکانیزم اجرایی ممیزی

بیشترین حاشیه‌های ایجاد شده در خصوص ممیزی، انتقاد به مکانیزم اجرایی آن است. این انتقاد که به وجه اجرایی و نه فلسفه ذاتی ممیزی صورت می‌گیرد و تا حدی نیز به حق است، عقیده دارد به دلیل شفاف نبودن اصول ممیزی، داورها و قضاوت به صورت سلیقه‌ای صورت گرفته و بعضاً از یک بررسی به بررسی دیگر به نتیجه متفاوتی منجر می‌شود. انتقادات طیف گسترده‌ای از نویسندگان، ناشران و فعالان فرهنگی معترض به ممیزی، در این سطح جای می‌گیرد و مربوط به مکانیزم اجرایی ممیزی کتاب می‌شود. با تشکیل هیئت‌های نظارت بر نشر، با توجه به اینکه مأموریت اصلی این هیئت‌ها تفسیر مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی به منظور ایجاد روال‌های یکسان در فرآیند نظارت بررسان کتاب بوده، تا حدودی این نگرانی برطرف شده یا حداقل برای مدتی حاشیه‌های رسانه‌ای این موضوع، کاهش پیدا کرده است.

۱-۲-۴. اعمال ممیزی توسط دولت یا ناشران

واسپاری بخشی از شئون حاکمیتی به صنوف نیز از دیگر موضوعاتی است که هر

۱. ماده‌ی ۱۵: «نظارت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و انجام وظایف این وزارتخانه، رافع و نافی مسئولیت ناشران نبوده و ناشران با تحویل نسخه‌ی پیش از چاپ به دبیرخانه‌ی هیئت نظارت، تمامی مسئولیت‌های حقوقی ناشی از عدم انطباق با ضوابط را برعهده خواهند داشت.

از چند گاهی باعث حاشیه‌سازی می‌شود. از جمله‌ی این شئون، شأن نظارت و ممیزی است که ارشاد عقیده دارد می‌توان بخشی از آن را به خود ناشران واگذار کرد. بخش قابل توجهی از ناشران به همان دلیلی که با انتقال ممیزی به مرحله‌ی پس از نشر مخالف بودند، با این دیدگاه نیز مخالفت کردند. هرچند این دیدگاه از جانب روشنفکران با استقبال مواجه شده بود^۱ ولی عمده‌ی ناشران به دلایل صنفی و احتمال ضرر و نیز به دلیل دشواری‌های پذیرش تبعات حقوقی این مسئله، استقبال خوبی از این واگذاری مسئولیت نداشتند.

۱-۳. تیراژ کتاب

تیراژ کتاب در سال‌های اخیر کاهشی قابل ملاحظه و غیرقابل انکار داشته است. در فصل دوم گفته شد که متوسط تیراژ هر عنوان کتاب، در سال ۱۳۸۰، ۵۱۳۰ بوده و این رقم در سال ۱۳۹۳ به ۲۰۹۳ رسیده است. در مورد تیراژ، چند بحث بسیار اهمیت وجود دارد:

۱. برخی عنوان می‌کنند که افزایش تعداد عناوین و تخصصی‌شدن کتابخوانی، به شکل طبیعی باعث کاهش تیراژ کتاب‌ها شده است و این لزوماً به معنای کمتر کتاب خواندن مردم نیست. این حرف، تا حدودی درست است. بر این اساس، مقایسه‌ی تیراژ فعلی کتاب با تیراژ کتاب‌های چاپ سنگی در زمان ناصرالدین‌شاه و عنوان کردن این مسئله که تیراژ فعلی کتاب از زمان ناصرالدین‌شاه نیز کمتر شده است، سخنی ناتمام است. چراکه افزایش تعداد عناوین کتاب‌ها به صورت طبیعی تیراژ آنها را کاهش خواهد داد. اگر فقط ۵۰ کتاب برای خواندن وجود داشته باشد،

۱. «مدیا کاشیگر: انتقال ممیزی به ناشران؛ گامی به جلوس» منتشر شده در خبرگزاری کار ایران

می‌توان انتظار داشت که تمامی جمعیت باسواد کشور آن ۵۰ کتاب را بخزند یا مطالعه کنند. اما اگر فقط در یک سال نزدیک به ۷۳،۰۰۰ عنوان کتاب منتشر شود، دیگر چنین انتظاری بی‌اساس است.

اما نکته‌ی دیگری نیز وجود دارد و آن این است که مطابق آمار مؤسسه‌ی خانه‌ی کتاب (که در فصل دوم ارائه شد)، «تیراژ کل» کتاب‌های منتشرشده در کشور نیز از سال ۱۳۸۵ تاکنون، همواره با کاهش روبرو بوده و تیراژ کل کتاب‌های سال ۹۳، حدوداً ۷۶ میلیون نسخه کمتر از تیراژ کل سال ۸۵ است. در این زمینه، شاخصی به نام «نفر کتاب» وجود دارد که می‌تواند راهگشای بحث حاضر باشد. نسبت «تیراژ کل کتاب‌های منتشرشده در سال» به «جمعیت افراد باسواد کشور»، شاخصی به نام «نفر کتاب» را به‌دست می‌دهد. در سال ۱۳۸۵ معیار «نفر کتاب» در کشور ما بالای ۳،۵ بوده که در سال‌های اخیر به ۱،۹ رسیده است؛ و این یعنی نزدیک به ۴۶ درصد کاهش طی کمتر از ۱۰ سال.

شاخص دیگر که می‌تواند در اینجا روشن‌کننده‌ی وضع موجود باشد، شاخص سرانه‌ی تولید است که سهم هر نفر را از تعداد کل صفحات چاپ‌شده‌ی کتاب در یک سال نشان می‌دهد. این شاخص، فارغ از تعداد عناوین کتاب، توان کلی نشر کتاب در یک سال را به تناسب جمعیت کشور در آن سال، بررسی می‌کند. جدول زیر، جزئیات میزان عقب‌افتادگی از پیش‌بینی شاخص سرانه‌ی تولید کتاب را از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ نشان می‌دهد:

آمار سرانه تولید کتاب (تعداد صفحات چاپ شده به ازای هر نفر)

سال	تعداد صفحات چاپ شده	جمعیت حدودی کشور (میلیون نفر)	سرانه‌ی تولید محقق	سرانه‌ی تولید مورد انتظار	درصد عقب افتادگی
۱۳۸۵	۴۷,۰۸۵,۱۶۴	۷۰	۰,۶۶۸	۰,۶۶۸	٪۰
۱۳۸۶	۴۶,۰۹۳,۶۲۸	۷۲	۰,۶۴۴	۰,۷۰۳	٪۰,۸
۱۳۸۷	۸۶,۰۳۷,۶۴۲	۷۳	۰,۵۸۴	۰,۷۳۸	٪۲۰
۱۳۸۸	۴۰,۵۷۱,۵۸۰	۷۴	۰,۵۵۱	۰,۷۷۳	٪۲۹
۱۳۸۹	۹۱,۷۳۱,۷۴۰	۷۵	۰,۵۳۹	۰,۸۰۸	٪۳۳

بنابراین در مجموع باید گفت که روند نزولی تیراژ کتاب در کشور واقعاً نگران کننده است و راه گریزی از این مطلب نیست.

۲. مطلب دیگر اینکه همین مسئله‌ی افزایش تعداد عناوین و کاهش تیراژ هر عنوان نیز اگرچه در اصل خود، امری طبیعی و ناگزیر است و افزایش جمعیت باسواد کشور، رشد علم و افزایش حجم تولیدات علمی، تخصّصی شدن کتاب و کتابخوانی و افزایش نیاز به کتاب در بخش‌های مختلف، ایجاب می‌کند که متوسط تیراژ هر عنوان کتاب کاهش یابد، اما این مسئله به نوبه‌ی خود، روز به روز میزان «رسانه‌ی جمعی^۱ بودن کتاب» را کاهش داده است. یعنی امروز کتابی وجود ندارد که شما بتوانید انتظار داشته باشید حتّی یک صدم جمعیت کشور آن را بخوانند. کاهش تیراژ و افزایش تعداد عناوین، اگرچه امری طبیعی است، اما باید این امر با یک نسبت معقول اتّفاق بیفتد.

۱. رسانه‌ی جمعی رسانه‌ای است که در زمان واحد، پیام‌های یکسانی را برای عده‌ی زیادی از مردم ارسال می‌کند.

رویکرد تخصصی به مطالعه، به معنای پراکنده شدن خوانندگان است.

بر اساس یک تحقیق، ۸۰ درصد آمریکایی‌های بالای شانزده سال، «کمابیش تفریحی» مطالعه می‌کنند. این پاسخ در میان زنان ۸۴ درصد، و در میان مردان ۷۵ درصد بوده است. (فصلنامه‌ی کتاب مهر، ش ۱۰، ص ۱۰۱) حال آنکه تحقیق دیگری که در تهران انجام شده، نشان می‌دهد ۷۲،۴ درصد شهروندان تهرانی اولویت اول خود در انگیزه‌ی مصرف کتاب را انگیزه‌ی «کارکردی» معرفی کرده‌اند. در این تحقیق، درصد کسانی که اولویت اولشان در انگیزه‌ی خود از مطالعه را «به‌خاطر لذت بردن و علاقه به مطالعه» معرفی کرده‌اند، ۱۲ درصد و کسانی که اولویت اول را «برای گذران اوقات و سرگرمی» معرفی کرده‌اند، ۱۵،۶ درصد بوده است. (فصلنامه کتاب مهر، ش ۲، ص ۸۴) این نتایج نشان می‌دهد ما در زمینه‌ی کتاب و کتابخوانی بسیار کارکردگراتر از آمریکایی‌ها فکر می‌کنیم.

نتیجه‌ی طبیعی رویکرد تخصصی به کتاب، دور شدن روزافزون کتاب از فضای تأثیرگذاری جمعی، و کاهش نامعقول و نامتوازن تیراژ کتاب در مقایسه با افزایش تعداد عناوین کتاب‌های تولیدی خواهد بود.

۳. اما بحث دیگری که در زمینه‌ی تیراژ وجود دارد، این است که همین تیراژهای اعلام‌شده‌ی رسمی نیز گاهی واقعی نیستند. مطابق گفته‌ی رئیس سابق اتحادیه‌ی ناشران و کتابفروشان تهران، «برخی از ناشران تیراژ کتاب‌های خود را بالاتر از واقعیت آن می‌زنند تا برای مخاطب این تصور را ایجاد کنند که این کتاب مخاطبان زیادی داشته است. از سوی دیگر، برخی از ناشران نیز اقدام به درج تیراژی بسیار کمتر از تیراژ واقعی کتاب می‌کنند تا حق مؤلف و مترجم اثر را کمتر از آنچه که باید پرداخت کنند. در این رابطه، نظارتی صورت نمی‌گیرد. نظارت در اختیار چاپخانه‌دار است که اگر وی با ناشر تبانی کند،

دیگر کسی از حقیقت باخبر نمی‌شود. چاپخانه‌ها نیز از سوی وزارت ارشاد کنترل می‌شوند؛ اما این کنترل قادر به مشخص کردن تبنی‌های مذکور نیست و به‌ناچار باید مبنا را بر صداقت ناشر و چاپخانه‌دار گذاشت.^۱ بنابراین آماری که در زمینه‌ی تیراژ در دست ما قرار دارد، چندان نیز قابل اطمینان نیست و باید آن را مشتمل بر صدی از خطا و کژتابی دانست.

۱-۴. مسائل قانونی

مسائل و مشکلات قانونی مربوط به حوزه‌ی کتاب، خود موضوعی مستقل برای تحقیق و ارائه‌ی گزارش است. این مسائل مربوط به قوانین، می‌توانند تحت عنوانی نظیر خلأها، ضعف‌ها، ابهامات و تعارضات قانونی مورد مطالعه و بررسی قرار بگیرند. ما در اینجا به‌عنوان نمونه، تنها به دو مورد اشاره می‌کنیم که ضعف‌های قانونی، نظارت بر اجرای ضوابط در حوزه‌ی کتاب را با مشکلاتی روبرو ساخته است.

۱-۴-۱. جایگاه حقوقی مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی

مهم‌ترین قانون موجود در حوزه‌ی کتاب، مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی تحت عنوان «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب» است. اما در زمینه‌ی پذیرش این مصوبه به جای قانون، همواره مناقشاتی وجود داشته است.

در مصوبه‌ی بازنگری اهداف و وظایف شورای عالی تأکید شده است که «مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، بر مبنای نظر امام خمینی^۲ و مقام معظم رهبری و با توجه به اصل ۵۷ قانون اساسی^۳، معتبر و برای کلیه‌ی دستگاه‌های فرهنگی

۱. مریم شهبازی، تیراژهایی که با «تردستی» افزایش می‌یابند، روزنامه‌ی ایران، ۱۳۹۴/۰۴/۳۰، ص ۷.

۲. حضرت امام (ره) درباره‌ی مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی گفته‌اند: «ضوابط و قواعدی را که شورای محترم عالی انقلاب فرهنگی وضع می‌نمایند، باید ترتیب آثار داده شود».

۳. اصل ۵۷ قانون اساسی می‌گوید: «قوای حاکم در جمهور اسلامی ایران عبارتند از: (ادامه صفحه بعد)

کشور لازم‌الاجراست». مطابق این عبارت، گرچه جایگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی، جایگاه «سیاست‌گذاری و هدایت و جهت‌دهی» است، اما اعتبار مصوبات آن، «در حکم قانون» تلقی می‌شود.

شورای عالی انقلاب فرهنگی نهادی است که به فرمان حضرت امام خمینی (ره) تشکیل شده، در قانون اساسی مورد پیش‌بینی قرار نگرفته و حتی در بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ نیز از آن ذکری به میان نیامده است.^۱

موافقان مشروعیت قانونی این نهاد، اینطور استدلال می‌کنند که: فرمان ولی‌فقیه مبنی بر تشکیل این نهاد، موجب مشروعیت آن است. مقام رهبری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از ولایت مطلقه برخوردار است و هر چه را که صلاح بداند، مجاز است انجام دهد؛ هر چند که خارج از اختیارات مصرّح در قانون اساسی باشد. بنابراین، بحث از مشروعیت و قانونی بودن شورای عالی انقلاب فرهنگی، در حقیقت بحث از گستره‌ی اختیارات رهبری است.

البته در اینجا مناقشه‌ای در کیفیت اعمال ولایت مطلقه وجود دارد و آن اینکه: اختیارات ولی‌فقیه گرچه مافوق قانون اساسی است، اما این اختیارات مافوق قانون، مربوط به شرایط ضرورت و موقعیت‌های استثنایی است و در غیر این موارد، اعمال ولایت مطلقه‌ی ولی‌فقیه از طریق مجاری قانونی خواهد بود. در واقع، راه اعمال ولایت مطلقه مجاری قانونی است، جز در موارد ضروری و اضطراری. بر این مبنا، از آنجا که احکام مصلحتی، احکامی موقت و محدود به زمان خاص هستند، جای این سؤال

قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضاییه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.» مقصود از تمسک به اصل ۵۷ در اینجا، تأکید بر اصل ولایت مطلقه‌ی فقیه و اختیارات مافوق قانونی ولی‌فقیه است که پشتوانه‌ی اعتبار مصوبات شورا شمرده می‌شود.

۱. این بحث در مورد نهادهایی مانند دادگاه ویژه روحانیت و مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز تا پیش از نهادینه شدن آنها در قانون اساسی - در بازنگری سال ۱۳۶۸ - جریان داشته است؛ اما در مورد شورای عالی انقلاب فرهنگی، بازنگری سال ۱۳۶۸ نیز ساکت است.

همواره وجود خواهد داشت که آیا مصلحت یا ضرورت وجود شورای عالی انقلاب فرهنگی، همچنان موجود است یا مرتفع شده است.

به هر تقدیر در این زمینه بحث‌هایی وجود دارد^۱ و برخی از دست‌اندرکاران حوزه‌ی کتاب معتقدند وجود قانونی شبیه به قانون مطبوعات که از سوی مجلس شورای اسلامی تصویب شده و مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفته باشد، می‌تواند رویه‌های موجود در حوزه‌ی کتاب - و به‌خصوص ممیزی - را رسمی‌تر و قانونی‌تر کرده و امکان برخوردهای سلیقه‌ای را در این حوزه کاهش دهد.

۱-۴-۲. مسائل قانونی مربوط به هیئت نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب

مطابق مصوبه‌ی سال ۱۳۸۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی تحت عنوان «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب»، برای نظارت بر امر طبع و نشر کتاب، وزارت ارشاد باید هیئتی مرکب از حداقل ۵ نفر از «صاحب‌نظران و شخصیت‌های علمی، دینی و فرهنگی» وارد به مسائل کتاب و نشر و امور اجتماعی و سیاسی و تبلیغاتی^۲ را به شورای عالی انقلاب فرهنگی معرفی کند و پس از تأیید این افراد از جانب شورا، این هیئت به نظارت بر اجرای ضوابط نشر کتاب بپردازد. این نظارت می‌تواند از قبل چاپ کتاب آغاز شده و طی تمامی مراحل انتشار کتاب استمرار داشته باشد. مشکل اینجاست که نظارتی که باید بر روی نحوه‌ی عملکرد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام گیرد، نمی‌تواند توسط افرادی انجام شود که خود زیر نظر این وزارتخانه فعالیت می‌کنند و اساساً انتخابشان توسط این وزارتخانه صورت گرفته است. بدین ترتیب، عملاً «نظارت» جای خود را به ریل‌گذاری داده است. در واقع، هیئت نظارت بر اجرای ضوابط نشر، در عمل تنها به نقش تفسیرکنندگی

۱. برای مشاهده‌ی تقریر کامل‌تر این مباحثات، رک: هدایت‌نیا گنجی، فرج‌ا...، جایگاه حقوقی شورای عالی انقلاب فرهنگی و مصوبات آن، دوماهنامه‌ی رواق اندیشه، ش ۸ (خرداد و تیر ۱۳۸۱)، صص ۵۳-۷۰.

مصوبه‌ی شورای عالی انقلاب فرهنگی برای کارشناسان اداری کتاب، بسنده کرده و با تعیین شاخص‌ها و مصادیق کلان، کوشش می‌کند تا وحدت رویه‌ای را در کارشناسی‌ها به وجود بیاورد یا حداقل دربرای مواردی که مورد اختلاف بررسان واقع شده و بالتکلیف مانده‌اند، اظهار نظر نماید. درحالی‌که «نظارت بر اجرای ضوابط»، به معنای ارزیابی عملکرد مجریان قانون، در چنین ساختاری محقق نخواهد شد.

در حال حاضر هیئت نظارت، درست مانند یک نهاد زیرمجموعه‌ی وزارت ارشاد فعالیت می‌کند و می‌بینیم که اگر مجریان نخواهند، می‌توانند تا مدت‌ها این هیئت را اساساً تشکیل ندهند. حتی در هنگام فعالیت این هیئت نیز شاهدیم که با تغییر مدیران اداری کتاب، این هیئت بالتکلیف می‌شود و برگزاری جلسات نیز به تعویق می‌افتد. علاوه بر این، مشکل دیگری که در زمینه‌ی هیئت نظارت وجود دارد، این است که مطابق مصوبه، اعضای این هیئت باید از میان صاحب‌نظران و شخصیت‌های برجسته انتخاب شوند. این مسئله نیز باعث می‌شود افرادی عضو هیئت نظارت باشند که دغدغه‌ها و مشاغل متعددی دارند و نمی‌توانند برای پیگیری و نظارت بر اجرای ضوابط در مورد چیزی در حدود ۷۰ هزار عنوان کتاب منتشره در سال - وقت چندانی اختصاص دهند. این مسئله نیز دلیل دیگری است که هیئت نظارت را از شأن نظارتی به سوی شأن سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌گذاری سوق می‌دهد.

۲. مسائل حوزه‌ی توزیع

۲-۱. نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران که هر ساله در اردیبهشت‌ماه برگزار می‌شود نیز از دیگر مسائل مهم حوزه‌ی کتاب و نشر است که بحث‌های متعددی را به‌خصوص در سال‌های اخیر - به خود اختصاص داده است.

۱-۲. مکان نمایشگاه

مکان برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، همواره یکی از موضوعات بحث‌برانگیز بوده است. در دولت نهم محلّ برگزاری نمایشگاه از محلّ دائمی نمایشگاه‌های بین‌المللی تهران به مصلای امام خمینی (ره) تغییر پیدا کرد. با این حال، مصلّی نیز دارای محدودیت‌های خاص خود است. هزینه‌ی زیاد اجاره‌ی مصلّی تهران برای برگزاری یک نمایشگاه ده روزه، یکی از این چالش‌هاست.

مهمترین گزینه‌هایی که برای انتقال نمایشگاه کتاب تهران وجود دارند، یکی باغ کتاب و دیگری مجتمع آفتاب هستند که هیچکدام به بهره‌برداری نهایی نرسیده‌اند. علاوه بر این، هر دوی این مجموعه‌ها، مشکلات دیگری نیز برای تحمّل بار نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران دارند.

مشکل عمده‌ی باغ کتاب، کوچک بودن مساحت آن در مقایسه با مصلّی تهران است. مساحت مصلّی تهران، ۶۳۰ هزار متر مربع (۶۳ هکتار) است. مساحت بخش مسقّف آن نیز ۱۳۰ هزار متر مربع است و تعداد بازدیدکنندگان در سال‌های اخیر، در روزهای شلوغ نمایشگاه به ۴۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفر در روز رسیده است. درحالی‌که مساحت باغ کتاب، در مجموع ۱۱۰ هزار متر مربع (۱۱ هکتار) است و ۵۴ هزار متر مربع آن را فضای مسقّف تشکیل داده است. پیش‌بینی مسئولان پروژه‌ی باغ کتاب این بوده است که این فضا می‌تواند در حالت عادی روزانه ۲۰ هزار نفر را پاسخگو باشد. بنابراین برگزاری نمایشگاه کتاب تهران در باغ کتاب، تنها در شرایطی امکان‌پذیر است که اراده‌ی جدّی بر تغییر ساختار نمایشگاه و کوچک‌سازی آن وجود داشته باشد. پروژه‌ی مجتمع شهر آفتاب (متعلّق به شهرداری تهران) نیز گزینه‌ی دیگری برای انتقال مکان نمایشگاه است که بنا شده نمایشگاه سال ۱۳۹۵ در آن برگزار شود. امّا مسئولین کنونی وزارت ارشاد، علاوه بر عدم اتمام ساخت این مجموعه، دور بودن آن

از مرکز شهر و فراهم نبودن مسیرهای دسترسی به آن را نیز از دیگر مشکلات این مجموعه برای برگزاری نمایشگاه کتاب تهران می‌دانند. گذشته از اینکه افتتاح ایستگاه مترو و نیز افتتاح کامل شبکه‌ی آزادراهی پیرامون مجتمع، از لوازم برگزاری نمایشگاه کتاب در این مکان است، مسئله‌ی دور بودن این مکان از مرکز شهر است که باید دید آیا غالب مخاطبان نمایشگاه فعلی کتاب حاضرند برای دسترسی به نمایشگاه کتاب، دست به یک سفر روزانه به منتهی‌الیه جنوبی تهران بزنند یا خیر. جدا از این مسئله، فضای مسقف نمایشگاهی مجتمع شهر آفتاب نیز در فاز اول ۳۸ هزار متر مربع است که با ظرفیت ۶۰ هزار متر مربع فضای رو باز نمایشگاهی، باز هم جوابگوی ظرفیتی که مصلاّی تهران در حال حاضر پوشش می‌دهد، نیست.

شاید سیاست کوچک‌سازی نمایشگاه یا جداسازی بخش ناشران دانشگاهی و کمک‌آموزشی از بخش عمومی نمایشگاه، تنها راه‌حل پیش روی تصمیم‌گیرندگان برای بلندمدت باشد. به هر حال، تصمیمی که مسئولان در این خصوص اتخاذ می‌کنند، تا سال‌ها بر ساختار نمایشگاه تأثیرگذار خواهد بود. چنانکه تصمیم مبتنی بر انتقال نمایشگاه به مصلاّی تهران، تأثیرات زیادی در ساختار شکل‌گرفته‌ی امروزمین نمایشگاه کتاب تهران داشته است.

۲-۱-۲. چابک شدن نمایشگاه

برگزاری نمایشگاهی با این حجم و حضور این تعداد ناشر، در سال‌های گذشته اغلب با انتقاداتی همراه بوده؛ انتقاداتی که به نظر می‌رسد در سال‌های اخیر از زبان‌ها و قلم‌های بیشتری مطرح گشته و در حال تبدیل شدن به نوعی گفتمان در مواجهه با نمایشگاه کتاب تهران است.

برخی کارشناسان نشر عقیده دارند این نمایشگاه باید محل حضور ناشران حرفه‌ای و فعال باشد. درحالی‌که در شرایط کنونی بخش قابل‌توجهی از شرکت‌کنندگان را ناشرانی

تشکیل می‌دهند که نشر اولویت و شغل اول آنها نیست. حضور این حجم از ناشران غیرحرفه‌ای، موجب گستردگی غیرلازمی شده است که کارهای اجرایی نمایشگاه را دشوار و گاه حتی غیرمعقول می‌کند و هزینه‌های مالی، انسانی و محیطی را بیهوده بالا می‌برد.

از سوی دیگر، برگزاری یک نمایشگاه بزرگ که در آن تعداد زیادی از ناشران غیرمرتبط و نامتجانس (از ناشران عمومی گرفته تا ناشران دانشگاهی، کمک‌آموزشی، کودک و نوجوان و نمایندگی‌های ناشران خارجی) در کنار هم جمع می‌شوند، مورد انتقاد دست‌اندرکاران حوزه‌ی کتاب قرار دارد. این نمایشگاه، در واقع ترکیبی از چند نمایشگاه مستقل است که هر کدام، می‌توانست مخاطب و جامعه‌ی هدف متفاوتی داشته باشد. از همین رو، برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی و هدفمند، به یکی دیگر از خواسته‌های فعالان عرصه‌ی نشر تبدیل شده است.

۲-۱-۳. فروشگاه‌ی بودن نمایشگاه

مهم‌ترین انتقاد سال‌های اخیر به نمایشگاه کتاب تهران، برجسته بودن وجه فروشگاه‌ی نمایشگاه کتاب تهران و محو بودن وجه نمایشگاهی آن است. منتقدان عقیده دارند که نمایشگاه کتاب تهران نه یک نمایشگاه و محلی برای عرضه‌ی دستاوردها و کارنامه‌ی سالیانه‌ی اهالی نشر، بلکه یک فروشگاه بزرگ کتاب است که با برگزاری هر ساله‌ی خود ضرر قابل توجهی به سیستم توزیع و کتاب‌فروشی‌ها وارد می‌آورد. این دسته از منتقدان معتقدند نمایشگاه کتاب تبدیل به محلی شده که علاقه‌مندان با رجوع به آن، نیاز سالیانه‌ی خود را تأمین می‌کنند و در سایر ایام سال، دیگر سری به کتاب‌فروشی‌ها نمی‌زنند. آنان عقیده دارند نمایشگاه باید ویرتینی از صنعت نشر کشور باشد؛ ولی در حال حاضر تبدیل به یک بازار گسترده شده است که امکان تعامل اجزای صنعت نشر در آن در حدّ تعاملات اتفاقی کاهش پیدا کرده و

البته سود عمده‌ی این بازار نیز از آن ناشران آموزشی و دانشگاهی می‌شود. این بازار بزرگ، نوعی عرضه‌ی مستقیم کالا است که همانند دیگر بازارهای اینچینی ضربه‌های غیرقابل انکاری بر سیستم توزیع و فروشندگان خرد (در اینجا، کتابفروشان) وارد می‌کند. شبکه‌ی توزیع و عرضه‌ی نه‌چندان قوی کنونی که وابسته به درآمدهای ناچیز حاصل از فروش کتاب است، قبل و پس از نمایشگاه کتاب، دچار رکودی چندماهه می‌شود و این ضرر اقتصادی قابل جبران نیست.

از یک سو، گفته می‌شود در کشور به ازای هر ۷ یا ۸ ناشر، تنها یک کتابفروشی وجود دارد و کتابفروشی‌های موجود، ویتترین کافی برای عرضه‌ی کتاب‌های منتشرشده در سال را تأمین نمی‌کنند و از سوی دیگر، میزان درآمدزایی همین کتابفروشی‌های محدود نیز با برگزاری نمایشگاه، کاهش می‌یابد.

۲-۱-۴. حمایت نمایشگاه از نشر غیر حرفه‌ای

مطابق گفته‌ی رئیس پیشین اتحادیه‌ی ناشران و کتابفروشان تهران^۱، بر اساس آئین‌نامه‌ی برگزاری نمایشگاه، نباید بیشتر از ۶۰۰ غرفه در نمایشگاه وجود داشته باشد. این در حالیست که امروز، بیش از ۱۵۰۰ غرفه در نمایشگاه وجود دارد. این اتفاق در شرایطی رخ می‌دهد که ۷۰ درصد نشر کتاب در کشور، تنها توسط ۱۰۰ ناشر انجام می‌شود.

نمایشگاه کتاب فرصتی است برای ناشران غیرحرفه‌ای که حتی گاهی سطح حداقلی چاپ کتاب در سال را نیز رعایت نمی‌کنند، اما با حضور در نمایشگاه این فرصت را پیدا می‌کنند که به اندازه‌ی تمام فروش سالیانه‌ی خود و گاهی بیشتر از آن، کسب درآمد داشته باشند. فروش کتاب‌های ناشران دیگر، یکی از راه‌های کسب درآمد این غرفه‌هاست.

۱. نادر قدیانی، مافیای نشر را نمی‌فهمم، خبرگزاری فارس.

گرچه قوانینی برای جلوگیری از این اتفاق وجود دارد، اما سیاست برگزاری نمایشگاهی در این حجم و ابعاد، به طور طبیعی با چنین اقتضائاتی همراه است.

۲-۲. نمایشگاه‌های استانی کتاب

جدا از بحث نمایشگاه کتاب تهران، بحث نمایشگاه‌های استانی نیز بحث دیگری است که در این زمینه قابل طرح است. نمایشگاه‌های کتاب استانی هم مانند نمایشگاه کتاب تهران، در واقع فروشگاه بوده و به همین سبب، نوعی دستکاری نظام توزیع کتاب هستند. اما باید این نکته را نیز در نظر داشت که برای بسیاری از استان‌ها اساساً نظام توزیعی نمی‌توان قائل بود که بخواهد با نمایشگاه استانی آسیب ببیند. در بخشی از مناطق کشور، برگزاری نمایشگاه‌های کتاب استانی نوعی ایجاد بازار برای کتاب به حساب می‌آید و گشودن دریچه‌ای برای شکل‌گیری چرخه‌ی اقتصادی کتاب بوده و در نتیجه برای نظام توزیع نیز مفید است.

اگر بخواهیم مزایا و معایب برگزاری نمایشگاه‌های استانی را در کنار یکدیگر ببینیم، باید گفت یکی از دستاوردهای عمده‌ی برگزاری نمایشگاه‌های کتاب، توزیع مناسب، متوازن و متعادل کتاب در سطح کشور و به ویژه مناطق دوردست و خارج از مرکز بوده است. اما در عین حال، این نباید موجب غفلت از آسیب‌هایی شود که در بسیاری از استان‌های دیگر، با برگزاری نمایشگاه‌های استانی به نظام توزیع وارد می‌شود.

یکی دیگر از نقاط ضعف نمایشگاه‌های استانی، حضور کتابفروشان استانی در نمایشگاه، به جای ناشران تهران و دیگر شهرستان‌ها بوده است. در واقع، بسیاری از ناشران صرفه‌ی کار خود را نه در حضور مستقیم در نمایشگاه‌های استانی، که در حضور نمایندگی‌های فروش خود در آن شهرستان‌ها می‌بینند. اتفاقی که عملاً ماهیت نمایشگاهی را تعطیل کرده و به ماهیت فروشنده‌ی نمایشگاه‌ها دامن می‌زند.

۲-۳. تبلیغ کتاب

تبلیغ کتاب در کشور ما با مشکل روبه‌روست. ناشران آن مقدار درآمد ندارند که بتوانند برای تبلیغ کتاب‌های خود، به مقدار مناسب هزینه کنند. در ایران، معمول این است که ناشر قیمت تمام‌شده‌ی کتاب را در ضریب ۲ یا ۳ و گاهی نیز ۴ ضرب می‌کند، بر شمارگان کتاب تقسیم می‌کند و قیمت پشت جلد کتاب را مشخص می‌کند. بخش عمده‌ای از این ضریب، برای سیستم حمل و نقل و توزیع کنار گذاشته می‌شود. باید در نظر داشت که سهم ناشر در طول چند سال و با فروش تکتک نسخه‌ها، آرام‌آرام به جیب او بازمی‌گردد. اگر ناشر بیشتر از این بخواهد قیمت‌گذاری کند، مشتری خود را به‌راحتی از دست می‌دهد. جالب است که این ضریب، در آمریکا به‌طور متوسط بین ۶ تا ۸ است. یعنی ناشر ۶ تا ۸ برابر قیمت تمام‌شده‌ی کتاب را پشت جلد قرار می‌دهد^۱. در بعضی کشورها، این ضریب به ۱۲ تا ۱۶ نیز افزایش می‌یابد. طبیعی است ناشری که می‌تواند از چنین ضریب‌هایی در قیمت‌گذاری استفاده کند، بسیار راحت‌تر حاضر می‌شود برای کتاب خود تبلیغ کند. این حاشیه‌ی سود، این امکان را به او می‌دهد که برای پیدا کردن مشتری (حتی در بلندمدت) سرمایه‌گذاری کند. در کشور ما اما، ناشران عملاً چنین امکانی ندارند.

۲-۴. یارانه

در مورد اینکه یارانه‌ی کتاب باید به تولیدکننده اختصاص داشته باشد یا مصرف‌کننده، بحث‌های زیادی وجود دارد. امروز تقریباً یک دهه است که دیگر سهمیه‌ی کاغذ به ناشران داده نمی‌شود؛ اما این مسئله هنوز حل نشده است. بحث یارانه‌ی کتاب از سال ۱۳۸۵ که دولت تصمیم گرفت با قطع کردن یارانه‌ی

۱. عبدالحسین آذرنگ، چند نوشتار و گفتار در نشر کتاب و ویرایش، ص ۶۰.

کاغذ و اختصاص بودجه‌ی آن برای اعطای یارانه به مصرف‌کننده، گامی در جهت عدالت در این حوزه بردارد، وارد مرحله‌ی تازه‌ای شد. با اعطای یارانه به مصرف‌کننده در کنار افزایش خرید کتاب از ناشران، به نظر می‌رسید که مشکل یارانه‌ی کتاب برای همیشه حل خواهد شد. اما امروز پس از گذشت نزدیک به ۱۰ سال، می‌بینیم که اینگونه نشد و اهداف مورد نظر تحقق نیافت.

در حال حاضر دو مشکل جدی در خصوص یارانه‌ی کتاب وجود دارد:

یک مشکل در اینجاست که تشخیص مصرف‌کنندگان واقعی کتاب کار راحتی نیست. بسیاری از مشتریان پر و پا قرص کتاب، جزء هیچ‌یک از دسته‌هایی که یارانه‌ی خرید کتاب به آنها اختصاص داده می‌شود، قرار نمی‌گیرند. از طرف دیگر، خرید و فروش بن‌های کتاب (اعم از کاغذی و الکترونیکی) نشان می‌دهد که بسیاری از افرادی که یارانه‌ی کتاب به آنها تعلق گرفته، احتیاجی به آن ندارند و حاضرند این یارانه را با پول نقد کمتری معاوضه کنند. بنابراین، تشخیص اینکه مصرف‌کننده‌ی واقعی کتاب کیست و یارانه باید به چه کسانی تعلق بگیرد، کار ساده‌ای نیست.

دومین مشکل که در نمایشگاه اخیر (۱۳۹۴) منازعاتی را پیرامون بحث یارانه‌ی کتاب ایجاد کرد، این است که اختصاص یارانه به مصرف‌کننده نیز لزوماً به معنای کمک به تولید کتاب نیست؛ چنانکه اختصاص یارانه به تولیدکننده لزوماً به این معنا نبود و به تولید منجر نمی‌شد. توزیع‌کنندگان کتاب‌های خارجی نه تولیدکننده‌ی کتاب هستند و نه مصرف‌کننده‌ی آن. با این حال، هر ساله از قبل یارانه‌ی افزون بر ۱۰ میلیون دلاری دولت که برای خرید کتاب خارجی اختصاص داده می‌شود، سود می‌برند. گرچه هیچ شکّی وجود ندارد که جامعه‌ی علمی به منابع خارجی نیازمند است و برای تولید علم و پیشرفت علمی نیز نیاز به منابع روزآمد خارجی وجود دارد، اما یارانه‌ی کتاب قاعداً باید در جایی قرار گیرد که به

تولید کتاب در کشور خودمان کمک کند، نه آنکه به اقتصاد نشر دیگر کشورها کمک کند و به جیب واسطه‌های ورود کتاب‌های خارجی برود.

۳. مسائل حوزه‌ی مصرف

۳-۱. آمار سرانه‌ی مطالعه

در موضوع کتاب، اصلی‌ترین عاملی که می‌تواند موجب فلج شدن یا راه افتادن همه‌ی چرخ‌دنده‌های دیگر شود و صنعت نشر را رونق ببخشد، «میزان مطالعه‌ی مردم» است. سیاست‌گذاری کتاب برای جامعه‌ای که کتاب می‌خواند، کار چندان دشواری نیست. اما در جامعه‌ای که کتاب نمی‌خواند، تقریباً هر کوششی بی‌فایده است و نمی‌توان نتایج مثبت یا منفی سیاست‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات را سنجید. در این میان، اگر آمار قابل اتکایی نیز در دست نباشد، کار بسیار دشوارتر می‌شود. در فصل دوم و در بخش مربوط به آمارهای سرانه‌ی مطالعه، دیدیم که آمارهای بسیار متفاوتی از سرانه‌ی مطالعه در کشور، تاکنون از سوی مراجع مختلف ارائه شده است. این مطلب برنامه‌ریزی برای بهبود وضع موجود را دشوار می‌نماید. چرا که هیچ تصوّر روشنی از وضع موجود در دسترس سیاست‌گذاران نخواهد بود. شناخته‌شده‌ترین آمار مربوط به میزان مطالعه در سال‌های اخیر، سنجش‌هایی است که در دوره‌ی پیشین مدیریت نهاد کتابخانه‌ها، توسط این نهاد و در راستای حرکت در جهت پیشبرد اهداف «سند نهضت مطالعه‌ی مفید»، انجام می‌گرفت و نتایج آن ارائه می‌شد. این آمارها، میانگین میزان مطالعه‌ی مفید ایرانیان را رقمی در حدود ۷۵ دقیقه در روز معرفی می‌کرد که حدود ۱۸ دقیقه از آن، به مطالعه‌ی کتاب اختصاص داشت. اما بسیاری از اهالی کتاب از همان دوره، نسبت به پذیرش این آمار، موضعی منفی داشتند. مسئولان فرهنگی دولت یازدهم نیز آن رویه را نپذیرفته‌اند. بخشی از

اظهار نظرهای آنها در این خصوص، از این قرار است:

■ وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۹۳/۰۶/۳۰): «اطلاعات و آمار در زمینه کتابخوانی در کشور نویدبخش نیست... برخی آمارهایی که در گذشته برای نشان دادن افزایش تعداد کتابخوان‌ها مطرح می‌شد، آمارسازی بوده است... نمی‌توان آمار کتاب‌های برداشته‌شده از ایستگاه‌های کتاب را مبنای آمار کتابخوانی قرار داد.»

■ دبیرکل کنونی نهاد کتابخانه‌های عمومی (۱۳۹۳/۰۸/۲۰): «دلایل و مستندات، حاکی از آن است که وضع کتابخوانی در کشور ما اصلاً خوب نیست. سرانه‌ی مطالعه اصلاً خوب نیست. ما هنوز نه آماری داریم و نه روش علمی متقنی برای یافتن سرانه‌ی مطالعه. اما اگر هم داشته باشیم، یقین دارم که وضع کتابخوانی ما خوب نیست؛ به شهادت مراجعه به کتابخانه‌ها، به شهادت شمارگان پایین کتاب در کشور، و به شهادت عدم غلبه‌ی گفتمان کتاب و کتابخوانی در سطح رسانه‌ها و دستگاه‌های فرهنگی.^۲»

■ دبیرکل کنونی نهاد کتابخانه‌های عمومی (۱۳۹۳/۰۵/۱۴): «متأسفانه سرانه‌ی مطالعه در سطح کشور بسیار پائین‌تر از سطح جهانی است و ما باید با افزایش تعداد کتابخوانان واقعی و نه آماری و کاذب، به افزایش سرانه‌ی مطالعه بپردازیم. دو نشانه برای افزایش سرانه‌ی مطالعه در کشور وجود دارد: یکی افزایش چاپ کتاب و دیگری تعداد مراجعه به کتابخانه‌ها.^۳»

واقعیت این است که در زمینه‌ی سرانه‌ی مطالعه‌ی کتاب در کشور، آمار قابل اعتمادی که مورد توافق میان همه‌ی دست‌اندرکاران و فعالان حوزه‌ی کتاب باشد، وجود ندارد و این خود یکی از آسیب‌های جدی برای برنامه‌های توسعه‌ی کتابخوانی است و بدین

۱. علی جنتی، آمار کتابخوانی در کشور نوید بخش نیست، پایگاه اطلاع‌رسانی دولت.

۲. علیرضا مختارپور، روش علمی متقنی برای یافتن سرانه مطالعه نداریم، خبرگزاری لیزنا.

۳. علیرضا مختارپور، سرانه مطالعه در ایران پایین‌تر از میانگین جهانی است، جام جم آنلاین.

ترتیب، امکان سنجش مرتّب و برنامه‌ریزی‌های دقیق، اصولی و ساختاری برای بهبود منظم اوضاع کتابخوانی از مسئولان سلب می‌شود.

به نظر می‌رسد لازم است یک نهاد متخصص و مرجع در زمینه‌ی آمارگیری، نظیر مرکز آمار ایران، با استفاده از روش‌های علمی و مورد توافق میان اهالی کتاب، به ارائه‌ی آمار در این حوزه بپردازد. شاخص‌هایی که این مرکز برای سنجش میزان کتابخوانی در نظر می‌گیرد، باید به صورتی باشد که امکان مقایسه‌ی میان کشور ما با دیگر کشورها را فراهم کند.

این اتفاق، امکان برنامه‌ریزی و نیز امکان سنجش نقاط ضعف و قوت برنامه‌ها را فراهم می‌کند و تا سال‌ها می‌تواند نتایج اقدامات مثبت و منفی نسل‌های مختلف از مسئولین فرهنگی کشور را به نمایش بگذارد. طبیعی خواهد بود که در چنین شرایطی، حرکت به سمت تصمیم‌گیری‌های معقول، حساب‌شده و منطقی برای هر مسئولی که در هر دوره‌ای زمام کار را در اختیار بگیرد، بسیار راحت‌تر از شرایط فعلی خواهد بود.

۴. مروری بر دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب درباره کتاب

در پایان این گزارش، مروری کوتاه و مختصر خواهیم داشت بر توصیه‌هایی که رهبر انقلاب، به‌عنوان بالاترین مقام مسئول کشور و در عین حال، به‌عنوان یک کتابخوان حرفه‌ای، درباره‌ی کتاب و کتابخوانی داشته‌اند.

۴-۱. ترویج کتابخوانی

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	ملت ما مطالعه کردن را اصلاً جزء کارهای بشری نمی‌دانند! مثل خوراک و ورزش و دیگر چیزهایی که جزء کارهای معمول انسان است، مطالعه اصلاً جزء این چیزها نیست! آدم باید عنوان دیگری داشته باشد. یا باید شب امتحانش باشد؛ یا باید معلم در مدرسه از آدم بخواند؛ یا باید یک دانشمند باشد؛ یا باید بخواند در جایی سخنرانی کند تا موجب شود که مطالعه کند! این چقدر خسارت است، واقعا خدا می‌داند. من وقتی یادم می‌آید - و این چیزی است که تقریباً هیچ وقت از یادم نمی‌رود - که مردم ما مطالعه کردن را بلد نیستند، به قلب من فشار می‌آید! از این بابت، ما چقدر داریم هر ساعت خسارت می‌بینیم؟! واقعا این به عهده‌ی چه کسی است؟ در حال حاضر اینطور است که بنده یا یک نفر مثل بنده، سالی یک بار به نمایشگاه کتاب برود و یک کلمه راجع به مطالعه بگوید؛ آن هم به شرطی که دست یک گزارشگر خاص نیفتد؛ اینکه نمی‌شود!	بیانات در دیدار با اعضای گروه اجتماعی صدای جمهوری اسلامی ایران - ۱۳۷۰/۱۱/۲۹
۲	مردم ما، با کتاب، بیش از آنچه که امروز انس دارند، باید انس بگیرند. کتابخوانی چیزی است که برای یک ملت، فریضه است؛ واجب و لازم است. مردمی که اهل کتاب خواندن باشند، از لحاظ معلومات و ذکاوت و هوشیاری، تفاوت می‌کنند با مردمی که با کتاب و مطبوعات انس نداشته باشند.	مصاحبه در پایان بازدید از پنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، ۱۳۷۱/۰۲/۱۷
۳	با تلخی باید اعتراف کنیم که رواج کتاب و روحیه‌ی کتابخوانی در میان ملت عزیز ما که خود یکی از مشعل‌داران فرهنگ و کتاب و معرفت در طول تاریخ پس از ظهور اسلام بوده است، بسی کمتر از آن چیزی است که از چنین ملتی انتظار می‌رود. و این پدیده نیز مانند بیشتر پدیده‌های ناگوار در کشور ما، نتیجه‌ی فرمانروایی پادشاهان و فرمانروایان ظالم و فاسد و بی‌فرهنگ و بی‌سواد بر این کشور در دو بیست سال گذشته است... اینک فرصت بی‌نظیری از حکومت دین و دانش بر ایران، پدید آمده است که باید از آن در جهت اعتلای فکر و فرهنگ این کشور بهره جست. امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است. از همه بیشتر، جوانان و نوجوانان، باید احساس وظیفه کنند، اگر چه آنگاه که انس با کتاب رواج یابد، کتابخوانی نه یک تکلیف، که یک کار شیرین و یک نیاز تعلل‌ناپذیر و یک وسیله برای آراستن شخصیت خو بستن، تلقی خواهد شد، و نه تنها جوانان، که همه‌ی نسل‌ها و قشرها از سردلخواه و شوق بلدان رو خواهند آورد.	پیام به مناسبت آغاز هفته کتاب، ۱۳۷۲/۱۰/۴

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۴	من این را می خواهم عرض کنم که در منزل خود من، همه‌ی افراد بدون استثناء هر شب در حال مطالعه خوابشان می برد. خود من هم همینطور. نه اینکه حالا وسط مطالعه خوابم ببرد. مطالعه می کنم؛ تا خوابم می آید، کتاب را می گذارم و می خوابم. همه‌ی افراد خانه‌ی ما، وقتی می خواهند بخوابند حتما یک کتاب کنار دستشان است. من فکر می کنم که همه‌ی خانواده‌های ایرانی باید اینگونه باشند. توقع من این است. باید پدرها و مادرها، بچه‌ها را از اول با کتاب محشور و مانوس کنند.	مصاحبه در پایان بازدید از نمایشگاه کتاب، ۱۳۷۴/۰۲/۲۶
۵	من توقعم این است که مردم ما کتابخوانی را جدی بگیرند. البته جمعی از مردم جدی می گیرند؛ اما همه اینطور نیستند. من می خواهم خواهشی از مردم بکنم و آن این است: کسانی که وقت‌های ضایع شونده‌ای دارند... کتاب در کیف یا جیب خود داشته باشند و در اتوبوس که نشستند، کتاب را باز کنند و بخوانند. وقتی هم به مقصد رسیدند، نشانه‌ای لای کتاب بگذارند و باز در فرصت یا فرصت‌های بعدی آن را باز کنند و از همان جا بخوانند. بنده خودم چند جلد قطور از یک عنوان کتاب را در اتوبوس خواندم! البته قضیه مربوط به قبل از انقلاب است که چند روزی برای انجام کاری از مشهد به تهران آمده بودم. بنا به دلایلی نمی خواهم اسم کتاب را بگویم. وضعیت و فضای اتوبوس‌های آن روزگار برای ما خیلی آزاردهنده بود و نمی توانستیم تحمل کنیم. دلم می خواست سرم پایین باشد و خواندن کتاب در چنین وضعیتی بهترین کار بود. ساعتی را که به این حالت می گذراندم احساس نمی کردم ضایع می شود. آن وقت‌ها تقریباً یک ساعت طول می کشید تا ادم با اتوبوس از جایی به جای دیگر می رفت. بعضی وقت‌ها این جابجایی کمتر یا بیشتر هم طول می کشید. به هر حال چنین یک ساعت‌هایی را احساس نمی کردم که ضایع می شود؛ چون کتاب می خواندم.	مصاحبه با خبرنگار صدا و سیما پس از بازدید از نمایشگاه کتاب، ۱۳۷۵/۰۲/۲۲
۶	از بس درباره‌ی این مسئله مهم گفته‌ام و به من هم گفته نشده که چقدر اثر دارد، حقیقتاً وقتی می خواهم بار دیگر این مسئله را بیان کنم، دچار تردید می شوم که این دیگر جزو گفتار لغو نباشد! من نمی دانم واقعا این تکرار، اثر کرده، یا نکرده است. شما باید آن را بگویید. واقعا اماری بگیرد، ببینیم کتابخوانی چقدر رشد می کند. بیایید کاری کنید که مردم کتابخوان بشوند. در دنیا «کتاب جیبی» اساساً برای این به وجود آمد که مردم کتابخوان بشوند؛ یعنی کتاب را در جیبشان بگذارند و مثلاً هنگامی که به قطار زیرزمینی یا اتوبوس سوار می شوند، آن را باز کنند و بخوانند. این کاری است که اگر باب شود، بسیاری از وقت‌های مرده، زنده خواهد شد.	بیانات در دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۳/۰۷

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۷	من جوانان بسیاری را دیده‌ام- حالا افراد مسن جای خود دارد- که حتی مطالعه‌ی کتاب رمان را هم میل ندارند!... حالا نمی‌گوییم کتاب اجتماعی، سیاسی، یا کتاب علمی، این ناشی از چیست؟ ناشی از عدم اعتیاد به کتاب است. مردم میل به کتابخوانی ندارند. برای این باید فکری کنید.	بیانات در دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۶/۰۸/۰۸.
۸	اگر مردم توانستند سؤال‌ها و استفسارهایشان را در کتاب بیابند و به کتاب مراجعه کنند، یک عالم دیگر و ماجرای دیگری خواهد شد، که متأسفانه امروز در داخل ایران از آن خبری نیست.	بیانات در دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۶/۰۸/۱۹.
۹	اهتمام به کتاب در واقع قوامش به اهتمام به کتابخوانی است. در جامعه باید سنت کتابخوانی رواج پیدا کند... به گمان من یکی از بدترین و پرخسارت‌ترین تنبلی‌ها، تنبلی در خواندن کتاب است. هرچه هم انسان به این تنبلی میدان بدهد، بیشتر می‌شود. کتابخوانی باید در جامعه ترویج شود؛ و این کار برعهده‌ی همه‌ی دستگاه‌هایی است که در این زمینه مسئول‌اند؛ از مدارس ابتدایی بگیرد- که برنامه‌هایی باید باشد که کودکان ما را از اوان کودکی به خواندن کتاب عادت بدهد... تا دستگاه‌های ارتباط‌جمعی، تا صدا و سیما، تا وسائل تبلیغاتی گوناگون... باید جوری بشود که در سبد کالای مصرفی خانواده‌ها، کتاب یک سهم قابل قبولی پیدا کند و کتاب را بخرند برای خواندن، نه برای تزئین اتاق کتابخانه و نشان دادن به این و آن.	بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه‌ها و کتابداران، ۱۳۹۰/۰۴/۲۹

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	من فکر می‌کنم اگر بتوانیم فرهنگ کتابخوانی را در کشور رایج کنیم و در کنار آن، تولید کتاب را هم خوب گسترش دهیم، بخش عمده‌ای از وظایف فرهنگی دولت جمهوری اسلامی، بدین وسیله انجام خواهد گرفت.	بیانات در مصاحبه صدا و سیما در ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب، ۱۳۷۲/۰۲/۲۱
۲	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی باید بخش مهمی از بودجه و امکانات خود را به تولید کتاب‌های مفید و مبتنی بر اهداف فکری اسلامی اختصاص دهد و میدان را برای افراد مستعدی که توانایی تولید فکر و نوشتن کتاب دارند، باز کند	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰
۳	میدان خالی بوده و یک عده آدم بی‌ارزش و هوچی... آمدند و خودشان را به عنوان رمان‌نویس بزرگ جا زدند و ضد انقلاب هم اینها را ترویج کرد.	دیدار با مسئولین کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶/۰۵/۱۸
۴	ما الآن در زمینه‌های گوناگون دچار کمبود کتابیم. البته حجم کتاب بالا رفته است... ولی باز هم کتاب کیفی کم داریم... همین کتاب‌هایی را که عامه‌ی مردم احتیاج دارند بدانند... ما راجع به اینها کتاب سنگین و وزین و متقن -که انسان خاطرجمع باشد این کتاب در اختیار مردم قرار می‌گیرد و سطح فکر را بالا می‌برد- کم داریم... باید کتاب کوتاه، بلند، آسان و عمیق داشته باشیم؛ باید تنوع در موضوعات و تنوع در کتاب‌های دارای موضوع واحد داشته باشیم. البته همه هم متقن و صحیح باشد، که ما متأسفانه این را نداریم.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب- ۱۳۷۶/۰۸/۱۹
۵	من اینطور تصور می‌کنم که بایستی تولید کتابمان به مراتب از آن مقداری که هست، بیشتر باشد؛ هم به معنای تولید کتاب -که تألیف و ترجمه و اینطور چیزهاست- هم به معنای احیای آثار کهن و قدیمی.	مصاحبه در پایان بازدید از نمایشگاه کتاب، ۱۳۷۷/۰۳/۰۵
۶	تولیدکنندگان کتاب هم بایستی به این معنا توجه کنند. در تولید کتاب -چه تولید به معنای ایجاد کتاب، چه تولید به معنای ترجمه‌ی کتاب، چه تولید به معنای نشر کتاب و در اختیار این و آن قرار دادن- به نیازها و خلاقیت‌های جامعه نگاه کنند؛ خلاقیت‌های فکری را، نیازهای فکری را بشناسند، انتخاب کنند، سراغ آنها بروند.	بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه‌ها و کتابداران، ۱۳۹۰/۰۴/۲۹

۳-۴. ویراستاری علمی کتاب

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	کتاب بعد از آنکه نوشته شد، یک فیلتر داشته باشد. یعنی ما مجمعی برای ادیت محتوایی و ارزشیابی کتاب داشته باشیم که اصلاً اجازه داده بشود که کتاب باشد یا نباشد. پیش از اینکه بگوییم آیا ارزشش چقدر است. اصلاً غلط یا درست بودنش، اجازه دادن یا ندادنش مطرح باشد. یک فیلتر اینطوری را بگذاریم که اگر یک وقت اشکالی وجود داشت آن را برطرف کند.	دیدار با اعضای دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۶۴/۰۱/۲۷
۲	در باب ویراستاری، من معتقد به همان معنای وسیع علمی ویراستاری هستم... در معنای اصلی و علمی ویراستاری، «ویراستن» پیراستن نیست، آماده کردن و قابل عرضه کردن است و این چیز بسیار وسیعی است. در باب کتاب‌ها هم همین گونه است... ویراستار به معنای اعم که با مؤلف ارتباط دارد، می‌گوید این فصلی را که شما تنظیم کرده‌اید جابه‌جاست، یعنی فصل دوم شما باید فصل سوم بشود، فصل پنجم شما باید فصل دوم بشود، این ویراستاری است. البته ویراستاری از این وسیع‌تر هم معنا می‌دهد. اینکه آیا ما این مطلب را اصلاً ارائه بکنیم یا نه نیز خودش مرحله‌ای از ویراستاری علمی است.	دیدار با اعضای شورای عالی ویرایش زبان فارسی صدا و سیما، ۱۳۷۰/۰۹/۱۸
۳	یک هیئت بررسی داشته باشید و کتاب سست را در این میدان راه ندهید. چون اگر کتاب سست باشد، جواب نخواهد داد و آن چیزی که شما از آن توقع دارید، آن را برآورده نخواهد کرد.	دیدار با اعضای دفتر ادبیات و هنر مقاومت، ۱۳۷۱/۰۴/۲۲
۴	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی باید... نیروهای توانمند را برای انجام ویرایش، بررسی و نظارت در امر تبدیل کتاب‌های متوسط به کتاب‌های عالی و ممتاز به کار گیرد.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰

۴-۴. تیراژ کتاب

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	باید تعداد کتاب‌هایی که هر بار چاپ می‌شود، از دو هزار و پنج هزار و ده هزار، به دویست هزار و سیصد هزار برسد؛ یعنی با چنین کمیت بالایی باید کتاب در جامعه پخش شود.	بیانات در پایان بازدید از هفتمین نمایشگاه کتاب تهران، ۱۳۷۳/۰۲/۲۰
۲	تیراژهای هزار و دو هزار و سه هزار و اینها شایسته‌ی کشور هفتاد و پنج میلیونی ما با این همه جوان، با این همه انگیزه نیست؛ باید تیراژها خیلی بالاتر باشد. حالا در بعضی از موارد خوشبختانه انسان می‌بیند دفعات چاپ کتاب‌ها خیلی بالاست؛ لیکن در عین حال در مجموع که نگاه می‌کنیم، نه، راضی کننده نیست، قانع کننده نیست؛ باید یک حرکتی آغاز شود.	بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه‌ها و کتابداران، ۱۳۹۰/۰۴/۲۹
۳	مسائل اول انقلاب، مسائل انقلاب، جزئیات انقلاب، جزئیات دوران دفاع مقدس، حتی درست تشریح هم نشده. البته کتاب نوشته می‌شود؛ [لکن] با تیراژ دو هزار، سه هزار، پنج هزار، ده هزار.	بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰

۴-۵. کاغذ

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	باید روی باز یافت، صرفه‌جویی و تولید کاغذ داخلی کار شود؛ یعنی کاری کنند که در کاغذ، صرفه‌جویی شود. امروز با اینکه آدمی گاهی فکر می‌کند که دیگر حالا دوران «دقوا اقلامکم، قارعوا بین سطور کم» نیست، می‌بینیم نه، اتفاقاً باز هم دوران همین هاست. باز باید قلم‌ها را ریز تراشید، تا کاغذ کمتر مصرف شود و باز هم باید در باب کاغذ، صرفه‌جویی کرد تا به نیاز جامعه برسد. علاوه بر این، مسئله‌ی باز یافت کاغذ و همچنین تولید کاغذ داخلی، باید ان شاء الله، مورد توجه قرار گیرد. بعضی از این کارها به‌عهده‌ی دولت و بعضی به‌عهده‌ی مردم است.	مصاحبه در پایان بازدید از نمایشگاه کتاب، ۱۳۷۴/۰۲/۲۶
۲	تولید کاغذ در کشور از جمله تولیدات امتداددار است. مهم‌ترین تولید ملی، تولید امتداددار است. با برطرف شدن مشکلات کارخانه‌های کاغذ، قطعاً راه برای کتابخوانی بیشتر و ارزان شدن قیمت کتاب باز می‌شود.	در بازدید از نمایشگاه کتاب تهران، ۱۳۹۱/۰۲/۱۷

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	کتاب یک غذاست؛ یک غذای روح است؛ یک نوشیدنی روح است و چنانچه مقوی باشد، روح را تقویت می‌کند. ما که سفارش می‌کنیم از این نوشیدنی بخورید، نوع نوشیدنی را معین نکرده‌ایم. باید مواظب باشیم که مبادا نوشیدنی مسموم، خطرناک، فاسد، گندیده و مضر، با رنگ‌آمیزی‌های خیلی خوب، دست مردم داده شود؛ بدون اینکه مردم بدانند. همان‌طور که اماکن و سازمان‌های ویژه، اگر ببینند غذایی فاسد به مردم فروخته می‌شود، با تولیدکننده مقابله می‌کنند؛ اگر کتاب فاسدی هم به مردم داده می‌شود، باید با آن مقابله شود.	بیانات در مصاحبه صدا و سیما در ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب، ۱۳۷۲/۰۲/۲۱
۲	البته من اعتقاد ندارم که باید هر کتاب و نوشته‌ای را که با سلیقه‌ی خاصی نمی‌سازد و مضر به نظر می‌رسد، جلوش را بگیریم؛ لکن کتب و نوشته‌هایی هست که مضر بودنشان برای مردم، واضح است. یعنی ترویج فحشاء و فساد و از این قبیل است که برای مردم زبان‌آور است. نباید اجازه بدهند که چنین کتب و نوشته‌هایی منتشر شود. اما بیشتر باید تلاش کرد که کتاب‌های خوب، چاپ و منتشر شود و برای اینکه مردم به کتابخوانی روی آورند، وسایلی هم باید ایجاد کرد.	بیانات در مصاحبه صدا و سیما در ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب، ۱۳۷۲/۰۲/۲۱
۳	مسئله‌ی «ممیزی کتاب» که امروز نمی‌شود گفت با شلاق‌های نقادی، بلکه فحاشی، روی گرده‌ی این آقایانی که مسئول این کار هستند، کوبیده و نواخته می‌شود، امری لازم است و بد نیست. این، وظیفه‌ی دولت و وزارت ارشاد و هر آدم خبرخواهی است که نگذارد این ماده و هروئین و داروی مضر، در بین جوانان پخش شود.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰
۴	فرض کنید یک نفر رمانی را با بیان جذابی می‌نویسد که این رمان حقایق تاریخی را تحریف می‌کند و ممکن است هزاران خواننده را هم به طرف خود جلب نماید. می‌گوید به من اجازه دهید که این رمان را به داخل جامعه بفرستم تا مردم آن را بخوانند. شما می‌بینید که اگر مردم این رمان را خوانند، ذهنشان نسبت به یک حقیقت تاریخی دچار گمراهی خواهد شد. آیا حق خواننده ایجاب می‌کند که شما جلوی نشر این رمان را بگیرید یا نه؟... یک نفر نویسنده یک حق دارد، در حالیکه هزاران خواننده، هزاران حق دارند. حق اینها باید رعایت بشود.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۵	کتاب رمانی را پیش من آوردند... من وقتی این کتاب را خواندم، به نظرم رسید که محال است این نویسنده برای فاسد کردن جوانان، ماجور و مزدبگیر نباشد... یک وقت بعضی از آقایان برای کاری در همین زمینه‌ها پیش من آمده بودند و من این کتاب را... به آنها دادم و گفتم ببینید این کتاب اینگونه است، البته به آنها هم گفتم وقتی که نگاه کردید، بروید اصلاً نابودش کنید و نگه ندارید. واقعاً بعضی کتاب‌ها اینطوری است، باید مراقب بود، نمی‌شود گفت که در این زمینه وزارت ارشاد مسئولیتی ندارد.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰
۶	افرادی را برای کار ممیزی انتخاب کنید که وقت داشته باشند و سرسری نگاه نکنند. بعضی از کتاب‌هایی را که برای من فرستاده بودند، دیدم که بخشی از آن علامت‌گذاری شده بود که «ممنوع» است که به نظر من خیلی مهم نبود. بعد مطلب کتاب را خودم ادامه دادم و به بخشی رسیدم که علامت‌گذاری نشده بود و واقعاً هم مضر بود... این افراد باید وقت بگذارند، دقت کنند و صلاحیت هم داشته باشند. برای این کار، آدم‌های باصلاحیتی گماشته شوند و آنها هم قصد قربت بکنند و ملاحظه‌ی هیچ چیز را هم نکنند.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰
۷	ممکن است در کتاب ادبی و داستان، چیزی مضر باشد؛ ولی در کتاب فلسفه مضر نباشد... هرچه کتاب در سطح وسیع‌تری پخش بشود -مثل رمان و کتاب‌های ادبی و بعضی از شعرها و- وجود شیء منحرف در آن مضرت‌تر و خطرناک‌تر است... پس ملاک را ضرر و زیان بخش بودن بگیرید. مثل داروی مضر، مثل تریاک و هروئین بودن بگیرید. وقتی این مینا ملاک شد، آن وقت شما هم وجدانتان آسوده است و هم در مقابل بدخواهانی که برای این کار یاهوگویی می‌کنند، می‌توانید محکم بایستید، این کار، یک کار قاجاق نیست، کار درستی است.	دیدار با دست‌اندرکاران برگزاری هفته‌ی کتاب، ۱۳۷۵/۰۷/۳۰

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۸	اگر دیدیم که فرضاً در جامعه‌ی ما کتابی هست که هنرش فقط این است که احساسات جنسی را در جوانان تحریک کند، این مضر است. این را نمی‌شود به عنوان اینکه یک فرآورده‌ی فرهنگی است، آزاد بگذاریم که هر که خواست، تولید و عرضه کند؛ نه، این بحث خواست نیست؛ مثل مواد مخدر است. مواد مخدر هم خیلی طالب دارد. خیلی‌ها هستند که اگر شما مواد مخدر را به آنها دادید، استقبال می‌کنند و مصرف می‌کنند؛ اما بعد که معتاد شدند، شما را لعنت می‌کنند. خیلی‌ها هستند که اگر مواد مخدر را از آنها بگیرد، ممکن است با شما دست به یقه هم بشوند؛ ولی بعد که با این کار توانستند از آن بیماری نجات پیدا کنند، شما را دعا خواهند کرد. بنابراین، خواست، یک امر مطلق نیست؛ آن خواستی که بر طبق مصلحت است، مطلوب است. تشخیص مصلحت هم به عهده‌ی آن کسی است که مسؤول است. البته ما نمی‌خواهیم به مردم بگوییم شما حتماً این کتاب را بخوانید، آن کتاب را نخوانید؛ نه، انواع سلاطین، انواع فکرها، انواع ذهن‌ها، انواع استعدادها، باید در مقابل خودشان میدان بازی داشته باشند، برای اینکه آنچه را می‌خواهند، بتوانند انتخاب کنند؛ اما آن چیزی که گمراه‌کننده و فاسدکننده است، ما نباید اجازه بدهیم وارد میدان شود. این، وظیفه‌ی ماست، وظیفه‌ی دولت است، وظیفه‌ی وزارت ارشاد است... البته مطلبی که در مورد تحریک احساسات جنسی گفتیم، فقط یک مثال است؛ در زمینه‌های سیاسی هم همین طور است. اگر فرض کنیم کتابی باشد که در آن انواع و اقسام دروغ‌ها به شکل گمراه‌کننده‌ای هست و شما هم الآن امکان ندارید که به این دروغ‌ها پاسخ بدهید؛ این باید جلوش گرفته شود. البته جلوی نظرات غلط را نباید گرفت. نظرات غلط فلسفی، اجتماعی و گوناگون، اشکالی ندارد که به داخل جامعه بیاید و نقد شود؛ این خوب است. جلوگیری از نظرات غلط فلسفی موجب می‌شود که کسانی خیال کنند این نظرات درست است؛ این عکس مطلوب اثر خواهد گذاشت. نه؛ طرح نظرات فلسفی، اجتماعی، سیاسی - آنها را که یک نظریه است - اشکالی ندارد. به نظر من در باب نظریه‌پردازی نباید محدودیتی وجود داشته باشد. بیشتر بایستی برای نقد و ارزیابی و جدا کردن سره از ناسره همت شود؛ اما در زمینه‌ی کار عملیاتی، باید جلو کتاب‌های مضر را گرفت. ما کتاب عملیاتی داریم. کتاب عملیاتی این است که عملاً یک نفر را دچار مشکل می‌کند؛ مثل همان احساسات جنسی که اول گفتیم. اینجا بحث نظریه نیست. این کسی که خواند، خودش به طور طبیعی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. جلوی این را باید گرفت؛ این اصلاً چیز قابل نقدی نیست. این ملاک است؛ یعنی آن نوشته‌ای که وقتی وارد بازار فرهنگ شد، مشغول عملیات می‌شود و قابل این نیست که به آن جواب داده شود، مضر است و بایستی جلوش را گرفت.	مصاحبه در پایان بازدید از نمایشگاه کتاب، ۱۳۷۷/۰۳/۰۵

[ادامه جدول صفحه بعد]

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۹	من در ذهن خودم، کار فرهنگی منفی را - یعنی آن چیزی که از نظر ما و با معیار ما بد است - به سه نوع تقسیم می‌کنم: یک نوع، آن نوشته یا کتابی است که یک منطق یا سخنی را ارائه می‌دهد که از نظر ما آن سخن غلط است. یک فکر است، یک پیشنهاد است، یک نظر است، در هر زمینه‌ای ممکن است؛ لیکن فقط آن صاحب نظر مخالف، در فکر این است که نظر مخالف خودش را مطرح کند و هیچ انگیزه‌ای دنبال آن نیست. طرح چنین فکر مخالف و غلطی - از نظر ما - در جامعه، مفید است؛ بودنش از نبودش بهتر است؛ زیرا اگر اندیشه‌ی غلط طرح نشود، اندیشه‌ی درست نمی‌جوشد. این منطقی است و ما مایلیم آن چیزی که از نظر صاحبش البته درست است، اما از نظر ما غلط است، منتشر شود؛ در حوزه‌های مختلف هم منتشر شود... نوع دوم کار که غلط است، این است که انگیزه‌ی آن صرفاً ارائه‌ی یک سخن علمی یا یک نظر فلسفی یا اجتماعی یا سیاسی نیست؛ بلکه جزئی از چارچوب یک طرح براندازی است. نشر این هم مضر است. دشمن وقتی که می‌خواهد با ابزار فرهنگی به کشور و جامعه و نظامی حمله کند، چیزهایی را هدف می‌گیرد، که به نظر من امروز در کشور ما چنین چیزهایی هست، هم در عالم کتاب هست، هم در عالم مطبوعات هست، هم در عالم هنر هست. البته وقتی ما می‌گوییم که این فکر غلط، یا این طرح غلط، یا این سخن نادرست، در چارچوب یک طرح امنیتی و براندازی قرار دارد، ممکن است صاحب آن اندیشه، مطلقاً نداند که چه کار می‌کند؛ این به معنای آن نیست که خود او هم در آن طرح براندازی یا خرابکاری شریک است؛ نه، گاهی اصلاً او هیچ سهمی ندارد، اما دشمن از او استفاده می‌کند... این، نوع دوم از اندیشه‌های غلط است. نوع سوم، آن کار فرهنگی‌ای است که اثرش آنی است و قابل پاسخگویی نیست، مثل اینکه در جامعه‌ای بیایند عکس‌های مستهجن جنسی را به شکل وسیعی در میان جوانان پخش کنند؛ شما چطور می‌خواهید این را جواب دهید؟ اصلاً قابل جواب دادن است؟ این اصلاً قابل جواب دادن نیست. وقتی که یک اثر هنری و یک نوشته و یک عکس، یک تأثیر ویرانگر اخلاقی دارد، این قابل پاسخگویی نیست. جلوی این کار فرهنگی را باید گرفت؛ این آن ممیزی واجب است که در جنگال علیه ممیزی و سانسور، نباید هدف را گم کرد. من وظیفه‌ی نظام می‌دانم، وظیفه‌ی وزارت ارشاد می‌دانم، وظیفه‌ی شما که ناشرید می‌دانم، که وقتی چنین چیزی مطرح می‌شود، شما اجازه ندهید و کمک نکنید. این هیچ ربطی ندارد به اینکه ما با فکر آزاد موافقیم یا مخالفیم. طبیعی است که ما با آزادی‌هایی مخالفیم؛ مگر کسی شک دارد؟ ما با بعضی از آزادی‌ها مخالفیم. ما با آزادی‌های جنسی مخالفیم؛ ما با آزادی گناه مخالفیم و این کاری است که مردم را به این طرف سوق می‌دهد. همین الان در کتاب‌های ما هست؛ کتاب‌های منتشر شده الان وجود دارد. اگر خوف این نبود که با گفتن من، نام یک اثر غلطی تکرار شود، اسمش را می‌گفتم. کتابی که جوانان را به طور واضحی، با شیوه‌های هنری، به سمت گناه سوق می‌دهد! این یک مسئله‌ی فکری نیست که ما بگوییم حالا این کتاب منتشر شود، ما هم جوابش را منتشر کنیم؛ این جواب ندارد! خطاست اگر کسی گمان کند، ما که نسبت به مسئله‌ی مطبوعات و کتاب و نوشتن و نشر در جامعه حساسیت به‌خرج می‌دهیم، با تفکر آزاد، با فکر آزاد و با مباحثه آزاد مخالفیم؛ نه، ما کسانی هستیم که اولین شعارهای این مسائل را داده‌ایم و الحمدلله تا الان هم دنبالش بوده‌ایم؛ اما با آزادی گناه و آزادی ویرانگری مخالفیم. نمی‌شود اجازه داد که نسل جوان یک کشور که به اعتماد ما می‌آید کتاب را از شما می‌خرد و می‌گوید اینها متدبیین و در رأس کار هستند، از این طریق گمراه یا فاسد شود؛ یا از این طریق دشمن بخواهد کاری انجام دهد.	بیانات در دیدار جمعی از ناشران، ۲۸ اردیبهشت ۱۳۷۸

ادامه جدول صفحه بعد

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱۰	کتاب، محصول فکر و مغز و تجربه و هنر و ذوق یک کسی است یا کسانی است که این کتاب را تهیه و تولید کرده‌اند. لزوماً هر کتابی مفید نیست و هر کتابی غیر مضر نیست. بعضی کتاب‌ها مضر است. مجموعه‌ای که متصدی امر کتاب است، نمی‌تواند با اِتْکاء به این فکر که ما آزاد می‌گذاریم، خودشان انتخاب کنند، هر کتاب مضری را وارد بازار کتابخوانی کند - همچنانکه داروهای مسموم را، داروهای خطرناک را، داروهای مخدر را متصدیان امور در اختیار همه نمی‌گذارند؛ از دسترس دور نگه می‌دارند؛ گاهی هشدار می‌دهند - این یک خوراک معنوی است؛ اگر فاسد بود، اگر مسموم بود، اگر مضر بود، ما به عنوان ناشر، به عنوان کتابدار، به عنوان کتابخانه‌دار، به عنوان متصدی پخش - به هر عنوانی که با کتاب ارتباط دارد - حق نداریم این را در اختیار افرادی قرار بدهیم که آگاه نیستند، ملتفت نیستند؛ که این در فقه اسلام، یک فصل مخصوص به خود دارد. پس باید مراقبت کرد. باید کتاب خوب را، کتاب سالم را در اختیار گذاشت. بیشتر هم باید توجه کرد به اینکه آن کتاب بتواند هم پرورش فکری بدهد، هم راه درست را در اختیار بگذارد.	بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه‌ها و کتابداران، ۱۳۹۰/۰۴/۲۹

۴-۷. تبلیغ کتاب

ردیف	بیانات	موقعیت زمانی
۱	اینکه شما گفتید «برای ترویجش خواننده پیدا کنیم»، کار بسیار آسانی است. از فرصت‌ها می‌شود استفاده کرد. همین امروز، قبل از آمدن شما -یکی دو ساعت پیش- پنج، شش هزار بسیجی با من ملاقات داشتند. از این قبیل ملاقات‌ها زیاد است. اگر در این ملاقات‌ها یک یادآوری بشود؛ مثلاً اشاره‌ای بکنم و کتاب‌ها در اختیارشان قرار گیرد، می‌خرند. یعنی یک تیراژ پنج، شش هزار نسخه‌ای، تأمین می‌شود. یا در همین دیدارهایی که سران سپاه و ارتش برای بازدید مثلاً منطقه‌ی شیراز یا خراسان می‌روند، عده‌ی زیادی بسیجی هستند. شما در آنجا می‌توانید آن کتاب را به زبان آن گوینده بیاورید. مثلاً فرض بفرمایید الآن نزدیک فصل فلان عملیات -مثلاً «کربلای یک»- است. چند عنوان از این کتاب‌های خیلی خوب درباره‌ی کربلای یک، در آنجا اسم آورده شود و کتاب توصیه شود. بعد هم کتاب آماده باشد و بفروشند. چندین هزار کتاب، فروش خواهد رفت. یعنی می‌توانید از این طریق، این کار را انجام دهید.	بیانات در دیدار اعضای «دفتر ادبیات و هنر مقاومت» حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱/۰۴/۲۲
۲	یکی از کارهای بزرگ و مهم در سطح جامعه این است که تبلیغات کتابخوانی همه‌گیر شود. ما امروز می‌بینیم برای کالاهای کم‌اهمیت که تأثیری هم در زندگی انسان‌ها ندارند، صاحبانش تبلیغات رنگین عجیب و غریبی را متصدی می‌شوند، می‌باش می‌شوند؛ دستگاه‌های ارتباط جمعی، مطبوعات، صدا و سیما آنها را پخش می‌کنند؛ درحالی‌که آن محصولات هیچ ضرورتی ندارند، هیچ لزومی ندارند، یک چیز اضافی در زندگی هستند؛ گاهی بودنشان مفید است، گاهی بودنشان حتی مفید هم نیست؛ شاید مضر هم هست. محصولی با عظمت کتاب، با ارزش کتاب، درخور این است که تبلیغ بشود؛ تشویق بشوند کسانی که می‌توانند کتاب را بخوانند؛ این را ما باید به صورت عادت در بیاوریم	بیانات در دیدار مسئولان کتابخانه‌ها و کتابداران، ۱۳۹۰/۰۴/۲۹

